ISSN 1812-2566

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

MOLDOSCOPIE

(PROBLEME DE ANALIZĂ POLITICĂ)

Nr.4 (XXXIX), 2007

REVISTĂ ŞTIINȚIFICĂ TRIMESTRIALĂ

CHIŞINĂU – 2007

MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). – nr.4 (XXXIX), 2007. - Chişinău: CEP USM, 2007. – 188 p.

În acest număr al revistei sunt examinate diferite probleme ale vieții social-politice din Republica Moldova: orientările migraționiste ale studenților, riscul implicării copiilor în organizații teroriste, instituționalizarea partidelor politice, alegerile primarului general al capitalei, medierea problemelor sociale, geneza societății civile în Republica Moldova, diplomația parlamentară a Republicii Moldova în contextul integrării europene, comunitatea moldovenilor din Portugalia, factorul uman ca factor de adaptare a migranților moldoveni, consolidarea securității naționale a Moldovei şi colaborarea cu NATO, informații cu privire la susținerea tezelor de doctor / doctor habilitat în ştiințe politice în anul 2007, etc.

Materialele sînt adresate studenților, profesorilor, celor, ce se interesează de ştiința politică contemporană.

versiunea electronică: http://www.usm.md/cercetare/moldoscop.asp

ISSN 1812-2566

S U M A R

SUMMARY

COMPARTIMENTUL
SOCIOLOGIA POLITICĂ

ORIENTĂRILE MIGRAȚIONISTE ALE STUDENȚILOR: ASPECTE MOTIVAȚIONALE[1]

Ana GORBAN
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea Relații Internaționale,
Ştiințe Politice şi Administrative
Laboratorul "Sociologia Politică"
Colaborator ştiințific

Valentin ȚURCAN
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea Relații Internaționale,
Ştiințe Politice şi Administrative
Laboratorul "Sociologia Politică"
Şef-laborator
doctor în ştiințe sociologice

L'article examine le problème des orientations migratoires des étudiants et en particulier les aspects de la motivation du procès donné. Dans le cadre d'un étude sociologique qualitative à la base des interviews de groupe on examine les facteurs attirant (qui se rapportent aux avantages du pays de la destination) et évinçant (qui se rapportent aux manques du pays de l'origine) de la migration, les orientations pour l'émigration, la migration temporaire ou le séjour dans la Moldova, les préférences de travail des étudiants à l'étranger et dans le pays natal, les problèmes possibles à l'étranger, l'estimation du future de la Moldova et la représentation des étudiants sur le futur personnel. Ainsi, l'article représente l'image et l'analyse des opinions et des estimations des étudiants par rapport à la migration comme au phénomène et la description des orientations personnels et des motivations des étudiants dans le cadre du procès donné.

---

[1] *Recenzent – doctor în ştiințe istorice, profesor Ion SANDU*

Metodologia cercetării

Cercetarea sociologică a fost organizată în luna mai, anul 2007. Au fost petrecute şase interviuri în grup între studenţii Facultăţii Relaţii Internaţionale, Ştiinţe Politice şi Administrative a Universităţii de Stat din Moldova, specialităţile „Administrarea Publică" şi „Politologia", anul IV. Studiul dat s-a conceput ca unul calitativ, adică scopul lui a rezidat în dezvăluirea, formularea şi descrirea unor opinii, estimări sau afirmaţii privind problema enunţată existente în cadrul categoriei sociale studiate. La cercetări calitative unitatea de analiză o constituie nu însăşi respondentul, ci o anumită teză exprimată de unul sau mai mulţi respondenţi. Totodată studiile calitative nu-şi propun ca scop identificarea cotei populaţiei purtătoare a unei sau altei păreri în cadrul societăţii sau a unei anumite categorii sociale. Ele sunt menite să abordeze problema în mod ilustrativ şi intepretativ apelând la o multitudine de naraţiuni despre dimensiunile problemei studiate[2].

Procedeul interogării în grup a permis obţinerea unor informaţii utile privind orientările şi motivaţia de migraţie a studenţilor, care ulterior ar putea fi structurate în cadrul unui chestionar şi măsurate în cadrul unei cercetări cantitative, în special prin intermediul anchetei pe baza la un eşantion reprezentativ. Astfel, studiul prezentat poate fi calificat ca unul ce are un scop explorator, adică de identificare a principalelor variabilelor problemei cercetate.

Orientările şi motivaţia de a migra

a) Factorii atractivi ai migraţiei (care se referă la avantajele ţării de destinaţie):

- Referitor la migraţia economică în calitate de factori atractivi apar în special aspectele ce ţin de condiţiile şi un nivel mai înalt de trai, posibilitatea reală de angajare în câmpul muncii; susţinerea tinerilor specialişti, a celor începători, a familiei; condiţiile, asigurarea şi remunerarea mai bună a muncii şi respectiv şansa de acumulare a unui capital şi iniţierea ulterioară a unei afaceri în vederea asigurării unei baze materiale pentru propria existenţă sau pentru efectuarea investiţiilor în ţară fiind invocate exemple concrete de foşti migranţi care au investit bani în republică, de exemplu în agricultură („în ultimii ani, practic o mare parte din banii care s-au învertit la noi în ţară sunt banii care vin de peste hotare, asta mult înseamnă pentru populaţia care trăieşte aici"). Şi chiar dacă migraţia nu este binevenită, anume ea oferă posibilitatea pentru un start bun. Unii studenţi au accentuat faptul că în ţările de destinaţie, de regulă unele dezvoltate, sunt preţuite calităţile profesionale: „Dacă eşti un specialist, eşti solicitat şi eşti remunerat după meritul tău, există meri-

---

[2] *Chelcea S. Tehnici de cercetare sociologică. – Bucureşti: Editura SNSPA, 2001, p.127.*

tocrația, puterea meritului", „Poți să începi de la zero şi în perioada scurtă de timp după ce asimilezi limba, careva tradiții, te încadrezi cumva în câmpul cultural al europenilor, după asta începi să fii avansat, fiindcă ai posibilități cu mult mai mari după ce te-ai deprins cu toate astea, evoluezi ierarhic". Prin urmare anume mediul străin permite combinarea lucrului pentru câştig şi pentru plăcere, mai mulți studenți manifestând tendința spre unele activități care sunt „aproape de inimă" şi care să fie făcute „din plăcere", „ca să-mi pun tot sufletul", în special referindu-se la afacere proprie, însă toate acestea fiind mai greu de realizat în Moldova.

- Acumularea experienței educaționale şi profesionale, obținerea unui stagiu în străinătate care apare sub două aspecte – a interesului personal (facilitarea angajării în câmpul muncii în Moldova, deoarece „la noi în întreprinderile din țară caută mai mult experiență, stagiu în străinătate") şi a celui public (valorificarea ulterioară a experienței din străinătate în Moldova în vederea optimizării proceselor socio-economice din țară). Justificarea intențiilor migraționiste prin tendința de obținere a experienței a fost calificată de unii studenți drept una inventată, „trasă de păr", din cauza că motivul de căpătare a experienței este unul tipic pentru cei care vor să migreze, este o simplă intenție, care după o perioadă de aflare în străinătate se va transforma în tendința de a rămâne peste hotare pe mai mult timp, mai ales că „nu ne aşteaptă nimeni acolo să ne dea experiență". În schimb s-a menționat că experiența poate fi căpătată oriunde, nu numai în străinătate, de exemplu în timpul studenției prin activitatea de voluntar sau prin plecare peste hotare în timp de vară.

Studenții cu tendința de a pleca pentru experiență au interpretat la rândul său aceste idei ca optimiste şi naive, care vor suferi eşec odată ce vor apărea probleme în încercarea de a-şi aranja viața în Moldova, cu atât mai mult că „din băncile universității n-ai experiență". În privința acelor posibilități de a acumula experiență care sunt în Moldova s-a menționat faptul că anume experiența obținută în străinătate este „un punct forte în CV, este pusă la un nivel mai înalt" şi că sunt diferite oportunități peste hotare cum ar fi oferirea stagierii la întreprinderi străine în timpul studiilor, gratis, cu condiția trecerii prin concurs. Totodată, mai mulți din acei studenți care vor să emigreze la studii sau pentru experiență profesională nu admit pentru ei migrația economică, de muncă.

Planurile de a migra cu scopul de a face studii în străinătate sunt condiționate de un caracter mai perfect al sistemului străin de învățământ, în special modalități mai desăvârşite de predare, dotarea instituțiilor de învățământ cu un echipament mai avansat (laboratoare, internet), punerea accentului pe practică şi nu pe teorie, un grad mai înalt de informare (inclusiv despre diferite concursuri şi granduri), ceea ce permite încadrarea în programe a mai multor

studenți, în Moldova accesul la granduri fiind limitat din cauza că sunt prea puține locuri bugetare la asemenea programe sau că ele sunt deja cumpărate ori nu se anunță în general despre ele. Trebuie de remarcat că aceste idei au fost exprimate de către acei studenți care recunosc că nu au încercat să obțină finanțare prin câştigarea unei burse sau a unui grand considerând că „nici n-are rost, parcă nu-i real". Acest considerent a fost contrazis de alți studenți, în special de cei care nu intenționează să plece, prin referiri la cazuri reale de obținere a acestor locuri.

- Schimbul cultural, de valori („să fii un om mult mai dezvoltat decât cum eşti la tine în țară"), îmbunătățirea limbii, şansa de a călători, de a vedea lumea, tendința spre o mentalitate „cu mult mai dezvoltată". Unii studenți au încercat să explice intențiile migraționiste prin tendința şi chiar necesitatea biologică a omului spre ceva mai bun, spre perfecțiune, prin libertatea de a alege cel mai bun loc pentru el necătând la faptul că „cât de bine locuieşte şi că i-ar fi suficient un anumit lucru, o anumită stare, el totuşi în orice moment doreşte ceva mai mult".

b) Factori repulsivi ai migrației (care se referă la dezavantajele țării de origine):

- Perspectivele economice şi profesionale proaste, mărimea mică a salariilor ceea ce impune corupție şi alte măsuri ilegale ca surse suplimentare de câştig, posibilități slabe de inițiere a propriei afaceri (asemenea modalități cum ar fi luarea unui credit de la bancă etc. fiind interpretate într-un mod sceptic, deoarece „nu e atât de uşor şi succesul nu-i garantat"), desprețuirea calităților profesionale, lipsa de şanse reale de a-şi asigura un loc de trai. În privința ipotecii şi altor tipuri de creditare unii studenți susțin că au reuşit să facă calcule şi au ajuns la concluzia că cu un salariu de 2-3 mii de lei trebuiau trei vieți ca să achite o locuință de 100 de mii de euro. Asemenea salarii care ar permite achitarea ipotecii există în viziunea studenților numai la posturile de „miniştri sau preşedinți", sau în cadrul activității de business moştenite de către un tânăr de la părinții săi, adică numai în acele cazuri când tinerii sunt ajutați şi promovați.

Mulți studenți fac referiri la situația celor care au familie, copii, dar având salarii mizere nu pot să-i întrețină şi sunt nevoiți să plece în căutarea unor posibilități mai bune de câştig. „Marea majoritate de studeți, părinții lor sunt plecați peste hotare şi numai pe bază la asta ei învață. Dar dacă ar lucra aici, chiar şi acelaşi medic, totdeauna, n-ar putea să întrețină pe student. Bine, unul ca unul, dar sunt familii care au 3 copii, 4 copii, şi toți trebuie să învețe". Ei consideră că importanți sunt banii, iar cei care afirmă că „pentru ei banii nu-s nimic" se înşeală. În calitate de argument se aduce exemplu de o femeie care a pierdut copilul din cauza că nu avea bani pentru operație. Prin urmare,

migrațiunea de muncă este privită ca o posibilitate de a face bani inclusiv pentru asemenea cazuri de urgență şi se ajunge la concluzia că „clar că trebuie să fii om, dar banii totuşi trebuie să fie”.

În acelaşi timp studenții precizează că nu doresc milioane, însă apreciază situația din țară real şi înțeleg că ieşind de pe băncile universității practic nu au nimic, nu au nici cu ce să se întrețină: „Noi cu suma asta, care e acum un salariu, un începător cât are, 600-700 de lei de exemplu, nici chiria nu-i ajunge să plătească, nu mai vorbesc de întreținerea lui, el e tânăr, el are nevoie chiar şi de aceeşi distracție”.

- Situația politică „sumbră” din țară, un sistem birocratizat, caracterul imperfect al politicii în domeniul administrației publice (punerea accentului numai pe dezvoltarea capitalei şi nu pe centre raioanale, unde câteodată lipsesc condiții elementare de trai, de exemplu dotare cu apă, iar acele raioane care beneficiază de careva proiecte suferă din cauza corupției şi a unei gestionări nereuşite a mijloacelor financiare alocate), nerespectarea legilor, inegalitatea în drepturi şi posibilități pentru femei şi bărbați, cultura politică subdezvoltată, caracterul patriarhal şi paternalist al societății, mentalitatea învechită a populației.

În acest context este demonstrativ faptul că majoritatea din studenți care intenționează să plece spun că migrația este ceva negativ şi în principiu ei sunt contra migrației la general, însă sunt nevoiți să emigreze, migrația fiind o soluție în plan personal („desigur, dacă ar fi ceva şanse mai mari pentru a avea un salariu mai mare aici, practic toate persoanele s-ar stăriu să rămână pentru a-şi face o carieră cât de cât în plan profesional”, „nu trebuie numănui migrația asta, dar n-avem ce face”), ceea ce confirmă ideea susținută de mai mulți specialişti în domeniu că factorii repulsivi de migrație sunt cu mult mai importanți în luarea deciziei de a pleca decât cei atractivi[3].

Orientările şi motivația de a rămâne în străinătate

Motivația de a rămâne în străinătate (inclusiv definitiv) este pusă în funcție de patriotism față de țara de origine, iar pe de altă parte de oferirea unor facilități în țara recipientă cum ar fi asigurarea coşului minim de consum, asigurarea socială a muncii (pensie etc.), posibilitatea de a-şi crea sau de a-şi aduce familia în străinătate, lipsa de presiuni din partea statului la desfăşurarea activității de muncă („ca să-mi pot să câştig existența normal”), condițiile de trai, posibilitatea de a activa liber, echitabil față de alți oameni. În această privință sunt aduse exemple când persoanele care se află în străinătate timp

[3] *Бритвина И.Б. Детерминация вынужденной миграции из стран ближнего зарубежья. – Электронный научный журнал «Исследовано в России», http://zhurnal.ape.relarn.ru/articles/2005/115.pdf*

de câțiva ani revenind în Moldova nu pot sta aici nici câteva zile, spun că vor înapoi, nu în Italia de exemplu, dar „acasă”.

Perspectivele stabilirii definitive în străinătate sunt de asemenea valorificate în funcție de unele aspecte de ordin administrativ, şi anume posibilitatea de a obține cetățenia țării recipiente, aceasta fiind apreciată ca una reală, însă asociată cu mai multe probleme cum ar fi necesitatea legalizării şederii, pentru ce se cere o perioadă de aflare în țara străină (în special în SUA), timp de care emigrantul nu are aceleaşi drepturi ca şi autohtonii, nu are posibilitate să lucreze după specialitate şi este nevoit să facă munca la negru. Ca o metodă de a rămâne a fost menționată posibilitatea de a se căsători cu un autohton, practicată de unii emigranți, însă aceasta fiind inadmisibilă pentru unii respondenți care nu manifestă tendința de a se stabili definitiv în străinătate. Pe de altă parte, ei menționează despre existența unor programe de plecare în SUA pe o perioadă mai mare de timp – 3 ani în comparație cu 4 luni oferite de programul „Work and Travel” – însă deşi acestea sunt apreciate ca unele interesante, totuşi sunt privite de cei care vor să-şi aranjeze viața în Moldova ca o simplă posibilitate de a acumula un capital în străinătate şi de a iniția o afacere în țara de origine şi nu ca o cale de emigrare definitivă.

În mare parte intenția de a reveni sau de a rămâne în străinătate se încearcă a fi explicată prin mentalitatea moldovenilor descrisă de către studenți prin modelarea procesului migraționist: „Moldovenii vin din Italia, în primul an cumpără măşină şi garaj, în al doilea altă măşină, că ceea a ruginit, în al treilea an îmbracă casa, dacă n-au casă o cumpără, lasă casa, se duc înapoi în Italia, vin înapoi, casa, două maşini în garaj, se mai duc înapoi să lucreze, pentru copil că nu are vilă mică, înapoi în Italia pentru copil şi toată viața te-ai dus, ai venit cu bani, cu banii ăştia ai să fac ceva, ai să te duci după asta să târâi de la piață sau să te chinui, dar vezi că acolo mult mai uşor ies banii, pentru ce să te chinui aici, să faci, tu te duci înapoi pentru că acolo e mai simplu...”

Studenții s-au referit la anumite cazuri când unii moldoveni în tendința lor nu atât de a beneficia de avantajele unei țări străine, ci anume de a pleca din Moldova rămân în organizații care se ocupă cu adăpostirea emigranților sau în biserici, mănăstiri, stau şi trăiesc acolo: „O cunoscută de-a mea a plecat în Italia prin viză falsă, trebuia să lucreze dănsătoare, a ajuns şi la vamă îi mai au trebuit banii care i-a luat din buzunar ca să treacă mai repede vama. Ajunge în Italia, era noapte, ploua, nu mai avea bani ca să sune, nimeni nu-i aştepta, a plecat aşa – o să meargă sau nu. Era nevoită să se adreseze pentru ajutor...”

În general, mulți studenți manifestă intenția de a se stabili cu traiul peste hotare, în cazul în care vor avea asemenea posibilitate sunt gata să profite de ea: „Să am posibilitate să mă angajez şi să fie totul bine acolo, nu să muncesc

la negru sau chestii de genul ăsta, asta-i în ultima instanță, să am posibilitate, să mi se ofere un cadru legal eu mă duc, îmi iau toată familia şi mă duc”.

Orientările şi motivația de a se întoarce în Moldova

Motivația de a se întoarce în Moldova ține de aprecierea negativă a perspectivelor de angajare după specialitate pe piața străină de muncă, în special de acei studenți care au experiență de migrație şi care manifestă un spirit critic în această privință, invocând faptul că „am văzut ceea ce se întâmplă acolo, de fapt au oamenii lor bine pregătiți şi în funcțiile de bază oricum ei promovează oamenii lor, au mai multe drepturi ca emigranții, oricât de bun n-ai fi”, „nimeni nu ne aşteaptă pe noi, moldovenii, peste hotare pentru a ne primi şi a ne privi cu condiții bune de viață. Putem deveni forță de prestare de muncă, putem lucra la negru, dar să ne dezvoltăm un business sau a ne face carieră bună în viață nu este posibil”.

Un alt factor care condiționează tendința de a se întoarce în țara de origine ține de diferență de cultură, de valori, de mentalitate, atitudine diferită față de emigranți în mediu străin în comparație cu autohtoni. Încă un motiv de revenire în Moldova se referă la dorul de patrie, dorința de a trăi în țara de origine, migrația temporară fiind tratată în acest caz ca o şansă „de a încerca de a trăi bine şi de a face pe alții la rândul lor să trăiască bine în locul în care sunt predestinați să trăiască”, „eu niciodată nu mi-aş schimba țara mea pe altă țară, fie măcar împrejurată cu aur. Moldova e a mea şi eu am să mă întorc tot aici şi aici cred că am să mor”. Aceşti studenți cred că o perioadă de exemplu de cinci ani este suficientă ca „să te saturi de migrație şi de muncă”, după ce ar fi o bucurie de revenit şi de stat în țara de origine.

Un asemenea dor de casă este considerat de acei studenți care sunt fermi în intenția lor de a pleca unul nesemnificativ, iar pe de altă parte justificat, cu atât mai mult că copiii emigranților nu îl resimt şi în schimb vor avea un viitor asigurat. Referitor la acele exemple când migranții revin în țară şi în pofida unei situații grave în Moldova susțin că „acasă ca nicăieri”, aceşti studenți invocă că o asemenea satisfacție devine posibilă odată ce persoana este asigurată material după o perioadă de aflare în străinătate şi poate să-şi permită „luxul de a respira aerul patriei”. Însă odată ce după revenire banii se termină, oamenii sunt nevoiți să se ducă înapoi pentru că „dau de gustul banului, ştiu că se face mai bine acolo şi oricum o să vrea iarăşi să plece fără a aduce nici un beneficiu”. Dorința reală de a rămâne ulterior în Moldova ar fi condiționată după părerea acestor studenți de oferirea locurilor de muncă, majorarea salariilor şi de alte măsuri de îmbunătățire a nivelului de trai în țară („Dacă n-o să fie aceste lucruri, toți o să plece cum au plecat şi pleacă”).

Referitor la acele soluții care ar permite stimularea reîntoarcerii migranților în țară sunt propuse anumite legi care să interzică de a sta în străinătate o perioadă mai mult de doi ani sau chiar mai puțin. Însă unii studenți consideră că o asemenea soluție nu va avea efecte, deoarece acele persoane care se află ilegal în străinătate nu vor putea să fie trimise înapoi nefiind chiar înregistrate şi „o să continuie să rămână aşa cum au rămas”.

În cazul intenției de a rămâne sau de a reveni în Moldova după opinia unor studenți ar fi important să fie depuse toate eforturile pentru a-şi aranja viața în țară. În caz contrar, „numai aşa să vehiculăm diferite vorbe, să nu facem nimic şi să plecăm de altfel peste hotare şi după ceea să ne gândim: poate venim înapoi în Republica Moldova să facem ceva – asta-i ceva o prostie. Trebuie de aici de făcut ceva ca ulterior dacă ai dorința – pleacă peste hotare, dar oricum să investeşti pentru Moldova, însă la început trebuie să faci o bază ca uşor să te poți afirma”. În loc ca să aşteptăm să se schimbe ceva se propune ca să facem noi ca anume să se schimbe.

Motivația de a rămâne în Moldova

Dorința de a rămâne în Moldova este condiționată în mare parte de stări de spirit patriotice, de conştientizarea necesității unei contribuții personale la dezvoltarea țării care are nevoie „de tineri specialişti, de oameni cu inițiative, cu speranțe care să poată să scoată țara din impas”, de ideea că criza nu va dispare singură, iar în realitate mai mulți oameni dau prioritate eu-lui propriu, familiei sale şi când pleacă nu se mai gândesc la binele țării şi a întregii populații, fiind formulate anumite întrebări retorice: „Cine o să rămână atunci în țară? Cine va salva țara? De ce învățăm atunci atâția ani la universitate?”. Asemenea idei sunt calificate de cei care au intenția fermă de a pleca în străinătate ca unele naive, care îşi vor demonstra neeficiență deja peste câțiva ani.

Intenția de a rămâne în țară este determinată la unii studenți de credința în viitorul prosper al Moldovei, mai ales nefiind admisiblă migrația de muncă, în special pentru acei studenți care s-au confruntat cu munca la negru la străini chiar în Moldova şi tind spre o muncă pe care „să o facă din toată inima şi nu pur şi simplu de nevoie”. Totodată, având chiar anterior posibilități reale de a pleca în străinătate la studii, aceşti studenți au refuzat din cauza unor condiții neacceptabile pentru ei, în pofida faptului că au dorit mult să plece, manifestând acum o satisfacție față de faptul că au rămas în Moldova, în mediu propriu. Munca la negru este considerată drept o josnicie, mai ales în privința oamenilor cu studii sau cu funcții de stat.

Unii studenți care nu sunt adepți ai emigrării peste hotare afirmă că au înțeles şi ştiu cazuri reale care demonstrează că „într-adevăr şi în Republica Moldova poți trăi destul de decent”, că la mai multe structuri, mai ales priva-

te, este posibil de a se angaja la muncă anume prin cunoştinţe şi capacităţi proprii, iar în cazul de excepţie se poate de supravieţuit cel puţin din careva câştiguri ilegale. O asemenea problemă acută ca problema locuinţei poate fi rezolvată prin intermediul ipotecii, iar mai multe obiecte de uz casnic pot fi luate prin credit, faptul confrimat prin experienţa proprie a unor studenţi. Ei susţin că se poate de găsit un loc de muncă remunerat la nivelul câştigului din străinătate, nu numaidecât în sfera de business, chiar în sfera bugetară, numai trebuie să fie dorinţă de a-l găsi. Concluzia în acest sens este că odată ce această dorinţă lipseşte, migraţia nu ar fi o soluţie, deoarece „care nu poate să lucreze în ţară, nu lucrează nici acolo”. Pentru iniţierea unei activităţi reuşite de muncă nu este obligatorie asistenţa cuiva sau o anumită bază, numai „să pui capul în mişcare”, să faci studii, să munceşti mult. Prin urmare, se menţionează că nu trebuie niciodată de lăsat mâinile jos şi de spus că nu mai avem putere: „Într-adevăr, viaţa asta-i luptă, dacă n-ai să lupţi, n-ai nici o şansă să supravieţuieşti”.

Sunt studenţi care afirmă că nu au necesităţi materiale „de mii de lei”, ci unele minime, ei cred că „până la urmă nu banii contează”, că problema tineretului, a absolvenţilor rezidă în faptul că „ei doresc după absolvire să aibă salarii de milioane şi posturi cât mai înalte, ceea ce desigur nu este posibil. Trebuie să creştem pas cu pas, încet cu încet”. Se aduce exemplul Uniunii Sovietice şi în special mărimea salariilor de atunci: „Oricare perioadă nu ar fi, noi putem să ne adaptăm. Tot încet se face, nu tot odată”.

Cu toate acestea unii din aceşti studenţi sunt sceptici în privinţa celor ce vor să facă o bază materială în străinătate şi să revină în Moldova, punând sub îndoială cât însăşi faptul reîntoarcerii migranţilor în ţară („ei se îmbolnăvesc de toate frumuseţele pe care le văd acolo, de toate serviciile de care dispun şi nu se mai pot adapta la modul de viaţă de la noi din ţară”, „oamenii se uită prea mult la televizor, văd prea multe şi vor prea multe”), atât şi intenţia acestora de a face ceva aici. Un alt argument în critica planurilor de a investi banii câştigaţi în străinătate în Moldova se rezumă la faptul că „marea majoritate a celor care vin de peste hotare nu reuşesc să investească aceşti bani, deoarece ei vin bolnavi şi acolo unde ei au fost nimeni nu i-a aşteptat, nimeni nu i-a pus la o slujbă pentru a semna doar hârtii, au făcut un lucru mult mai greu. Ei vin în ţară şi nu toţi sunt oameni.” Chiar dacă unii studenţi au planuri de a lucra în străinătate o anumită perioadă de timp şi de a reveni în Moldova pentru a lucra după specialitate, ei au puţine şanse să fie primiţi la serviciu după expirarea unui termen de câţiva ani de la absolvirea universităţii, neavând nici experienţă, nici stagiu.

Cei care emigrează pentru a câştiga ceva bani sunt trataţi ca cei sortiţi revenirii permanente în străinătate: „Noi plecăm peste hotare, trebuie să stăm

acolo jumate de an, muncim şi banii ceia când venim înapoi iarăşi îi cheltuim şi iar ne ducem. Este evident că fiecare care pleacă peste hotare după ce vine în Moldova cu bani, el nu face nici o afacere, asta vreo 2-3 % care se ocupă cu chestia asta. Alții tot cheltuie pe loc, şi după ceea iarăşi se duc şi este aşa un cerc închis, nu că închis, nici nu putem spune că-i închis, că el la un moment dat se întrerupe, dacă de exemplu eşti de-acum bătrân şi nu poți face nimic...”

Referitor la motivația de a rămâne în țară se mai invocă ideea că fericirea înseamnă „să te simți fericit aşa cum eşti tu, adică că întotdeauna o să fie un om mai bogat ca tine şi mai sărac, întotdeauna o să fie persoane mult mai inteligente şi mai puțin inteligente, însă tu trebuie să fii fericit în pielea ta şi să încerci mereu ca să tinzi spre ceva mai bine, ca să te perfecționezi”.

Un alt argument în justificarea poziției respective se rezumă la imposibilitatea de a influența procesul politic în cazul plecării din țară, în special de a participa la alegeri, şi chiar dacă migranții vor reveni „cu zeci mii de dolari” nu vor putea să-i investească în propria afacere din cauza unor eventuale presiuni şi constrângeri din partea puterii alese fără participarea lor. Posibilitatea de a vota la ambasadă este privită într-un mod critic, mai ales în cazul aflării ilegale în străinătate – cu toate că studenții susțin că emigranții ilegali au acces la ambasadă, totuşi aceştia se tem de a ieşi de la locul lor de muncă, de a se deplasa prin oraş.

Populația care pleacă la muncă în străinătate practic se izolează de țara de origine şi de baştinaşii săi, nu este informată de situația politică şi socio-economică din țară neavând acces la mass-media, la surse alternative de informare, inclusiv la internet, ideea fiind că „realitatea o vezi atunci când trăieşti anume în acest mediu”. La remarca că mulți cetățeni moldoveni chiar aflându-se în țară nu se interesează de politică, dar cei care au studii şi în străinătate se vor informa, se afirmă că la activitatea de muncă în mediu străin rar când cineva tinde spre a se informa despre situația din țara de origine având alte probleme acolo. Chiar dacă migranții telefonează acasă, se interesează numai de chestii familiale şi nu de situația politică, mai ales că „când ajung acolo, toți se uită şi de țară şi de tot”.

Unii studenți declară că pentru ei plecarea în străinătate reprezintă ultima şansă şi că ei se vor strădui să facă tot posibilul pe loc, cu toate că condițiile în Moldova sunt în acest sens destul de nefavorabile. Situația în care ar putea să fie luată o asemenea decizie ar fi o deziluzie materială sau responsabilitatea față de familie fără posibilitatea de a o realiza în Moldova. Totodată, ei califică planurile altora care la fel intenționează să rămână în țară ca abstracte, iluzorii, şi sunt convinşi în faptul că aceste persoane cu totul că se pronunță contra migrației nu recunosc că sunt gata să plece, nu întreprind nimic ca

deja de-acum să-şi aranjeze viaţa şi să nu fie ulterior nevoiţi să migreze după ce nu vor mai putea să trăiască din banii părinţilor. Trebuie de remarcat aici că acei studenţi care exprimă asemenea idei afirmă că ei deja la moment sunt independenţi din punct de vedere financiar şi cunosc mai multe exemple de persoane care la fel se întreţin singuri, şi că anume capacitatea de a-şi aranja viaţa nu la nivelul unor planuri ambigui pe viitor, ci la nivelul unor acţiuni concrete în prezent ar fi o manifestare cea mai adecvată a intenţiei de a rămâne în ţară.

Ataşamentul faţă de familie sau nedorinţa de a-şi destrăma familia, de a-şi lăsa copiii pentru grija cuiva tot ar fi un motiv care condiţionează dorinţa de a rămâne în ţara de origine. „Am foarte multe mătuşi care şi-au destrămat şi familiile şi absolut tot şi ele trăiesc cu ziua de azi, ele nu ştiu ce o să fie mâine, psihologic li este foarte greu, mult mai greu, ca un conflict închis, cum trăiau în republică, nu aveau bani, dar erau, spun că erau mai fericite". În acest caz unii studenţi se implică cu ideea că familia trebuie să fie creată nu chiar la 20 de ani, deoarece pe urmă apare problema întreţinerii ei, care la rândul său impune necesitatea plecării în străinătate la muncă. Ei susţin că trebuie „să ne gândim mai întâi la noi, că noi nu trăim pentru noi, dar trăim pentru copii, trăim pentru familie".

Orientările de muncă

a) Orientările de muncă în străinătate se rezumă în general la „ceva avantajos, profitabil" şi se află într-o strânsă corelaţie cu intenţiile migraţioniste ale studenţilor. Astfel, cei care admit probabilitatea stabilirii definitive în străinătate preferă unele profesii (de exemplu, agent comercial) care i-ar permite să analizeze mai profund condiţiile de trai şi perspectivele oferite de către statul respectiv, în special prin interacţiuni cu diferiţi oameni, cu diferit nivel de cultură, inclusiv cea politică, cu depistarea mentalităţii şi preferinţelor lor în vederea unei integrări mai uşoare în comunitatea recipientă.

În privinţa activităţilor de muncă acceptabile şi inacceptabile, majoritatea studenţilor susţin ideea că este totuşi o limită în acceptarea unor sau altor locuri de muncă, însă aceasta fiind diferită în funcţie de personalitatea omului. Studenţii invocă faptul că deseori este acceptată şi munca la negru („ai să lucrezi acolo orice, numai să ai bani", „dacă ai plătit vreo 3-4 mii ca să ajungi în ţara ceea, ai împrumutat, atunci nu se mai gândeşte unde să lucrezi") în diferite domenii (de exemplu, construcţii) cu remunerare înaltă („un cunoscut deal meu lucrează la construcţii şi nu construieşte, nu ridică pereţi, pur şi simplu spală geamuri, face ordine în camera dată. Asta-i un lucru foarte murdar şi are un salariu pe care nu visează nimeni de aici - 1000 de euro pe săptămână toţi îs bani"), însă mai sunt studenţi care afirmă că nici într-un caz nu ar acce-

pta aşa ceva, explicând aceasta prin chestii de demnitate, stimă de sine, unii având chiar experienţă în acest sens şi preferând să facă ceva din plăcere şi nu din nevoie. Unii studenţi nu au putut să răspundă la această întrebare, deoarece nu au asemenea nevoi, nu au familii ca să aprecieze real relaţia între munca necalificată şi acele necesităţi care pot fi satisfăcute prin intermediul acesteia. Totuşi, neavând asemenea probleme serioase aceşti studenţi invocă asemenea idei cum ar fi „mie mi se pare că nu trebuie aşa mulţi bani ca eu să mă duc să lucrez în Italia”, în special la munca de genul „să ai grijă de un bătrân”, în timp ce persoanele mai în vârstă, părinţii sunt consideraţi cei care pot accepta şi acceptă aşa ceva.

Unele considerente ce ţin de inadmisibilitatea muncii la negru au fost criticate din motivul că „în ţările străine cred că nu există demnitatea”, „când n-o să ai de lucru şi n-o să ai ce mânca, oricum ai să fii nevoit să te duci să munceşti ceea ce îţi propune”, „în orice domeniu, numai să iasă bani, oricum nu te cunoaşte nimeni în străinătate, nu te aşteaptă nimeni”. Probabilitatea de a face munca la negru este apreciată ca una mai înaltă în cazul emigrării ilegale, locurile avantajoase de muncă fiind destinate persoanelor plecate legal sau celor care trăiesc permanent pe teritoriu străin, au contract de muncă. Problema în general este privită ca una care consistă în lipsa de posibilitatea de a alege locul de muncă, în acceptarea unor activităţi chiar periculoase (de exemplu, în mine), unde nu se duc să lucreze autohtonii.

În cazul migraţiei temporare se recunoaşte imposibilitatea angajării pe profesie, posibilitatea reală de angajare fiind doar munca necalificată („dacă ai capacitatea să repari frigidere etc., fii sigur că te angajezi, însă ilegal, să foloseşti cunoştinţele pe care le ai, altă posibilitate n-ai cum să te angajezi în străinătate”), însă este evident că nimeni din studenţi „n-a visat la aşa ceva”. Tot aici a fost exprimată părerea confirmată prin anumite exemple că există totuşi posibilitatea reală de recalificare peste hotare după o anumită perioadă de aflare acolo şi de angajare pe profesie, de exemplu în cazul inginerilor sau medicilor, însă aceasta necesită mai mult timp şi mai multe eforturi. Referitor la angajare după specialitatea „Administraţia Publică” s-a menţionat numai despre cazuri când absolvenţii facultăţii au făcut masteratul în străinătate pe specialitate şi au avut astfel posibilitatea de a munci în domeniu peste hotare având perspective reale să fie primiţi la serviciu. În alte cazuri activitatea în domeniul dat este apreciată ca fiind inaccesibilă pentru absolvenţii moldoveni, din motivul că cerinţele faţă de asemenea specialişti în străinătate sunt cu totul diferite decât în Moldova.

b) Orientările de muncă în Moldova se rezumă la funcţiile de serviciu şi remunerare „cât mai bune”. Totodată, mai mulţi studenţi manifestă tendinţa spre unele activităţi care sunt „aproape de inimă” şi care să fie făcute „din

plăcere", „ca să-mi pun tot sufletul", în special referindu-se la afacere proprie, însă aceasta fiind mai greu de realizat în Moldova.

Mai mulți studenți manifestă anumite orientări spre muncă calificată, după specialitate. Au fost relatate asemenea exemple, când rudele unor studenți îşi asigurau existența pe baza la gospodărie proprie, însă acestea au fost interpretate ca necorespunzătoare nivelului de studii şi tendințelor de muncă („N-am învățat cinci ani ca să cresc vaci"). În străinătate acest lucru ar fi acceptat anume din cauza diferenței de venit: „aici îl faci cu bănuți, dar acolo îl faci cu dolari".

Probleme în străinătate

Acei studenți care admit posibilitatea plecării lor peste hotare neavând experiență de migrant recunosc probabilitatea apariției mai multor probleme de diferit gen cât la etapa organizării migrației, atât în străinătate. Se recunoaşte astfel probabilitatea apariției unor probleme de drept, care pot fi rezolvate la rândul său prin intermediul ambasadei. Însă unii studenți care au deja experiență migraționistă precizează aici că problemele cu ambasadă apar chiar în Moldova (acestea la rândul său fiind rezolvate de firma intermediară în organizarea plecării) şi nu în țara de destinație, de exemplu SUA, unde serviciile respective pentru emigranți se regăsesc în orice oraş, „sistemul lor de administrare publică sau evidența imigranților e reuşit, e accesibil şi chiar îs foarte multe avantaje pentru imigranți, că se oferă acolo un bonus la prețul perfectării actelor, se eliberează de obicei în regim de urgență". Problemele cu autoritățile țării recipiente sunt condiționate în mare parte de încălcarea regimului migraționist, în special aflare ilegală în străinătate.

Din experiența proprie de migrant şi din exemplele cunoscute de studenți se deduce o asemenea problemă ca şocul cultural, diferența în modul de a gândi, de a judeca, populația de acolo fiind apreciată ca mai liberă în exprimarea opiniei proprii ceea ce provoacă unele complexe la imigranți: „Mergi pe stradă, te uiți cum se îmbracă ei, stai la masă, te uiți cum mănâncă ei şi rămâi câteodată şocat de faptul că ei îşi permit multe eschivări de la bunele maniere care noi le considerăm chiar grave. Ei fac liber lucrul acesta, n-au complexe, nu-s complexați şi credem că ei sunt atât de liberi şi noi avem toate barierele ăstea, chiar că te simți complexat şi te simți rămas în urmă".

Aprecierea posibilității declanşării unor conflicte în străinătate cu populația autohtonă este făcută în funcție de diferența de cultură, în viziuni asupra vieții fiind accentuată o probabilitate mare de ciocniri dintre interese, rase, religii: „De exemplu, tu eşti de naționalitate moldovan, tu pleci în străinătate, în oricare țară, în Ucraina de exemplu. Ei încep acolo să facă glumă pe seama moldovenilor, să râdă de ei. Apoi tu ai să stai şi ai să te uiți cum el îşi bate joc

de exemplu de tine? De aici poate să apară acest conflict.”. În acest context studenții care se pronunță împotriva migrației precizează că o asemenea situație cu toate că este posibilă este inacceptabilă: „Pleci într-o țară străină şi nu ar fi bine să faci probleme acolo. În primul rând fața țării din care vii, trebuie să nu rămână murdară”. Chiar dacă există diferența de opinii, spun studenții, în străinătate se duce nu pentru demonstrarea opiniilor proprii, iar migranții din contra fac tot posibilul ca să evite orice conflict. Cu atât mai mult, opiniile tale nu le poți exprima, deoarece nu eşti ascultat de nimeni.

Problema adaptării psihologice în mediu străin este apreciată în mod diferit. Unii studenți recunosc gravitatea acesteia chiar reieşind din sentimentul de străin la momentul venirii în Chişinău, oraş străin pentru ei, unde i-a fost foarte greu la început. Referitor la mediu străin, ei nu pot să-şi imagineze toată seriozitatea unei asemenea adaptări prevăzând imposibilitatea de a comunica cu familia când doresc ei sau să vorbească limba lor. În acest context se aduc exemple care dovedesc seriozitatea unei asemenea probleme cum ar fi un spectacol, unde s-a arătat un bărbat care avea o familie şi copil mic şi care a plecat în Italia fiind bolnav şi având nevoie de mulți bani pentru medicamente. În Italia avea grijă de un bătrân care era mintal bolnav şi până la urmă bătrânul avea grijă de acest migrant bolnav, care ulterior a murit, după ce s-a arătat cum vine fiul lui de acum mare în Italia şi îl caută pe tatăl lui. Aici mai mulți studenți care au fost prezenți la acest spectacol au menționat că „atunci nimeni nu vroia să se ducă în străinătate”.

Un alt exemplu care mizează pe aspectul afectiv a motivației de a rămâne în Moldova a fost un articol unde un student intervievează câțiva studenți care se află în străinătate şi îi întreabă despre migrația în genere. Aceştia menționează că „nici acasă nu-i casa mea, nici acolo nu-i casa mea”, nici acolo fiindcă nimeni nu-i aşteaptă, nici aici că statul nu-i acordă nici o perspectivă.

Totuşi mai mulți studenți sunt de părere că trecerea peste discordanță psihologică depinde de educație, cultură de acasă: „Sunt unii studenți pe care nu-i interesează să plece acasă sau pleacă din când în când, dar sunt alții care sunt foarte ataşați anume față de casa lor, părinții lor şi nu pot să se îndepărteze la o distanță mai mare față de casă, față de cei dragi”. Situația în care un eventual migrant are pe cineva din rude peste hotare este privită ca una ce facilitează însăşi luarea deciziei de a pleca şi depăşirea ulterioară a crizei psihologice, emoționale de către migrant. Pe de altă parte, odată ce aflarea în străinătate durează mai mult, relațiile între membrii de familie se distanțează, fiecare deja creându-şi „lumea lui”, o ambianță care îl cheamă, ceea ce atenuează după opinia unor studenți problema ataşamentului față de casă şi familie. Mai ales că „cu salariile care dau ei foarte repede te integrezi”, dar şi moldovenii unde nu ar fi „se adaptează la toate”.

A mai fost exprimată părerea că problema migraționistă nu ar fi atât de gravă din punct de vedere afectiv, dacă persoanele plecate ar fi legalizate, ceea ce i-ar permite să revină în țară fără teama să fie penalizate şi să piardă posibilitatea să mai plece în străinătate, iar transportul dintr-o țară în alta ar fi mai accesibil. Anume din motivul că migranții se confruntă cu asemenea piedici apare distanța între ei şi familia lor, „ei doar se telefonează”, fiind prezentat un exemplu când o persoană care timp de şapte ani a plecat şi se află în străinătate ilegal nu poate să revină în țară, ceea ce duce la dezmembrarea familiei.

Însăşi ideea de existență a cărorva bariere sau de necesitatea încadrării în câmpul cultural străin este considerată de unii studenți o idee proprie unei mentalități învechite. Această barieră este apreciată ca una de ordin psihologic şi la nivelul de anumite complexe pe care le au moldovenii, în primul rând cel al inferiorității. Aceşti studenți cred că el poate fi depăşit foarte uşor timp de câteva luni, iar dacă „nu-l poți depăşi, te-ai dus la un psiholog, ai plătit acolo careva bani şi vezi cum te încadrezi după asta în societate. Nu-i aşa problematic, mai ales când ai să vezi că ai bani şi ai să vezi ce fire emancipată ai să fii”. Argumentul principal în acest sens este că cu toate că există asemenea probleme, în străinătate se duce anume pentru depăşirea oricăror probleme şi bariere.

Referitor la probabilitatea discriminării şi constrângerii la muncă sunt studenți care susțin că „de-acum nu-i discriminare” şi în mai multe cazuri „se poartă foarte frumos cu imigranți”, în special pentru cetățenii de tip european, grupurile de risc în această privință constituind anume persoanele de origine musulmană şi persoanele de altă culoare a pielii („de exemplu un student a fost la masterat în Franța. Acolo n-are nimeni cu nimeni treaba. El lucrează, nu este discriminat, dar chiar între ei, colegii de lucru, nu discutau, făceau treaba şi atât”), însă majoritatea studenților menționează totuşi că odată ce asemenea lucruri nu sunt admisibile, totuşi sunt posibile şi se pot întâmpla („nimic nu-i asigurat în viață). Ei admit probabilitatea discriminării din partea autorităților şi a populației autohtone referindu-se tot la exemple şi țări concrete („Cunosc caz când un cunoscut a emigrat în Germania şi a lucrat acolo. Toată populația din mediu, erau mai mulți germani, foarte mult îl discriminau. Relațiile au început să se reglementeze între ei după ce s-a căsătorit cu o germancă”). Unii studenți sunt de părerea că unele popoare sunt chiar naționaliste şi discriminează în special populația care lucrează la negru, aceşti oameni fiind considerați un nimeni în țara recipientă şi „obijduiți din toate punctele de vedere”.

Cunoscând chiar exemple reale de constrângere la muncă studenții cu planuri de a emigra susțin că principalul să nu fie admisă modalitatea de a

pleca ilegal prin intermediul unor persoane necunoscute, ceea ce măreşte considerabil probabilitatea încalcării drepturilor de muncă în străinătate.

Privind formele de discriminare sunt menționate salarii mai mici, atentate fizice, atentarea la sănătatea psihică a angajatului, un acces redus sau lipsă de acces la servicii de sănătate şi alte servicii sociale, în special în cazul aflării ilegale în străinătate („oricum ei sunt oameni" şi contraargumentul - „dar statul suportă mai multe cheltuieli. Mai ales dacă vin părinții cu copii, statul trebuie să aibă grijă de copii, să-i educe, alte cheltuieli"). Studenții au încercat să explice aceste manifestări de discriminare prin faptul că „emigrează foarte mulți în țara dată, scad salariile, apare concurența între persoanele care sunt de aici şi care sunt de acolo şi scade nivelul salariului, creşte numărul populației, aglomerație". Unii studenți pun întrebarea de ce totuşi moldovenii acceptă aceeaşi discriminare la remunerarea muncii („ce ei sunt mai mari ca noi?") cu toate că au contract de muncă şi sunt legal veniți, la ce alții menționează că în schimb se plăteşte cu mult mai mult decât la noi în țară, de aceea chestia dată este acceptată.

O soluție în depăşirea efectelor negative de ordin afectiv a discriminării imigranților, ceea ce poate să-i susțină într-un mediu străin ar fi în viziunea unor studenți ideea că „lucrez azi, mai lucrez şi mâine şi pe urmă plec acasă şi eu cu banii ăştia am să fac ceva". Tot aici se precizează că în acest caz se cere totuşi o atitudine realistă față de perspectivele proprii de revenire în țară şi de plecare repetată în străinătate în vederea angajării legale la un serviciu mai bun, deoarece „sunt foarte multe cazuri şi e un pericol destul de mare când oamenii pleacă cu ochii închişi şi nu ştiu unde mor, ce fac cu ideea că o să facă bani şi o să se întoarcă. Sunt multe persoane care nu se mai întorc". Totodată, în analiza propriilor planuri migraționiste aceşti studenți manifestă speranța că nu se vor confrunta cu aşa ceva şi vor reuşi să revină în Moldova şi pe urmă în caz de necesitate iarăşi să plece peste hotare.

Într-o situație în care studenții ca potențiali migranți ar deveni obiectul discriminării în strănătate, ei susțin că dacă s-ar afla ilegal n-ar putea să se adreseze nicăieri, chiar dacă sunt oficii speciale care se ocupă cu migranții, deoarece „toți se tem să se ducă acolo ca să nu-i trimită acasă", câteodată inclusiv cei care se află peste hotare legal („frică că oricum o să găsească ceva ce nu-i bine şi să nu fie deportați").

Unii studenți chiar susțin că au fost în situație similară, fiind încă minori şi aflându-se peste hotare ilegal, au avut probleme şi au fost nevoiți să lase tot şi să plece neavând posibilitatea să se adreseze autorităților. Concluzia în acest caz a fost că „trebuie să te duci legal ca să-ți aperi drepturile, ca să profiți de toate beneficiile şi asistența acordată din partea comunității recipiente".

În privința tratării moldovenilor de către populația țărilor recipiente studenții pe baza la unele exemple susțin că marea parte a cetățenilor străini care intră în contact cu cetățenii moldoveni şi-au format o părere negativă despre ei din motivul că persoanele din Moldova se duc nu ca specialişti să lucreze la un lucru cât de cât mai prestigios, dar oricum sunt considerați acolo ca o forță de muncă ieftină, sunt exploatați fiind priviți ca cetățeni nedemni în comparație cu populația autohtonă, care câteodată nici nu ştie unde se află Moldova. Imaginea moldovenilor în străinătate mai este defavorizată din cauza românilor şi romilor, care sunt priviți de populația de acolo într-un mod destul de ostil (de exemplu, ca potențiali hoți), iar moldovenii care vorbesc aceeaşi limbă suferă de la aceasta.

Referitor la traficul de ființe umane şi probabilitatea de a deveni victima acestui fenomen studenții ca eventuali migranți nu admit că pot fi traficați din cauza că dispun de un anumit nivel de inteligență şi nu vor nimeri într-o asemenea situație, pe când există problema unei informări insuficiente în societate pe această problemă, în special la oameni din mediu rural, cărora „dacă li-au propus că iată ai să ai mulți bani, ei nu se mai gândesc la alte consecințe”, mai ales că „tot timpul omul zice: cu mine aşa ceva nu se poate întâmpla”, iar în calitate de intermediari ai unei asemenea migrații se prezintă oamenii cunoscuți, în care potențialul migrant are încredere. Un factor de îngrijorare slabă față de traficul de ființe umane ar fi şi scăderea valului informațional privind cazuri înregistrate de trafic.

În ceea ce ține de informare privind organizarea migrației şi condițiile din țara recipientă studenții susțin că aceasta depinde de planurile şi intențiile de a migra, însăşi de dorința individului de a fi informat, ceea ce este accesibil, de exemplu prin internet („să ştim precis că iată plecăm într-o țară, poate ne informam mai concret”, „calitatea informației depinde de implicarea individului în asilimarea acesteia”).

În general acei studenți care au planuri ferme de a emigra temporar sau definitiv afirmă că sunt gata de a confrunta acele eventuale probleme care pot apărea într-un mediu străin, cu atât mai mult că ştiu precis că dacă ar rămânea în Moldova pe această perioadă de timp, nu mai puține probleme ar avea. Respectiv ei aleg să confrunte acele probleme în străinătate ceea ce este justificat din cauza acelor beneficii care le aduce migrația. Însă o asemenea intenție fermă de a confrunta problemele se observă în special la acei studenți care nu ştiu în ce de fapt ar consista aceste probleme, având reprezentări destul de ambigui despre ele. Alți studenți din această categorie susțin că, de regulă, „persoanele care pleacă sunt pregătite pentru probleme, ei ştiu precis la ce merg, ei ştiu că eu o să mă duc, o să-mi fie greu, eu poate n-o să am ce mânca, unde dormi, îmbrăca şi tot aşa, însă sunt pregătite pentru aşa chestii”.

Aprecierea viitorului Republicii Moldova

De regulă, studenții care nu au planuri să emigreze sau admit numai migrația temporară manifestă un anumit optimism în estimarea perspectivelor Republicii Moldova şi cred în viitorul prosper al țării, iar acea stagnare care se observă la moment este privită de ei ca una aparentă care presupune că rezultatele progresului se vor evidenția mai târziu. Moldova este văzută ca o țară care „are şanse" şi în care „merită să investim", se înregistrează dezvoltarea antreprenoriatului, majorarea salariilor. Progresul Moldovei mai este pronosticat în funcție de revenire a mai multor cetățeni din străinătate şi investirea de către aceştia în economia națională prin inițierea propriilor afaceri.

Alții cred că Moldova la fel va progresa, însă mai greu din cauza exodului populației peste hotare, a celor care ar putea să schimbe ceva în țară. Drept urmare a migrației masive este scăderea natalității din cauza că mai mulți se stabilesc cu traiul în străinătate şi nasc acolo.

Acei studenți care tind să plece manifestând chiar intenția de a se stabili definitiv în străinătate cred că în viitorul apropiat în Moldova va exista stagnare în toate domeniile – economic, politic şi social. Ei susțin că în cazul în care ritmurile depopulării țării se vor păstra nu va fi nici un progres într-o țară lipsită de resursele strategice de dezvoltare: capitalul uman. Se aduc asemenea date cum ar fi rezultatele unor studii efectuate de către instituții din străinătate, care prognozează că pe parcurs a aproximativ 50 de ani în Republica Moldova circa 60% din populație vor fi plecați peste hotare, adică după studiul realizat țara este sortită îmbătrânirii generației odată ce toți tinerii vor pleca.

Mai mulți studenți declară că viitorul Republicii Moldova depinde de rezultatele următoarelor alegeri, de venire la putere a unei generații noi.

Reprezentări despre viitorul propriu

Majoritatea studenților se văd peste 10 ani în Moldova (chiar în localitatea de origine sau în primul rând acolo şi nu în capitală) în diferite domenii de activitate, mai mult pe specialitate. Mai mulți studenți exprimă ambiții şi aşteptări la „funcții cele mai înalte" dorind să fie mândri de realizările proprii (parlamentul, guvernul, consilii locale, primării), însă se admit şi funcții mai inferioare, cum ar fi „simplă secretară cu studii superioare şi cu un venit bun, fiind realizată din punct de vedere material, locuință, familia cu copii". Unii având experiență în careva domenii, de exemplu turismul, vor să continuie pe viitor activitatea în sfera respectivă care i-a provocat interesul şi care este solicitată în Moldova, sau la o întreprindere ca manageri să acumuleze careva experiență pentru afacere proprie. Majoritatea din ei sunt de părerea că cel

mai principal lucru este dorința de a lucra care permite de a ajunge la ceva mai bun. Asemenea studenți hotărâtori în intenția de a-şi aranja viața în țara de origine prezintă unele maxime, principii de viață care redau acest spirit activist: „Fii cel mai bun, oricine n-ai fi”, „Luptă şi o să obții ceea ce doreşti”, „Fă şi ai să ai”, „Încet, dar sigur”, „Viitorul depinde doar de noi”, „Să nu spui niciodată nu pentru că dacă vrei mult, atunci se va îndeplini”, „Ceea ce poți face azi, nu lăsa pentru mâine”, „Gândeşte bine şi apoi porneşte-te”, „Cunoaşte şi aplică în sens nu numai teoretic, dar să realizezi ceva şi practic”.

Sunt studenți care nu au reprezentări clare despre viitorul său, limitându-se la unele considerațiuni de ordin general cum ar fi tendința sinceră de a trăi mai bine în țara de origine, se văd cu o familie frumoasă, cu un loc de trai cât de cât decent („cred că tot o să fie bine aşa cum îmi doresc”) pentru ce ar trebui să se străduie să facă tot posibilul şi să realizeze aceste obiective, în funcție de asemenea maxime ca „Fiecare spre ce tinde, în final aceea şi va obține”, „Bate şi îți va deschide”.

Acei studenți care au planuri de a se stabili definitiv în străinătate se văd peste 10 ani „undeva departe”, cu totul că recunosc că vor fi nevoiți să treacă peste multe greutăți, însă sunt gata să le înfrunte. Tendința dată corelează cu maxima prezentată de ei – „Prin greutăți spre stele”.

Concluzii

Studiul realizat a permis identificarea principalelor variabile ale problemei migraționiste şi în special a aspectelor motivaționale ale acesteia:

1) Factorii atractivi ai migrației (care se referă la avantajele țării de destinație) sunt condițiile şi un nivel mai înalt de trai, posibilitatea reală de angajare în câmpul muncii, susținerea tinerilor specialişti şi a familiei, acumularea experienței educaționale şi profesionale, obținerea unui stagiu în străinătate, schimbul cultural.

2) Factorii repulsivi ai migrației (care se referă la dezavantajele țării de origine) sunt perspectivele economice şi profesionale slabe, mărimea mică a salariilor, desprețuirea calităților profesionale, lipsa de şanse reale de a-şi asigura un loc de trai, problemele politice şi de drept.

3) Motivația de a rămâne în străinătate este legată în mare parte de posibilitatea de a beneficia pe deplin de toate condițiile modului străin de trai, motivația de a se întoarce în Moldova – de lipsa de perspective de a se angaja după specialitate în străinătate, diferența culturală şi de mentalitate între moldoveni şi străini, dorul de patrie şi dorința de a trăi în țara de origine, motivația de a rămâne în Moldova – de tendințe patriotice şi civice, dorința de a contribui personal la dezvoltarea țării, credința în viitorul prosper al Moldovei, prioritatea valorilor spirituale şi nu materiale, convingerea în posibilitatea

de a duce un trai decent şi în Moldova, dorința de a participa la procesul politic din țară (în special la alegeri), ataşamentul față de familie, nedorința de a face muncă la negru sau de a fi discriminat în străinătate.

4) Orientările de muncă în străinătate sunt corelate cu obiectivul obținerii unor beneficii materiale maxime de la activitatea de muncă, de regulă nu după specialitate, fiind acceptată şi munca „la negru”, iar orientările de muncă în Moldova presupun tendințe spre posturi înalte după specialitate cu remunerare înaltă, principalul criteriu în acest sens fiind munca nu din nevoie, ci pentru satisfacție profesională.

5) Probleme care pot apărea în străinătate sunt multiple şi diverse: de drept şi legalizare, şocul cultural şi respectiv problema adaptării psihologice în mediu străin, discriminare şi constrângere la muncă (salarii mai mici, atentate fizice, atentarea la sănătatea psihică a angajatului, un acces redus sau lipsă de acces la servicii de sănătate şi alte servicii sociale, în special în cazul aflării ilegale în străinătate), conflicte de interese între imigranți şi populație străină, un nivel redus de informare privind migrație.

Bibliografie

Arhiva înregistrărilor audio a interviurilor în grup cu studenții FRIŞPA, USM, an.IV, specialitățile „Administrarea Publică” şi „Politologia”.

Chelcea S. Tehnici de cercetare sociologică. – Bucureşti: Editura SNSPA, 2001.

Бритвина И.Б. Детерминация вынужденной миграции из стран ближнего зарубежья. – Электронный научный журнал «Исследовано в России», http://zhurnal.ape.relarn.ru/articles/2005/115.pdf.

Prezentat la redacție
la 12 noiembrie 2007

ДЕТИ ТЕРРОРА. РИСК ВОВЛЕЧЕНИЯ ДЕТЕЙ ИЗ ДЕЗИНТЕГРИРОВАННЫХ СЕМЕЙ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА В ТЕРРОРИСТИЧЕСКУЮ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ[4]

Анна МАРГАРИНТ
Республика Молдова, Кишинэу
Молдавский Государственный Университет
факультет международных отношений
политических и административных наук
кафедра политологии и гражданского воспитания
старший преподаватель,
доктор политических наук

Людмила ПРОКА
Республика Молдова, Кишинэу
Молдавский Государственный Университет
Факультет истории и психологии
кафедра психологии
преподаватель,
магистр психологии

This article examines the interdependence of the terrorism's phenomena and the children from separate families of the Republic of Moldova. The special literature marks out on the base of various criteria different categories of the children from risk group. We propose the object of research psychological peculiarity of the children from incomplete family or in its absence for reason departure of the parents in the search of a job in other country. Up to recent time such kids was not examine as unfortunate thereby this category of children felled out from the attention area of the researcher. Such attitude towards this category of children is explained by interpretations of their as financial successful at the same time is losing sight of psychological specificity their existence. Required for nobody leaved without parent's protection children appeared as and ideal work material for different kinds of criminal grouping including terrorist groups.

Meanwhile now already grow up new generation with other world's vision and qualitative new aim and value system. Today's positions of these children in terror's and violence's time require appropriate and opportune

---

[4] *Recenzent – doctor în ştiinţe politice Ruslan TANASĂ*

analysis and elaboration a number of preventive measure of correction as inappropriate conduct as well as manipulation influence to children's mind.

Articolul în cauză examinează interdependenţa dintre fenomenul terorismului şi copiii din familiile separate din Republica Moldova. Literatura de specialitate evidenţiază diferite categorii de copii din grupurile de risc reieşind dintr-un criteriu sau altul. Noi propunem, în calitate de obiect de cercetare, particularităţile psihologice ale copiilor ce trăiesc în familii incomplete sau în lipsa ei, din cauza plecării părinţilor peste hotare după câştig. Până nu demult, aceşti copii nu erau priviţi drept copii din familii social vulnerabile, respectiv, această categorie de copii nu intra în vizorul cercetătorilor. Atitudinea dată faţă de aceşti copii se explică prin interpretarea familiei în cauză ca una financiar stabilă, dar se ignora specificul psihologic al existenţei lor. Copii de care nu-şi aduce aminte nimeni, lăsaţi fără protecţia familiei sunt un material popice de lucru pentru diferite grupări criminale inclusiv şi teroriste.

În Republica Moldova deja a crescut o generaţie nouă cu o altă viziune asupra lumii, cu repere calitativ noi şi cu un alt sistem de valori. Situaţia de azi a acestor copii din timpul teroarei şi violenţei necesită o analiză adecvată şi oportună precum şi elaborarea unui şir de măsuri profilaxie şi corecţie atât a conduitei deviante cât şi influenţei manipulative asupra psihicului copilului.

«Все связано со всем»
Леонардо да Винчи

Великий ученый Леонардо да Винчи своим изречением призывает нас к глубокому осознанию взаимосвязи всех вещей и явлений в мире. Аггравация отношений между отдельными группами и целыми народами, рост человеческой агрессии не может не затронуть подрастающее поколение людей, напротив, это деструктивное влияние формирует у них новую психологию, в которой доминантой является мысль «выживает сильнейший». Так как все мы проживаем на одной планете, имя которой – Земля, то любые наши действия, так или иначе, отражаются на наших детях, создавая их будущее жизненное пространство.

Акты террора и насилия захлестнули весь мир, захват заложников и межэтнические кровопролития стали для сознания обывателя чем-то привычным, этакой пикантной закуской к рутинным событиям. Злой шуткой, которая по принципу бумеранга обязательно вернется к нам, но уже качественно иными последствиями, является вовлечение в военные, террористические действия детей, по причине особенностей детской

психики, незрелости, наивности, веры во взрослых. Такая склонность к эксплуатации в своих целях детей наиболее характерна для террористических организаций.

Чем же привлекательны дети и подростки для последних? Уже само ознакомление с основными целями и задачами, которые ставят перед собой террористические организации, позволяют нам сделать некоторые выводы. Вот лишь некоторые, наиболее общие из них: насильственные действия (преследования, разрушения, захват заложников, убийства и др.) с целью устрашения, подавления политических противников, конкурентов, навязывания определенной линии поведения и т. д.

Но тогда возникает другой вопрос – какого рода дети наиболее устраивают требованиям данных организаций? Каким условиям должны соответствовать будущие самоубийцы смертники? Зачастую, в общественном сознании первой ассоциацией на слово «шахид» являются слова «психически больной» или «психопат». Однако данные категории индивидов хоть и встречаются в рядах террористов, но все же в наиболее меньшем соотношении, поскольку ими весьма сложно управлять и подчинять поставленным организацией целям. Основной контингент террористические организации составляют люди с определенными психологическими особенностями как то:

- религиозные и / или идеологические убеждения;
- высокий уровень личностной тревожности;
- выраженная агрессия как по отношению к другим, так и к себе;
- последствия перенесенного насилия, чаще в детстве и т.д.;
- принадлежность к какой либо группе риска, чаще социально-экономического характера.

Всем этим критериям часто соответствуют именно дети, особенно из экономически неблагополучных регионов и стран.

Отдельным фактором, которому следует уделить особое внимание, является заброшенность и безнадзорность большого количества детей и подростков. Фактически, нарушая основные жизненные потребности детей, которые будут рассмотрены далее, общество само готовит потенциальных террористов убийц для криминальных экстремистских организаций. Именно там никому не нужные, они найдут все то, чего они были лишены в первую очередь в семье, а затем и в социуме: кров и пропитание, групповое признание, соратников, цели в жизни, пусть и антисоциальные. Совсем немного нужно чтобы привлечь таких детей в свои ряды – немного манипуляции (учет психологических особенностей составляет сильную сторону террористических организаций) и суррогат недостающей семьи.

Трагедия Молдовы наших дней заключается в катастрофическом росте беспризорных детей, среди которых увеличивается число детей, оставленных родителями на попечении родственников либо знакомых лиц. Критическая экономическая ситуация толкает многих наших соотечественников искать счастья и работы за рубежом. При этом непродуманная социальная политика Молдовы не предлагает никаких механизмов протекции детей, родители которых находятся (чаще нелегально) вне пределов нашей страны. В результате такие дети остаются наедине со своими отнюдь не детскими проблемами, без какой либо профессиональной поддержки со стороны государства и общества.

Итогом такой ситуации является комплекс психологических проблем детской души и повышенный риск социальной дезадаптации и появления девиантного поведения. Таким образом, дети из семей, где один или оба родителя находятся на заработках за рубежом, ввиду специфики сложившейся ситуации представляют потенциальный материал для вышеназванных организаций. Все остальное - лишь вопрос времени и обстоятельств.

Для большего понимания особенностей влияния террора на психику подростков из группы риска, нам необходимо подробно рассмотреть психологические аспекты терроризма, а также особенности личности террориста-шахида.

"Российский Энциклопедический словарь" дает следующее определение терроризма: «терро́р, терроризм (лат. terror — страх, ужас), насильственные действия (преследования, разрушения, захват заложников, убийства и др.) с целью устрашения, подавления политических противников, конкурентов, навязывания определенной линии поведения. Различают индивидуальный и групповой террор (например, действия экстремистских политических группировок) и государственный террор (репрессии диктаторских и тоталитарных режимов).

В 70-90-х гг. XX в. получил распространение международный террор (убийства или похищение глав иностранных государств и правительств, их дипломатических представителей, взрывы помещений посольств, миссий, международных организаций, взрывы в аэропортах и на вокзалах, угон воздушных судов). В связи с этим приняты многосторонние конвенции и законодательные акты во многих странах по усилению борьбы с международным террором».

Как показывает опыт, борьба с терроризмом чрезвычайно сложна - во многом это объясняется косностью взглядов тех, кто занят такой борьбой. Террористов можно ненавидеть, но их необходимо понимать; в них следует видеть не одержимых монстров, но людей, исповедующих

иную, чем принято у нас, точку зрения, по-другому воспитанных, с другой иерархией ценностей. Сотрудничество с психологами, социологами, антропологами здесь крайне необходимо, ибо даже самые эффективные военные акции играют скорее на руку террористам, чем подавляют незримый джихад.

Нам необходимо выяснить, что является психологической базой в формировании личности террориста-смертника. Исследователь психологии терроризма, профессор Ю.Антонян[5] в своем исследовании психологического феномена террориста-смертника идентифицирует в личности последнего стремление к смерти, своей или чужой. Автор объясняет это высоким уровнем тревожности у данных индивидов.

В отличие от страха, вызываемого конкретной причиной, тревога - это ощущение неосознанного беспокойства с установкой на поиск причины. Склонность к постоянному ощущению тревоги является обычно результатом психологической травмы, полученной в детстве. Ребенок не осознает собственной личности, не отделяет себя от окружающего мира и любое беспокойство распространяет на все, что его окружает. Если при этом он не получает помощи в адаптации к новым условиям, то склонность к ощущению постоянной угрозы может закрепиться на всю жизнь. Тогда как агрессия - природный инструмент защиты. Самоубийство - та же агрессия, только направленная против самого себя, и ничего удивительного, что человек с высоким уровнем агрессивности готов убить и себя, и других.

Личностные характеристики таких подростков как нельзя приемлемы для различных террористических организаций. Какие еще особенности юношеского характера определяют склонность к суициду, ведь нередко в роли террористов-самоубийц выступают подростки? Это время активной социализации ребенка и связанных с этим разочарований. Разочарования в сочетании с юношеским максимализмом, когда неудача воспринимается как крах всего, могут толкнуть подростка к аутоагрессии - самоубийству. В среде подростков высок и интерес к смерти, с чем связано, например, жестокое обращение с животными.

ФБР установило, что 52% инцидентов с захватом людей протекает с типом, обозначенным как «ментальное расстройство», который можно представить в виде следующих категорий:

1. параноидальная личность;
2. депрессивная личность;
3. антисоциальная личность;

---

[5] *www.psychology.nm.ru*

4. неадекватная личность.

Всегда ли речь идет об индивидах с психическими аномалиями или все же существуют и внешние факторы, влияющие на развитие террористических наклонностей?

Все начинается со сверхжесткой связи с матерью. Мать - это не только женщина, которая вскормила, но и Великая Мать, воплощенная во множестве символов — в земле, в роде, в партии. Пока ребенок мал, мать воспринимается им как могущественная защищающая и обеспечивающая сила. Позже мать как личность часто замещается семьей, родом, соплеменниками. В дальнейшем размеры группы увеличиваются, тогда раса, религия или партия становятся "матерями" - гарантами защиты и любви.

Младенец находится с матерью в состоянии психологического симбиоза - единства, предшествующего формированию личного сознания ребенка. Если в этот период потребность ребенка в материнской любви и защите не удовлетворяется, то впоследствии такого человека обычно отличает повышенная тревожность, доходящая до страха смерти. Он неосознанно стремится вернуться к матери, потерять свою индивидуальность в единстве с ней и обеспечить себе, таким образом, безопасность.

Ненормальная симбиотическая связь с матерью активно стимулирует преступное поведение - такие люди неспособны на автономное существование, не в состоянии нести ответственность, принимать самостоятельные решения. Жесткая ориентация на образ Великой Матери, воплощенной в роде, расе или религии, столь же опасна, как и подобная связь с реальной матерью. Такой человек слеп и глух. Солидарность у него вызовет только то, что считается ценным в сообществе, к которому он себя причисляет.

Группировка политических или религиозных единомышленников, патриотов или националистов состоит из одиноких и психологически слабых людей, которые чувствуют себя защищенными только в обнимку с другими представителями группы. Это инфантильные личности, застрявшие в психологическом развитии на рубеже 5-7 лет. Подобная инфантильность опасна - неосознаваемая угроза остаться один на один с миром делает их агрессивными.

Психодинамика ритуального самоубийства или аналогичного акта самопожертвования связана с одной из основных доминант человеческой психики, известной в психоанализе как "мортидо" - "стремление к смерти". Наряду с общеизвестным либидо мортидо незримо определяет линию нашего поведения, хотя проявления его не столь заметны. Экстремальные виды спорта и развлечений, экстремальные профессии, за-

пойное пьянство и наркотическая зависимость, депрессии любого вида и течения, анорексия (болезненное стремление похудеть) - вот некоторые типичные проявления мортидо. В целом же ее можно описать как подавленную, замаскированную или открытую аутоагрессию которая не имеет логически объяснимых причин и реализуется различными способами. Аутоагрессия может выражаться также в стремлении к страданию, к самоистязанию или - парадоксально - к истязанию других.

Иногда волна мортидо накрывает целые слои общества: вспомним движение флагеллантов-самобичевателей в средневековой Европе или европейский культ дуэлей, когда аристократы в буквальном смысле истребляли друг друга по ничтожным поводам. Идеальный пример мы находим в истории Японии с ее самурайским культом сэппуку: в некоторые эпохи самоубийства самураев и их слуг уносили больше жизней, чем реальные войны. Подобные всплески корреспондируют с периодами пассионарной активности этносов, когда коллективное бессознательное становится лабильным и выходит на поверхность подавленный материал. Этим можно объяснить и нынешний всплеск активности смертников-шахидов: самоубийство сделалось в известной мере "модным"; напряженное переживание близости к смерти, экстаза страдания и исступленной веры смешиваются в некий наркотический коктейль, смущающий умы.

Также серьезной проблемой является воздействие показа СМИ актов насилия на нестабильных индивидов, и в особенности на неокрепшую психику наших подростков. Жуткие кадры о многочисленных жертвах действуют на зрителей возбуждающе, особенно на тех, кто склонен к жестокости и преступлениям, по сути, подталкивающие их к определенным действиям. Не случайно все террористы в первую очередь требуют пригласить журналистов и представителей властей, так как большинству из них хочется стать героем журнальной статьи или телерепортажа.

Мы рассмотрели лишь наиболее изученные факторы социального и психологического порядка, которые способствуют развитию и оформлению патологических личностных черт террориста. Необходимость подробного психологического анализа вытекает из знания тех личностных качеств, которые наиболее востребованы террористическими организациями, и как следствие, являются критериями для отбора рекрутов в свои ряды из числа подростков.

Последние десятилетие XX века характеризуется массовой миграцией граждан бывшего Советского Союза на заработки в бывшие да этого недоступные страны и республики. В поисках лучшей жизни и

средств для проживания многие семьи были принесены в жертву. Республика Молдова находится в числе первых бывших советских республик, наиболее затронутых массовым, преимущественно нелегальным отъездом граждан за рубеж. Большинство семей при этом постепенно распадается ввиду длительной разлуки и отсутствия прежнего партнера. Но при этом если бывшие супруги нашли себе нового партнера для жизни, то о чувствах и судьбе детей из данных семей мало кто задумывался.

Согласно данным Министерства Образования Молдовы, 23 тысячи детей школьного возраста проживают без обоих родителей, будучи оставленными под наблюдением старших братьев, бабушек/дедушек или других родственников. Нет необходимости говорить о невозможности заменить родительскую любовь и заботу, о важности своевременного совета и поддержки со стороны родителей для становления и гармоничного развития личности ребенка.

Модель взаимодействия в семье, ее аффективно-эмоциональный климат, а также социально-культурная структура в сумме способствуют социальной интеграции детей и выработке социально приемлемых моделей поведения последних. Взаимодействуя со своими родителями, братьями и сестрами, ребенок познает и оценивает себя.

Браселтон и Гринспен[6] выделяют следующие потребности ребенка, необходимые для его нормального развития:

- Потребность в теплых, близких, стабильных отношениях;
- Потребность в физической защите, в адекватных и устойчивых жизненных условиях;
- Потребность в знаниях, опыте соответственно возрасту и уровню развития ребенка;
- Потребность в адекватных ограничениях, структурированности повседневной жизни, а также обязанностях согласно возможностям ребенка;
- Потребность в признании индивидуальности, наличия частных интересов;
- Потребность проживания в стабильном обществе, в получении поддержки со стороны последнего.

Атмосфера разобщенной семьи ставит под сомнение возможность адекватного удовлетворения вышеперечисленных потребностей, более того, большинство из них не реализуются вовсе.

В Республике Молдова, также как в Украине и в Румынии мы выделяем новую категорию детей – эмоционально покинутые и заброшен-

---

[6] *Muntean A. Violenta in familie. Aspecte psihosociale. - Iasi: Polirom, 2003.*

ные, родители которых находятся на заработках за границей. При лучшей материальной обеспеченности, такие дети подчас лишены родительской любви, что в дальнейшем сказывается на личностном развитии.

Фактически, такие дети переживают сильную психическую травму, которая усугубляется, если они не получают никаких новостей от родителей и не поддерживают контакта с ними.

Дети, которые не получают никаких вестей от родителей и ощущают себя брошенными, отличаются следующими характеристиками: меньше общаются со сверстниками; выражают свою ярость и злость открыто; испытывают постоянное чувство утраты и душевной боли; постоянно тревожны, испытывают двойственные чувства по отношению к себе и к миру.

Между тем у нас уже сейчас подрастает новое поколение с иным виденьем на мир, качественно новыми установками и системой ценностей. Психологические исследования показывают, что дети, выросшие вне семьи и родительской поддержки, изначально более тревожны и неуверенны в себе, нежели их сверстники из благополучных семей, могут страдать хроническими депрессиями, относятся с недоверием к обществу и не видят никакой ценности в семье, поскольку не в состоянии наладить адекватные партнерские взаимоотношения.

Таким детям свойственна большая зависимость и внушаемость ввиду их психологической незрелости и нестабильности в представлениях, велик риск вступления в различные антисоциальные группировки и манифестации девиантного поведения. У детей из разобщенных семей присутствует также риск неадекватного и неограниченного доступа использования денежных сумм. Такого рода риск заключается в преждевременных полномочиях, подмене личностных взаимоотношений с эмоционально значимыми людьми - родителями финансовыми соглашениями.

В дальнейшем такие искаженные отношения переносятся подростком на все его социальные контакты со сверстниками, со взрослыми. Таким образом, для подростка единой мерой оценивания становятся материальные ценности, он стремится из любой ситуации извлечь выгоду, принимая различные предложения без анализа последствий для него и общества в целом. Не будем забывать и о сложных психологических особенностях подросткового периода.

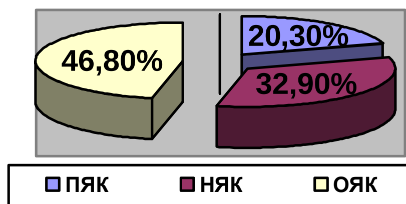
Иллюстрацией сензитивности данного возрастного периода, как и повышенной склонности к правонарушениям являются следующие статистические данные:

Таблица. Динамика индивидов, совершивших правонарушения: несовершеннолетние[7] (1996-2000)

год	*Количество правонарушителей*
1996	2193
1997	2330
1998	2442
1999	2520
2000	3032

Рост преступности среди данной группы риска подростков мы можем объяснить с позиции Я-концепции. К.Роджерс, один из наиболее известных психологов XX века, основатель «теории-Я», рассматривает Я-концепцию как концепцию человека о том, каков он[8].

В формировании Я-концепции ребенка семья играет решающее значение, так как данная концепция складывается в процессе взаимодействия ребенка со значимыми людьми, какими и являются для него родители. Как следствие, большинство детей из семей, в которых родители работают вдали от них, в силу тех или иных личностных особенностей, начинают демонстрировать аффективные, когнитивные и поведенческие нарушения.

Выше приведены результаты исследования «Я-концепции» подростков из разобщенных семей, проведенное В.Гонца.[9]

Рассмотрим полученные данные более детально. 46,80% подростков обладают положительной «Я-концепцией» (ПЯК), 32,90% из исследуемых характеризуют свою «Я-концепцию» как неполную (НЯК) и

---

[7] *Republica Moldova in cifre. Culegere succintă de informatii statistice 2000, - Chişinău: Statistica, 2001.*

[8] *Хьелл Л., Зиглер Д. Теории личност. - Санкт-Петербург: Питер, 2001, с.571.*

[9] *Dezvoltarea psihosocială a copiilor in familiile dezintegrate din Republica Moldova: cercetari si concluzii. – Chişină: Pro Didactica, 2004.*

20,30% подростков видят свою «Я-концепцию» в отрицательном аспекте (ОЯК). Результаты этого психологического исследования показывают нам сложность и конфликтность внутреннего психологического мира подросткового периода жизни и, в частности, сигнализируют о преобладании неблагоприятной «Я-концепции» у детей из дезинтегрированных семей.

Такое положение вещей соответствует особенностям жизни данных подростков, а именно – полное или частичное отсутствие родительской семьи при ведущей роли последней в формировании концепции о своей собственной личности. Можно сказать, что здесь происходит базовая травматизация личности подростка, которая является фундаментом для формирования последующих негативных явлений и манифестаций поведения.

В этом разделе нашей статьи мы постараемся поближе познакомиться с наиболее распространенными видами воздействия и манипуляции, которые также используются различными террористическими организациями для привлечения в свои ряды детей и подростков.

Рассмотрение воздействия на психику и манипуляции сознанием мы можем начать со следующих слов Н.С.Леонова: «Информация как никогда, стала инструментом власти. Когда была обнаружена восприимчивость человеческой психики к внушению, информация в форме пропаганды и агитации стала главным рычагом управления людьми. Она постепенно заменила собой грубую силу, насилие, которое долгое время считались единственным и непременным орудием управления»[10].

При этом особой популярностью пользуются не только эмоциональные сообщения, но и сообщения развлекательного характера. В них, как правило, идеологическая составляющая выражена только на втором плане. Соответственно, уровень воздействия подобного сообщения возрастает, поскольку оно становится «неотвечаемым». Мы легко реагируем на прямые методы воздействия, с косвенными это сделать труднее.

В идеале методы воздействия должны стремиться к тому, чтобы резко снизить рациональность решения объекта. Это делается либо путем подключения к эмоциональной сфере, либо стремлением вывести человека на автоматизм его реакций, когда рациональная сфера уже отключена, но уже по другой причине.

При анализе работ по манипуляции человеческим сознанием выясняется, что характерным для всех тоталитарных сект в процессе «промывания мозгов» является необходимость «выключение» других источ-

---

[10] *Леонов Н.С. Информационно-аналитическая работа в загранучереждениях. - Москва: Наука, 1996, с.6.*

ников влияния на объект, таких как семья или друзья. В случае с подростками из неблагополучных семей, у которых отношения с родительской семьей и налаживание адекватных контактов со сверстниками оставляют желать лучшего, манипуляторам предоставляется благоприятная почва для деятельности. Им необходимо приложить минимум усилий для псевдокомпенсации дефицитарных сфер отношений данных подростков. Террористические организации работают подобным образом, создавая для жаждущих любви и признания подростков имитацию семьи, группы друзей, одновременно усиливая у последних негативный образ реальной семьи и прежних друзей.

Каким же образом производятся такие трансформации в психике подростков? Дж.Браун выделяет следующие этапы техники «промывание мозгов»:

Снятие идентичности	Подталкивание к признанию
Установление вины	Канализация вины
Самоподавление	Логическое развенчание
Тотальный конфликт	Прогресс и гармония
Мягкость и возможность	Окончательное признание и закрепление

Основой такого воздействия признается проникновение психологических сил окружающей среды во внутренние эмоции индивида. Как в любой тоталитарной секте, человек постепенно лишается своего «я». Происходит смена идентичности, которая начинается с того, что к индивиду обращаются не по имени, а по номеру либо прозвищу. Человек превращается в ребенка с его сильной зависимостью от окружения. Возвращение к статусу ребенка облегчает введение идеологических ценностей.

Если мы вспомним, что большинству детей из разобщенных семей свойственна нарушенная «Я-концепция» что, в свою очередь, способствует возникновению таких негативных психологических особенностей, как неуверенность в себе, тревожность, агрессия и аутоагрессия, подверженность чужому мнению, то отпадает вопрос о степени эффективности такого воздействия на подростков.

Результаты исследования психологических особенностей детей из дезинтегрированных семей в специальной литературе позволяют нам поставить вопрос о степени риска для таких детей подпадания под влияние различных экстремистских и криминальных организаций. Проведенный нами анализ демонстрирует конкордантность условий развития и личностного портрета таких подростков, с одной стороны, и критериев,

предъявляемых антисоциальными группами, с другой стороны. Становится очевидным повышенный риск вступления таких подростков в различные террористические организации, исходя из их личностных предиспозиций.

Данное исследование своей итоговой целью ставит постановку вопроса о положении детей в современном времени террора и агрессии. Возникает необходимость выработки ряда рекомендаций по защите и профилактике детей от манипулятивного воздействия. И если относительно мер по защите от терроризма и экстремизма разрабатывается и принимается целый ряд документов и законов, то с протекцией наиболее незащищенных слоев общества, и в частности детей из неблагоприятных семей, дела обстоят намного хуже.

Ниже предлагаются некоторые рекомендации для улучшения положения детей из разобщенных семей, которые позволят предотвратить попадание их в различные антисоциальные организации[11].

- Разработка государственной политики по предотвращению массовой миграции населения;
- Создание общественного мнения по проблемам соблюдения прав ребенка и семьи с помощью средств массовой информации;
- Проведение стратегии поддержки семьи;
- Создание при районных отделах образования, молодежи и спорта баз данных о детях, один или оба родителя которых уехали за границу;
- Создание особых служб поддержки детей;
- Создание реабилитационных центров для детей и родителей;

Помимо данных рекомендаций относительно социальной поддержки детей из кризисных семей, необходимы также:

- Развитие у детей способности критически относиться к различной информации и предложениям, противостоять чужому влиянию;
- Создание на уровне государства мер по профилактике манипуляции сознанием посредством СМИ;

Если мы вспомним древнее изречение «дети – это наше будущее», то вопрос защиты подрастающего поколения становится весьма актуальным для всего человечества. Общество должно быть более чувствительным к проблемам детства и рассматривать перспективы развития детей в контексте современных социально-политических событий в мире, ибо истинно изречение: «что посеешь, то и пожнешь».

---

[11] *Рекомендации конференции «Психосоциальное развитие детей в кризисной ситуации в Республике Молдова», 30 сентября 2004.*

Библиография:

Dezvoltarea psihosocială a copiilor in familiile dezintegrate din Republica Moldova: cercetări si concluzii, - Chişinău: Pro Didactica, 2004.

Muntean A. Violenta in familie. – Iasi: Polirom, 2003.

Republica Moldova în cifre. Culegere succintă de informații statistice 2000. - Chişinău: Statistica, 2001.

www.psychology.nm.ru

Леонов Н.С. Информационно-аналитическая работа в загранучреждениях. - Москва: Наука, 1996.

Почепцов Г. Коммуникативные технологии двадцатого века. - Москва: Рефл-вал, 2001.

Postolachi V., Poalelungi O., Moşneaga V., Gonța V. Republica Moldova – problemele migrației. / Coord. P.Chiriac. – Chişinău, Institutul muncii al sindicatelor din Republica Moldova, 2007.

Хьелл Л., Зиглер Д. Теории личности. - Санкт-Петербург: Питер, 2001.

Поступила в редакцию
12 ноября 2007 года

ROLUL INSTITUȚIONALIZĂRII PARTIDELOR ÎN CONSOLIDAREA DEMOCRAȚIEI[12]

Victor MORARU
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea de Jurnalism şi Ştiințe ale Comunicării
Catedra de Jurnalism
doctor habilitat în ştiințe politice, profesor

Viorel ENEA
Republica Moldova, Chişinău
Academia de Ştiințe a Republicii Moldova
Institutul de Filozofie, Sociologie şi Ştiințe Politice,
Doctorand

Political parties and multi-party systems are constituent elements of contemporary representative democracy. Moreover, the political parties play a pivotal role by mobilizing citizens to participate in the political process and are the linkage-making institutions between political leadership and voters, political elite and civil society, the rulers and the ruled in all representative democracies. Contemporary transitions from authoritarian rule to democracy in many ways represent institutionalization and consolidation of parties. However, the post-communist polities are characterized as taking an anti-party stance, political parties as lacking responsiveness and accountability, party systems as being unconsolidated.

The article tries to analyze the problem of the institutionalization of the political parties in new democracies. The authors examine the criteria to determine levels of parties institutionalization and indicate the impact of the degree of parties institutionalization on democratic consolidation. Their attention is paid on some of such important aspects of process of institutionalization. The tendencies that have been manifested in the contemporary party systems and their way of evolution that are shaping up, can stand for a starting point in the process of evaluation regarding the place and the role of the political parties in the contemporary society. Along each listed indicator there are negative and positive examples. The party making phenomena as the exp-

[12] *Recenzent – doctor în ştiințe politice, conferențiar Mihai LESCU*

ression of the political and democratic pluralism is studying with changing the accent from the everyday reality to the perspectives.

Una din trăsăturile cele mai relevante ale procesului de democratizare a societăţii rezidă în reafirmarea politicii în viaţa cotidiană, în redescoperirea ei de către cetăţeanul de rînd. Odată cu revirimentul societăţii moldoveneşti pe calea transformărilor democratice, lansate la sfîrşitul secolului trecut, termenul "politică" a devenit, pentru prima dată în memoria şi conştiinţa cîtorva generaţii, o realitate palpabilă, omniprezentă şi de-a dreptul antrenantă, plasată în coordonatele unei receptări potenţial plenare şi susceptibilă de asigurarea pentru om a condiţiilor de socializare supremă care-i imprimă cu adevărat calitatea de cetăţean, cu asumarea obligaţiilor şi acordarea drepturilor inerente. Dispariţia barajelor pentru intrare în competitivitate politică a deschis calea noilor subiecţi politici (partide, mişcări, grupuri, politicieni) care, refuzînd vechiul şi în dorinţa de afirmare a noului, s-au încadrat în procesul de edificare a noii politici. În Republica Moldova, ca de altfel şi în alte ţări postcomuniste, politica (înţeleasă, conform unei definiţii, ca "totalitate a activităţilor conflictuale şi de cooperare în cadrul societăţii şi între societăţi, prin intermediul cărora umanitatea ajunge să organizeze utilizarea, producerea şi distribuirea resurselor umane, naturale şi de alt ordin în procesul producerii şi reproducerii vieţii sale biologice şi sociale; aceste activităţi nu apar niciodată izolate de alte aspecte ale vieţii sociale, private ori publice, ele influenţează plenar şi reflectă alocarea puterii şi modelele decizionale, structura organizării sociale şi sistemele culturale şi ideologice ale societăţii sau ale grupurilor din cadrul ei"[13]) a început într-adevăr să constituie un platou de întîlnire şi de confruntare a diverselor interese, de manifestare a liderilor şi a partidelor contrapuse, acţionînd într-un sistem complex şi multiarticulat.

Complexitatea reală a unei deveniri democratice, marcată de contradicţii şi generatoare de multiple întrebări, determină imperativul efectuării unor analize pertinente a fenomenului politic actual. În condiţiile în care sporeşte simţitor necesitatea cunoaşterii exacte şi plauzibile a proceselor politice şi a forţelor implicate în ele, a pătrunderii mecanismelor politice şi a procedeelor menite să le optimizeze, ştiinţei politice îi revine (prin efortul conjugat cu cel al altor sectoare disciplinare ale ştiinţelor sociale) sarcina evidenţierii tendinţelor ce se manifestă în dinamica politică, a dezvăluirii esenţei transformărilor înregistrate, a elucidării problemelor emergente. Politologii nord-americani J.Manheim şi R.Rich, indicînd punctele de reper ale metodologiei cercetării politologice, au avertizat asupra necesităţii de a dezvolta "capacitatea conside-

---

[13] *Leftwich A. Politics: People, Resource and Power. // Leftwich A. (ed.). What is Politics? The Activity and Its Study. – Oxford: Blackwell, 1984, pp.64-65.*

rării opiniei publice, a intereselor diverselor grupuri şi forţe sociale, pentru a contribui la elaborarea unei politici echilibrate şi multilaterale. Trebuie – au accentuat autorii studiului, - să pătrundem legităţile apariţiei şi extinderii mişcărilor de masă, să cunoaştem mecanismele interacţiunii lor cu instituţiile puterii. Trebuie să acordăm o atenţie deosebită studierii elitelor politice şi grupurilor specifice care influenţează în cea mai mare măsură asupra adoptării deciziilor"[14]. Tocmai în acest context apare justificată atenţia, acordată de cercetătorii autohtoni analizei şi diagnosticării tendinţelor ce caracterizează procesul politic, în special problemei devenirii şi afirmării partidelor politice.

Un atare interes îşi găseşte o justificare firească: partidele politice reprezintă un atribut inerent al societăţii bazate pe principiile democratice. După cum indica, cu peste şaptezeci de ani în urmă, filozoful şi politologul P.Negulescu, „Naşterea partidelor politice a răspuns unei necesităţi imperioase a regimului reprezentativ. Odată apărute, ele au devenit organe esenţiale ale vieţii...”[15]. Prin însăşi natura sa, democraţia reprezentativă nu poate funcţiona fără de partide politice, întrucît tocmai ele „îşi asumă rolul de mediatori în cadrul relaţiilor societăţii cu puterea, de interpreţi ai discursului public, constituind, prin intervenţia în sfera politică, un mijloc de construire a consensului”[16]. Astfel, aprecierea pozitivă a partidelor provine din faptul atribuirii acestora unui rol de verigă de legătură dintre societatea civilă şi stat, ceea ce şi l-a şi determinat pe renumitul politolog francez M.Duverger să interpreteze partidele drept un atribut al democraţiei[17].

Interpretările ulterioare au fortificat această convingere, devenită, practic, unanim recunoscută. După cum menţiona cu destul categorism A.Renney „democraţia contemporană poate fi înţeleasă doar într-o exprimare partidică”[18], iar un alt autor, E.E.Schattschneider, afirma, de pe aceleaşi poziţii, că „democraţia modernă este de neconceput în alţi termeni decît cei partidici”[19].

Fireşte, interpretarea rolului partidelor nu a fost şi nici nu este univocă. E cunoscută în acest sens afirmaţia lui A. de Tocqueville, prin care partidele erau calificate drept “un rău, propriu guvernării democratice”[20]. De remarcat,

---

[14] *Мангейм Дж.Б., Рич Р.К. Политология. Методы исследования. – Москва: Весь мир, 1999, c.4.*

[15] *Negulescu P. Partidele politice. Ed. II-a. – Bucureşti: Garamond, 1994, p.53.*

[16] *Iaccarino L. Società civile: gruppi politici e produzione culturale. // http://lucioiaccarino.blog.espresso.repubblica.it/napoli/societ_civile_gruppi_poli.html.*

[17] *Cfr.: Duverger M. Les partis politiques. – Paris: Arman Colin, 1967, p.468.*

[18] *Renney A. Governing of Men. - Manchester: Manchester University Press, 1989, p.312.*

[19] *Cit. după: Volcansek M.L. I partiti politici nell’era del dopo guerra fredda. // Mongardini C., Ammassari G.P. (coord.). Crisi e trasformazione della rappresentanza nell’Europa moderna. – Roma: La Goliardica, 1994, p.107.*

[20] *Cit. după: Каспэ С.И. Центр и вертикаль: политическая природа путинского президентства. // Полития (Москва), 2001-2002, №4, c.14.*

oricum, că existența partidelor a fost şi în cazul dat privită drept un element inerent al orînduirii democratice, resursele funcționării şi avansării democrației rezidînd tocmai în contextul formării şi afirmării partidelor politice. În condițiile contemporane, partidele se manifestă plenar în calitate de institute de mediere politică, articulînd demersul politic şi interesele grupurilor sociale, iar funcționarea lor plenară reprezintă o premisă necesară a stabilității sistemului social.

Este relevant faptul că politologii contemporani accentuează drept condiții indispensabile ale stabilității politice două elemente definitorii: extinderea participării politice şi instituționalizarea partidelor[21]. O atît de ponderabilă semnificație, atribuită fenomenului instituționalizării partidelor, poate fi explicată prin cel puțin cîteva motive: în primul rînd, configurarea (sau reconfigurarea) unui sistem partidic reprezintă un element central, foarte vizibil şi rezonant al procesului de tranziție democratică în plină desfăşurare în țările ex-socialiste. În al doilea rînd, valabilitatea tezei enunțate este confirmată de experiența democratică a țărilor lumii. În cel de-al treilea rînd, evoluția şi caracterul partidelor, capacitatea lor organizațională constituie un barometru indispensabil al tendințelor înregistrate în societate, contribuie la înțegelerea şi evaluarea gradului de progres al procesului de democratizare. În calitatea lor de protagonişti ai dezvoltării democratice, partidele politice se manifestă drept vehicule ale perspectivelor pe care şi le trasează societatea căreia-i aparțin.

Regulile jocului democratic impun partidele - actorii principali ai arenei politice - să se conformeze logicii competitivității, adică acceptării normelor şi procedurilor democratice şi a principiului pluralismului politic în cadrul atît al aspirației de a-şi cîştiga dreptul la reprezentarea unor interese sociale specifice şi la asentimentul segmentelor relevante ale societății civile, cît şi al tentativei de a se plasa, în definitiv, în postura de factor dinamic al evoluției țării. Nu întîmplător, conceptul instituționalizării partidelor apare examinat în literatura politologică în contextul noțiunilor de „schimbare”, „modernizare” şi, lucru cel mai important, în legătură directă cu noțiunea de „dezvoltare politică”[22].

Conceptul instituționalizării, utilizat la timpul său de S.Huntington[23], a fost aplicat pe larg fenomenului organizațiilor partidice. În mod tradițional, prin instituționalizarea partidelor politice este înțeles procesul, prin intermediul căruia partidele se consolidează şi se perpetuează în timp. De menționat, că instituționalizarea partidelor poate fi abordată nu doar ca un proces, fiind,

---

[21] *Cfr.: Grilli di Cortona P. Il cambiamento politico in Italia. – Roma: Carocci, 2007, p.23.*

[22] *Cfr.: Fisichella D. Ştiința politică. Probleme, concepte, teorii. – Iaşi: Polirom, 2007, pp.108-110.*

[23] *Cfr.: Huntington S.P. Ordinea politică a societăților în schimbare. - Iaşi: Polirom, 1999.*

concomitent, şi o stare (calitate). În acest sens, instituționalizarea poate fi definită drept gradul de prezență (materializare, reprezentare) a partidului în conştiința socială. În viziunea, deja consacrată, a cercetătorului italian A.Panebianco, instituționalizarea este modul prin care o organizație obține consistență şi încorporează valorile şi obiectivele fondatorilor: instituționalizarea poate fi considerată produsă atunci cînd „pentru mai mulți, „binele" organizației tinde să coincidă cu scopurile acesteia", şi organizația devine ea însăşi „un scop" pentru o mare parte dintre aderenți, acumulînd în acest fel valori"[24]. Faptul că partudul „acumulează valori şi stabilitate"[25], adică se instituționalizează, comportă realizarea capacității de a supraviețui fondatorilor, de a se manifesta drept o forță semnificativă, persistînd chiar şi în cazul schimbării liderilor săi. S.Huntington a evidențiat patru elemente determinante ale nivelului de instituționalizare a sistemelor (implicit – partidelor) politice: adaptabilitatea, complexitatea (profunzimea organizațională) autonomia şi coerența (coeziunea) organizațiilor şi procedurilor sale. Durata temporală a unei organizații, conform aceluiaşi autor, este criteriul principal pentru a estima nivelul de flexibilitate / rigiditate al acesteia, deci a nivelului atins de instituționalizare. În această ordine de idei, cu cît este mai flexibilă o organizație, în cazul de față – un partid, cu atît este mai instituționalizat în raport cu unul cu caracter rigid; un partid care se menține mai mult timp este mai flexibil, prin urmare, mai instituționalizat. Fireşte, avansarea instituționalizării unui partid depinde de factori multipli, cum ar fi gradul de identificare a aderenților şi a liderilor cu partidul respectiv, de loialitate față de partid, manifestată de activistii săi, caracterul idealurilor promovate şi al obiectivelor fundamentale si colaterale trasate, stabilirea unor raporturi consistente cu organizații social-economice, gen sindicate, ş. a.

Dinamica instituționalizării unui partid oferă posibilitatea relevării a două procese esențiale: dezvoltarea intereselor, orientate spre menținerea şi extinderea partidului; amplificarea loialităților organizaționale difuze. Calea spre instituționalizare este marcată, în viziunea politologului L.Morlino, de constituirea de către partid a unei structuri extra-parlamentare, de exercitarea controlului prin intermediul prezenței în parlament, precum şi de instituirea unei anumite forme de finanțare publică[26]. Este evident că procesul instituționalizării partidelor se produce într-un determinat context. Pentru S.Mainwaring, de exemplu, sînt importante următoarele dimensiuni ale instituționalizării: existența în cadrul sistemului partidic a modelelor caracterizate printr-o

---

[24] *Cfr.: Panebianco A. Modelli di partito. Organizzazione e potere nei partiti politici. – Bologna: Mulino, 1982, p.110.*

[25] *Huntington S.P. Ordinea politică a societăților în schimbare. - Iaşi: Polirom, 1999, p.20.*

[26] *Morlino L. Democrazie e democratizzazione. – Bologna: Il Mulino, 2003, p.169.*

anumită regularitate şi continuitate; înrădăcinarea puternică în țesutul social; acceptarea legitimității partidelor de către cetățeni şi alți actori sociali; ramificarea organizării partidului (un partid care funcționează în baza unei structuri capilare este mai instituționalizat decît un partid, bazat pe personalitatea liderului)[27].

De altfel, tocmai prezența în cadrul partidului a liderului charismatic este considerată de mai mulți cercetători un factor defavorabil instituționalizării, întrucît ideea principală a conceptului instituționalizării este ideea partidului ca structură politică independentă şi capabilă să reziste în timp, indiferent de incidența elementeleor conjuncturale. Există şi alți factori ce pot împiedica procesul fortificării, datorați, în special, modelului originar care condiționează apariția şi evoluția partidului, de exemplu, prevalența în cadrul dihotomiei penetrare / difuzare a impulsului organizațional, generat din periferii, de organizațiile locale, şi nu din centru; proveniența legitimării – în baza propriilor resurse ori în baza unei sponsorizări externe (datorată grupurilor care au precedat constituirea partidului)[28]. În context, de menționat opinia susținută pe larg în literatura de specialitate că sporirea şanselor unei instituționalizări reuşite pentru un partid nou-format depinde, în special, de apariția concomitent cu organizarea primelor alehgeri libere, sistemul electoral proporțional, suportul avut într-un grup social organizat, succesul electoral inițial[29].

Ansamblul unor astfel de caracteristici determină particularitățile instituționalizării partidului – în funcție de ponderea factorilor numiți, ea poate fi puternică ori slabă. În fond, estimarea gradului de instituționalizare se efectuează în baza cîtorva indicatori: durata existenței partidului, stabilitatea (ținînd cont de eventualele scindări sau fuziuni), volatilitatea electoratului, permanența prezenței în organismul legislativ. În cadrul unei abordări mai complexe, pot fi luați în considerare şi gradul de autonomie a partidului în raport cu mediul care l-a generat, gradul de interdependență a părților componente (nivelul autonomiei acceptat pentru subdiviziunile periferice). În definitiv, performanța instituționalizării unui partid poate fi constatată, după cum susțin cercetătorii R.Rose şi T.T.Mackie, doar în cazul în care se atestă „participarea

[27] *Cfr.: Mainwaring S. Party System in the Third Wave. // www.muse.jhu.edu/journals/journal_of_democracy/v009/9.3mainwaring.html.*

[28] *Cfr.: Panebianco A. Modelli di partito. Organizzazione e potere nei partiti politici. – Bologna: Mulino, 1982.*

[29] *Cfr.: Забаев И. Политическая партия. Поле для существования. Понятие. История изучения. Возможность построения в России. // http://www.rifat.ru/images/data/rifat/library/doc/8831/Zabaev_Politicheskie_partii.doc.*

partidului la mai mult de trei alegeri politice”[30]. În accepția, destul de rezonabilă, a acestor autori, dacă unui partid nu-i reuşeşte să obțină un astfel de rezultat, el nu poate fi considerat drept consolidat, este efemer. Efectuînd analiza evoluției a 369 de partide din 19 țări, în perioada de la primele alegeri libere organizate pînă în anul 1983, cu atenția focalizată asupra partidelor care s-au manifestat în cadrul a minimum unui scrutin, cu scorul electoral de cel puțin 1% din votul electoratului, autorii sus-menționați au formulat concluzia că dreptul la instituționalizare s-a confirmat doar pentru ceva mai mult de jumătate din partidele examinate. Putem deduce, din această experiență, că ar fi prematur ca după doar cîteva cicluri electorale, desfăşurate în condiții democratice, să se pretindă apariția unui sistem partidic consolidat.

Cu alte cuvinte, procesul de instituționalizare reprezintă un examen permanent, extrem de serios pentru partidele politice, mai ales în cadrul unei societăți de tranziție, în care constituirea sistemului partidic parcurge un itinerar sinuos. Nu întîmplător, majoritatea cercetătorilor, preocupați de analiza spațiului politic, manifestă destulă precauție în atribuirea partidelor politice, apărute în țările postcomuniste, a calificativului ”instituționalizat”. Realitățile politice determină, mai degrabă, frecvența constatărilor fragilității sistemelor partidice şi a persistenței ecuațiilor cu mai multe necunoscute în cadrul noilor construcții politice.

Aplicarea unor sau altor criterii, utilizate în stabilirea gradului de instituționalizare a unui partid, poate oferi tablouri diverse, neunivoce. Astfel, conform unui criteriu, partidul poate fi considerat instituționalizat, însă examinarea din perspectiva altor criterii s-ar putea să-i dezvăluie insuficiența instituțională. Tocmai de aceea, politologii ucraineni sînt înclinați a considera drept instituționalizate (din punctul de vedere a longevității) doar două partide, iar considerarea performanțelor electorale, de exemplu, le permite a majora lista pînă la cinci partide[31].

Îngrijorările marchează interpretările procesului de instituționalizare a partidelor în Federația Rusă. Nici unul din actualele partide politice ale Rusiei, susțineau cercetătorii acum cîțiva ani, dar şi mai recent, nu este instituționalizat, în sensul strict sl cuvîntului, iar nivelul de instituționalizare, atins de fiecare dintre ele, este foarte diferit[32]. Este evident, notează cercetătorul moscovit V.Bianchi, că exponenții acelor idei care au intrat în confruntare de la

---

[30] *Cit. după: Фесенко В.В. Воздействие избирательной системы на роль политических партий в развитии демократии в Украине. // http://democracy.kiev.ua/publications/collections/conference_2000/section_5/Fesenko.pdf.*

[31] *ibidem.*

[32] *Голосов Г.В. Элиты, общероссийские партии, местные избирательные системы. // Общественные науки и современность, 2000, N3, с.60.*

începutul anilor nouăzeci aşa şi n-au creat structuri partidice reale. Partidele sînt concepute tot mai mult ca „PR-proiecte", „maşini de vot"[33]. Se constată că tendințele din construcția de partid din ultimul timp denotă cu precădere nu atît un proces de articulare a forțelor în apărarea anumitor interese ori, cel puțin, pentru exprimarea unor valori ideologice, cît, mai ales, un proces de creare a unor formațiuni „de ordin virtual". Unicele partide care şi-au păstrat reprezentarea în parlament, începînd cu anul 1993, sînt Partidul comunist din Federația Rusă şi Partidul liberal-democrat din Rusia, dar şi acestora le sînt proprii destule vulnerabilități sub aspectul instituționalizării.

Cele mai efemere formațiuni politice se dovedesc a fi, astfel, în condițiile exploatării colosale a factorului resurselor administrative în realizarea practicilor democrației competitive, aşa-numitele „partide ale puterii", care se substituiau în mod succesiv, fără a participa mai mult decît o dată la alegerile politice generale („Vîbor Rossii", „Naş dom – Rossia", „Edinstvo" şi „Otecestvo", „Edinaya Rossia"). Rămîne de văzut, dacă partidului „Edinaya Rossia", creditată în prezent cu şansele indiscutabile de izbîndă în alegerile anunțate, îi va reuşi – într-un anumit interval de timp – să se fortifice sub aspect instituțional şi să să-şi transforme statutul de „partid al puterii" în cel de respectabilul „partid de guvernare". Şi în acest caz însă, ca şi în multe altele, extrem de evidente, este prezent factorul personalizării excesive, recunoscut în experiența politică drept un impediment al procesului instituționalizării. Din cauza fragilității instituționale a partidelor, puterea politică devine extrem de personalizată, electoratul manifestîndu-şi opțiuniea politică în baza ataşamentului față de personalitatea liderului şi nu a programului promovat de organizația politică, partidele fiind receptate doar ca „sateliți ai liderilor". fapt ce generează reale pericole pentru avansarea democrației: vulnerabilizarea participării şi îndepărtarea cetățenilor de la procesul politic, proliferarea demersului populist[34].

Destul scepticism şi exprimare a incertitudinilor privind stabilitatea partidelor politice manifestă şi analiştii politici români[35]. De fapt, instituționalizarea partidelor se dovedeşte a fi destul de dificilă în, practic, toate țările postcomuniste. Astfel, în Polonia, în perioada ce a urmat „revoluției de catifea" din 1989, nici o majoritate parlamentară, în urma alegerilor succesive nu şi-a

---

[33] *Бианки В. Практика и психология регионального партстроительства. // http://bianki.ru/book1/book02.html.*

[34] *Cfr.: Moraru V. Mass media vs politica. – Chişinău: USM, 2001, pp.173-180.*

[35] *Cfr.: Gheorghe C. De ce mor partidele? // http://www.prezentonline.ro/article_detail.php?idarticle=4143; Radu A. Ce fel de sistem partidist? // Sfera politicii, 2005, nr.116-117, pp.4-7; Nazare V. Opinii privind comportamentul organizațional şi legile evoluției partidelor politice. // http://www.sferapoliticii.ro/sfera/120-121-122/art11-nazare.html.*

menținut supremația. Cele mai reprezentative, pentru moment, partide - „Platforma civică" şi „Lege şi Dreptate" – s-au constituit abia în anul 2001. Altfel spus, procesul de instituționalizare a partidelor se află şi aici în etapa incipientă. În anul 1989, „Solidaritatea" a avut la alegeri un succes răsunător, însă, după cum au arătat şi alegerile parlamentare din 1991, marcate printr-o dispersare politică extremă (în cadrul alegerilor din 1991, parlamentul polonez a fost „cucerit" de circa treizeci de partide şi grupuri), ambele situații mărturiseau mai degrabă despre dispoziția generală radicalizată a electoratului, decît despre o cît de mică instituționalizare politică.

Nici experiența politică a Republicii Moldova nu oferă date care ar atesta o corespundere cuvenită a partidelor politice criteriilor instituționalizării împlinite. În viziunea lui I.Bucătaru, autorul unui studiu în problema dată, cele mai instituționalizate formațiuni politice aici sînt Partidul Comuniştilor din Republica Moldova, Partidul Popular Creştin-Democrat, Partidul Democrat şi Partidul Social-Democrat[36]. Fireşte, în cazul fiecăruia dintre aceste partide (şi cu atît mai mult, în cazul celorlalte partide de pe eşichierul politic moldovenesc) pot fi constatate aspecte de neadecvare la realitate, fapt care diminuează simțitor efortul depus în vedera afirmării plenare pe scena politică.

De remarcat că fructificarea acestui efort – o misiune majoră şi imperioasă pentru elitele politice – trebuie să se producă în condițiile şi în pofida unei scăderi relevante a încrederii populației în partidele politice, confirmate de sondajele de opinie, a apatiei politice, a confruntării cu fenomenul amplificării şi contrapuneii partidelor a unor mişcări sociale şi grupuri de interese instituționalizate sub aspect politic, manifestării în practica electorală a "defectului de coaliție", impactului malefic al „politicii de culoare" şi al „relațiilor clientelare", toate acestea reducînd substanțial din potențialul democratizator al instituționalizării partidelor politice – aspectul, poate, cel mai esențial al actualului proces politic.

Bibliografie

Bucătaru I. Instituționalizarea partidelor politice din Republica Moldova. Autoreferatul tezei de doctor în științe politice. - Chişinău: USM, 2005.

Duverger M. Les partis politiques. – Paris: Arman Colin, 1967.

Fisichella D. Ştiința politică. Probleme, concepte, teorii. – Iaşi: Polirom, 2007.

Grilli di Cortona P. Il cambiamento politico in Italia. – Roma: Carocci, 2007.

Huntington S.P. Ordinea politică a societăților în schimbare. - Iaşi: Polirom, 1999.

[36] *Bucătaru I. Instituționalizarea partidelor politice din Republica Moldova. Autoreferatul tezei de doctor în ştiințe politice. - Chişinău: USM, 2005, p.13.*

Mainwaring S. Party System in the Third Wave. // muse.jhu.edu/journals/journal_ of_democracy/v009/9.3mainwaring.html.
Moraru V. Mass media vs politica. – Chişinău: USM, 2001.
Morlino L. Democrazie e democratizzazione. – Bologna: Il Mulino, 2003.
Nazare V. Opinii privind comportamentul organizaţional şi legile evoluţiei partidelor politice. // http://www.sferapoliticii.ro/sfera/120-121-122/art11-nazare.html.
Negulescu P. Partidele politice. Ed. II-a. – Bucureşti: Garamond, 1994.
Panebianco A. Modelli di partito. Organizzazione e potere nei partiti politici. – Bologna: Mulino, 1982.
Radu A. Ce fel de sistem partidist? // Sfera politicii, 2005, N116-117, pp.4-7.
Voicu G. Pluripartidismul. O teorie a democraţiei. – Bucureşti: Editura All, 1998.
Бианки В. Практика и психология регионального партстроительства. // http://bianki.ru/book1/book02.html.
Голосов Г.В. Элиты, общероссийские партии, местные избирательные системы. // Общественные науки и современность, 2000, N3, с.51-74.
Каспэ С. И. Центр и вертикаль: политическая природа путинского президентства. // Полития, 2001, №4, с.5-24.
Мангейм Дж.Б., Рич Р.К. Политология. Методы исследования. – Москва: Весь мир, 1999.
Фесенко В.В. Воздействие избирательной системы на роль политических партий в развитии демократии в Украине. // http://democracy.kiev.ua/publications/collections/conference_2000/section_5/Fesenko.pdf.

Prezentat la redacţie
la 20 septembrie 2007

ALEGERILE PRIMARULUI GENERAL AL MUNICIPIULUI CHIŞINĂU (2007): STRATEGIILE ŞI TEHNOLOGIILE ELECTORALE[37]

Valeriu MOŞNEAGA
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea Relații Internaționale,
Ştiințe Politice şi Administrative,
Catedra Ştiințe Politice şi Educație Civică
Şef-catedră, profesor,
Doctor habilitat în ştiințe politice,
„Om Emerit”

Ruslan TANASĂ
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea de Stat din Moldova,
Facultatea Relații Internaționale,
Ştiințe Politice şi Administrative,
Catedra Ştiințe Politice şi Educație Civică
Doctor în ştiințe politice,
lector superior

Gheorghe RUSNAC
Republica Moldova, Chişinău,
Universitatea de Stat din Moldova
doctor habilitat în ştiințe istorice,
profesor, rector
academician al Academiei de Ştiințe a Moldovei

This article examines the electoral strategies and tactics utilised by the political actors at the local elections (the election of the mary of the Chisinau) in 2007. The authors have examined the peculiarities, the normativ-judicial basis of these elections in 2007, have described the results of its, and the causes which influences these results. The main conclusions related that the elections in 2007 have some positive effects in the spirit of the law, have consolidated the processes and democratical aspirations of the Republic of Moldova population. The elections of the mary of the Chisinau (2007) have some

---

[37] *Recenzent – doctor în ştiințe politice, conferențiar Cezar MÎNĂSCURTĂ*

peculiarities influenced by the events from 2005 when the local elections of the mary took 8 months, 4 tentatives. Due to the municipal electorat absenteeism, these tentatives failed. The tentative to elect the mary in 2007 was succesefully. This was the second peculiarity, the third: the general mary represents the oposition party, the party which is not so important in the country and have no representation in parliament like the Communist Party, the Popular Christian Democratic Party, Democratical Party, etc. The fourth: the mary represents the youth political generation without any political or administrative experience.

The authors tried to described the technologies and strategies of the electoral candidates, to create a general copmlete vision about the local elections in Chisinau, to relate about the large spectrum of the strategies and tehnics used. The paper reflects the complexity and the controverse character of the electoral process.

1. PARTICULARITĂȚILE ALEGERILOR PRIMARULUI GENERAL AL MUNICIPIULUI CHIŞINĂU DIN 2007

Alegerile locale din Republica Moldova prin faptul că se desfăşoară cu aproximativ doi ani înainte de cele parlamentare (care vor avea loc în iarna - primăvara 2009) reprezintă o repetiție generală pentru scrutinul parlamentar. Aceste alegeri permit partidelor politice de a testa piața politică, de a aproba mesajul şi problematica, de a-şi câştiga simpatizanții cu care se va merge la alegerile din 2009.

Miza partidelor politice în alegerile locale din 2007 este dublă: 1) O pregătire şi o încercare a forțelor pentru alegerile parlamentare. 2) În dependență de rezultatele alegerilor se vor constitui blocurile electorale din parlamentara 2009 şi se vor negocia locurile în listele de candidați la funcția de deputat.

Problema pe care trebuie să o soluționeze partidele politice pentru a asigura o prestație bună la viitoarele alegeri parlamentare este menținerea în continuare a acestor lideri şi activişti în rândurile sale. Această sarcină nu este una uşoară, reieşind din experiența Republicii Moldova. Activismul, doar electoral al partidelor politice, ineficiența guvernării, necunoaşterea principiilor manageriale de către liderii de partid sunt factori care fac dificilă menținerea membrilor în rândurile partidului.

Mai mult ca aceşti factori, distructiv influențează coeziunea partidului lipsa unor principii teoretice, ideologice bine definite, iar pentru câteva partide politice contradicția apărută dintre principiile şi valorile acestora şi comportamentul lor politic. Partidul politic semnifică un devotament din partea membrilor săi. Devotamentul se poate manifesta față de o persoană, dar ea trebuie

să fie harismatică. Mult mai uşor este manifestarea existenţa devotamentului faţă de anumite principii, valori etc. printr-un cuvânt ideologii.

În Republica Moldova una din principalele probleme ale partidelor este lipsa stimei faţă de om. Pentru majoritatea dintre aceste partide omul nu există, este doar alegătorul. Nu degeaba Republica Moldova în viitorul apropiat se va confrunta cu o acută criză demografică.

Alegerile locale 2007 se caracterizează prin anumite particularităţi în raport cu alegerile parlamentare. Ele, în primul rând, sunt alegeri în care concurează liderii locali. Acest fapt presupune negocieri intense între partide şi liderii raionali şi locali. Rolul principal este jucat de relaţiile interumane, de atitudinile politice ale liderului regional sau local, de capacitatea de negociere a ambilor actori şi de imaginea şi reputaţia partidului.

În alegerile locale se constituie 3 instituţii ale administraţiei publice locale – consiliul local, consiliul raional şi primarul, în municipii – 2 instituţii: consiliul municipal şi primarul. În suburbii alegătorii aleg, plus la instituţiile municipale, şi pe cele locale. Astfel alegătorii vor avea respectiv trei, două şi patru buletine de vot. Aceasta semnifică existenţei unii relaţii dintre votul pentru primar şi cel pentru consilii. Votul pentru partid nu este exclus în alegerile locale, după pondere el contează mult.

În alegerile locale, ca şi în cele parlamentare, pot reuşi doar partidele care dispun de organizaţii raionale şi locale puternice. Existenţa unei echipe sau a câtorva oameni întro localitate nu semnifică şi poziţii solide a partidului în aceasta, dar şi vici-versa este valabilă. Alegătorii susţin partidele şi candidaţii care îi reprezintă cel mai bine, indiferent de afirmaţiile verbale referitor la susţinerea unuia sau altui concurent electoral. Aprecierea la nivelul Republicii Moldova a numărului organizaţiilor raionale şi locale a fiecărui partid politic şi calitatea acestora este imposibil de realizat.

Alegerile locale reprezintă o încercare pentru organizaţiile teritoriale ale partidelor. În comparaţie cu alegerile parlamentare, ele trebuie să rezolve o serie de probleme în mod independent, fără a miza pe suportul centrului.

Alegerile Primarului General al municipiului Chişinău se deosebesc de alegerile din alte localităţi prin cîteva particularităţi. Una din principalele constă în miza acestora. Funcţia de Primar General al municipiului Chişinău este una politică şi este o poziţie excelentă de pornire pentru politicieni. Pornind de la aceasta Indiferent de prestaţia în alte localităţi a Moldovei, partidele vor depune tot efortul pentru a fi prezenţi în capitală. Aceasta este semnificativ mai ales pentru partidele mici, nerelavante, pentru cele recent formate şi care au nevoie de o ocazie ca să se facă auzite. Printre acestea se numără Partidul Social Liberal (PSL), Partidul Naţional Liberal (PNL), Partidul Liberal (PL), Partidul „Acţiunea Europeană”, Partidul Popular Republican (PPR),

Mişcarea social-politică Republicană „Ravnopravie”, Partidul Socialist din Moldova, Partidul Socialiştilor din Republica Moldova etc. partide care, fie din incapacitate, fie din lipsa de timp, nu dispun de structuri de partid serioase în teritoriu. Respectiv ei îşi vor concentra atenția asupra municipiului Chişinău sau / şi asupra raioanelor şi localităților, de altfel puține la număr, în care dispun de organizații locale şi teritoriale. În mare parte ei, în aceste localități, vor dispune de candidați la funcția de primar. Aceste alegeri vor fi, pentru unele dintre ele, în special pentru cele de dreapta, o ocazie pentru a se lansa la nivelul întregii țări. Multe dintre ele, la sigur, nu vor dispune de resursele, inclusiv şi intelectuale, respective, şi nu vor reuşi să se facă cunoscute şi să-şi îmbunătățească imaginea.

Aşadar, în alegerile locale din 2007 principalii concurenți electorali au fost PCRM, AMN, PPCD, PD, PDS care vor lupta pentru un scor bun. PNL, PSL, PPR şi alte câteva urmau ca la aceste alegeri să demonstreze vivacitatea sa.

O altă caracteristică a alegerilor din Chişinău se reduce la inexistența unui candidat care ar fi în stare să câştige detaşat şi din primul tur alegerile. Această situație s-a creat relativ cu puțin timp înainte de alegeri prin înlăturarea primarului interimar V.Ursu din Primărie.

Comportamentul PCRM înainte de alegerile locale este, cel puțin, straniu. V.Ursu, ex-primarul interimar al municipiului era bine cunoscut şi dispunea de o imagine pozitivă. Prin prestația sa a reuşit să devină simpatic unei mari părți din chişinăueni. Numirea lui în funcția de Ministru al transporturilor şi gospodăriei drumurilor îl scoate din potențialii candidați la funcția de primar general. Succesorul primarului interimar, Veaceslav Iordan nu dispune de un potențial pentru a deveni candidat, cel puțin, la acelaşi nivel ca şi V.Ursu. Se prognoza că înaintarea lui ca candidat va duce la repetarea situației din 2003 sau la o situație şi mai gravă.

În acest context, în alegerile din capitala Moldovei rolul principal l-a jucat profesionismul realizării campaniei electorale. Acesta constituie o altă particularitate a alegerilor Primarului General al municipiului Chişinău. Majoritatea candidaților intuiau posibilitatea trecerii lor în turul doi al scrutinului.

Un rol important în alegerilor municipale l-au jucat dezbaterile electorale.[38] Prestația personală a candidaților în cadrul dezbaterilor electorale a jucat rolul cel mai important în cristalizarea deciziilor de vot.[39] Amploarea dezbaterile electorale în pofida faptului că a fost supranumite „televictorine” au re-

[38] *Posturile naționale de radio şi TV vor realiza dezbateri electorale şase zile pe săptămână. // www.info-prim.md (Consultat pe 10 mai 2007)*

[39] *Vezi: Munteanu I. 10 politicieni în scrutinul local din iunie 2007: Studii de campanie electorală în Republica Moldova. – Chişinău: Cartier, 2007.*

prezentat o noutate plăcută pentru Republica Moldova. Anterior, dezbaterile electorale se utilizau fragmentar şi reprezentau un element neesenţial al campaniei electorale.[40]

Dezbaterile electorale au fost organizate de toate instituţiile mass-media electronice – posturile de radio şi cele de televiziune. Printre acestea cele mai spectaculoase dezbateri pentru electoratului Chişinăului au fost organizate de PRO-TV. Iniţial acest post de televiziune intenţiona să înceapă dezbaterile electorale la 7 mai, dar nu a fost posibil deoarece nu toţi candidaţii s-au înregistrat. PRO TV a organizat dezbateri cu candidaţii din Chişinău în două runde. În prima rundă conform înregistrării (cîte trei candidaţi), în a doua rundă prin tragere la sorţi. Timpul de antenă a fost acordat din contul PRO TV.

Următoarea caracteristică a alegerilor din Chişinău este confuzia şi caracterul ascuns al desemnării candidaţilor la funcţia de primar general al municipiului Chişinău. Iniţial, intenţia de a participa la alegerile primarului general al municipiului Chişinău şi-au afirmat-o PD cu candidatul Vladimir Filat şi PL cu candidatul Dorin Chirtoacă. Pentru celelalte partide mult timp nu a fost clară candidatura.

Celelalte partide îşi păstraseră mult în secret candidatura ce va participa în alegerile locale în Chişinău.[41] Există şi alte explicaţii a nedeclarării numelui persoanei ce va candida – decizia finală nu a fost luată de către partid, inclusiv şi din cauza luptei făţişă între persoanele care ar dori să obţină această investitură. Participarea ca candidat ce reprezintă un partid este mai optimală atât persoană cât şi pentru partid. Partidul prin aceasta îşi creiază o imagine sau, pentru partidele cunoscute deja, în primul rând pentru cele parlamentare, acest lucru reprezintă o obligaţie a statutului. Din punctul de vedere al persoanei participarea ca candidat de partid îi uşurează înregistrarea în calitate de concurent electoral. Pentru a fi înregistrat candidatul trebuie să prezinte autorităţii electorale 10.000 de semnături, colectarea cărora necesită resurse.

Cele menţionate mai sus nu semnifică că la alegeri în municipiul Chişinău nu se admitea existenţa candidaţilor independenţi, dar ei puteau fi fie cloni (ceea ce nu s-a adeverit), fie persoane care nu vor deranja mult ceilalţi candidaţi.

La finele perioadei de înaintare a candidaţilor, deja după înregistrarea a unei părţi a candidaţilor săi, partidele de dreapta, după cum se afirma 12 la număr, au iniţiat întâlniri pentru a încerca o negociere a înaintării unui candi-

---

[40] *Tanasă R. Televiziunea în campaniile electorale din Republica Moldova: implicaţiile politice ale reglementării. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Nr.3 (XXX), 2005. – Chişinău, CE USM, 2005, pp.136-153.*

[41] *Candidaţi pentru funcţia de primar al capitalei. // „Jurnal de Chişinău", 2007, 13 februarie (www.jurnal.md (Consultat pe 8 iunie 2007)*

dat unic.[42] Posibilitatea existenței unei candidaturi susținută de mai multe partide era puțin probabilă, dar nu putea fi exclusă totalmente. Aceasta era probabil pe sectorul stângii şi pe segmentul liberal şi depindea de intențiile de unificare sau coalizare a partidelor respective.

În alegerile locale au existat şi probleme cu înregistrarea concurenților electorali. Astfel, CEC a refuzat înregistrarea Mişcării „Acțiunea Europeană" (MAE), pe motiv că ea a fost înregistrată la Ministerul Justiției pe 12 aprilie, MAE depunînd cererea de înregistrare la sfîrşitul anului 2006. Dreptul de a participa la alegeri îl dețineau partidele şi formațiunile politice înregistrate pînă la 27 martie 2007. MAE a declarat că va participa la alegeri în cadrul altor formațiuni politice, dar va insista la CEC să se facă o excepție şi să fie admisă la alegeri.[43]

La alegerile locale din 2007 şi Codul electoral a suferit o modificare. La 23 martie Parlamentul adoptă modificarea articolul 46 alineatul (3) al Codului Electoral privind dreptul candudaților de a fi suspendați de atribuțiile de la locul de muncă permanent prin care aceştea nu vor mai primi de la bugetul de stat echivalentul salariilor de la locul de munca de baza.[44] Se menționa că pentru salarizarea candidaților erau necesare 387.000 lei. În opoziție cu această cifră în alegerile din 2003, pentru plata salariilor candidaților degrevați s-au cheltuit 33 mii lei, iar în alegerile din 2005 - 134 mii lei.[45]

Un anumit impact asupra perioade inițiale de pregătire a campaniei electorale l-a avut şi intenția de a modifica administrația publică municipală. În toamnă anului 2006 se discuta posibilitatea alegerii pretorilor în municipiul Chişinău.

O noutate incontestabilă a campaniei electorale din 2007 a fost inexistența timpului acordat gratis. Se putea doar de a cumpăra timp de antenă. În conformitate cu Codul electoral acesta nu poate depăşi 2 min. pe zi la un post de televiziune şi nu mai mult de 120 min. pe întreaga campanie electorală la un post de televiziune sau radio.[46]

---

[42] *În căutarea unui candidat unic…// "Timpul", 2007, 8 mai (www.timpul.md (Consultat pe 25 mai 2007).*

[43] *Miscarea „Actiunea Europeana" nu va putea participa la alegerile locale de la 3 iunie. // www.azi.md (Consultat pe 25 mai 2007).*

[44] *Legea nr.75-XVI din 23 martie 2007 privind modificarea articolului 46 al Codului electoral. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr.43.*

[45] *Candidații în alegeri, degrevați din funcții, nu vor mai primi bani de la bugetul de stat. // www.azi.md (Consultat pe 6 iunie 2007).*

[46] *Regulamentul privind reflectarea în mijloacele de informare în masă din Republica Moldova a campaniei electorale la alegerile locale generale din 3 iunie 2007. // www.cec.md (Consultat pe 25 mai 2007)*

Mass-media în campania electorală a avut un comportament diferit. Comportamentul electoral al Antenei C şi Euro TV a fost modificat prin înstrăinarea lor anterioară alegerilor. Posturile publice Moldova 1 şi Radio Moldova şi posturi private NIT, Antena C au favorizat partidul de guvernămînt şi au ignorat partidele de opoziție. Posturile private PRO TV Chişinău, TV7, Vocea Basarabie şi, în turul doi de scrutin, Euro TV Chişinău au reflectat campania electorală fără discriminări.[47]

Un rol activ în această campanie electorală l-a avut Consiliul Coordonator al Audiovizualului (CCA). Acesta a avertizat posturile publice de lipsă de pluralism şi echidistanță,[48] iar posturile de televiziune "Pro TV Chisinau" si "Euro TV Chisinau" au fost avertizate de catre Comisia Electorala Centrală în baza demersurilor din partea CCA pentru depasirea timpului de antena contra plata acordat concurentilor electorali.[49]

În alegerile locale din 2007 s-a încercat implementarea unui Cod de conduită.[50] Acesta viza comportamentul concurenților electorali şi a instituțiilor mas-media. Codul de conduită avea drept scop promovarea unor alegeri libere şi corecte. Ca şi în alegerile parlamentare din 2005 Codul de conduită nu a avut un impact asupra procesului electoral, procesul de activare a acestuia fiind blocat chiar la etapa inițială de semnare a documentului.[51]

În alegerile pentru funcția de Primar General al municipiului Chişinău au participat 18 concurenți electorali, din care 17 candidați de partid şi 1 candidat independent. Un candidat independent, Mihai Roşcovan, cu puțin timp înainte de alegeri şi-a retras candidatura.

Activismul alegătorilor a fost unul tradițional pentru capitala Republicii Moldova. La primul tur al scrutinului rata participării a fost de 37,17%, iar la turul II de 36,26%.

2. CONCURENȚII ELECTORALI ÎN TURUL I AL ALEGERILOR

2.1. Veaceslav IORDAN (Partidul Comuniştilor din Republica Moldova)

---

[47] *Monitorizarea mass-media în campania electorală pentru alegerile locale generale. Raport general. Coaliția 2007. - Chişinău, 2007, pp.3-4.*

[48] *CCA a avertizat public postul national de televiziune pentru partialitate si lipsa de pluralism in programele de stiri. // www.azi.md (Consultat pe 5 iunie iulie 2007)*

[49] *Doua posturi TV au fost avertizate de către CEC pentru depăşirea timpului de antenă contra plată acordat concurenților electorali. // www.azi.md (Consultat pe 11 aprilie 2007)*

[50] *Codul de conduită privind desfăşurarea şi reflectarea campaniei electorale la alegerile locale generale din 2007. // www.cec.md (Consultat pe 26 mai 2007)*

[51] *Vezi: „Moldova Suverană", 2007, 14 martie, p.1.*

Perioada încrederii în PCRM şi a ascensiunii acestui partid ia sfârşit. Existau toate şansele ca aceste alegeri locale să fie începutul sfârşitului guvernării PCRM. Aceasta depindea şi de prestaţia oponenţilor politici, dar şi factorii extraelectorali. Guvernarea necesită resurse şi eforturi. PCRM începe să obosească de guvernare. El a atins limitele capacităţilor sale. Influenţa PCRM, ca a oricărui alt partid de guvernământ, se bazează sută la sută pe capacitatea realizării unei guvernări bune, înainte de toate pe cea a asigurării dezvoltării economice. În ultimul timp, reuşitele guvernării sunt cel puţin invizibile. Incapacitatea de a îmbunătăţi substanţial situaţia sau, cel puţin, realizarea unor schimbări care pe durată medie sau mare ar putea face acest lucru şi creşterea preţurilor provoacă pierderea încrederii cetăţenilor în capacitatea PCRM de a guverna.

Unica ce a reuşit semnificativ PCRM în perioada aflării la putere a fost asigurarea plătirii la timp a salariilor şi a pensiilor, în paralel cu o creştere a acestora contrabalansată de inflaţie. O schimbare radicală nu s-a reuşit de realizat. Sărăcia şi viitorul copiilor rămâne, după cum confirmă sondajele de opinie, o problemă dominantă a societăţii moldoveneşti.[52]

În alegerile locale situaţia PCRM este dificilă. Lipsa persoanelor cu capacităţi de lideri este o problemă permanentă a partidului. Concomitent PCRM nu mai dispune de resursele umane semnificative sub forma activiştilor pe care le deţinea la începutul anilor 2000. Dar sub aspect comparativ, în raport cu celelalte partide, resursele umane rămîn a fi importante. Aceasta nu permite realizarea unei agitaţii „din uşă în uşă” masive ca în campaniile precedente.

Totuşi, PCRM dispunea de cele mai mari resurse în comparaţie cu alte partide politice. În afara resurselor umane, PCRM dispune de importante resurse financiare, mediatice şi cele administrative. Controlul mediatic şi resursele administrative ale PCRM reprezintă factori care trebuie luaţi în consideraţie în planificarea şi realizarea campaniei electorale.[53]

V.Iordan anterior numirii sale în funcţia de primar interimar al municipiului Chişinău făcea parte din categoria funcţionarilor superiori. În această postură el era o persoană necunosută publicului. Pînî în ultimul moment se păstra intriga privind candidatul PCRM la funcţia de primar general. Iniţial, nimeni nu vedea în primarul interimar un potenţial candidat. Printre posibilele candidaturi din partea PCRM se admiteau aşa persoane ca Prim-ministru V.Tarlev[54] şi Prim-viceprim-ministru Z.Greceanîi.

---

[52] *www.ipp.md*

[53] *Un raport al societatii civile constata ca Puterea continua sa utilizeze resursele administrative pentru intimidarea contracandidatilor. // www.azi.md (Consultat pe 5 iulie 2007)*

[54] *In pofida faptului că, anterior, Vasile Tarlev declarase că nu va candida la funcţia de primar general al municipiului Chişinău.*

V.Iordan a beneficiat, posibil, de cei mai buni consultanţi. A avut o campanie electorală profesionistă, dar nu întotdeauna reuşită. Probabil consultanţii proveneau din alt stat, deoarece ea nu era perfect în concordanţă cu modul de a fi al moldovenilor şi al chişinăuenilor.

V.Iordan s-a poziţionat în modul tradiţional şi firesc pentru primarului în funcţie – realizările sale din perioada de 2 luni în care s-a aflat în fruntea primăriei până la alegeri. Realizările lui pe parcursul la doar două luni, exploatate în campania electorală, sunt apa caldă în grădiniţe, 1200 de ascensoare reparate, acoperişiri renovate, străzi renovate şi spălarea drumurilor (pentru prima dată în 15 ani). Promisiunile sale se reduceau la 4 000 de locuinţe la jumătate de preţ, 100 lei pensie pentru 124 mii pensionari, repararea a 500.000 m² de drum pe an etc. Realizările, ca şi promisiunile se prezentau iluzorii şi neconvingătoare.

Candidatul PCRM a fost unul dintre primii care ş-a lansat campania electorală. V.Iordan a început campania electorală înainte de 1 mai. În ziua de luni, 30 aprilie, tot Chişinăul era încleiat cu afişajul lui. Plus şi spoturi la TV. Chiar de la începutul campaniei s-a dat greş. Afişajul electoral a fost lipit ca în campaniile electorale anterioare – fără a ţine cont de reglementările legale. Ca rezultat, candidatul comunist a fost atacat de mass-media independentă că a neglijat CEC-ul, afişele fiind încleiate pe stîlpii din faţa acestei instituţii.[55] Acest caz a creat impedimente în calea creării unei imagini pozitive candidatului şi a pus o amprentă negativă pe toată campania ulterioară a acestuia.

V.Iordan a realizat chiar de la început o campanie electorală intensă şi multiaspectuală, din ea nelipsind nici un component. Prin prezenţa masivă se dorea copleşirea şi a contracandidaţilor şi a alegătorilor. Culorile lui Iordan erau roşu şi alb. Albul puţin diminuează din roşul comunist. Mascota utilizată de V.Iordan – mănuşa murdară roş-oranj a fost elementul cheie al campaniei. Ea a fost interpretată în diverse moduri, nu tocmai în favoarea candidatului. Spotul iniţial, ca şi următoarele, a fost unul foarte dinamic. Prezentarea lui Iordan pe şantier şi la urmă în birou indica omul care lucrează.

O trăsătură distinctă a campaniei lui V.Iordan este caracterul ei difuz – multe panouri şi spoturi cu slogane şi mesaje diferite care sunt destul de greu de reţinut şi dificil de reţinut ideea generală a campaniei. Plus la aceasta, fotografia candidatului PCRM prezentă în afişaj era una realizată artistic, dar nestandartă pentru Republica Moldova şi nereuşită.

Caracterul amplu al campaniei este demonstrat şi de concertul mare din 5 mai 2007 din Piaţa Marii Adunări Naţionale desfăşurat sub genericul „Iordan primar”. Participarea la concert a unei vedete de talia lui Filip Kirkorov a fost

---

[55] *Ştirile PRO-TV, 2007, 30 aprilie.*

o premieră absolută pentru Moldova. Atmosfera era încinsă de chipiurile albe, maiouri roşii, baloane albe şi roşii, mănuşi purtate de activiştii comunişti şi distribuite în piaţă. La concert au fost prezenţi – V.Voronin, M.Lupu şi V.Tarlev. Primele persoane din stat s-au implicat masiv în promovarea lui V.Iordan, în special Preşedintele Parlamentului Republicii Moldova.[56]

În cadrul concertului V.Iordan a încercat să seducă alegătorii şi este unul din puţinele cazuri cînd s-a făcut auzit. În particular, el a promis că 1 mln. de trandafiri vor fi sădite în Chişinău pentru doamne şi domnişoare, iar că pe 1 iunie va oferi chişinăuenilor concertul cântăreţei Sofia Rotaru. Ulterior PPCD a cîştigat piaţa de la PCRM[57] şi pe 29 mai PCRM într-o conferinţă de presă a declarat că concertul se amână după alegeri, dar că el numaidecât va avea loc. Aceasta ar putea semnifica că PCRM a conştientizat că nu va putea câştiga alegerile în primul tur al scrutinului şi concertul va avea loc în turul II. Dar concertul nu a avut loc nici după 3 iunie.

Pe 29 mai, în ultima zi când conform legislaţiei se admite difuzarea rezultatelor sondajelor de opinie, a fost difuzat un rezultatele sondajului realizat de IMAS-inc şi CBS-Axa conform lui V.Iordan dispunea de 40% din voturi.[58]

Un minus esenţial al candidatului V.Iordan a fost paralela cu candidatul PCRM din alegerile locale din 2003. V.Iordan a apărut foarte puţin vorbind. Discursurile acestuia sunt foarte puţine. V.Iordan a evitat insistent participarea la dezbaterile electorale. În spoturile electorale doar în penultima săptămână apare cu câteva propoziţii.

V.Iordan în calitatea sa de primar interimar a fost supus unei critici permanente şi dure din partea majorităţii concurenţilor electorali. Atacurile erau atît de fond, cît şi de formă. Multe glume au fost realizate pe seama afişajului electoral al candidatului comuniştilor,[59] pe cea a fotografiilor din aceste placate.[60]

2.2. Ion MEREUŢĂ
(Partidul Umanist din Republica Moldova)

---

[56] *AMN i-a propus lui Marian Lupu sa-si suspende temporar activitatea in functie de presedinte al Parlamentului. // www.azi.md (Consultat pe 10 iulie 2007); CEC i-a cerut spicherului Marian Lupu sa nu-si utilizeze functia pentru promovarea candidatilor PCRM. // www.azi.md (Consultat pe 10 iulie 2007).*

[57] *Conflictul dintre PCRM si PPCD privind organizarea actiunilor electorale in Piata Marii Adunari Nationale continua. // www.azi.md (Consultat pe 10 iulie 2007); CSJ a pus ultimul punct in conflictul dintre comunisti si crestin-democrati. // www.azi.md (Consultat pe 10 iulie 2007).*

[58] *Cu cine vor vota cei 40% de indecişi? // "Timpul", 2007, 29 mai (www.timpul.md (Consultat pe 25 mai 2007).*

[59] *«Alianţa „Moldova Noastră", 2007, 18 mai, p.15.*

[60] *Двуликий Иордан. // „Альянс „Moldova Noastră", 2007, 4 мая, p.1.*

Fiind un outsider, candidatul partidului umanist a avut o campanie electorală relativ activă, care ia permis ieşirea din anonimat.

Un rol important în afirmarea lui I.Mereuță l-a jucat „echipa" acestuia. Susținerea din partea organizației „Casa Noastră – Chişinău" în frunte cu O.Onişcenco ia asigurat majoritatea voturilor pe care le-a acumulat. În tandemul Partidul Umanist – „Casa Noastră – Chişinău" principalul rol l-a jucat desigur ultima. Faptul că cu puțin timp înainte de campania electorală organizația lui O.Onişcenco a fost implicată în schimburi dure de replici cu exponenții puterii i-a ştirbit din reputație, dar şi l-a făcut cunoscut chişinăuienilor.

2.3. Leonid BUJOR
(Partidul „Alianța „Moldova Noastră")

Alianța „Moldova Noastră" reprezintă o formațiune politică în decădere. Liderul acesteia şi poziționarea ca unica forță de opoziției sunt unicile atuuri ale partidului. Comportamentul său din parlament şi atitudinile sale publice demonstrează caracterul de opoziție al formațiunii, iar faptul că este un partid parlamentar conferă o seriozitate anumită acțiunilor sale.

Desprinderea din formațiunea politică a unui şir de alte formațiuni politice a adus prejudicii serioase încrederii şi potențialului acesteia. Desigur principala problemă a AMN este istoria Blocului electoral „Moldova Democrată", pilonul principal al căruia a fost Serafim Urechean, după alegerile parlamentare din 2005, eveniment care marchează încetarea existenței sale.

L.Bujor a activat mai mulți ani în administrația Primăriei Chişinău, inclusiv, a deținut şi funcția de pretor al sectorului Centru. În postura de candidat este unul deficient. Era vizibil că nu-i ajunge capacități de politician, chiar şi local. Ținuta, limbajul, imaginația denotă calitatea sa de funcționar care îndeplineşte ordinele, nu de politician care ia deciziile. Aceasta pe fundalul unei pregătiri bune a domniei sale în domeniul afacerilor municipiului şi încercarea de a utiliza metode sofisticate de a convinge.

Prestația candidatului AMN rămâne a fi una infantilă şi neoriginală. Se respectă în continuare tradiția motourilor începută în anii 1994 şi 1996. L.Bujor şi-a ales pe cel de „Experiență. Demnitate. Omenie." Mesajul candidatului era unul total lipsit de originalitate, fiind concretizat în expresii de genul „Venim să facem schimbarea în bine".

O dimensiune distinctă a campaniei electorale realizate de L.Bujor a fost comunismul său inveterat. Cu ocazie sau fără era atacat PCRM şi candidatul acestuia la funcția de Primar General. Prin aceasta se realiza poziționarea candidatului AMN. Acesta decurgea din statutului partidului. În condițiile în care majoritatea concurenților electorali tacit sau manifest făceau acest lucru singularitatea AMN nu era vizibilă şi nu aduce din oficiu simpatizanți.

2.4. Vladimir FILAT (Partidul Democrat din Moldova)

Este un candidat ce poate fi încadrat în generația politicienilor tineri. Concomitent, în comparație cu ceilalți candidați, dispune de realizări mai mari. Are experiență atît în domeniul economic, cît şi în cel politic. D.Diacov la lansarea candidatului democrat menționa că V.Filat „a activat în multe structuri de stat, are cunoştințe bune, activează în business, astfel încît va fi un manager perfect al capitalei."[61] V.Filat are afaceri în România şi este prezent în viața politică începînd din 1998, ocupînd mai multe posturi în instituțiile de stat şi fiind vice-preşedintele PDM.

Vladimir Filat este relativ bine cunoscut. Imaginea lui (capitalul politic) nu este una tocmai impecabilă din cauza implicării anterioare în câteva scandaluri. Inițial se credea că apartenența la PD va fi în detrimentul său. Pe parcursul existenței sale ca partid PD şi-a creau imaginea unuia cu o capacitate sporită de a realiza alianțe şi de a purta negocieri cu tot spectrul politic din Republica Moldova. Totuşi, V.Filat prin campania realizată a reuşit să-şi repoziționeze imaginea şi să se distanțeze de imaginea partidului.

V.Filat a fost unul din puținii care a avut o campanie electorală profesionistă şi originală, o campanie care a depăşit formatul companiilor realizate de entuziaşti. Prestația sa electorală se caracterizează prin faptul că a declarat intenția de participare (a fost desemnat de partid) cu mult timp înainte de începerea campaniei electorale, iar campania electorală a lansat-o unul din primii.

Poziționarea lui V.Filat s-a făcut, ca şi la majoritatea celorlalți candidați, în temeni de apropiere de interesele electoratului. Cuvintele cheie ale campaniei erau „Start. Stop."[62] Inspirată din domeniul informațional ea prindea, în primul rînd, la tineri. Această formulă de promovare conferea dinamism campaniei.

V.Filat se număra printre puținii care au pus accentul şi pe programul său electoral. Acesta este cel mai voluminos dintre toate.[63] Promovarea s-a realizat masiv prin intermediul tuturor căilor de distribuție, accentul principal fiind pus pe spoturile electorale.

---

[61] *Deputatul Vladimir Filat este candidatul PDM la functia de primar general al capitalei. // www.azi.md (Consultat pe 18 iunie 2007)*

[62] *„Start – Transparență. Stop – Corupție", „Start – Implicare. Stop – Nepăsare" etc.*

[63] *Предвыборная платформа Демократической партии и кандидата на должность Генерального Примара Муниципия Кишинзу Владимира Филата. - Кишинзу, 2007.*

Cu puțin timp după Sărbătorile de Paşti V.Filat s-a lansat cu spoturi electorale. Spoturile nu erau conform cerințelor. Cuvintele de votează, fii alături[64] nu sunt pentru un spot de prezentare. Un spot cu un mesaj greoi.

Cu puțin timp înainte de alegeri V.Filat a fost ținta unui atac concentrat. Cuvintele cheie ale campaniei sale au fost utilizate în alt context – „Stop – Filat. Start – Procuratura". V.Filat a fost prezentat în poster ca un hoț şi contrabandist.

Mihai Roşcovan. Candidat independent care cu o săptămână înainte de alegeri şi-a retras candidatura în favoarea candidatului PD V.Filat. El a argumentat acest act prin faptul că considera că partidele de dreapta l-ar fi susținut şi el ar fi devenit candidatul unic al dreptei.[65] Aceasta încă o dată amintea alegătorilor despre dispersia partidelor de dreapta.

Campania electorală a lui M.Roşcovan a fost ghidată de actul de la sfârşitul campaniei electorale. Slogananul său era „Unul pentru toți".

2.5. Dorin CHIRTOACĂ
(Partidul Liberal)

Dorin Chirtoacă este un candidat care la alegerile locale anticipate din 2005 a acumulat 45 299 voturi (35,62% din 22,62% cât a fost participarea la alegeri). Având o pregătire şi o prestație relativ bună în contextul electoratului din Chişinău prin cultura sa şi potențialul intelectual, el are dificultăți cu aspectele practice ale realizării prerogativelor primarului general al municipiului. Capacitățile sale mai bine pot fi utilizate şi valorificate în alegerile parlamentare decât în cele locale.

Candidatul PL a repetat scenariul alegerilor din 2005[66]. El se poziționa ca un candidat proeuropean, capabil şi inovator, pentru care naționalul reprezintă o valoare. Prin aceasta el, fără a o spune în mod direct, s-a poziționat ca o alternativă reală candidatului PCRM. Pe acest segment național şi anticomunist el a reuşit să obțină monopolul. Totuşi D.Chirtoacă a manifestat o poziție rezervată, tolerantă în raport cu rusolingvii, neezitînd să vorbească şi în limba rusă.

Conținutul discursurilor nu se impuneau prin profunzime şi profesionalism. Suportul ideelor enunțate, mecanismele de realizare a scopurilor erau la nivelul celorlalți candidați sau chiar mai inferior. Chirtoacă a excelat în forma

---

[64] *„Votează pentru tine. Votează pentru Vladimir Filat."*

[65] *Mihai Roşcovan se retrage din cursa electorală. // «Timpul", 2007, 29 mai (www.timpul.md (Consultat pe 25 iunie 2007).*

[66] *Мошняга В., Руснак Г., Цуркан В. Выборы (2005) генерального примара столицы Республики Молдова: специфика, стратегии, результаты. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Nr.4 (XXXI), 2005. – Chişinău: USM, 2005.*

discursurilor şi în prestaţia sa de ţinută şi în general de comportament non-verbal.

Spoturile electorale exploatau la maxim ideea naţională aproape în formatul începutul anilor 1990. D.Chirtoacă nu era principalul protagonist al spoturilor, el se prezenta în umbra preşedintelui partidului Gh.Ghimpu.

2.6. Zinovia ZORIN (Partidul Conservator)

Partidul Conservator a apărut cu puţin timp în urmă şi printre membrii săi nu se numără persoane cunoscute de public. Campania electorală a acestei candidate nu a fost remarcată, nici chiar în cazul dezbaterilor publice. Discursul candidatei denotă confuzie doctrinară, politică şi administrativă. Z.Zorin prin prestaţia sa nu a reuşit să scoată partidul din anonimat. Alegerile locale nu a creat pentru candidatul PC şi partidului în general o poziţie de start pentru alegerile parlamentare.

2.7. Alexandru CORDUNEANU (Partidul Popular Creştin Democrat)

Explicaţiile oferite membrilor şi simpatizanţilor săi după votarea din parlament din 4 aprilie 2005 şi a comportamentului ulterior (conlucrarea în consiliile raionale, municipale şi în Parlamentul Republicii Moldova cu PCRM) rămân a fi neconvingătoare şi lipsite de conţinut. Aceasta a dus la perturbaţii serioase în cadrul partidului prin plecarea din componenţa lui a unor deputaţi şi a altor membrii. Poziţia multor dintre persoane cu valori anterior vehiculate de PPCD se reduc la expresia „Ei nu mai sunt cu noi”. Existenţa unor persoane devotate în unele localităţi a Moldovei nu schimbă situaţia generală. Mulţi prognozau că prezentele alegeri locale pot deveni cele care vor marca dispariţia PPCD-ului ca forţă politică. Această prognoză nu s-a adeverit în mare măsură, dar cu referire la Chişinău ea a fost corectă.[67]

A.Corduneanu a realizat campania electorală în postura sa de vice-primar al municipiului Chişinău. Acest fapt, alături de parteneriatul strategic dintre PPCD şi PCRM realizat la alegerile prezidenţiale din 2005 a impus un anumit specific campaniei electotrale. Candidatul PPCD s-a poziţionat ca un exponent al puterii care are la activ anumite realizări şi care doreşte să continue de a lucra pentru oameni.

Ponderea problematicii europene, tradiţionale deja pentru PPCD, în mesajul candidatului PPCD era una determinantă. A.Corduneanu era EuroPrimarul

---

[67] *Boţan I. Victoria agregată a opoziţiei dispersate. // http://www.alegeri.md (Consultat pe 20 iunie 2007)*

(Euroe în sens de Uniunea Europeană şi în cel de valuta euro) care vine să construiască o capitală europeană în toate sensurile cuvîntului.[68]

Stofa europeană a candidatului PPCD era scoasă în evidență de opoziția creată dintre acesta şi V.Iordan.[69] Această departajare s-a realizat într-un mod neagrsiv şi în măsura posibilităților corect. Ulterioarele evoluții postelectorale din consiliul municipal, au demonstrat că această distanțare de PCRM a avut un caracter electoral formal şi nu a fost unul de esență.

PPCD a fost primul care şi-a lansat campania electorală în Chişinău. Cu ocazia Sărbătorilor de Paşti au fost lansat câteva pliante. Fără a indica candidatul la funcția de primar general al mun. Chişinău ele au reprezentat o încercare de a lucra pentru imaginea PPCD. Ideea acestora era realizările din ultimii ani datorată stabilității asigurate la 4 aprilie 2005.

V.Corduneanu a realizat o campanie electorală activă şi profesionistă. Caravana de maşini care circulau prin municipiu, materialele poligrafice, spoturile electorale denotau o forță, dar una calmă.

2.8. Valentin KRÎLOV
Blocul electoral „Patria-Rodina-Ravnopravie”

V.Krîlov a realizat o campanie electorală tradițională pentru el. Nu a fost prezent în spațiul mediat şi nici în cel al afişajului. El se poziționa ca un candidat ce reprezintă interesele rusolingvilor din Chişinău cu un mesaj sută la sută politic, prorus. Aceasta nu i-a încurcat să participe la dezbaterile electorale organizate de postul de televiziune PRO TV în care a vorbit în limba română.

2.9. Eduard MUŞUC
(Partidul Social-Democrat din Moldova)

Face parte din generația tînără de politicieni. În alegerile parlamentare din 2005 a fost în umbra lui Ion Muşuc şi a lui Oazu Nantoi. În alegerile primarului general din 2005 partidul a susținut candidatura lui Dumitru Braghiş. Alegerile locale din 2007 a fost prima încercare electorală a lui Eduard Muşuc ca preşedinte al partidului şi ca candidat indidvidual.

Strategia electorală a lui Eduard Muşuc în campania actuală se diferenția de precedentele. Dacă anterior s-a mizat pe resurse financiare impozante şi prezența media era asigurată la maximum, actualmente s-a realizat o campa-

---

[68] *Trebuie să facem din Chişinău un oraş curat, dacă avem pretenția de capitală europeană. // «Flux», 2007, 20 aprilie, p.6.*

[69] *Corduneanu ridică mănuşa aruncată de Iordan. // „Flux”, 2007, 18 mai, p.7; Iordan întrece măsura. // „Flux”, 2007, 22 mai, p.1.*

nie electorală mai modestă. Candidatul PSDM nu a început campania de promovare în primul eşalon, iar timpul de ntenă utilizat ulterior a fost redus.

Poziționarea lui Eduard Muşuc era realizată în termeni moderați în raport cu candidatul ideal. S-a mizat mai mult pe demonstrarea profesionismului şi capacității manageriale ale candidatului şi nu pe departajarea de alte partide prin atacuri şi critică.

Campania candidatului PSDM a fost influențată de evenimentele din toamna 2006 cînd familia Muşuc a fost urmărită pentru însuşirea unor sume de bani.[70] În pofida faptului că a fost achitat, perceperea lui E.Muşuc ca un oligarh sau descendent al acestuia, cu un trecut nu tocmai curat a jucat un rol negativ în campania electorală.

În alegerile Eduar Muşuc a mers cu sloganul „Pentru dreptate. Pentru oameni." Campania lui se baza pe patru piloni principali – salvarea fondului locativ, a doua pensie de la primărie, apărarea locurilor de muncă şi primăria pentru oameni. Cel mai original, era acordarea unei a doua pensie de la primărie. În aceste condiții mesajul candidatului PSDM a fost unul foarte concret, pragmatic şi apolitic, în raport cu ceilalți concurenți electorali.

Eduar Muşuc a fost unul dintre pretendenții serioşi (alături de PDS) la votul deținătorilor de patente. Au fost organizate o serie de manifestații de protest în care se cereau abrogarea legii ce interzicea activitatea în baza patentei de întreprinzător.[71]

Eduard Muşuc a fost atacat relativ intens în campania electorală, în special de către comunişti, desigur nu cu intensitatea cu care a fost atacat V.Filat. Critica candidatului PSDM se reducea la cîteva subiecte centrate pe părăsirea formațiunii de către O.Nantoi şi pe cumpărarea partidului de către preşedintele acestuia.[72]

2.10. Corneliu CIUREA
(Partidul Social Liberal)

Au realizat o campanie electorală pasivă şi neprofesionistă. Acest lucru denota lipsa unor resurse financiare şi umane. PSL pe panourile electorale a fost prezent cu un afiş care pare a fi rămas în stocuri de la alegerile precedente.

Campania electorală au lansat-o relativ tîrziu. C.Ciurea a avut o prestație modestă. În pofida faptului că este profesor, nu s-a impus prin discursul său.

---

[70] *Instanța de fond a stabilit că liderul PSDM nu se face vinovat de însuşirea unor sume mari de bani. // www.azi.md (Consultat pe 8 iulie 2007)*

[71] *PSDM: „Pentru dreptul la o muncă şi o viață demnă!" // „Socius", 2007, 4 mai, p.1; Micul business pichetează Parlamentul. // „Timpul", 2007, 18 mai, p.2.*

[72] *ООО семьи Мушуков. // „Коммунист", 2007, 11 мая, p.12.*

Conținutul acestuia nu a avut momente seducătoare pentru alegător. Unica ce a fost remarcabil este spotul electoral care ar putea fi întitula „Meciul de Baschet” în care el îl cîştigă pe Iordan.

2.11. Vitalia PAVLICENCO
(Partidul Național Liberal)

Partidul Național Liberal este o formațiune recent apărută pe scena politică a Republicii Moldova. V.Pavlicenco, ca preşedinte a acestei formațiuni politice, este prezentă de mult timp în politică, dar pe roluri de planul doi.

Candidata PNL s-a poziționat în termeni politici în raport cu PCRM. Sloganul ei principal „Libertatea e aproape” se orienta la valorile naționale.

V.Pavlicenco şi-a început campania electorală prin atacul, la începutul lui aprilie, în instanța de judecată a Preşedintelui. Ulterior a avut o prestație proastă. Mesajul candidatului PNL era unul cert politico-național. S-a încercat copleşirea adversarilor prin intermediul lansării ideei de uniune România – Republica Moldova şi prin exploatarea beneficiilor acestui act – pensii ca în România, libera circulație în UE etc. Acest lucru nu a prins. În raport cu alte partide politice cu un mesaj identic şi de orientarea respectivă PNL nu a reuşit să demonstreze credibilitatea liderului său.

M.Severovan era un alt as al campaniei electorale al PNL-ului. O personalitate cunoscută de locuitorii municipiului prin participarea la alegerilor locale anterioare şi prin activitatea acestuia în calitate de consilier local. Afişajul care îi prezintă pe V.Pavlicenco şi M.Severovan dorea să ancoreze personalitatea candidatei la realitățile Chişinăului şi să indice simbioza dintre capacitățile şi idealurile politice şi cele administrative.

2.12. Svetlana MÂSLIȚCHI
(Partidul Popular Republican)

S.Mâslițchi a fost prezentată ca „unicul administrator experimentat, care cunoaşte în detalii problemele gospodăriei oraşului”. Candidata a activat o perioadă lungă de timp în administrația publică a Chişinăului în posturile de conducere. Pornind de la aceasta ea se poziționează ca un gospodar (ar fi corect, în conformitate cu genul, gospodină), ca o doamnă care poate face față problemelor capitalei. De aici caracterul apolitic al discursului electoral şi sloganul „Chişinăul – pentru Chişinăuieni”. Prezența pe scena electorală a fost minimă şi nu a reuşit să depăşească anonimatul, să se evidențieze şi nici să-şi creeze o imagine.

2.13. Ludmila BOLBOCEANU
(Partidul European)

L.Bolboceanu şi Partidul European s-au aflat în anonimat înainte de alegeri, în perioada campaniei electorale şi după scrutin. Mesajul candidatei L.Bolboceanu se referea la vocația europeană a Chişinăului. Sloganul ei era „Pentru o capitală de 5 stele”.

2.14. Dumitru BRAGHIŞ (Partidul Democrației Sociale)

PDS este un partid apărut recent, dar care încearcă să se impună prin perseverența sa. În acest sens depune multe eforturi, uneori lipsite de sens. În perioada preelectorală şi electorală a încercat să exploateze masiv problema patentelor. Anterior alegerilor era dificil de a aprecia potențialul său în domeniul organizațiilor de partid teritoriale şi locale. Alegerile locale trebuiau să demonstreze măsura în care ideile şi concepțiile PDS, deseori populiste, vor fi identice cu cele ale cetățenilor. În pofida rezultatelor modeste din capitală D.Braghiş şi partidul condus de acesta şi-a demonstrat dreptul la existență.

D.Braghiş se poziționa ca şi alți candidați în opoziție certă cu PCRM. Campania realizată de el a fost foarte agresivă şi promtă, dar, cu excepția televiziunii, de o intensitate redusă, în raport cu V.Iordan şi V.Filat. Caracterul categoric al campaniei candidatului D.Bragiş se concretiza în sloganul „Votează Partidul Democrației Sociale sau ... rabdă mai departe.” Original a fost prezentată denumirea partidului în cadrul unui alt motou – „Protecție! Dreptate! Salarii!”. La începutul campaniei electorale PDS face o scrisoare oficială preşedintelui pentru ca acesta să-şi prezinte demisia.

Mesajul lui D.Braghiş a fost edificarea „Chişinăului Social”. Aceste prea vag pentru a fi un mesaj eficient. Respectivul mesaj este o concretizare şi o acomodare a ideei „Moldovei Socială”, o inițiativă mai veche a PDS. Problemele pe care le exploata candidatul PDS se reduceau la pensii, salarii etc., dar accentul în campania electorală se punea pe crearea şi promovarea imaginii şi nu pe lupta de idei. În oferta electorala a candidatului D.Braghiş un loc important l-a jucat critica,[73] inclusiv evidentă şi prin spoturile electorale.[74]

D.Braghiş a fost şi el, la rîndul său, atacat înverşunat de alți candidații. Critica se reducea la trecutul acestui candidat şi la calitățile morale dubioase ale acestuia.

2.15. Petru BODAREV (Candidat independent)

---

[73] *Munteanu I. 10 politicieni în scrutinul local din iunie 2007: Studii de campanie electorală în Republica Moldova. – Chişinău: Cartier, 2007, p.62.*

[74] *Vezi: www.alegeri.md*

P.Bodarev este proprietarul Companiei de producere a încălţămintei „Cristina” cunoscută de majoritatea chişinăuienilor cu venituri mici şi medii. Pornind de la biografia sa el s-a poziţionat ca un gospodar apolitic care este gata să colaboreze cu toate forţele politice şi preţuieşte în primul rînd munca şi patriotismul.[75] A fost puţin prezent în campania electorală.

2.16. Ilie BUJENIŢA
(Partidul Ecologist „Alianţa Verde” din Moldova)

În cadrul acestui scrutin „Alianţa Verde” a avut o prestaţie sub orice critică. În campanie candidatul ecologiştilor I.Bujeniţă s-a remarcat doar printr-un spot electoral banal. Unul din sloganele candidatului (pentru celelalte expresii sau exclamaţii e dificil de a aplica noţiunea de slogan) era „Un primar modern pentru un oraş european”.

2.17. Mihai PETRACHE
(Uniunea Centristă din Moldova)

De profesie jurist, a cunoscut ascensiune politică pe timpul Preşedintelui P.Lucinschi, ulterior se află într-un declin permanent. Alegerile locale din 2007 confirmă acest lucru. Candidatul UCM a făcut parte din categoria invizibililor în aceste alegeri, în pofida unei prestaţii nu rele la dezbaterile electorale, datorate cunoştinţelor şi capacităţilor personale.

2.18. Valentina ŢAPIŞ
(Partidul Legii si Dreptăţii)

Candidatul PLD pe departe nu a atins imaginea şi priza la electorat a preşedintelui partidului generalul N.Alexei. Ea încheie lista invizibililor în această campanie electorală.

3. CONCURENŢII ELECTORALI ÎN TURUL II AL ALEGERILOR

3.1. Veaceslav IORDAN
(Partidul Comuniştilor din Republica Moldova)

Campania electorală desfăşurată pentru turul II al alegerilor Primarului General al municipiului Chişinău de către candidatul comuniştilor a fost radical deosebită de cea de pînă la 3 iunie. În turul II V.Iordan merge pe o departajare, chiar opunere dură dintre el şi „celălalt”.

În campania electorală pentru turul II a scrutinului distincţia s-a făcut în termeni emotivi, intonaţia şi terminologia era apropiată, dacă nu identică, cu

---

[75] *Petru Bodarev: „Acum ca niciodată oraşul are nevoie de un gospodar adevărat.” // „Capitala”, 2007, 23 mai, p.3.*

retorica începutul anilor 1990. D.Iordan era calificat ca duşman al statlităţii Republicii Moldova, un politician fără principii, naţionalist radical iar venirea lui la putere va provoca „vrajba interetnică”. Se reamintea expresia din trecut „Valiza. Gara. Rusia.” Prin aceasta campania lui V.Iordan denotă o încercare de a induce electoratului o stare de panică, de frică maniacală.

Dacă pentru D.Chirtoacă etapa a doua a campaniei electorale era o dezvoltare logică a acţiunilor de pînă la 3 iunie, pentru V.Iordan a doua fază este deosebită de prima. Dacă în primăvară o făcea mai mult pe „enigmaticul Iordan” sau pe „cochetul Iordan”, atunci la începutul verii Iordan s-a transformat într-o sperietoare politică. Acest lucru a avut o influenţă negativă asupra perceperii lui de majoritatea electoratului. Anterior el nu a fost bine cunoscut din cauza absenţei sale de la dezbaterile publice şi de la întîlnirile cu alegătorii pe care le realizau persoanele de încredere, deci nu a fost înţeles, nu a devenit apropiat, în al doilea tur persoana lui a devenit şi mai puţin cunoscută din cauza emotivităţii campaniei desfăşurate.

Cei care au realizat campania electorală (s-ar părea că aceştea au fost consultanţi români) nu au luat în consideraţie publicul. Rusolingvii de astăzi nu mai sunt cei de la începutul anilor ‘90. Ei nu sunt cetăţeni ruşi (în limba română este imposibil de a traduce exact noţiunea de „россиянин”) cum declara într-o conferinţă de presă V.Klimenko, ei sunt ruşi moldoveni cu atitudini cel puţin neutre faţă de Uniunea Europeană, poate cu paşapoarte româneşti, fără frustrare şi stări conflictuale interetnice etc. Din acest considerent am putea admite că în planificarea şi organizarea turului doi sau implicat şi membrii partidului.

Un aspect important al tuturor tururilor secunde este transferul de sprijin politic de la candidaţii excluşi din cursă spre cei rămaşi. V.Iordan a fost susţinut doar de V.Klimenko, preşedintele MSP „Ravnopravie”.

3.2. Dorin CHIRTOACĂ
(Partidul liberal)

În a doua fază a campaniei electorale D.Chirtoacă a continuat linia logică a campanieie sale. Nu erau necesare mari eforturi în acest sens. Electoratul deja cunoştea imaginea celor doi candidaţi. Candidatul a reamintit şi a reafirmat, dar şi a accentuat, aderenţa faţă de valorile naţionale. Un rol mare la jucat prezenţa lui D.Chirtoacă la dezbaterile electorale realizate de PRO TV, lucru pe care V.Iordan nu a făcut. Prin aceasta candidatul PL a oferit alegătorilor altor candidaţi în primul tur posibilitatea de a vedea alternativele turului II. Concluziile se impuneau de la sine, diferenţa fiind vizibilă.[76] După cum

[76] Pentru comparaţie a se vedea unul din puţinele interviuri realizate în paralel cu candidaţii la turul II: Dialoguri post(pre)electorale. // „Timpul”, 2007, 5 iunie, p.5.

menționa un specialist în domeniu „la capitolul limbaj cei doi concurenți au calibru diametral opuse.”[77]

În campanie electorală pentru turul II al scrutinului D.Chirtoacă a dispus de susținerea tuturor candidaților relevanți. În susținerea lui s-au pronunțat V.Filat, D.Braghiş, E.Muşuc, L.Bujor, A.Corduneanu şi V.Pavlicenco. Semnificativ este faptul că nu doar candidații au făcut acest lucru, dar şi partidele din care fac parte sau a căror sunt preşedinți. Susținerea a fost vizibilă, moment ce la fel a contat mult.

Alegerile Primarului General al municipiului Chişinău din 2007, din punctul de vedere al strategiilor şi tehnologiilor electorale, au reprezentat o etapă în evoluția acestei științe şi practici, marcată de creşterea profesionalismului în domeniul respectiv. Concomitent, se păstrează abordarea campaniei electorale ca a unei activități politice obişnuite, care nu necesită cunoştințe şi aptitudini deosebite. Multe din tehnologiile utilizate în aceste alegeri vor reprezenta baza pentru realizarea campaniei electorale la alegerile parlamentare din 2009.

Bibliografie:

„Alianța „Moldova Noastră”, 2007, 18 mai.

AMN i-a propus lui Marian Lupu sa-si suspende temporar activitatea in functie de presedinte al Parlamentului. // www.azi.md (Consultat pe 10 iulie 2007).

Boțan I. Victoria agregată a opoziției dispersate. // http://www.alegeri.md (Consultat pe 20 iunie 2007)

Candidați pentru funcția de primar al capitalei. // „Jurnal de Chişinău”, 2007, 13 februarie (www.jurnal.md (Consultat pe 8 iunie 2007)

Candidații în alegeri, degrevați din funcții, nu vor mai primi bani de la bugetul de stat. // www.azi.md (Consultat pe 6 iunie 2007).

CCA a avertizat public postul national de televiziune pentru partialitate si lipsa de pluralism in programele de stiri. // www.azi.md (Consultat pe 5 iunie iulie 2007)

CEC i-a cerut spicherului Marian Lupu sa nu-si utilizeze functia pentru promovarea candidatilor PCRM. // www.azi.md (Consultat pe 10 iulie 2007).

Codul de conduită privind desfăşurarea şi reflectarea campaniei electorale la alegerile locale generale din 2007. // www.cec.md (Consultat pe 26 mai 2007)

[77] *Da eu pentru cine votez?... // „Timpul”, 2007, 11 iunie, p.5.*

Conflictul dintre PCRM si PPCD privind organizarea actiunilor electorale in Piata Marii Adunari Nationale continua. // www.azi.md (Consultat pe 10 iulie 2007).
Corduneanu ridică mănuşa aruncată de Iordan. // „Flux”, 2007, 18 mai;
CSJ a pus ultimul punct in conflictul dintre comunisti si Creştin-democrati. // www.azi.md (Consultat pe 10 iulie 2007).
Cu cine vor vota cei 40% de indecişi? // «Timpul”, 2007, 29 mai (www.timpul.md (Consultat pe 25 mai 2007).
Da eu pentru cine votez?... // „Timpul”, 2007, 11 iunie.
Deputatul Vladimir Filat este candidatul PDM la functia de primar general al capitalei. // www.azi.md (Consultat pe 18 iunie 2007)
Dialoguri post(pre)electorale. // „Timpul”, 2007, 5 iunie.
Doua posturi TV au fost avertizate de către CEC pentru depăşirea timpului de antenă contra plată acordat concurenților electorali. // www.azi.md (Consultat pe 11 aprilie 2007)
Instanța de fond a stabilit că liderul PSDM nu se face vinovat de însuşirea unor sume mari de bani. // www.azi.md (Consultat pe 8 iulie 2007)
Iordan întrece măsura. // „Flux”, 2007, 22 mai.
În căutarea unui candidat unic… // „Timpul”, 2007, 8 mai (www.timpul.md (Consultat pe 25 mai 2007).
Legea nr.75-XVI din 23 martie 2007 privind modificarea articolului 46 al Codului electoral. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr.43.
Micul business pichetează Parlamentul. // „Timpul”, 2007, 18 mai.
Mihai Roşcovan se retrage din cursa electorală. // „Timpul”, 2007, 29 mai (www.timpul.md (Consultat pe 25 iunie 2007).
Miscarea „Actiunea Europeana” nu va putea participa la alegerile locale de la 3 iunie. // www.azi.md (Consultat pe 25 mai 2007).
„Moldova Suverană”, 2007, 14 martie.
Monitorizarea mass-media în campania electorală pentru alegerile locale generale. Raport general. Coaliția 2007. – Chisinau, 2007.
Munteanu I. 10 politicieni în scrutinul local din iunie 2007: Studii de campanie electorală în Republica Moldova. – Chişinău: Cartier, 2007.
Petru Bodarev: „Acum ca niciodată oraşul are nevoie de un gospodar adevărat.” // „Capitala”, 2007, 23 mai.
Posturile naționale de radio şi TV vor realiza dezbateri electorale şase zile pe săptămână. // www.info-prim.md (Consultat pe 10 mai 2007)
PSDM: „Pentru dreptul la o muncă şi o viață demnă!” // „Socius”, 2007, 4 mai.

Regulamentul privind reflectarea în mijloacele de informare în masă din Republica Moldova a campaniei electorale la alegerile locale generale din 3 iunie 2007. // www.cec.md (Consultat pe 25 mai 2007).
Tanasă R. Televiziunea în campaniile electorale din Republica Moldova: implicațiile politice ale reglementării. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Nr.3 (XXX), 2005. – Chişinău, USM, 2005.
Trebuie să facem din Chişinău un oraş curat, dacă avem pretenția de capitală europeană. // «Flux», 2007, 20 aprilie.
Un raport al societatii civile constata ca Puterea continua sa utilizeze resursele administrative pentru intimidarea contracandidatilor. // www.azi.md (Consultat pe 5 iulie 2007)
Двуликий Иордан. // „Альянс „Moldova Noastră”, 2007, 4 мая.
Мошняга В., Руснак Г., Цуркан В. Выборы (2005) генерального примара столицы Республики Молдова: специфика, стратегии, результаты. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Nr.4 (XXXI), 2005. – Chişinău: USM, 2005.
ООО семьи Мушуков. // «Коммунист», 2007, 11 мая.
Предвыборная платформа Демократической партии и кандидата на должность Генерального Примара Муниципия Кишинэу Владимира Филата. - Кишинзу, 2007.
www.alegeri.md
www.ipp.md

ANEXE

Tabelul 1. Rezultatele alegerilor pentru funcția de primar general al municipiului Chişinău în turul I.

	Concurenții electorali	***Numărul de voturi***	***%***
1	Iordan V., Partidul Comuniştilor din Republica Moldova	59.241	27,62
2	Mereuță I., Partidul Umanist din Moldova	6.176	2,88
3	Bujor L., Partidul „Alianța „Moldova Noastră”	20.914	9,75
4	Filat V., Partidul Democrat din Moldova	17.812	8,30
5	Chirtoacă D., Partidul Liberal	52.278	24,37
6	Zorina Z., Partidul Conservator	1.359	0,63
7	Corduneanu A., Partidul Popular Creştin Democrat	12.346	5,76
8	Krîlov V., Blocul Electoral „Patria-Родина – Равноправие”	5.795	2,70
9	Muşuc E., Partidul Social-Democrat din Moldova	6.432	3,00
10	Ciurea C., Partidul Social-Liberal	1.636	0,76
11	Pavlicenco V., Partidul Național Liberal	4.696	2,19
12	Mîslițchi S., Partidul Popular Republican	2.677	1,25
13	Bolboceanu L., Partidul European	1.106	0,52
14	Braghiş D., Partidul Democrației Sociale	17.056	7,95
15	Bodarev P., candidat independent	2.664	1,24
16	Bujenița I., Partidul Ecologist "Alianța Verde"	884	0,41
17	Petrache M., Uniunea Centristă din Moldova	806	0,38
18	Țapiş V., Partidul Legii şi Dreptății	617	0,29

Tabelul 2. Rezultatele alegerilor pentru funcția de primar general al municipiului Chişinău în turul II.

	Concurenții electorali	***Numărul de voturi***	***%***
1	Iordan V., Partidul Comuniştilor din Republica Moldova	82.653	38,83
2	Chirtoacă D., Partidul Liberal	130.181	61,17

Prezentat la redacție
la 14 octombrie 2007

STRATEGIILE ŞI TACTICILE CANDIDAȚILOR LA FUNCȚIA DE PRIMAR GENERAL AL MUNICIPIULUI CHIŞINĂU: ALEGERILE DIN 27 NOIEMBRIE ŞI 11 DECEMBRIE 2005[78]

Anatolie POPOVICI
Universitatea de Stat din Moldova,
Facultatea Relații Internaționale,
Ştiințe Politice şi Administrative,
Catedra Ştiințe Politice şi Educație Civică,
Doctorand

In the article the author tells us about the strategies and tactics of candidates for the primary function of Chisinau from 27 november and 11 december 2005. He contested the fact that the chousing of the primary of Chisinau could be characterized by two interesting moments: nine months duration of that three chousing (Parliamentary and local) and the second one – the strategies and tactics applicated from that candidates. Then the author characterized the strategies and tactics of candidates. He described in amount the strategies and tactics of candidates and also their anterior activities. The author used the information from newspaper and internet. Every idea is followed by propertied conclusions and opinions.

The final conclusion was that the electoral company for Primary from 2005 had been one of the most silent and short in the history of Moldavian Republics, candidates aborted a sterile and politicos message. In the author's opinion these, near the absent of the intrigue, constituted the main causes of the absent at the voting urns.

Alegerile noi pentru funcția de primar al municipiului Chişinău au fost necesare dupa ce două tentative din 10 şi 24 iulie 2005 au eşuat din cauza prezenței scăzute a alegătorilor la urne. La scrutinul din 10 iulie 2005 au participat 27% de alegători, iar la alegerile repetate din 24 iulie acelaşi an la votare s-au prezentat doar 19.8% din alegători. Toate pietrele au fost aruncate în grădina Comisiei Electorale Centrale (CEC), care a fost invinuită de faptul că a tergiversat în mod intenționat anunțarea datei alegerilor pentru a-i priva pe studenți şi alte categorii de alegători de posibilitatea de a vota. Este binecunoscut faptul că vara studenții sunt plecați în vacanță, iar o parte din chişinăuieni este plecată în concediu. In acest mod, CEC era invinuită că a facut jocul

---

[78] *Recenzent – doctor în ştiințe politice Igor BUCĂTARU*

comuniştilor.[79] Dar aceasta nu este alt ceva decît o strategie a partidelor de opoziție – critică non-stop a guvernării. După părerea noastră eşecul celor două tururi de alegeri pentu Primărie a fost cauzat de mai mulți factori. Un factor aparte este decepția electoratului prodemocrat față de votul acordat de partidele de opoziție guvernării comuniste, produs la 4 aprilie 2005. Un alt factor este oboseala electoratului, resimțită puternic după alegerile parlamentare din primăvara anului 2005. Electoratul moldovenesc nu vine la urne dacă nu are pe tavă o luptă aprigă, susținută de replici huliganice. Astfel, consensul parlamentar realizat de principalele forțe politice, le-a jucat festa candidaților pentru fotoliul de primar. Cu regret, opoziția nu prea are personalități cu care ar putea jongla în scrutine. Contracandidații abordînd tactici sterile şi politicoase au creat o campanie electorală care poate fi numita ca una dintre cele mai liniştite campanii electorale în scurta istorie a Moldovei Aceleaşi fețe, aceeaşi replică, aceeaşi tactică simplistă – criticistă.[80]

Totuşi, atitudinile şi aşteptările formațiunilor politice față de preconizatele alegeri, mai ales în municipiul Chişinău, sînt diferite. Chiar dacă în vara anului 2005 participarea a fost distorsionată de perioada estivală, rezultatele alegerilor noi şi repetate eşuate din 10 şi 24 iulie 2005 au pus în evidență relativ clară rating-ul candidaților din partea formațiunilor politice în municipiul Chişinău. Acest rating modulează şi interesele formațiunilor în noile alegeri. Unii potențiali candidați puternici pot avea ca strategie neimplicarea în alegerile noi pe motiv că o eventuală victorie le poate mai degrabă dăuna carierei politice. Într-adevăr, care ar fi sensul cîştigării alegerilor municipale de către un candidat de opoziție doar cu un an şi jumătate înainte de alegerile generale, în ajun de iarnă, care promitea a fi una extrem de dificilă din punct de vedere energetic.Toate acestea, luate împreună au avut un impact negativ asupra motivației cetățenilor de a participa la alegeri.

Alegerile primarului de Chişinău din vara anului 2005 au eşuat din cauza ratei de participare sub nivelul obligatoriu de cel puțin 1/3 din numărul alegătorilor. În condiții normale, rata de participare la alegeri a locuitorilor capitalei este cu aproximativ 10-15% mai joasă decît rata medie de participare pe țară. De această dată, va intra în joc şi o tactică complementară, cea a frecvenței excesive de organizare a alegerilor, care poate amplifica factorul absenteismului "tradițional" al chişinăuienilor.[81]

Pentru a evita pericolul absenteismului, garnitura candidaților antrenați în lupta electorală trebuia să facă un efort demn de atenția alegătorilor şi al mass-media, ultimei revenindu-i un rol determinant în reuşita alegerii prima-

---

[79] *http://www.azi.md/news?ID=36910*
[80] *Mihalache C. Sezonul alegerilor locale. // „Puls", 2005, 30 septembrie.*
[81] *http://www.e-democracy.md/comments/political/200511091/*

rului de Chişinău. În acest context se poate afirma că dacă, în general, politica este percepută ca artă a posibilului, atunci Chişinăul, antrenat în alegeri noi ale primarului a treia oară în doar cinci luni, reprezinta o tablă de şah pentru tot felul de manevre politice şi testări.

În continuare vom caracteriza strategiile şi tacticile candidaților pentru funcția de primar general de Chişinău.

.

Tabel 1. Rezultatele alegerilor locale din 27 noiembrie şi 11 decembrie 2005 (în procente).[82]

nr	*Candidatul*	*27.11. 2005*	*11.12. 2005*
1	Ursu V. (candidat independent)	46.66	52.91
2	Chirtoacă D. (candidat din partea Partidului Liberal)	25.14	35.62
3	Rusu M. (Partidul "Alianța «Moldova Noastră»")	10.26	refuz
4	Krîlov V. („Ravnopravie"+ „Patria-Rodina")	6.38	6.92
5	Muşuc E. (Partidul Social-Democrat)	4.69	refuz
6	Cernei O. (Partidul Ecologist "Alianța Verde" din Moldova (PEAVM)	3.89	3.51
7	Nicolenco O. (Partidul Social-Liberal)	1.78	refuz
8	Sima Gh. (Uniunea Muncii „Patria-Rodina")	1.19	1.04

Garnitura celor opt candidați poate fi examinată după anumite criterii: trei candidați, printre care D.Chirtoacă, reprezentînd Partidul Liberal; E.Muşuc, reprezentînd Partidul Social Democrat şi O.Cernei, reprezentînd Partidul Ecologist "Alianța Verde" formează categoria politicienilor tineri. Aceştia se poziționează pe diferite segmente ale spectrului politic - de la dreapta pînă la centru-stînga. Toți au acumulat o anumită experiență politică, participînd în campanii electorale şi politice în calitate de candidați sau lideri de referință.

D.Chirtoacă a devenit revelația scrutinului din 10 iulie 2005, plasîndu-se pe cea de a treia poziție în topul candidaților, imediat după favoriții competiției. El a reuşit să obțină locul doi în scrutinele din 27 noiembrie şi 11 decembrie 2005 acumulînd 25,14 şi 35,62%. D.Chirtoacă a reuşit să-şi facă campanie electorală pozitivă fără a avea susținere financiară şi logistică. El a mizat pe oboseala electorală a alegătorilor, construindu-şi campania pe tactica "față nouă a politicului moldovenesc". Avînd la discreție doar timpul de antenă

[82] *Мошняга В., Руснак Г., Цуркан В. Республика Молдова – 2005: выборы-2 генерального примара столицы. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). nr.2 (XXXIII), 2006. – Chişinău: USM, 2006, p.75*

oferit gratuit de Televiziunea Naţională şi Euro TV, a reuşit să-şi modeleze strategia şi tactica suficient de incitant pentru a cîştiga audienţa. Sloganul său electoral era - „Un primar tânăr — o capitală europeană!" D.Chirtoacă a folosit acelaşi slogan şi aceleaşi strategii şi tactici elecorale ca şi în scrutinul din 10 iulie. Programul electoral al lui D.Chirtoacă conţinea trei tactici decisive.[83] Din toate aceste obiective propuse de D.Chirtoacă, putem trage următoarele concluzii: El nu a ales nici o tactică inedită şi a rămas la nivelul celorlalţi, care promit aceleaşi soluţii, critică aceeaşi guvernare cu aceleaşi cuvinte. A mizat pe electoratul generaţiei tinere. Drept confirmare a acestei mize este sloganul său electoral. A mizat pe oboseala electoratului (cinci scrutine în doar nouă luni) şi pe tactica "faţă nouă a politicului moldovenesc".

După alegerile parlamentare din 6 martie 2005, în cadrul cărora E.Muşuc a fost cel mai activ candidat al social-democraţilor, el dă dovadă de tenacitate în efortul său de a se menţine în politică, care poate fi considerată ca o strategie de bază a lui. Strategiile şi tacticile acestui candidat la funcţia de primar de Chişinău pot fi cercetate din sloganele sale electorale:

«Transparenţa puterii — Ordine în oraş — Bunăstare cetăţenilor!»

«Locuinţe pentru toţi — Locuri de muncă — Protecţie socială!»

«Unul dintre noi — Împreună cu noi — Pentru noi!»

«Om cu principii. Manager cu experienţă!"

Analizînd programele electorale ale tuturor condidaţilor la funcţia de primar general de Chişinău din 2005, noi am sesezat un moment important. E.Muşuc este candidatul care promite foarte mult.[84] Aplicînd tactica „spălării minţilor", mesajul său a fost mai mult emoţional-spiritual de cît concret-raţional. De aici putem concluziona că, strategia de bază a lui E.Muşuc este: „Dacă eşti sigur că nu vei cîştiga, atunci promite cît mai mult!". Refuzul lui E.Muşuc de a participa în scrutinul din 11 decembrie 2005 denotă faptul că această strategie este sterilă şi fără efect.

Cel mai experimentat dintre tinerii candidaţi pentru funcţia de primar general de Chişinău este totuşi O.Cernei, candidat din partea Partidul Ecologist "Alianţa Verde" din Moldova (PEAVM), care deţinea funcţia de consilier municipal, fiind ales în cadrul alegerilor locale generale din mai 2003 din partea blocului electoral Alianţa "Moldova Noastră". Această funcţie a servit în strategia şi tactica sa ca o creare a unei imagini de un bun specialist în domeniul relaţiilor cu publicul. Nu întîmplător sloganul său electoral este – „Mai aproape de oameni, de nevoile lor!"[85] O tactică electorală a lui O.Cernei era

---

[83] *Vezi: Programul electoral din 2005 al candidatului la funcţia de primar general al municipiului Chişinău D.Chirtoacă*

[84] http://www.alegeri2005.md/chisinau/opponents/musuc/program/

[85] http://www.alegeri2005.md/chisinau/opponents/cernei/program/

accentuarea unui cuvînt-cheie în sloganul său electoral. „Mai aproape de oameni, de nevoile lor” poate fi realizat doar prin shimbare. Acest cuvînt-cheie îl sesizăm în adresarea lui O.Cernei către electorat.[86] Se observă o creştere considerabilă la 27 noiembrie 2005 a numărului de alegători pentru PEAVM, de la 0,39% la 10 iulie la 3,89% în 27 noiembre. Autorul consideră că aceasta creştere a numărului de simpatizanţi se datorează faptului schimbării candidatului pentru funcţia de primar şi a schimbării strategiei şi tacticii PEAVM. Putem concluziona, că dacă O.Cernei candida şi la scrutinele din vară, atunci la cele din 27 noiembrie şi 11 decembrie 2005 el putea obţine mult mai multe voturi.

Din mai multe considerente, candidatul Partidului Social Liberal (PSL), O.Nicolenco, oarecum nu se înscrie în grupul tinerulor candidaţi descrişi mai sus. Totuşi, formaţiunea pe care o reprezintă este rezultatul unui efort al lansării acum şase ani a tinerilor în politică. În acest sens, experienţa PSL-ului este strategia de legătură între două eforturi de lansare a tinerilor în politică. Primul efort, care poate fi considerat reuşit - accederea în parlament a PSL -ului în cadrul blocului electoral “Moldova Democrată” (BMD) la alegerile parlamentare din 6 martie 2005 şi al doilea efort - participarea la alegerile locale din 27 noiembrie 2005 pentru funcţia de primar de Chişinău, care sa dovedit a fi cu eşec. Tactica electorală a candidatului pentru funcţia de primar de Chişinău, O.Nicolenco este foarte greu de identificat. Sloganele electorale erau: „Aveţi încredere!” şi „Instruiţi, Responsabili, Hotărîţi!”.[87] Aceste sloganе denotă o criză de strategie şi tactică electorală. Astfel, tactica candidatului respectiv poate fi identificată ca un stereotip al politicului moldovensc – participare de dragul participării.

Duetul V.Krîlov, reprezentînd blocul "Patria-Rodina-Ravnopravie" (compus din Partidul Socialist, Partridul Socialiştilor şi Mişcarea Social-Politică Republicană "Ravnopravie"), şi Gh.Sima, reprezentînd Uniunea Muncii "Patria-Rodina", formează segmentul candidaţilor cu opţiuni tranşante de stînga. La baza strategiilor şi tacticilor sale, Gh.Sima ţintea în experienţa sa cît politică atît şi profesionistă. Gh.Sima aşa şi nu şi-a evidenţiat tactica electorală. Nu întîmplător, de la un scrutin la altul, el nu poate obţine mai mult de 1%.[88] Astfel, în final Gh.Sima a demonstrat că aşa şi nu şi-a identificat vre-o tactică electorală nici în scrutinele din 27 noiembrie şi 11 decembrie 2005.

Candidat din partea blocului "Patria-Rodina-Ravnopravie" a fost nu V.Klimenko, preşedintele acestei formaţiuni, ci V.Krîlov, care în comparaţie

---

[86] *Vezi: Programul electoral din 2005 al candidatului la funcţia de primar general al municipiului Chişinău O.Cernei.*
[87] http://www.alegeri2005.md/chisinau/opponents/nicolenco/program/
[88] *Bumbac S. Sima, Braghiş, Klimenko – trei la leu. // „Puls”, 2005, 7 iulie.*

cu V.Klimenko a obținut 6,92%. Să reamintim că V.Klimenko la scrutinul din 10 iulie 2005 a obținut 3,76%.[89] Această creştere considerabilă a simpatizanților acestui bloc electoral, după părerea autorului, a fost din cauza schimbării strategiilor şi tacticilor sale electorale: în primul rînd, V.Krîlov cunoaşte limba de stat şi la dezbaterile televizate el nu vorbea în limba rusă, cum o făcea V.Klimenko. Această tactica sa dovedit a fi cu efect. În al doilea rînd, mesajul electoral a lui V.Krîlov nu conținea elemente de vasalitate față de regimul de la Tiraspol şi Federația Rusă, ceea ce nu putem spune de mesajul electoral a lui V.Klimenko. În al treilea rînd, sloganul electoral a lui V.Krîlov era: „Pentru drepturile chişinăuienilor în baza legalității, ordinii şi dreptății sociale!”[90] care țintea în interesele chişinăuienilor şi nicidecum în ale blocului pe care îl reprezintă.

Ambii candidați, Gh.Sima şi V.Krîlov, sînt politicieni experimentați, deținînd în trecut funcții de deputați în Parlamentul Republicii Moldova, iar Gh.Sima a deținut şi funcția de ministru al Educației în perioada 2002-2003. Strategiile şi tacticile lor electorale pun accentul pe un eventual suport din partea Federației Ruse în soluționarea problemelor cu care se confruntă Republica Moldova, în cazul accederii lor la cîrma municipiului Chişinău. Astfel, una din strategiile şi tacticile reale ale celor doi candidați este să clarifice care din formațiuni este mai credibilă în promovarea vectorului politic pro-CSI-ist. Cea de-a doua strategie a candidaților respectivi ține de a beneficia de tribuna electorală, adică de accesul la mass-media, pentru a încerca consolidarea segmentului electoral cu viziuni de stînga, prin critica fenomenelor sociale generatoare de inegalitate socială, dar mai ales, prin pledoarea în favoarea unui vector politic pro-rusesc, care ar contesta actuala politică internă şi externă a Republicii Moldova.

Duetul V.Ursu şi M.Rusu făceau parte, de facto, din aceiaşi formațiune politică - Alianța Moldova Noastră (AMN), ba mai mult, din organele de conducere a acesteia. Totuşi, V.Ursu, care deținea funcția de primar-interimar de Chişinău, era candidat independent, iar cel care reprezinta formațiunea era M.Rusu. V.Ursu era cel mai controversat candidat la aceste alegeri. V.Ursu a activat ultimele 6 luni in calitate de primar general interimar, pana la plecarea ex-primarului S.Urecheanu. V.Ursu se considera unul din oamenii acestuia, era membru al Biroului permanent al AMN. Odata cu numirea sa în calitate de interimar, V.Ursu a declarat că administratia municipală doreşte să colaboreze mai strîns cu autoritățile centrale, in vederea asigurării unei vieți mai bune pentru chişinăuieni. Deşi V.Ursu candida independent pentru funcția de primar, preşedintele țării V.Voronin a menționat ca Partidul Comuniştilor îl

[89] *Ibidem*
[90] *http://www.alegeri2005.md/chisinau/opponents/krilov/program/*

va susține anume pe el, declarații similare fiind făcute şi de Partidul Democrat şi Uniunea Centristă ba chiar şi de Partidul Popular Creştin Democrat.

Candidatul înaintat sau susținut de PCRM este asigurat că va avea un electorat devotat şi stabil, ceea ce-i garantează victoria. După părerea autorului, V.Ursu a avut cel mai bun program electoral. V.Ursu avea un program clar şi cuprinzător, compus din două compartimente. Ceea ce a realizat în funcția de primar-interimar şi ceea ce urmează să realizeze după alegeri.[91] Realizarea unuia asemenea program electoral, poate fi considerată ca una din strategiile şi tacticile lui V.Ursu. Un program care nu conține multe promisiuni, ci fapte reale. Această tactică a fost utilizată pentru a-i construi o imagine de persoană onestă, echitabilă şi corectă. Sloganul său electoral fiind simplist dar convingător: „Un primar pentru toți chişinăuienii!" şi „Mai aproape de oameni, mai aproape de grijile lor!". O altă strategie electorală a lui V.Ursu a fost conlucrarea cu puterile centrale. Această strategie o sesizăm în programul electoral al candidatului, unde este scris „conlucrarea cu Guvernul şi Parlamentul Republicii Moldova întru ridicarea bunăstării locuitorilor capitalei".

Este evident că pentru a face față concurenței cu un candidat susținut de partidul de guvernămînt, M.Rusu avea nevoie de un suport, suport pe care i-l putea oferi doar liderul AMN, S.Urechean, al cărui rating în Chişinău ar fi trebuit să rămînă încă foarte înalt. Era dificil a presupune ce strategii şi tactici de "transfer de autoritate" ar putea fi utilizate în acest sens. De aceea una din strategiile lui M.Rusu era crearea unei imagini de politician moderat, temperat şi onest. Fapt ce ne demonstrează mesajul său electoral: „Un singur Chişinău avem. Țin mult la capitală, de aceea am hotărât să candidez la funcția de primar general din partea Alianței Moldova Noastră, sub semnul Soarelui. Sunt M.Rusu. Mă cunoaşteți bine. Şi eu vă cunosc aşteptările şi nevoile. Ca om, am învățat de la viață că eşti ceea ce faci, nu ceea ce spui. Ca părinte, am înțeles că trăim pentru a-i ajuta pe cei neputincioşi să se pună pe picioare. Ca politician, ştiu că de unul singur nu faci nimic. Nu poți mătura curtea cu un fir de mălai. Îți trebuie un mănunchi întreg ca să faci o mătură. Ca economist, ştiu că pentru a-l ajuta pe un om nevoiaş, nu trebuie să-i dai zilnic de pomană câte un peşte. Mai bine dă-i o undiță şi arată-i cum s-o folosească. Restul va face el singur. Ca simplu alegător, am simțit de multe ori cât e de dureros să fii mințit de cei care nu se țin de cuvânt. Ştiu că şi voi ați gustat din amarul acestei lecții. Dar mai ştiu că somnul în ziua alegerilor omoară viitorul comunității în care trăieşti. Ca primar general, voi face tot ce-am învățat în calitatea mea de simplu alegător, de economist, de politician, de părinte şi de om.

[91] http://www.alegeri2005.md/chisinau/opponents/ursu/program/

Un singur Chişinău avem. Ca să ne simțim în Capitală ca acasă, haideți să ne înțelegem aşa: voi mă alegeți, eu fac restul."[92]

Sloganul electoral a lui M.Rusu era: „Un singur Chişinău avem. Unul pentru toți democrații. Mircea Rusu — iată Omul!"[93] Acest slogan electoral evidențiază o tactică deja învechită şi des întîlnită la candidații şi partidele de opoziție - critică non-stop a guvernării comuniste. Dacă mesajul electoral a lui M.Rusu poate fi calificat ca unul bun şi efectiv, atunci programul său denotă o criză profundă de strategii şi tactici electorale. Programul său electoral avea denumirea: „8 paşi spre viitor". Paradoxul acestei denumiri este - opt paşi, dar „o mie" de promisiuni. Promisiuni urmate de crtitici ale guvernării cu caracter revoluționaro-comunist - „Mircea Rusu — Primar General mai înseamnă pentru Chişinău sfârşitul revoluției din octombrie 1917 şi începutul Evoluției din noiembrie 2005. Cu Mircea Rusu, viitorul începe acum! Mircea Rusu — iată Omul! Pe 27 noiembrie, ia-ți prietenii şi hai la Evoluție!"[94]

Aceste detalii ne demonstrează că intriga politică legată de tactica susținerii celor doi candidați (V.Ursu şi M.Rusu) persista şi aveau un impact important pentru dezvoltarea sistemului de partide din Republica Moldova. În acest sens, este menționat şi faptul că, în realitate, AMN avea în aceste alegeri trei candidați. Cel de al treilea candidat era O.Cernei, care a depus cerere de suspendare temporară a calității sale de membru al AMN, pentru a putea candida din partea Partidului Ecologist "Alianța Verde". Aceste tactici pun în evidență două lucruri: AMN a reuşit pe parcursul celor doi ani de existență să atragă de partea sa un impunător potențial uman; în prezent, în calitatea sa de opoziție intransigentă, AMN are de înfruntat problema managementului acestui potențial, problemă developată de părăsirea din AMN a social-democraților, în frunte cu D.Braghiş şi participarea membrilor AMN la alegeri în calitate de candidați, sau cu susținerea din partea altor formațiuni.[95]

În acest sens, eventuala victorie a unuia din cei doi candidați va servi şi drept răspuns implicit la întrebarea: ce ar fi fost mai benefic pentru AMN, să promoveze o politică centristă, de cooperare situațională cu dreapta ori cu stînga, sau să-şi mențină actuala politică de migrare spre aripa dreaptă a spectrului politic? Evident, dacă învingea V.Ursu, atunci victoria lui putea fi folosită împotriva AMN drept dovadă a corectitudinii liniei centriste față de cea de dreapta. Mai mult s-ar putea ca Ursu să fie încurajat să nu părăsească AMN ci dimpotrivă, să devină lider al unui eventual curent centrist în AMN. O eventuală victorie a lui M.Rusu ar avea efectul exact invers, numai că învi-

---

[92] *http://www.alegeri2005.md/chisinau/opponents/rusu/message/*
[93] *http://www.alegeri2005.md/chisinau/opponents/rusu/program/*
[94] *Ibidem.*
[95] *http://www.e-democracy.md/comments/political/200509261/*

ngătorul ar deveni un concurent extrem de puternic pentru ceilalţi aspiranţi la poziţiile de vîrf din cadrul formaţiunii. Încă o dovadă că intriga politică în aceste alegeri persista cu prisosinţă.

Însă realitatea a fost alta. Pentru a patra oară, în mai puţin de şase luni, locuitorii Chişinăului nu au reuşit să-şi aleagă primarul general. La 27 noiembrie şi 11 decembrie 2005 la urnele de vot s-au prezentat mai putin de o treime din alegători, valoare obligatorie pentru validarea scrutinului. Din cei aproximativ 570 mii de locuitori ai capitalei cu drept de vot s-au prezentat la urne, pe 27 noiembrie - 22,37% , iar la 11 decembrie doar 22,07%,[96] astfel incat alegerile locale repetate au fost considerate nevalabile. În ziua alegerilor repetate din muncipiul Chişinău, turul doi de scrutin a fost organizat în alte şase localităţi din Republica Moldova. Alegerile au fost monitorizate de 247 de observatori locali şi străini, majoritatea fiind desemnaţi de Liga pentru Apărarea Drepturilor Omului (LADOM).[97]

Solicitat de ziarul „Timpul", secretarul CEC, Iu.Ciocan, a calificat situaţia din capitală drept „criză electorală", opinând că se impun „măsuri cardinale" pentru rezolvarea ei. Iurie Ciocan nu a precizat care ar fi aceste măsuri, menţionând doar că deciziile vor fi luate de CEC doar după consultarea candidaţilor, a reprezentanţilor partidelor politice şi a societăţii civile. Secretarul CEC nu a negat că ar putea fi vorba de nişte iniţiative de modificare a legislaţiei electorale, în vederea micşorării sau chiar anulării pragului minim de participare a alegătorilor pentru alegerile noi şi cele repetate.[98] Potrivit Codului Electoral, Comisia Electorală Centrală trebuia să organizeze alegeri noi, data acestora urmând să fie anunţată cu cel puţin 60 de zile înainte de scrutin. CEC, însă, a solicitat parlamentului interpretarea art. 134 şi 138 din Codul Electoral (cele referitoare la alegerile repetate/noi, precum şi la pragul electoral).[99] Spicherul M.Lupu a anunţat că parlamentul ar putea exclude plafonul minim de prezenţă la urne. „În parlament, s-a ajuns la un consens în vederea eliminării plafonului minim de prezenţă la urnele de vot şi sper că în viitorul cel mai apropiat vor fi operate modificările de rigoare în Codul Electoral al Repulicii Moldova", a declarat preşedintele parlamentului.[100]

V.Butnaru, redactor-şef la ziarul „Jurnal de Chişinău", consideră că cauzele absenteizmului sunt cunoscute: decepţia şi deziluzia electoratului demo-

---

[96] *http://www.alegeri2005.md/electoralcourier/20051211/*

[97] *http://www.azi.md/news?ID=37160*

[98] *Ţurcanu A. Chişinăul nu se dă bătut: Voronin nu a putut cuceri capitala nici cu Ursu. // „Timpul", 2005, 29 noiembrie.*

[99] *vezi: Codul Electoral. nr.1381, din 21 noiembrie 1997. // Monitorul Oficial nr.81, din 8 decembrie 1997, art.66.*

[100] *Prisăcaru I. Chişinăul a refuzat să iasă la votare. Cele patru scrutine eşuate ar trebui să pună pe gânduri clasa politică. // „Timpul", 2005, 13 decembrie.*

crat vizavi de actul din 4 aprilie (dar şi a electoratului comunist!); dezinteresul oamenilor faţă viaţa politică şi faţă de prestaţia politicienilor; neîncrederea în promisiunile electorale etc. Absenteismul masiv denotă şi impactul slab al partidelor, acestea nefiind în stare să-şi mobilizeze măcar propriii simpatizanţi.[101]

Este important să se ţină cont de faptul că fenomenul absenteismului este unul prezent şi în democraţiile consacrate, unde studii speciale demonstrează o corelaţie strînsă între rata participării la votare şi: a) atitudinea cetăţenilor faţă de instituţia pentru care se desfăşoară alegeri; b) oferta electorală a concurenţilor într-un anumit context (care prin sine însuşi poate genera interes sau dezinteres); c) modul în care sînt percepuţi concurenţii (calitatea lor). Astfel, într-un şir de state ale Uniunii Europene, practic în acelaşi context politic general, participarea la alegerile legislative, regionale (locale) şi pentru Parlamentul European are aproximativ următoarea proporţie: 80-70%; 55-45%; 45-35%. În statele din spaţiul CSI participarea la alegerile locale este, de obicei, foarte joasă. Spre exemplu, în Rusia media variază în limitele a 20-30%.[102]

Cu excepţia evenimentelor descrise mai sus, după părerea autorului, campania electorală a fost una anemică şi pasivă. Au lipsit declaraţiile tari şi concurenţa acerbă între candidaţi, care exista pîna acum. În comparaţie cu alte campanii, candidaţii se pare că nu au cheltuit prea multe eforturi şi prea mulţi bani. Strategiile şi tacticile candidaţilor erau sterile, politicoase şi lipsite de intrigă. Unul din considerente ar putea fi şi mandatul scurt pe care îl va obţine cel care va fi ales (circa 1,5 ani), altul este incertitudinea că alegerile vor avea loc şi de aceasta data. Mai mulţi analişti si comentatori nu exclud prezenţa redusă şi la următorul scrutin. Aceasta este explicata prin lipsa de interes pentru alegerile respective, precum şi prin publicitatea socială neadecvată.

Bibliografie:

Ţurcanu A. Chişinăul nu se dă bătut: Voronin nu a putut cuceri capitala nici cu Ursu. // „Timpul”, 2005, 29 noiembrie.

Prisăcaru I. Chişinăul a refuzat să iasă la votare. Cele patru scrutine eşuate ar trebui să pună pe gânduri clasa politică. // „Timpul”, 2005, 13 decembrie.

Midrigan P. Partidele politice în procesul electoral (cazul Republicii Moldova). // MOLDOSCOPIE. (Probleme de analiză politică). Nr.3 (XXX), 2005. – Chişinău: CE USM, 2005.

---

[101] *Butnaru V. Votul obligatoriu. // „Jurnal de Chişinău”, 2005, 29 noiembrie.*

[102] http://www.e-democracy.md/comments/political/200511091/

Mihalache C. Sezonul alegerilor locale. // „Puls”, 2005, 30 septembrie.
Мошняга В., Руснак Г., Цуркан В. Выборы (2005) генерального примара столицы Республики Молдова: специфика, стратегии, результаты. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). nr.4 (XXXI), 2005. – Chişinău: USM, 2005.
Мошняга В., Руснак Г., Цуркан В. Республика Молдова – 2005: выборы-2 генерального примара столицы. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). nr.2 (XXXIII), 2006. – Chişinău: USM, 2006.
Peru A. Unele particularităţi de imagine-poziţionare în Electorala „Chişinău-2005”. Chişinăul electoral: unul pentru toţi şi toţi pentru unu! // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). nr.2 (XXXIII), 2006. – Chişinău: USM, 2006.
Butnaru V. Votul obligatoriu. // „Jurnal de Chişinău”, 2005, 29 noiembrie.
http://www.azi.md
http://www.alegeri2005.md

Prezentat la redacţie
la 12 septembrie 2007

ЧЕЛОВЕЧЕСКИЙ КАПИТАЛ КАК ФАКТОР АДАПТАЦИИ В МИГРАЦИОННОЙ СИТУАЦИИ: МОЛДАВСКИЕ МИГРАНТЫ С ВЫСШИМ ОБРАЗОВАНИЕМ (по данным социологических опросов)[103].

Георгий РУСНАК
Республика Молдова, Кишинэу
Молдавский госуниверситет
доктор-хабилитат исторических наук,
профессор, ректор,
академик

Валерий МОШНЯГА
Республика Молдова, Кишинэу
Молдавский госуниверситет
Факультет международных отношений,
политических и административных наук
Кафедра политологии и гражданского воспитания,
доктор-хабилитат политических наук,
профессор, заведующий кафедрой,
заслуженный деятель науки Республики Молдова
«Om Emerit»

Валентин ЦУРКАН
Республика Молдова, Кишинэу
Молдавский госуниверситет
Факультет международных отношений,
политических и административных наук
Лаборатория «Социологии политики»,
доктор философских наук, доцент,
заведующий лабораторией

The topic of this paper is the human capital as a main resource of adaptation in the conditions of migration. The person is the huge value in the production sphere determined socially as a result of the process of socialization. The important social institutes are the family and the school, with which the person interactions from the beginning of his life.

[103] *Рецензент – доктор социологических наук Анжела КОЛАЦКИ.*

Obviously, cultural and social capital are interdependent, the high cultural capital level influences considerable the rise of the social capital level. The vitality and durable development of our Moldavian society depends on the way of distribution of the cultural existent capital.

We can mentione that in our country we have a rise of the cultural capital in last 10-15 years, but this existent cultural capital is not rationally used. A lot of person high-educated, with university studies and work ability are not required on the internal labour market. From these reasons they have to go abroad, where their cultural capital is not used also. They are compelled to do unqualified works.

The migrant's level of studies influences in some way the region or the country where they immigrate. The UE migrational space is characterized almost by the Moldavian migrants which have university studies, they work especially with legal work acts. The NIS migrational space reduces the number of migrants with high level of education, without any legal work contracts.

În sfera producerii omul este purtătorul multor calități sociale determinate în aspect social drept rezultat al socializării. Importante institute sociale cu care individul interacționează de la începutul vieții sale este familia şi şcoala. Evident, capitalul cultural şi social sunt interdependente: nivelul înalt de capital cultural influențează considerabil asupra creşterii nivelului capitalului social. În dependență de faptul cum societatea moldovenească va fi capabilă să distribuie capitalul cultural existent, depinde în primul rînd vitalitatea şi dezvoltarea durabilă a acesteia.

Pe de o parte, în țară se înregistrează o creştere a capitalului cultural în ultimii 10-15 ani. Totodată, are loc utilizarea nerațională a capitalului cultural existent care este de un nivel destul de înalt. O mare parte din persoanele cu studii superioare, apte de muncă s-au pomenit într-o situație dificilă – nu sunt cotați pe piața de muncă din țară; din aceste motive sunt nevoiți să emigreze peste hotare. Dar şi acolo, capitalul cultural al migranților nu este pe deplin utilizat, aceştea fiind impuşi să efectueze munci care nu implică nivelul capitalului cultural.

Trebuie de menționat faptul că nivelul de studii, învățămînt al migranților influențează într-un fel regiunea sau țara unde acesta imigrează. Spațiul migrațional al țărilor UE este constituit în mare parte din migranți moldoveni cu studii superioare, universitare. Spațiul migrațional al țărilor CSI reduce numărul acestei categorii. Migranții muncitori fără studii în genere nu încheie contracte oficiale de muncă, cu cît nivelul de studii este mai înalt, cu atît creşte numărul muncitorilor ce lucrează conform contractelor oficiale de muncă.

Человек в сфере производства является носителем многих социальных качеств, определяемых в социальном аспекте как результат социализации. Важнейшими социальными институтами, с которыми индивид в самом начале жизненного пути непосредственно взаимодействует: семья и школа. В процессе первичной социализации семья преимущественно наделяет индивида такими видами капитала как экономичесикй, культурный и социальный. Экономический капитал состоит из земли, ценностей, денег или ценных бумаг и т.д. Социальный капитал представляет собой прежде всего весь ансамбль родственных, соседских и других отношений, а также совокупность социальных норм, правил, убеждений, необходимых для взаимодействия в формальных и неформальных социальных общностях[104].

В семье индивид также получает начальные основы культурного капитала. Но в целом можно сказать, что культурный капитал, полученный в семье носит обыденный и несистематизированный характер. В большей степени профессиональным видом культурного капитала Наделяет индивида школа, и прежде всего необходимыми знаниями и умениями, а также способностью их применять в производственной и непроизводственной деятельности. Полученные знания в рамках этих социальных институтах и составляют человеческий капитал индивида. Культурный капитал существует в двух формах – объективированной: в дипломах, и в ментальной форме в виде ментальных структур, схем восприятия, мышления и действия. (П.Бурдье).

Данное понятие отражает факт наличия у индивида основной базы, с позиций которой он начинает свою деятельность в определенной сфере социальной жизни для достижения дефицитных ценностей. «Человеческий капитал - это накопленные знания, умения и навыки, полученные человеком в процессе обучения и практической деятельности и позволяющие ему успешно выполнять свою профессиональную деятельность»[105].

Очевидно, что культурный и социальный капитал тесно взаимо связаны друг с другом. Более высокий уровень культурного капитала значительно влияет и на повышение уровня социального капитала. В то же время социальный капитал не находится в прямой связи с капиталом

---

[104] *Мачеринскене И., Минкуте-Генриксон Р., Симонавичене Ж. Социальный капитал организаций: методология исследований. // Социологические исследования, 2006, №3, с.29-39.*

[105] *Крутий И.А., Красина О.В. Человеческий капитал:эволюция представлений. // Социологические исследования, 2006, №3, с.127-129.*

культурным: его рост не влияет на объем и качество культурного капитала.

Значение культурного капитала состоит в том, что именно с его помощью создаются материальные и духовные блага, которые и составляют основную социальную ценность любого общества. Именно этот тип капитплп в наибольшей степени актуален для нашей страны в настоящее время.

Решение проблем технологического подъема в Республике Молдова возможно только с помощью высокообразованных и профессионально подготовленных интеллектуальных работников, составляющих так же и человеческий капитал молдавского общества. В настоящее время только такие работники способны открыть новые пути в своей области, оценить их важность для страны, создать и довести иновационные разработки до уровня непосредственного внедрения в народное хозяйство страны.

В зависимости от того, как молдавское общество сумеет распорядиться имеющимся культурным капиталом, зависит в первую очередь его жизнеспособность и устойчивое развитие. Однако в настоящее время в молдавском обществе налицо значительные проблемы как с воспроизводством человеческого капитала, так и с его рациональным использованием.

С одной стороны в стране происходит количественный рост культурного капитала за последние 10-15 лет. Вместе с тем, налицо нерациональное использование имеющегося достаточно высокого уровня культурного капитала в Республике Молдова, который накапливался в течение многих десятилетий. Значительная часть высокообразованных людей трудоспособного возраста оказывается невостребованной на рынке труда в стране. С другой, именно эта категория наших соотечественников составляет значительную долю тех, кто вынужден искать применение своим способностям не в своей стране, а за ее пределами. Но и там культурный капитал мигрантов используется совершенно на рабочих местах, не требующих имеющегося у них уровня культурного капитала[106].

---

[106] *С целью получения необходимой информации о труде молдавских трудовых мигрантов в зарубежье, в период ноябрь 2005 года - май 2006 года нами были проведены социологические исследования среди тех, кто в странах СНГ и Европейского Союза. Поиск таких респондентов осуществлялся методом «снежного кома». Были осуществлены анкетирование (487 человек) и углубленные интервью трудовых мигрантов (100 человек), фокус-группы среди трудовых мигрантов-мужчин (4 фокус-группы), опрос экспертов (около 40 человек), на сайте www.migratie.md был проведен интернет-опрос. Кроме того, был осуществлен контент-анализ молдавской периодической печати. Результаты*

Таблица 1. Соотношение доли мигрантов, работающих и не работающих по специальности в зависимости от уровня образования (в %):

Образование	*Вы работаете по специальности?*						
	да	*скорее да*	*скорее нет*	*нет*	*трудно сказать*	*индекс*	*всего*
без образования	-	20.0	-	60.0	20.0	-0.40	100
начальное	-	9.1	-	81.8	9.1	-0.73	100
среднее	20.0	7.8	15.9	55.5	.8	-0.50	100
н/высшее	14.3	10.5	15.8	57.9	1.5	-0.50	100
высшее	15.1	8.1	12.8	62.8	1.2	-0.52	100
постуниверситет-ское	33.3	-	-	66.7	-	-0.33	100
всего	17.1	8.6	14.6	58.2	1.4	-0.50	100.0

Индекс работы по специальности -0.50 показывает, что более половины респондентов не работает по своей основной профессии.

В странах миграции, используется не базовый культурный капитал трудовых мигрантов, а вторичный, приобретенный в непрофессиональных образовательных структурах, в ситуации роизводственного процесса. В этом случае основной культурный капитал оказывает влияние на профессинальную жизнь трудовых мигрантов не прямо, а косвенно, создавая только более благоприятный фон для их деятельности в сравнении с его либо отсутствием, либо более низким уровнем.

Таблица 2. Распределение мигрантов мужчин по уровню образования (абс. и %)

Образование	*Количество*	*%*
Без образования	5	1.0
Начальное	11	2.3
Среднее	246	50.5
Н/высшее	133	27.3
Высшее	86	17.7
Постуниверситетское	6	1.2
Всего	487	100.0

исследования изложены в: Мошняга В., Руснак Г., Цуркан В.Принудительный труд молдавских трудовых мигрантов-мужчин в контексте СНГ – Европейский Союз (по результатам социологических исследований). // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). – nr.4 (XXXV), 2006. – Chişinău: USM, 2006, p.66-129.

Наличие в Республике Молдова в настоящее время трудовых ресурсов с высоким уровнем человеческого капитала непосредственно определяет и структуру мигрантов: их состав включает значительное количество людей с высоким уровнем как среднего специального образования - 50.5%, так и неоконченного высшего - 27.3% и высшего - 17.7%. При этом доля лиц без образования и с начальным уровнем образования составляет меньшую, по крайней мере пока, их часть: соответственно 1.0% и 2.3%.

Другой особенностью распределения человеческого капитала среди молдавских трудовых мигрантов является значительная доля лиц с университетским и постуниверситетским образованием - 1.2%. Конечно, доля мигрантов с постуниверситетским образованием относительно невелика в общем составе мигрантов. Но следует учесть, что это наиболее подготовленная часть трудовых ресурсов к креативной и иновационной деятельности. Подготовка этой группы человеческого капитала общества не носит и никогда не будет носить массового характера. Тем более, что доля лиц высшим и постуниверситетским образованием среди мигрантов значительно превышает их долю в составе взрослого населения страны. Таким образом, включение в миграционный процесс части населения страны с наивысшим уровнем человеческого капитала происходит значительно интенсивнее, чем в группе со средним и низким уровнем.

Практически соотношение мигрантов с университетским и доуниверситетским образованием одинаково, несмотря на их неодинаковое распределение в общей массе взрослого населения страны. Различие если и есть, то оно незначительно.

Высокая доля мигрантов с высшим образованием создает двоякую ситуацию: с одной стороны народное хозяйство страны лишается высококвалифицированных работников. И этот факт чрезвычайно тревожен. Но с другой, наличие высшего образования создает для их носителей более благоприятные условия для выживания в миграционной ситуации.

Учитывая разные уровни социализации, закономерно предположить, что, с одной стороны, путь в мигранты лиц с высоким и низким уровнем человеческого капитала разный, так и, с другой, для этих групп по-разному складывается ситуация на рынке труда.

Вместе с тем, как в первой проблеме, так и во второй остается достаточно много темных пятен. Во-первых, не ясно, в какой степени различия в уровне культурного капитала действительно влияют на миграционную ситуацию в реальности? И, во-вторых, так же не ясно, создает

ли более высокий уровень человеческого капитала их обладателям большие преимущества или, наоборот, делает их более уязвимыми в миграционной ситуации?

Прежде всего следует отметить, что уровень образования мигрантов находится в непосредственной связи с регионом или страной миграции. Миграционное пространство стран ЕС состоит из более высокой доли молдавских мигрантов с университетским образованием. Ограничение миграционного поля странами СНГ снижает долю молдавских мигрантов с высшим образованием. Данная ситуация наглядно представлена в таблицах 2 и 3.

В общем объеме трудовая миграция в Россию составляет более половины ее общего количества - 57.3%. Почти треть мигрантов - 27.5% приходится на восемь стран Средиземноморья, такие как Италия, Португалия, Франция, Испания, Греция, Израиль, Турция, Кипр. За ними по степени убывания идут страны Центральной и Северной Европы и ближайшие и дальние соседи по планете Земля.

Таблица 3. Распределение мигрантов мужчин в зависимости от региона и страны миграции (абс. и %):

Регион и страна миграции	*Количество*	*%*
Россия	279	57.3
Страны Средиземноморья	134	27.5
Страны Центральной и Северной Европы	40	8.2
Ближние соседи	24	4.9
Дальние соседи	10	2.1
Всего	487	100.0

Преобладающий характер трудовой миграции в Россию и страны Средиземноморья можно определить как влияние двух исторических составляющих. С одной стороны, Молдова длительный период времени существовала в составе Российской империи, а затем и в составе СССР, где испытывала значительное влияние прежде всего со стороны России. С другой, известно, что со времени становления своей государственности в средние века Молдова находилась в тесных экономических, политических и культурных связях с такими странами Средиземноморья. Очевидно, что исторический фактор и современная экономическая ситуация во многом определили существенные черты нынешних миграционных процессов в современной Республике Молдова и прежде всего ее региональную и страновую направленность.

Распределение человеческого капитала трудовых мигрантов существенно варьирует в зависимости от региона или страны.

Таблица 4. Распределение человеческого капитала по странам приема (%):

Страна	*Образование*						
	1	*2*	*3*	*4*	*5*	*6*	*7*
Россия	66.6	63.6	65.4	55.6	34.1	66.6	57.3
Италия	16.7	-	6.9	15.0	20.0	16.7	11.5
Португалия	-	-	9.3	3.0	3.5	-	6.2
Англия	-	9.1	0.8	4.5	3.5	-	2.5
Франция	-	-	2.8	2.3	3.5	-	2.7
США	-	-	0.4	3.0	3.5	-	1.6
Испания	-	-	1.6	3.0	5.9	-	2.7
Греция	16.7	-	1.2	0.8	1.2	16.7	1.4
Германия	-	-	1.2	2.3	3.5	-	1.8
Румыния	-	-	1.2	3.0	7.1	-	2.7
Израиль	-	-	1.2	0.8	5.9	-	1.8
Турция	-	9.1	1.2	-	-	-	.8
Чехия	-	-	2.0	3.8	1.2	-	2.3
Ирландия	-	-	0.4	0.8	-	-	.4
Австрия	-	-	0.8	-	-	-	.4
Украина	-	18.2	1.6	-	4.7	-	2.1
Кипр	-	-	0.8	-	-	-	.4
Беларусь	-	-	-	-	1.2		.2
Бельгия	-	-	0.4	0.8	1.2	-	.6
Норвегия	-	-	-	0.8	-	-	.2
Корея Южная	-	-	0.4	-	-	-	.2
Болгария	-	-	-	0.8	-	-	.2
Всего	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Примечание: 1 – без образования; 2 – начальное образование; 3 – среднее специальное образование; 4 – незаконченное высшее образование; 5 – высшее образование; 6 - постуниверситетское образование; 7 - всего

В сравнении с другими странами основным потребителем человеческого капитала молдавских трудовых мигрантов по всем типам является Россия, на ее долю приходится 66,6% мигрантов с постуниверситетским образованием, 55.6% с неоконченным высшим и 65.4% со средним специальным. По сравнению с другими странами в Россию приезжает наибольшее количество мигрантов с высшим образованием - 34.1%, хотя они составляют несколько меньшую цифру в сравнении с другими группами.

Таблица 5. Распределение респондентов по уровню образования и странам / регионам миграции (абс. и %):

Страна миграции	*Образование (%)*						
	1	*2*	*3*	*4*	*5*	*6*	*7*
Россия	1.1	2.5	57.7	26.5	10.4	1.4	100
Страны Средиземноморья	1.5	0.7	46.3	24.6	25.4	1.5	100
Страны Центральной и Северной Европы	0.0	2.5	35.0	42.5	20.0	0.0	100
Ближние.соседи	0.0	8.4	25.0	20.8	45.8	0.0	100
Дальние соседи	0.0	0.0	30.0	40.0	30.0	0.0	100

Примечание: 1 – без образования; 2 – начальное образование; 3 - среднее специальное образование; 4 – незаконченное высшее образование; 5 – высшее образование; 6 - постуниверситетское образование; 7 - всего

Представляет достаточный интерес распределение типов человеческого капитала внутри отдельных стран и регионов. Во всех регионах и в России группы с низким образовательным уровнем «без образования» и «начальное образование» составляют меньшинство: от 1.1% и до 2.5%. Это и понятно, учитывая неначительной количество мигрантов в этих группах.

В то же время, в России доля мигрантов мужчин с неоконченным и высшим образованием в общем объме меньше и составляет соответственно 26.5% и 10.8%. Их доля в структуре мигрантов в сравнении с другими регионами и большинством других стран значительно меньше. Например, доля мигрантов с университетским образованием в странах Средиземноморья и Центральной и Северной Европы в общем объме мигрантов почти вдвое больше и составляет соответственно 25.4% и 20,0%. Достаточно высока доля мигрантов с высоким уровнем культурного капитала в группе «дальних соседей» - а это прежеде всего США - 30.0%. Высока доля лиц с университетским и постуниверситетским образованием в странах, являющихся нашими «ближайшими соседями» (Румыния, Украина, Белоруссия) - 41.7%, правда, рост в этой группе происходит прежде всего за счет Румынии.

В зависимости от страны доля мигрантов с высоким, средним и низким уровнем человеческого капитала существенно различается (таблица 6).

Таблица 6. Доля молдавских мигрантов мужчин с высшим образованием в зависимости от страны приемв (в %):

Страна	*Образование (%)*						*7*
	1	*2*	*3*	*4*	*5*	*6*	
Россия	1.4	2.5	57.7	26.5	10.4	1.4	100
Италия	1.8	-	30.4	35.7	30.4	1.8	100
Португалия	-	-	76.7	13.3	10.0	-	100
Англия	-	8.3	16.7	50.0	25.0	-	100
Франция	-	-	53.8	23.1	23.1	-	100
США	-	-	12.5	50.0	37.5	-	100
Испания	-	-	30.8	30.8	38.5	-	100
Греция	14.3	-	42.9	14.3	14.3	14.3	100
Германия	-	-	33.3	33.3	33.3	-	100
Румыния	-	-	23.1	30.8	46.2	-	100
Израиль	-	-	33.3	11.1	55.6	-	100
Турция	-	25.0	75.0	-	-	-	100
Чехия	-	-	45.5	45.5	9.1	-	100
Ирландия	-	-	50.0	50.0	-	-	100
Австрия	-	-	100.0	-	-	-	100
Украина	-	20.0	40.0	-	40.0	-	100
Кипр	-	-	100.0	-	-	-	100
Беларусь	-	-	-	-	100.0	-	100
Бельгия	-	-	33.3	33.3	33.3	-	100
Норвегия	-	-	-	100.0	-	-	100
Корея Южная	-	-	-	100.0	-	-	100
Болгария	-	-	-	100.0	-	-	100
	1.2	2.3	50.5	27.3	17.5	1.2	100

Примечание: 1 – без образования; 2 – начальное образование; 3 - среднее специальное образование; 4 – незаконченное высшее образование; 5 – высшее образование; 6 - постуниверситетское образование; 7 - всего

Однако можно выделить группу стран, в которых доля мигрантов с университетским и постуниверситетским образованием составляет 50% и более. В их число входят такие страны, как США - 87.5%, Англия - 75.0%, Испания - 69.3%, Италия - 67.9%, Германия, Израиль - 66.7%, Чехия - 54.5%, Ирландия - 50.0%.

Можно предположить, что высокий уровень мигрантов с высшим образованием в целом и в отдельных странах является не только следствием объективных причин, связанных с высокой долей людей с высшим образованием среди активной части населения страны. Тем более, что доля мигрантов с высшим образованием в несколько раз превышает их долю людей с высшим образованием в составе взрослого населения страны.

Причина такого положения имеет разные корни. Во-первых, университетское образование значительно повышает уровень социальных притязаний личности, которые общество удовлетворить не может. Во-вторых, высокий уровень человеческого капитала делает этих лиц более уязвимыми в ситуации молдавского рынка. На данном этапе молдавский рынок в большей степени заинтересован в работниках с низким уровнем человеческого капитала. Таким образом, можно предположить, что, по крайней мере в ближайшее время, доля лиц с высшим образованием среди мигрантов будет оставаться достаточно высокой. И в-третьих, мигранты с высшим образованием в стремлении решить собственную экономическую проблему в значительной степени ориентируются на европейские рынки труда.

Данные исследования показывают, что в определенной степени большинству их них удается их решить.

Ситуация мигрантов с разным уровнем образования до и после миграции наглядно показывает, во-первых, различия в их материальном положении в стартовой ситуации, и, во-вторых, различия в изменении материального положения в финальной стадии миграции. В этом случае значительную роль играют различия в уровне культурного капитала трудовых мигрантов.

Как показывают данные, материальная стартовая ситуация мигрантов с высшим образованием значительно хуже, чем материальное положение мигрантов с более низким уровнем образования. Особенно наглядно это проявляется в показателе «Нам не хватает даже на самое необходимое» размах колебаний составляет около 6 процентов (таблица 7, приложение).

Сравнение материального положения мигрантов с разным уровнем человеческого капитала до и после миграции показывает две ситуации:

1. До миграции оценки материального положения среди мигрантов с университетским образованием практически по всем параметрам оказываются менее благоприятными, нежели мигрантов с более низким образованием. Очевидно, что наряду с более высоким уровнем потребностей у первой группы мигрантов, и реальное положения этой группы является более низким.

2. После миграции лица с университетским образованием добиваются более существенного прироста своего материального положения, чем лица с более низким уровнем образования.

Данные исследования показывают, что в нашем случае в широком масштабе происходит не только утечка мозгов, но и их нерациональное использование. Большинство трудовых мигрантов с высшим образова-

нием трудятся не только не по специальности, но и на работе, не требующей применения полученных ими в высших учебных заведениях знаний. Подобная ситуация приводит со временем к значительному снижению приобретенного ранее человеческого капитала.Таким образом, если трудовые мигранты с высшим образованием и возвращаются, то они привозят с собой в лучшем случае валюту, но их интеллектуально-профессиональный багаж оказывается в результате сильно истощенным.

Таким образом человеческий капитал молдавских мигрантов не используется прямо, но косвенно, как показывает исследование, приносит им существенную пользу. По-видимому, приоретенный человеческий капитал выполняет прежде всего информативную функцию и в меньшей степени способствует стремлению повысить имеющийся уровень человеческого капитала.

Целевая установка мигрантов формируется в неблагоприятных условиях жизни прежде всего в родной стране. По этой причине большая часть мигрантов - 91.3% надеется с помощью миграции решить прежде всего материальные и финансовые прблемы. И это характеризует все группы мигрантов, различия между ними хотя и существуют, но материальная мотивация преобладает во всех группах. Вместе с тем, в группах мигрантов с более высокими уровнями культурного капитала, присутствует, хотя и незначительно, часть трудовых мигрантов, которая ставит перед собой цель повысить уровень своего образования – 5.2%.

Получение при этом работы по специальности не особенно обнадеживает мигрантов. В целом только 11.9% из них рассчитывают получить работу по специальности. В наибольшей степени ситуация с использованием приобретенного культурного капитала выглядит в группе мигрантов с постуниверситетским образование – 33.3%. В наименьшей в группе с начальным и средним образованием, соответственно 0.0% и 8.2%. Характерно, что в группе мигрантов, не имеющих никакого образования, рассчитывающих получить работу по специальности больше, чем в группе со средним и университетским образованием. Данный факт как раз и показывает невостребованность выокого культурного капитала с его более низким уровнем.

Особое место занимает работа по специальности в целевых миграционных установках мигрантов с постуниверситетским образованием – 33.3% из них рассчитывают получит именно такую работу. Как видим, преимущественно эта группа в большей степени может рассчитывать на профессиональый вид деятельности.

Таблица 8. Распределение трудовых мигрантов по цели миграции в зависимости от уровня образования (в %):

Образование	*Цель миграции (%)*					
	Возможность заработка	*Наличие хорошей работы*	*Работа по специальности*	*Хочу жить в этой стране*	*Образование*	*Переезд к семье*
Без образования	100.0	80.0	20.0	20.0	-	20 .0
Начальное	90.9	45.5	0 .0	0.0	-	
Среднее	92.2	38.8	8.2	16.3	3.7	5.3
Неоконченное высшее	92.4	47.0	15.9	19.7	5.3	11.4
Высшее	85.4	31.7	15.9	22.0	11.0	9.8
постуниверситетское	100.0	50.0	33.3	0.0	-	0 .0
Всего	91.3	40.3	11.9	17.7	5.2	7.7

Основная же причина, заставляющая их уезжать из страны – заработать денежные средства любой работой. Трудовые мигранты с высшим образованием уезжают, даже рискуя потерять приобретенную ценою интеллектуальных усилий профессиональные навыки и знания. Но только небольшая их часть рассчитывают на работу по специальности. Приведенная выше таблица 1 показывает, что фактически их наихудшие предположения оправдываются. Более того, чем выше уровень образования, тем меньше шансов получить работу по специальности. Но, как показывают данные исследования, даже столь заниженные ожидания мигрантов с высшим образованием найти работу по специальности в стране акцепторе оправдываются достаточно редко.

Таблица 9. Распределение трудовых мигрантов в зависимости от уровня образования и работы по специальности (в %):

Образование	*Вы работаете по специальности? (%)*					*6*
	1	*2*	*3*	*4*	*5*	
Без образования	-	20.0	-	60.0	20.0	-0.40
Начальное	-	9.1	-	81.8	9.1	-0.73
Среднее	20.4	7.8	15.9	55.1	.8	-0.44
Неконченное высшее	14.3	10.5	15.8	57.9	1.5	-0.49
Высшее	14.0	8.1	12.8	64.0	1.2	-0.52
Постуниверситетское	33.3	-	-	66.7	-	-0.33
Всего	17.1	8.6	14.6	58.2	1.4	-0.47

Примечание: 1 – да; 2 – скорее да; 3 – скорее нет; 4 - нет; 5 – трудно сказать; 6 индекс работы по специальности

Как показывает индекс работы по специальности, большая часть мигрантов работает не по своей основной специальности. И, как видим, в наиболее неблагоприятной ситуации оказываются мигранты с неоконченным высшим и с высшим образованием, индекс которых равен соответственно -0.49 и -0.52. В более благоприятной ситуации оказываются мигранты вообще без образования -0.40 и с постуниверситетским образованием, показатель индекса которых равен соответственно -0.40 и -0.33.

Разброс сфер деятельности мигрантов в странах приема чрезвычайно велик: они работают практически во всех основных сферах деятельности в значительной степени независимо от уровня приобретенного культурного капитала.

Таблица 10. Распределение респондентов по сферам занятости (абс. и %):

	количество	*Pct of Responses*	*Pct of Cases*
Строительство	328	41.2	68.5
Торговля	57	7.2	11.9
Общественный сервис	38	4.8	7.9
Транспорт	74	9.3	15.4
Промышленность	58	7.3	12.1
Подсобные работы	93	11.7	19.4
Домашние услуги	44	5.5	9.2
Сфера развлечений	25	3.1	5.2
Финансы, бизнес, экономика	5	0.6	1.0
Медицина	10	1.3	2.1
Сельское хозяйство	59	7.4	12.3
Учеба	4	0.5	0.8
Программирование	1	0.1	.2
	796	100.0	166.2

Вместе с тем, наличие более высокого уровня человеческого капитала вносит значительные различия в распределение мигрантов по сферам деятельности. Следует отметитить, что более высокий уровень человеческого капитала создает и более благоприятные условия для выбора престижных сфер деятельности трудовых мигрантов.

Так, хотя на первом месте по распространенности стоит такая сфера деятельности как строительство, но если среди мигрантов без образова-

ния доля этого вида деятельности составляет 80.0%, то в группе с высшим и постуниверситетским образованием их доля значительно меньше – 49.4% и 60.0% соответственно. Вообще, если сравнить крайние группы по уровню человеческого капитала «без образования» и «постуниверситетское образование», то мы увидим, что у обеих групп наименьший разброс видов деятельности. Первая группа мигранов занята в пяти видах деятельности, в то время как вторые только в трех. Данный факт скорее всего говорит о том, что как недостаток человеческого капитала, так и его высокий уровень ограничивают сферы деятельности их носителей. Однако налицо и существенная разница: если первая группа ограничена недостаточно престижными сферами деятельности, то вторая, наоборот, включает престижные виды деятельности такие как «транспорт» и «промышленность». Очевидно, что группа с наивысшим уровнем человеческого капитала обладает гораздо большими возможностям для свободного выбора сферы деятельности в условия миграции, чем его низшая группа. Пожалуй, этот факт можно отнести к преимуществам носителей высшего уровня человеческого капитала.

На достаточно престижные виды деятельности в других странах могут рассчитывать только мигранты с наивысшим уровнем человеческого капитала. Чтобы убедиться в этом, достаточно сравнить сферы деятельности мигрантов со средним и высоким уровнями образования. Как видно из данных таблицы существенной разницы между этими группами не отмечается.

Таблица 11. Распределение респондентов по сферам занятости (абс. и %):

	Образование						
	1	*2*	*3*	*4*	*5*	*6*	*7*
Строительство	80.0	63.6	76.3	66.7	49.4	60.0	68.5
Торговля	20.0	9.1	12.4	11.4	11.8	0.0	11.9
Общественный сервис	20.0	18.2	8.7	7.6	4.7	0.0	7.9
Транспорт	0.0	18.2	16.3	15.3	14.3	20.0	15.4
Промышленность	0.0	9.1	10.8	12.9	15.3	20.0	12.1
Подсобные работы	0.0	18.2	21.6	16.7	20.0	0.0	19.4
Домашние услуги	0.0	18.2	10.8	6.1	9.4	0.0	9.2
Сфера развлечений	20.0	18.2	4.2	6.1	4.8	0.0	5.2
Финансы, бизнес, экономика	0.0	0.0	1.7	0.0	1.2	0.0	1.0
Медицина	.0	0.0	1.2	2.3	4.7	0.0	2.1
Сельское хозяйство	20.0	18.2	12.4	9.8	15.3	0.0	12.3
Учеба	0.0	0.0	0.0	1.5	2.4	0.0	0.8

Программирование	0.0	0.0	0.0	0.8	.0	0.0	0.2

Примечание: 1 – без образования; 2 – начальное образование; 3 - среднее специальное образование; 4 – незаконченное высшее образование; 5 – высшее образование; 6 - постуниверситетское образование; 7 – по массиву

Высокий уровень человеческого капитала в большей степени влияет на тип занятости трудовых мигрантов. На основании полученных данных можно сделать вывод, что чем выше уровень человеческого капитала, то тем выше тип занятости. Хотя в целом можно говорить о явно неудовлетворительном состоянии в данном случае со всей группой мигрантов. В такой неблагоприятной ситуации надятся 50.7% мигрантов, работающие на временной основе и 20.9% работающих от случая к случаю.

Однако, по мере продвижения от низшей группы к высшей (за исключением постуниверситетского образования) доля работающих на временной основе снижается. Ситуация с работой на временной основе в случае с постуниверситетским образованием скорее всего определяется практикуемым в этом случае периодом проверки работника. Более показательна зависимость от уровня человеческого капитала работы на постоянной основе: от среднего до высшего уровня доля данного типа занятости постоянно растет: 22.0% среднее образование и 33.3% постуниверситетское образование.

Таблица 12. Тип занятости (абс. и %):

Образование	*Тип занятости мигрантов (%)*						*7*
	1	*2*	*3*	*4*	*5*	*6*	
Без образования	60.0	20.0	20.0	-	-	-	100
Начальное	45.5	18.2	27.3	9.1	-	-	100
Среднее	52.4	22.0	21.5	2.4	.4	1.2	100
Неконченое высшее	45.9	31.6	21.1	-	-	1.5	100
Высшее	52.3	23.3	19.8	2.3	-	2.3	100
Постуниверситетское	66.7	33.3	-	-	-	-	100
Column totals	50.7	24.8	20.9	1.8	.2	1.4	100

Примечание: 1 – работа по найму на временной основе; 2 – работа по найму на постоянной основе; 3 - работа от случая к случаю; 4 – индивидуальное предприниатељство; 5 – другое; 6 - нет ответа; 7 – всего

Характерно, высокий уровени человеческого капитала в определенной степени снижает уровень конкуренции со стороны местного населения за рабочее место. Так, как это ни странно, но наибольшую конкуре-

нцию со стороны местного населения за рабочее место испытывают мигранты без образования, значение индекса имеет положительное значение у этой категории мигрантов имеет положительный характер и равен 0.20. В то время как в группе с наивысшим уровнем человеческого капитала индекс имеет отрицательное значение и равен -0.66.

Таблица 13. Оценка наличия конкуренции со стороны местного населения за рабочее место (абс. и %):

Образование	*Чувствуете ли Вы конкуренцию со стороны местного населения за рабочее место? (%)*					*всего*
	Да, конкуренция есть, (местные работники	*Нет, местные работники не идут на такую работу*	*Затрудняюсь ответить*	*Нет ответа*	*Индекс*	
Без образования	40.0	20.0	40.0	-	0.20	100.0
Начальное	36.4	45.5	18.2	-	-0.09	100.0
Среднее	36.4	45.5	18.2	-	-0.09	100.0
Неоконченное высшее	21.8	59.4	15.8	3.0	-0.38	100.0
Высшее	24.4	59.3	14.0	2.3	-0.35	100.0
Постуниверситетское	-	66.7	33.3	-	-0.66	100.0
По массиву	24.0	59.5	14.4	2.1	-.035	100.0

Конкуренция со стороны местного населения за рабочее место существует среди мигрантов всех уровней социального капитала, и все же по мере его накопления мигранты чувствовуют себя в относительно большей безопасности.

Более высокий уровень человеческого капитала положительно влияет на оценку отношения к себе со стороны других. Очевидно в данном случае речь идет о большей способности этой категории респондентов представлять себя другим и понимать других и вызывать у последних положительное к себе отношение. Человек с низким уровнем образования находится от значимых других и на более далекой социальной дистанции, чем мигранты с высоким уровнем образования. Именно данным фактом можно объяснить то, что с более высоким уровнем образования

растет и положительная самооценка отношения к себе со стороны местного населения.

Таблица 14. Оценка отношения местного населения к мигрантам (абс. и %):

Образование	*Как к Вам относится местное население? (%)*						*7*
	1	*2*	*3*	*4*	*5*	*6*	
Без образования	16.7	66.7	16.6	-	-	0.0	100.0
Начальное	36.4	54.5	9.1	-	-	27.3	100.0
Среднее	38.2	47.2	6.9	1.2	6.5	30.1	100.0
Неконченое высшее	45.1	42.1	4.5	1.5	6.8	39.1	100.0
Высшее	40.7	43.0	5.8	5.8	4.7	29.1	100.0
Постуниверситетское	66.7	33.3				66.7	100.0
По массиву	40.7	45.4	6.0	2.1	6.0	32.6	100.0

Примечание: 1 – хорошо; 2 – нейтрально; 3 - плохо; 4 – враждебно; 5 – трудно сказать; 6 - индекс; 7 – всего

Как видим, индексы самооценки отношения местного населения у мигрантов с более высоким уровнем образования, как правило, выше, чем у работников с более низким уровнем образования.

Наличие договора между работником - мигрантом и работодателем призвано гарантировать создание условий и содержания трудовой деятельности, обеспеченных высоким уровнем социальной защищенности.

Таблица 15. Распределение респондентов в зависимости от вида оформления на работу (%):

Образование	*Как Вы оформлены на работе? (%)*			*%*
	1	*2*	*3*	
Без образования	0.0	100	-	100
Начальное	36.4	54.5	9.1	100
Среднее	32.1	67.1	.8	100
Неконченое высшее	40.6	58.6	.8	100
Высшее	40.6	58.6	.8	100
Постуниверситетское	50.0	50.0	-	100
Всего	37.4	61.4	1.2	100

Примечание: 1 – по официальному договору (контракту); 2 – по устной договоренности; 3 – другое

Как показывают данные опроса, большая часть респондентов работают на условиях устной договоренности 61.4%. По официальному договору (контракту) заняты только 37.4% респондентов. Это очень высо-

кий процент работников, которые трудовые права которых незащищены официальным договором. Следует, правда, учесть, что незащищенность наемных работников не является исключением у них на родине. Так, по данным исследования, проведенного Институтом труда Республики Молдова в 2002 году, доля работников, права которых зщищены договором составляет около 63% от их общей численности. Почти каждый пятый работник участвует в трудовой деятельности, не имея заключенного официатного договора.

Если иметь ввиду, что официальный договор призван защищать права трудовых мигрантов, то в нынешней ситуации оценка труда каждого третьего мигранта находится полностью во власти работодателя.

Вместе с тем, как показывает опрос, более других категорий мигрантов оказываются незащищенными официальным договором лица с низким уровнем человеческого капитала: без образования, с начальным - 36.4% и средним образованием - 32.1%. Трудовые мигранты без образования вообще не имеют официально заключенного договора, а среди представителей двух других групп только каждый третий такой договор имеет. И, наоборот, с ростом уровня образования повышается и доля работников, работающих по официальному договору (контракту): с 32.1% до 50.0%.

Таблица 16. Прлолжительность заключенных официальных договоров (контрактов) (%):

Образование	*Если Вы оформлялись на работу по официальному договору (контракту) или по устной договоренности, то на какой срок? (%)*						*всего*
	На срок менее года	*На 3 месяца*	*На 6 месяцев*	*.На 9 месяцев*	*На год*	*На срок более года*	
Без образования	-	20.0	80.0	-	-	-	100.0
Начальное	9.1	45.5	18.2	9.1	-	18.2	100.0
Среднее	4.5	48.4	16.3	2.8	15.4	12.6	100.0
Неконченое высшее	3.8	46.6	12.8	6.0	15.0	15.8	100.0
Высшее	1.2	38.4	19.8	2.3	15.1	23.3	100.0
Постуниверситетское	-	50.0	50.0	-	-	-	100.0
По массиву	3.7	45.8	17.0	3.7	14.6	15.2	100.0

В практике преобладает заключение официальных договоров (Контрактов) на срок менее года - 3.7%, на 3 месяца - 45.8% и 6 и 9 месяцев, соответственно - 3.7% и 14.6%, что можно расценить как весьма непродолжительные. Конечно, с одной стороны, кратковременность трудовых договоров объяснется характером работы мигрантов. Поскольку мигранты с низким уровнем образования заняты в основном на неквалифицированных работах, носящих сезонный характер, например, в строительстве, то и заключенные с ними договора носят весьма кратковременный характер. В этом случае трудовые мигранты с более высоким уровнем образования находятся и в более выгодном положении: с этой категорией работников договора в большей степени заключаются на более длительные сроки на год и более года (таблица 16).

Существенную помощь мигрантам с более высоким уровнем образования культурный капитал оказывает в информационном аспекте.

Во-первых, степень информированности мигрантов о стране назначения существенным образом возрастает по мере роста уровня образования.

Таблица 17. Наличие информации о стране миграции в зависимости от уровня образования (абс. и %):

Образование	*Каким объемом информации об этой стране назначения Вы обладали? (%)*				*Индекс*	*Всего*
	Никакой не обладал	*Некоторой*	*Достаточно многой*	*Другое*		
Без образования	80.0	20.0	-	-	-0.60	100
Начальное	54.5	36.4	-	9.1	-0.18	100
Среднее	49.6	42.3	.8	7.3	-0.07	100
Неконченое высшее	36.8	58.6	1.5	3.0	0.23	100
Высшее	34.9	58.1	1.2	5.8	0.24	100
Постуниверситетское	33.3	66.7	-	-	0.33	100

И, во-вторых, такой важный аспект пребывания в другой стране как языковой у мигрантов с повышением уровня образования также растет достаточно внушительно. Причем рост отмечается в наиболее восоком уровне владения языком: в его письменной форме.

Таблица 18. Уровень языковой компетенции в зависимости от уровня образования (%):

Образование	*Языковая компетенция (%)*				*всего*
	Знаю	*Говорю*	*Читаю*	*Пишу*	
Без образования	60.0	100.0	80.0	60.0	1.0
Начальное	46.2	92.3	100.0	92.3	2.7
Среднее	43.4	96.3	93.9	93.4	50.1
Неконченое высшее	43.6	97.3	96.2	97.3	27.3
Высшее	34.9	96.5	98.8	96.5	17.7
Постуниверситетское	33.3	100.0	100.0	100.0	1.2
Всего					100

Литература

Мошняга В., Руснак Г., Цуркан В.Принудительный труд молдавских трудовых мигрантов-мужчин в контексте СНГ – Европейский Союз (по результатам социологических исследований). // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). – nr.4 (XXXV), 2006. – Chişinău: USM, 2006, p.66-129.

Мачеринскене И., Минкуте-Генриксон Р., Симонавичене Ж. Социальный капитал организаций: методология исследований. // Социологические исследования, 2006, №3, с.29-39.

Крутий И.А., Красина О.В. Человеческий капитал:эволюция представлений. // Социологические исследования, 2006, №3, с.127-129.

Поступила в редакцию
7 ноября 2007 года

ПРИЛОЖЕНИЕ

Таблица 7. Оценка материального положения в зависимости от уровня образования до и после миграции (абс. и %):

Образование	*Ваше материальное положение до и после миграции? (%)*												
	Нам не хватает даже на самое необходимое		*Нам хватает только на самое необходимое*		*Нам хватает на достойную жизнь, но мы не можем себе позволить покупку дорогих вещей*		*Можем себе позволить и дорогие покупки, но ограничиваем себя в другом*		*Мы можем себе позволить все, что нужно, без всяких ограничений*		*Трудно сказать / не знаю*		
	До	*После*	*До*	*После*	*До*	*После*	*До*	*После*	*До*	*После*	*До*	*После*	
1	-	-	66.7	50.0	16.7	50.0	16.7	-	-	-	-	-	100
2	18.2	9.1	36.4	36.4.	45.5	18.2		36.4	-	-	-	-	100
3	25.2	3.3	46.3	22.0	22.4	37.0	3.3	28.5	0.4	6.5	2.4	2.8	100
4	24.8	1.5	40.6	17.3	27.1	36.8	6.0	33.1	0.8	8.3	0.8	3.0	100
5	24.7	1.2	43.5	10.6	22.4	32.9	9.4	40.0	-	9.4	-	5.9	100
6	16.7	-	50.0	-	-	33.3	33.3	50.0	-	-	-	16.7	100
7	24.4	2.5	44.4	19.1	23.8	35.9	5.5	31.8	.4	7.2	1.4	3.5	100

Примечание: 1 – без образования; 2 – начальное образование; 3 - среднее специальное образование; 4 – незаконченное высшее образование; 5 – высшее образование; 6 - постуниверситетское образование; 7 – по массиву

REFLECȚII ASUPRA FENOMENULUI PUTERII DE STAT: SPECIFICUL REPUBLICII MOLDOVA[107]

Victor SACA
Republica Moldova, Chişinău
Facultatea Relații Internaționale,
Ştiințe Politice şi Administrative
Catedra Ştiințe Politice şi Educație Civică
doctor habilitat în ştiințe politice,
profesor

This article exposes the aspects of the state power in the Society that makes a transition to democracy. The author has analyzed the phenomenon of the state power including his opinions expressed at the International Seminar „Real Democracy, Eficient Governement, and market economy - the results of a successful transition" organized by the European Institute of Political Science within the period 11-13 may 2007.

In this article some characteristics of the state power of Republic of Moldova are described: the low level of the governement quality, the legitimacy degree of the state power, the problem of the State'spower balance, the problem of promoting active policies, but not reactive ones. The problem of cooperation between governement forces and opposition forces. This article describes the importance of the consensus between state power and opposition, the necessary measures to develop and to strengthen this consensus.

Problematica puteri politice în general şi a puterii de stat în particular este de o semnificație şi actualitate deosebită, ea fiind determinată în mare măsură de capacitățile statului de a efectua o guvernare eficientă, de a favoriza şi a susține o democrație reală, o economie de piață funcțională. Pornind de aici, autorul publicației de față vine cu unele sugestii vis-a vis de factorul puterii expuse în cadrul Seminarului Internațional cu genericul „Democrație reală, Guvernare eficientă şi Economie de piață funcțională – rezultate ale unei tranziții de succes" organizat de către Institutul European de Studii Politice din Moldova (IESPM) cu suportul Consiliului Europei în perioada 11-13 mai 2007.

Pentru început menționăm că a judeca la justa valoare despre capacitățile oricărei puteri de stat e posibil doar atunci când luăm act de condițiile în care această putere se manifestă. În cazul nostru e vorba de acele condiții neobiş-

[107] *Recenzent – doctor în ştiințe politice, conferențiar Vladimir BORŞ*

nuite ce determină substanța tranziției de la totalitarism spre democrație. Cu atât mai mult că în literatura de specialitate din ultimii ani se subliniază că o democrație reală, o guvernare eficientă şi o economie de piață funcțională sunt efecte ale unei tranziții de succes. Or, axându-ne pe contextul tranziției observăm că în cei 16 ani de existență a Republicii Moldova am avut şi avem parte de o tranziție foarte contradictorie, atât ca formă, cât şi ca conținut, care nu se înscrie *ad-litteram* în careva scheme, modele elaborate de savanții tranzitologi occidentali, dar şi de cei din spațiul postsovietic şi postsocialist în general. Cu alte cuvinte, avem o tranziție mult mai complexă decât ne aşteptam, mai paradoxală, ea fiind chiar paralizantă, cu element atât de evoluție, de ascensiune, cât şi involuție, de descensiune, decădere. Acest element, de natură contradictorie, îl urmărim la toate etapele tranziției noastre – de pregătire a transformărilor, de elaborare a deciziilor, dar mai ales la etapa de adaptare, de implementare a deciziilor[108].

În linii mari, însăşi mecanismul tranziției date nu este pe deplin funcțional, se caracterizează prin deficit de cunoştințe noi şi de experiență avansată în organizarea şi implementarea reformei, prin instabilități bifurcații de ritm, chiar prin ritmuri frânte în realizarea proiectelor transformatoare. Dar poate că cea mai paradoxală este țesătura tipologică a tranziției. Ea îmbină în mod ciudat un conglomerat de elemente tipologice: impus, de pact, reformator şi revoluționar al tranziției. Astfel, pe parcursul celor 16 ani în diferite raporturi urmărim impunere de către cei de vârf a regulilor şi normelor reformării, şi acord între guvernanți şi opoziție şi presiune exercitată de către unele segmente a celor de jos asupra celor de vârf, şi aplicarea de metode radicale, nepopulare în efectuarea transformărilor sociale. Adică, există un amalgam de tipuri a tranziției cu frecvente paradoxuri la capitolul mentalitate şi comportament, când coexistă în mod alogic element democratic, element autoritar şi chiar totalitar[109].

O astfel de situație a tranziției spre democrație cu caracter eterogen, paradoxal are o legătură directă cu guvernarea, cu puterea de stat, fiind condiționată de starea acesteia. La rândul său tranziția, caracterul ei controversat face a fi instabilă, la fel de controversată şi puterea. În opinia mea, atare conexiune dialectică între tranziție şi putere determină complexitatea şi caracterul divergent al procesului democratizăriii, trecerii la economia de piață, determină abaterile de la firesc care au loc în cadrul acestui proces.

---

[108] *A se vedea Saca V. Interese politice şi relații politice: dimensiuni tranzitorii. – Chişinău, 2001, p.50-52; Vareaghin I. Modele ale tranziției spre democrație. // Analele Ştiințifice ale Universității de Stat din Moldova. Ediție jubiliară. Seria „ Ştiințe socioumanistice”. Vol. II.- Chişinău, 2006, p.145.*

[109] *Saca V. Interese politice şi relații politice: dimensiuni tranzitorii. – Chişinău, 2001, p.50-52*

Privită prin prisma unei tranziții instabile, deficitare la capitolul mecanism, ritm, stadie, continuitate, funcționalitate puterea de stat se caracterizează prin anumite trăsături ce țin îndeosebi de efectuarea conducerii societății în ansamblu şi a sferelor acesteia în particular, de promovarea imaginii şi intereselor țării pe arena internațională, de asigurarea stabilității politice, coeziunii şi ordinii sociale. În acest context este deosebit de semnificativă şi contradictorie practica Republicii Moldova.

În primul rând, realitățile triste din ultimul deceniu al secolului XX, dar şi anii care au urmat, demonstrează cu certitudine că calitatea guvernărilor moldovene de până acum este redusă, nu face față imperativelor timpului. Mă refer la mai mulți indici ai guvernării[110]:

- problema respectării libertăților şi drepturilor politice şi civice de bază;
- asigurarea stabilității politice;
- guvernarea eficientă exprimată printr-o birocrație competentă şi prin servicii publice calitative;
- asigurarea unui mediu de afaceri favorabil;
- edificarea unui stat de drept funcțional;
- lupta împotriva corupției;
- responsabilitatea pentru organizarea şi conducerea societății.

Practic la toți aceşti indici există deficiențe serioase ale guvernării. Este vorba mai întâi de lipsa controlului asupra întregului teritoriu al țării, de concentrarea excesivă a puterii politice, de insuficiența cooperării cu societatea civilă, de problemele funcționării presei libere şi televiziunii publice, de capacitatea redusă a administrației publice, de cadrul regulatoriu birocratizat, de sistemul judiciar ca fiind dependent de puterea politică, de lipsa de responsabilitate pentru eşecurile conducerii, de nivelul înalt al corupției în diferite sfere.

Desigur, în ultimii ani se întreprind unele tentative de ameliorare a calității guvernării. Acestea sunt în mare măsură condiționate de adoptarea şi implementarea a două două documente strategice de dezvoltare – Strategia de Creştere Economică şi Reducere a Sărăciei (SCERS) şi Planul de Acțiuni Uniunea Europeană – Republica Moldova.

În al doilea rând, o guvernare eficientă este direct legată de fenomenul legitimității puterii politice, adică de recunoaşterea acesteia de către societate. E cunoscut faptul că legitimitatea este condiționată de mai mulți factori: corespunderea scopurilor elitei, principiilor acesteia tradițiilor existente în socie-

[110] *A se vedea: Republica Moldova: Raport Național de Dezvoltare Umană.2006. Calitatea creşterii economice şi impactul ei asupra dezvoltării umane. – Chişinău, PNUD, 2006, p.87-88.*

tate, popularitatea liderilor, interesele economice a grupurilor sociale dominante etc. Pornind de aici, legitimitatea puterii de stat se bazează pe trei izvoare principale: ideologia, dreptul şi morala. De obicei, poziţiile puterii sunt stabile atunci şi acolo când ea se bucură de legitimitate în toate aceste 3 componente. Dacă ne deplasăm la cazul tranziţiei noastre observăm discordanţe evidente între aceste trei izvoare ale legitimităţii puterii, fapt ce o face a avea o eficienţă redusă.

Pentru ca puterea să fie pe deplin legitimată societatea trebuie să recunoască drept legale scopurile, regimul, liderii ei. Totodată, este necesară corelarea acestora cu normele general recunoscute ale ideologiei, ale dreptului, ale moralei.

În sfârşit, despre legitimitatea puterii de obicei se judecă atât în interiorul ţării, cât şi în afara ei. De aceea, deosebim legitimitatea internă şi legitimitatea externă. Între acestea există o anumită legătură, dar nu şi o conformare obligatorie.

În cazul Republicii Moldova percepţiile publice asupra guvernării sunt de aşa natură că cetăţenii în mare parte devin eliminaţi din procesul de guvernare, ei considerând că părerea lor nu contează în elaborarea politicilor. În opinia publicului cei care determină politicile publice din Republica Moldova ţin cont mai mult de părerea actorilor externi, decât de cea a actorilor din ţară.

Din cele menţionate rezultă că legitimitatea puterii de stat depinde la rândul său de eficienţa acesteia. O putere ineficientă mai devreme sau mai târziu pierde susţinerea legitimităţii. Atare legătură a eficienţei şi legitimităţii puterii face a fi instabil însăţi regimul politic, care poate să-şi piardă concomitent şi legitimitatea şi eficacitatea.

În al treilea rând, în condiţiile unei tranziţii instabile este problematic însăşi echilibrul relativ al puterilor de stat, acesta fiind considerat drept element principal ce favorizează şi susţine democraţia. Este regretabil de menţionat că dintre cele trei ramuri ale puterii de stat – legislativă, executivă şi judecătorească, ultima se bucură de mai puţină încredere la cetăţeni, fapt urmarit şi de creşterea numărul de cereri adresate de cetăţenii ţării noastre la Curtea Europeană pentru Drepturile Omului (CEDO). Această situaţie este alarmantă, deoarece înrt-un stat de drept anume justiţia este chemată să acţioneze ca instituţie ce supravegează respectarea legilor, ordinii politice, să sancţioneze încălcările acestora. În ultima instanţă justiţia este aceea care decide în ce măsură comportamentul individual sau colectiv al cetăţenilor este un element al ordinii sau al dezordinii publice, iar prin aceasta ea trebuie să contribuie mai din

plin la stoparea eroziei puterii şi ordinii sociale[111]. Deci, îmbunătățirea activității puterii judecătorețti este o condiție *sine qua non* a sporirii eficienței puterii de stat în ansamblu.

Este relevant faptul că până nu demult atenția politicienilor era axată pe relația „putere legislativă – putere executivă”, pledând astfel pentru o departajare mai serioasă a atribuțiilor, pentru o mai bună conlucrare în cadrul acestor relații.

Astăzi, însă, atenția politicienilor trebuie să se centreze pe relația putere legislativă şi executivă, pe de o parte şi putere judecătorească pe de altă parte[112]. Este necesar de a determina un raport mai rezonabil şi mai eficient în cadrul acestor relații, perfectând legislația .

În al patrulea rând, o guvernare eficientă presupune în special elaborarea şi promovarea unor politici active care să facă față cerințelor democratizării şi consolidării democrației. De astfel de politici pe parcursul anilor ’90, cu regret, nu am avut parte. Excepție au fost unele inițiative ale ADR-ului care până la urmă nu s-au încununat cu succes. Au dominat politici reactive, în întârziere, în tărăganare față de necesitățile reformării. Poate că atunci purtător al politicilor active a fost opoziția. Or, activismul acesteia în anii ’90 nu trebuie perceput în mod simplist. Ea, formându-se şi manifestându-se într-un cadru legal şi instituțional (atât ca fracție parlamentară, cât şi ca opoziție extraparlamentară), deseori se limita doar la critica puterii fără a propune căi raționale de soluționare a problrmelor.

Politica puterii actuale, în raport cu cea a guvernanților din anii ’90 este preponderent o politică activă atât în interior, cât şi în exterior. Ea înregistrează o creştere a anumitor indici ce țin îndeosebi de raționalizarea activității unităților economice, de colaborarea strânsă cu organismele europene în vederea ajustării legislației naționale la standardele internaționale, de mobilizarea subiecților sociali întru realizarea Strategiei de Creştere Economică şi Reducere a Sărăciei, a Planului de Acțiuni UE - Republica Moldova. Totuşi, până la urmă această politică, în fond, rămâne a fi lipsită de integritate, nu dispune de mecanisme eficiente de stabilizare şi consolidare a transformărilor democratice.

În al cincelea rând, o guvernare eficientă trebuie privită şi percepută nu doar ca factor în sine, ca capacitate de a stabili şi întreține un echilibru relativ al puterilor de stat, ci şi ca tendință, ca voință a guvernării de a colabora

---

[111] *A se vedea: Bencheci D. Puterea politică în Republica Moldova. Problemele eficientizării funcționării. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Nr.4 (XXXV), 2006. – Chişinău, 2006, p.10.*

[112] *Ibidem, p.10-11.*

cu societatea civilă, de a o trata pe aceasta ca partener, de a susține şi permanentiza relații benefice cu partidele de opoziție. În acest context este semnificativă afirmația unor savanți (A.Bondrea) despre rolul puterii de stat în sistemul puterii politice. Şi anume, dacă partidele politice sunt expresia diversității, dispersării şi chiar confruntării anumitor interese (cu cât mai multe partide, cu atât mai multă dispersare – confruntare), atunci statul în măsura în care reconciliază şi armonizează interesele generale, devine experimentul şi apărătorul acestora, acționează ca un punct de convergență al democrației şi pluralismului politic[113].

Desigur, în cazul în care puterea politică este reprezentată şi deținută de către diferite forțe (partide, mişcări, asociații politice) cu interese specifice, statul trebuie să fie un factor de echilibru, un nucleu consolidator în vederea armonizării aspirațiilor diferitor comunități sociale. Cât priveşte guvernarea actuală a Republicii Moldova, ea a întreprins un şir de eforturi de colaborare cu opoziția. Astfel, s-a ajuns chiar la „consens național" între principalele forțe politice din Parlamentul Republicii Moldova ales în martie 2005. La baza acestuia se află Declarația unanimă privind „Parteneriatul politic pentru realizarea obiectivelor integrării europene". Această Declarație care serveşte drept fundament pentru stabilitatea politică,a fost urmată de înțelegerea (ce e drept neformalizată) între şeful statului, formațiunea de guvernământ şi formațiunile parlamentare de opoziție asupra unor priorități lansate de opoziție şi acceptate de şeful statului. La acestea raportăm: asigurarea independenței mass-media; asigurarea independenței justiției; asigurarea autonomiei locale; sporirea eficienței în utilizarea finanțelor publice; modificarea legislației electorale pentru a asigura independența Comisiei Electorale Centrale; perfecționarea legislației privind serviciile de securitate; formarea unei Comisii speciale pentru modificarea şi completarea Constituției care să vizeze consolidarea instituțiilor fundamentale ale statului.

Un rol deosebit în asigurarea stabilității politice revine de asemenea elaborării, aprobării şi implementării Concepției privind cooperarea dintre Parlamentul Republicii Moldova şi societatea civilă. Această tendință a guvernării de a colabora cu societatea civilă, cu opoziția politică ne face să credem că statul în activitatea sa a ajuns deja la necesitatea de a exprima interesul național al țării nu de unul singur, ci în colaborare cu societatea civilă, cu opoziția, fapt ce trebuie salutat şi susținut.

Desigur, această apropiere a guvernării de opoziție în problemele fundamentale ale statului şi societății nu trebuie supraapreciată. Cu atât mai mult că cei doi ani şi mai bine care au urmat după adoptarea Declarației consensuale

[113] *A se vedea: Bondrea A. Opinia publică, democrația şi statul de drept. – Bucureşti, 1996, p.82.*

a Parlamentului nu se disting prin măsuri permanente de alimentare şi actualizare a consensului, de diversificare şi consolidare a colaborării între putere şi opoziție. Un consens poate fi viabil doar atunci când permanent este actualizat, susținut de ambele părți. În acest sens se face impresia că opoziția nu-şi realizează pe deplin funcțiile sale în raport cu guvernarea, duce o politică reactivă, pierde mereu în fața puterii, rămâne în urma acesteia, se manifestă ca forță relativ pasivă. Cred că astăzi cea mai serioasă problemă cu care se confruntă opoziția este aceea că statutul ei nu e îndeajuns definit, reglementat, inclusiv în Parlament. Ea nu se află la un nivel adecvat cerințelor timpului nici la capitolul drepturilor de care trebuie să se bucure, nici la cel al obligaținnilor.

De aici şi rezultă caracterul limitat al potențialului constructi-funcțional al opoziției. Cred că depăşirea acestor neajunsuri, activizarea opoziției, este o condiție indispensabilă a procesului de eficientizare a guvernării.

În al şaselea rând, o problemă-cheie a unei guvernări eficiente este aceea a continuității politice, a acumulării şi dezvoltării elementului rațional de la o guvernare la alta, pe de o parte, şi a inițierii şi promovării elementului inovațional, pe de altă parte. În acest sens pentru a asigura un anume nivel de stabilitate politică este necesară optimizarea raportului între elementul tradițional şi inovațional al continuității. În cazul nostru un astfel de raport este puternic deformat. Din 1991 încoace s-a produs o denaturare puternică a dihotomiei continuitate-discontinuitate, în dese cazuri urmărim o continuitate a elementului negativ şi o discontinuitate a elementului pozitiv.

În al şaptelea rând, a realiza o guvernare eficientă şi respectiv a favoriza şi a susține democrația înseamnă a avea instituții şi organe statale cu un personal specializat, bine instruit, educat în baza normelor civile,de drept, morale. Nivelul de pregătire profesională, cultura politică şi conştiința morală a funcționarilor de stat de toate nivelurile sunt condiții primordiale în soluționarea optimă a problemelor guvernării. În acest caz consider că pregătirea cadrelor politice în instituții de învățămînt superior, inclusiv reciclarea lor în instituția academică din țară necesită modificări substanțiale,acestea fiind deja începute, dar care pe viitor trebuie urgentate. E vorba de a instrui şi de a educa funcționari cu un mod de gândire modern bazat nu pe o dialectică simplistă, pătrunsă de determinisme, ci pe principiile sinergeticii, pe capacități de a percepe lumea autodezvoltării, autoafirmării fenomenelor şi proceselor politice.

Un rol decisiv în modernizarea procesului de pregătire şi reciclaare a cadrelor din domeniul puterii revine sintagmei „cultură-putere”. Doar o relație adecvată între putere şi nivelul de cultură a acesteia poate asigura o funcționare normală a aparatului puterii de stat, a elitei conducătoare, un grad înalt

de competență a lor. De cadrele politice bine pregătite, cu un orizont epistemic la nivel, depinde optimizarea raportului între forma şi conținutul instituțiilor politice de tip tranzitoriu, depinde depăşirea situațiilor descrise de A. de Tocqueville, când în noile forme democratice se reproduc obiceiuri, tradiții, reguli de natură autoritară.

Bibliografie:

Bantuş A. Simbioza dintre noțiunile „Putere de stat", "Putere politică" şi „Suveranitate". // Revista de Filosifie şi Drept, Nr.1-3 (131-133), 2003. - Chişinău, 2004.

Bencheci D. Puterea politică ca fenomen social. // Politologie. Manual (pentru specialitațile nonprofil). / Coord. V.Moşneaga, Gh.Rusnac, V.Sacovici. - Chişinău, CEP USM, 2007.

Bencheci D. Puterea politică ca fenomen social:abordare teoretică şi practica. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XX. – Chişinău, USM, 2002.

Bencheci D. Puterea politică în Republica Moldova. Problemele eficientizării funcționării. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Nr.4 (XXXV), 2006. - Chişinău, CEP USM, 2006.

Rusandu I., Varzari P. Elita politică moldovenească: între deziderat şi realitate. // Revista de Filozofie şi Drept, Nr.1-2 (140-141), 2006. – Chişinău, 2006.

Republica Moldova: Raport Național de Dezvoltare umană. 2006. Calitatea creşterii economice şi impactul ei asupra dezvoltării umane. – Chişinău, PNUD, 2006.

Varzari P., Bucătaru I., Ciocan Iu. Impactul activității partidelor politice asupra funcționării puterii de stat. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Nr.2, (XXXVII), 2007. – Chişinău, CEP USM, 2007.

GENEZA SOCIETĂȚII CIVILE ÎN REPUBLICA MOLDOVA: MODELUL DISCONTINUU[114]

Bogdan ȚÎRDEA
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea Pedagogică „Ion Creangă"
Catedra Ştiințe Filozofice şi Social-Economice
Lector

This article is trying to reveal some aspects of the process of genesis of civil society in the Republic of Moldova as a Political Movement, directed against the totalitarian political system. In this context, the emergence of «Popular Front», as a Political Movement was the central element of civil society. So, the genesis of civil society in Moldova was identical to Poland, Hungary, and other European countries. The problem is that in the above mentioned countries, the Democratic Movement was a social one, formed by Trade Unions, Civic Groups. In the Republic of Moldova, on the contrary, Popular Front was a Nationalistic Movement. This divided the Moldavian society, creating great difficulties in the further development of Civil Society.

At the same time, We are trying to show some connections existing between different phases of transition to democracy, described by G.O'Donnel and Ph.Schmitter and the phases of genesis of civil society as a Political Movement. There are some suppositions that many „Popular Fronts" in the former Soviet Republics were created by the KGB. That is why, We show some elements of the emergence of civil society (mass-media, churches, trade unions, civic groups) apart. So, we come to the conclusion that the genesis of a „non –governamental sphere", autonomous from the state, was an objective phenomenon, out of the state control. This phenomenon was entailed by the modernisation ,globalisation of civil society, democratization and the so called „zeitgeist". Taken together, these factors stimulated the emergence of Social and Nationalistic Movements, that destroyed the USSR.

Fenomenul genezei societății civile este foarte compex. Din păcate, majoritatea abordărilor tranzitologice, elaborate în baza experiențelor Americii Latine, Portugaliei, Spaniei şi Europei de Sud, suferă de un schematism excesiv şi trebuie aplicate atent la condițiile Republicii Moldova. „În Grecia, Portu-

---

[114] *Recenzent – doctor habilitat în ştiințe politice, conferențiar Constantin MARIN*

galia, Chile - tranziția spre democrație s-a realizat în condițiile unui şi acelaşi sistem, realizîndu-se doar modificarea regimului politic. În Europa de Est – se formează din nou şi sistemul economic şi cel politic.[115] Un model al genezei societății civile este oferit de politologii americani M.Weigle şi J.Butterfield. Ei identifica patru etape în apariția şi dezvoltarea societății civile în Europa de Est:

1) *Defensivă* în care indivizii şi grupurile independente îşi apară autonomia vis-a-vis de stat; 2) *Embrionară* în care grupurile sociale independente activează intr-o sfera publica lărgita, sancționată sau concesionată de un stat-partid reformist; 3) *Mobilizațională* în care aceste grupuri independente erodează legitimitatea statului-partid, oferind forme alternative de guvernare a unei societăți politizate; 4) *Instituționala* în care liderii respectați în public adoptă legislația, garantând autonomia acțiunii sociale.[116]

Scriitorul maghiar M.Háraszti, unul din liderii Alianței Liberilor Democrați, ne oferă o interesantă clasificare a stadiilor în evoluția societății civile. Primul stadiu **– postalinist -** coincide cu **liberalizarea partidului-stat** şi începutul unor forme izolate de activitate disidentă. În acest stadiu, opoziția rămîne neînchegată, fără o platformă alternativă care să exprime cerințele societății. Principala calitate a acestei etape e lupta contra fricii şi apariția inițiativelor, opiniei şi a unor activitățiі sociale independente de partidul stat. Doar în al doilea stadiu, **posttotalitar**, care coincide cu perioada **democratizării sistemului** (ultima desfăşurată sub presiunea noii opinii publice) apare societatea civilă: un efort colectiv de a reduce pretențiile şi prerogativele statului autoritar. Sistemul îşi pierde încrederea în sine, elitele sunt demoralizate, incapabile de a face față crescîndei nemulțumiri populare. Viața societății este caracterizată de lupte privind legalitatea şi alte confruntări. Are loc destrămarea vechiului sistem şi începe căutarea unui model nou la nivelul enclavelor autonome de ințiativă socială.

Al treilea stadiu, **postcomunist**, este marcat de prăbuşirea completă a partidului-stat şi crearea unui sistem multipartid.[117]

Cît de aplicabile sunt aceste scheme pentru Republica Moldova? Dacă în Europa de Est au existat mişcări disidente pronunțate cu contacte externe solide (Charta 77 în Cehoslovacia; KOR în Polonia; Inițiativa pentru Pace şi pe-

---

[115] Шевцова Л. Восточная Европа, «момент истины» еще впереди. // Полис, 1991, №1, с.83

[116] Weigle M., Butterfiled J. Civil Society in Reforming Communist Regimes: the Logic of Emergence. // Comparative Politics, vol. 25, (oct. 1992), p.1-23, citat din Stan L. Societate civilă: dificultățile unui concept. // Arena Politicii, anul II, nr.3 (15), noimebrie, 1995

[117] Tişmăneanu V. Reinventarea politicului. Europa Răsăriteană de la Stalin la Havel. - Iaşi: Polirom, 1997, p.159

ntru Drepturile Omului în RDG) care timp de decenii au educat o generație democratică, au organizat structuri paralele la toate nivelurile sociale, au creat embrionul puterii alternative, care în timpul revoluției de „catifea” din 1989 a înlocuit regimul comunist, şi au contribuit într-o oarecare măsură la apariția viitorilor germeni ai societății civile,[118] atunci în RSSM, putem vorbi doar de acțiuni limitate la acte individuale, cu un caracter efemer. În URSS, gradul de monopolizare a vieții sociale era mult mai mare, or „monopolizarea fără precedent a tuturor sferelor sociale duce la o cvasidispariție a societății civile şi a „omului privat”.[119] Cum scria V.Lenin „noi nimic „privat” nu recunoaştem, pentru noi totul în sfera gospodăriei este public şi juridic, ci nu privat... De aici, e nevoie de lărgit aplicarea amestecului statului în relațiile „privat - juridice”; de lărgit dreptul statului de a anula „contractele particulare”[120]. Important e şi faptul că în Ungaria, Iugoslavia, Polonia existau elemente ale proprietății private, structuri economice particulare, adică germenii economiei de piață. „În URSS nu s-a putut constitui o societate civilă din considerentul că ea a fost lipsită de fundamentul său economic de bază - proprietatea privată. Individul formal se considera proprietar colectiv al mijloacelor de producție, dar de fapt nu era aşa. Iar aceasta la rîndu-i, negativ a influențat asupra poziției civice a personalității”[121]. Deşi în fiecare tranziție există aspectul **particular**, prin definiție se impune şi prezența elementului **general, ca binom dialectic.**

Anume din aceste cauze se impune adaptarea modelelor analizate. Considerăm de asemenea oportună completarea lor cu modelul lui G.O’Donnel şi Ph.Schmitter care evidențiază 3 etape ale tranziției spre democrație: liberalizarea, democratizarea şi socializarea. (vezi Tabelul 1):

Tabelul 1. Etapele genezei societatii civile

Evoluția sistemului politic	***Etapa de geneză a societății civile***	***Perioada***
Dezghețul lui Hruşciov sau protoliberalizarea sistemului	Defensivă (perioada clandestină)	1953-1985
Liberalizarea sistemului	Embrionară	1985-1989

---

[118] *Fruntaşu P., Varzari P. Societatea civilă şi statul: modele de interacțiune. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XVII. - Chişinău, USM, 2001, p.81*

[119] *Istoria ideilor politice. / Sub dir.E.Pisier. - Timişoara, Amarcord, 2000, p.284*

[120] *Ленин В.И. Полн. Собр. Соч., т.44, с.398*

[121] *Смольков В. Проблемы формирования гражданского общества. // Социально-политические науки, 1991, №4, с.13*

Tentative de democratizare	Mobilizațională – geneza societății civice ca mişcare socială	1989-1991
Democratizarea sistemului	Instituțională - căderea regimului totalitar, formarea instituțiilor societății civile	1991-2007-?
Socializarea	Consolidarea societății civile	?

Sursa: elaborat de autor

Geneza societății civile pe lîngă faptul că o abordăm sistemic, ca un produs al modificărilor din fiecare subsistem al sistemului social-global, poate fi examinată din două perspective: a) ca o mişcare socială b) ca o totalitate de instituții şi relații neguvernamentale.

În viziunea politologilor americani J.Kohen şi A.Arato, în Europa de Est societatea civilă exista inițial doar în forma unor mişcări embrionare, ci nu în forma unor instituții, apărate de legi şi cu drepturi bine definite.[122] Momentul final al „renaşterii" societății civile este marcat de apariția unei forme concentrate maximal a „mobilizării de masă" şi a „răscoalei populare", în timpul căreia diferite segmente ale societății civile, fie şi pentru un timp, dar elaborează o identitate colectivă unică.[123] În condițiile unei societăți destructurate şi marginalizate de dictaturi, vectorul dezvoltării politice în majoritatea statelor era determinat nu de partide, dar de mişcările de masă, de tipul „Solidarității" poloneze, „Frontului Salvării Naționale" din România, „Forului civil" din Cehia, „Uniunii Forțelor Democratice" din Bulgaria.[124] Un scenariu aproximativ identic l-a urmat şi Republica Moldova. „Formarea societății civile în URSS era un produs, pe de o parte, al globalizării economice, pe de altă parte, cum consideră mai mulți politologi, societatea civilă de fapt reprezinta nu altceva decît formarea relațiilor burgheze"[125], „care au fost acompaniate în URSS şi în alte țări de izbucnirea mişcării de eliberare națională"[126] şi „de

[122] *Коэн Д., Арато Э. Гражданское общество и политическая теория. - Москва, 2003, с.18*
[123] *Ibidem, c.81*
[124] *Шевцова Л. Восточная Европа, «момент истины» еще впереди. // Полис, 1991, №1, с.84*
[125] *Замбровский Б. К вопросу о формировании гражданского общества и правового государства. // Социально-политичекие науки, 1991, №6, с.31*
[126] *Кудров В. Новое пришествие радикальных реформ. // МЭ и МО, 1997, №10, с.147.*

emancipare socială”[127]. Fenomele menționate s-au soldat cu conflicte violente, contrastînd astfel cu strategia societății civile europene, bazată pe gradualism, nonviolența şi educare socială prin participarea la activități nesubordonate statului.

Liberalizarea parțială (Faza defensivă).

Ca parte a URSS, Moldova a fost integrată în sistemul totalitar (perioada 1944-1953), iar ulterior în cel autoritar (perioada lui N.Hruşciov şi L.Brejnev) de guvernare, moment ce în mare parte a dus la dizolvarea societățiii civile.

Deja după 1953, şi în special după Congresul XX al PCUS, s-a atestat o transformare a totalitarismului în autoritarism, manifestat în „liberalizarea” procesului decizional, care era de acum încolo exercitat (cel mai frecvent) în mod colectiv de Biroul Politic al PCUS, în eliberarea deținuților politici şi încetarea represiilor, în diminuarea prerogativelor instituțiilor de forță şi promovarea anumitor libertăți în domeniul vieții sociale, fapt ce a favorizat o anumită activitate neformală (cluburi studențeşeti, grupuri rock, etc.). Brejnev, spre deosebire de I.Stalin sau N.Hruşciov, nu a concentrat în mîinile sale toate prerogativele puterii, lăsînd ideologia pe seama lui M.Suslov, problemele securității în responsabilitatea lui Iu.Andropov, politica externă în misiunea lui A.Gromîko.

În perioada „dezghețului” lui N.Hruşiov, în anumite sfere ale vieții au început să apară unele elemente ale societății civile.[128] Aceasta etapă, pe care noi am denumit-o **Faza defensivă** (clandestină) a genezei societății civile, se caracterizează prin apariția unor acțiuni în care se apără autonomia societății civile, drepturile omului, se promovează alte valori decît cele oficale. Se expun uneori poziții critice față de regim, se inițiază activități civice, gen acțiuni de protest. Dar aceste acțiuni au un caracter clandestin, individual, fiind aproape invizibile pentru majoritatea cetățenilor. „Caracterul stihiinic al existenței societății civile în socialism, existența în afara legii, s-au răsfrânt negativ şi asupra laturii organizaționale a existenței elementelor societății civile. În aşa termeni de reduşi pot fi viabile doar structuri organizaționale foarte primitive, care se creau pentru îndeplinirea unor funcții concrete, dar care nu puteau colabora cu elemente de acelaşi gen şi nu-şi puneau ca scop crearea

---

[127] *Marin C. Descoperirea societății civile (cazul Republicii Moldova). // Republica Moldova la începutul milieniului III: realități şi perspective. - Chişinău, USM, ISPRI, 2001, p103*

[128] *Смольков В. Проблемы формирования гражданского общества. // Социально-политические науки, 1991, №4, с.13*

unor rețele, fenomene sociale poliplanice, complexe, capabile să reziste real structurilor de stat, antipozi ai căror aceste erau."[129]

Etapa menționată poate fi sesizată doar sporadic în RSSM, ea fiind însă mai prezentă pe restul teritoriului URSS. Parțial acest fenomen poate fi explicat, prin distrugerea fizică a elitelor, colectivizarea forțată, a foamei organizate, modernizării incipiente, a înăbuşirii ultimelor focare de rezistența contra regimului. Astfel, în perioada anilor 1945-1952 au apărut grupe militare etichetate de oficialități ca fiind „teroriste", care au dus o luptă de rezistentă armată, propunîndu-şi obiectivul „lichidării puterii sovietice şi a orînduirii socialiste pe calea unei răscoale armate şi instaurarea în Moldova a unei societăți democratice, bazate pe proprietatea privata."[130] Printre aceste organizații se numără: „Arcaşii lui Ştefan cel Mare" în frunte cu O.Batrînac (1945-1947), grupul antisovietic condus de F.Bodiu, „Sabia Dreptății" condusă de I.Moraru (1947-1948), „Partidul Libertății" în frunte cu I.Istrati (1949)[131], „Armata Neagra" – G.Bodiu, Uniunea Democratica a Libertății – An.Miliutin şi N.Postol. Membrii acestor organizații au fost represați. Înăbuşirea manifestărilor nominalizate au marcat instaurarea pe o perioadă nedetrminată a totalitarismului în RSSM. Transformările formelor de violență față de societate, efectuate de N.Hruşiov, iau impus pe unii savanți ca Y.Lodge, F.Hoff, H.Skilling F.Griffits să atragă atenția la faptul că în societatea sovietică în permanență au existat tipuri ale activității, care în mare parte aminteau activitatea grupelor de presiune în societatea democratică.[132]

Monocentrismul partidului stat era erodat şi de numărul organizațiilor obşteşti, care erau în permanentă creştere, ca de altfel şi rolul acestora în societatea sovietică. În URSS, în Sovietelele de toate nivelurile la începutul anilor 1980 lucrau 2 milioane 270 mii deputați ai poporului. Existau în jur de 250 mii comitete ai controlului popular. În RSSM, în 1965, în comisiile permanente ale Sovetelor locale (4.344 la număr) activau peste 25.000 deputați.[133] În 1971, în RSSM în organizațiile obşteşti, (gen comitetele părinţeşti, de stradă, cartier, comitete ale controlului obştesc, sovietele femeeşti, drujinele benevole populare) activau sub conducerea nemijlocită a Sovietelor, 250 mii oa-

---

[129] *Романенко Л. Метаморфозы российской модели гражданского общества: диалектика стихийного и сознательного. // Социально-политический журнал, 1995, №3, с.42*

[130] *Postică E. Rezistența antisovieticîă în Basarabia 1944-1950. – Chişinău: Ştiința, 1997, p.221*

[131] *Moşneaga V., Rusnac, Gh. Partidele politice pe fonul independenței Republicii Moldova. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea III. - Chişinau, USM, 1993, p.70*

[132] *Бенюк В. Тоталитаризм как реальность: историко-политологическое исследование на примере послевоенной Молдовы. - Кишинев, 1998. с.170*

[133] *Рыбалко П. Деятельность Коммунистической партии Молдавии по развитию рабочего класса и повышению его социальной активности (1959-1970). - Кишинев,1976, с.129*

meni.[134] Pe baza acestor structuri în 1989-1990 vor apărea unele structuri ale societății civile (sindicate, asociații părinteşti, organizații ecologice). În ciuda formalismului enorm al structurilor menționate, ele erau totuşi o experiență de autoguvernare locală (fie şi limitată) fiind evident o cedare substanțială a cercurilor guvernante în favoarea maselor largi. Aceste organizații implicau cetățeniii la soluționarea multor probleme cu caracter local, amplificau „participativitatea" populației în treburile obşteşti, inoculînd, fie şi prin metode administrative (vezi teoria disonanței cognitive) activismul social, vizibil şi astăzi, în participarea înaltă a pensionarilor la vot. În condițiile dezghețului apar **activități neformale** culturale: grupuri clandestine studențeşti, grupuri Rock şi Jazz, secte religioase, cluburi de discuții, care propagau un sistem de valori diferit de cel al Regimului, scoțînd la suprafață erodarea capacității sistemului de a face fata presiunii venite de jos. Un model important era rezistenta religioasa a enoriasilor, dar şi a clerului. Astfel, in 1955, in RSSM au fost inaintate 151de demersuri pentru redschiderea bisericilor, majoritatea lor absolută fiind respinsă de catre oficalități, sub diferite pretexte.[135] Demersurile continuă în anii 1960-61, 1964-65. În 1964, enoriaşii din satul Maramonovca, raionul Donduşeni si satul Lipcani, raionul Edineț, intervin pe lîngă Prezidiul Sovetului Suprem. Lipsa de reacție a autorităților ducea la faptul că cetățeni îşi făceau dreptate singuri. Enoriaşii din raionul Vertiujeni au instalat, de exemplu, cruci si alte monumente de cult în locuri interzise, iar preoții au oficializat slujbe divine si sfințiri ale acestor cruci si monumente. Si după 1965 s-a continuat refacerea simbolurilor creştine, atitudine care a pus în gardă autoritățile sovietice, creîndu-se de urgență directive in aceasta privință. Într-o informație nesemnată adresată organelor superioare de partid, se semnala că pe drumurile ce duc spre Chişinău se află instalate 57 de cruci. Un număr mare de cruci au fost instalate în satul Călineşti, din raionul Făleşti şi în alte localități din republică.[136] Închiderea bisericilor şi mănăstirilor, ducea uneori la tensiuni între credincioşi şi putere. Astfel, în conformitate cu Hotărîrea Consiliului de Miniştri din 5 iunie 1959, se preconiza închiderea a 9 centre monastice. Reacția monahilor, dar şi mirenilor a fost dură. La 1 iulie 1959 la mănăstirea Răciula, raionul Călăraşi, 9 zile s-au dat adevărate lupte, soldate cu un mort şi trei răniți, persoanele implicate în rezistență fiind întemnițate.[137]

[134] *Ibidem, c.129-130; Tihonov L. Rezistenta religioasă anticomunistă în Moldova Sovietică. 1944-1965. - Chişinău, 2000, p.15*

[137] *Tihonov L. Rezistenta religioasă anticomunistă în Moldova Sovietică. 1944-1965. - Chişinău, 2000, p.19*

Un anumit impact îl avea şi **„Samizdat"-ul.** Astfel, „Cronica evenimentelor curente" concepută de un grup de prieteni într-o locuinţă din Moscova, a fost interzisă. În Ucraina, cu publicaţia „Herold" s-a procedat la fel. În pădurile Letoniei, baptiştii, înainte de a fi arestaţi, au reuşit să tipărească jumătate de milion de biblii.[138]

Unii autori sunt mai radicali în aprecierea activismului „antistatal" în URSS: „Statul zis „socialist" în care conform ideologiei oficiale „poporul şi partidul sunt uniţi" unde „nu existau contradiţii sociale" de facto e divizat în clase şi straturi cu venituri puternic diferenţiate, în care păturile de jos se împotrivesc duşmănos birocraţiei guvernamentale, purtînd cu acesta o luptă de clasă prin mijloacele disponibile: ţărănimea colhoznică sabotează muncile pe pămîntul obştesc şi în primul rînd îşi prelucrează propriile loturi din gospodărie. Ţăranii fură din colhoz tot ce pot, lasă conştient necolectată o parte din roadă, pe care mai tîrziu o colectează pentru sine. Proletariatul industrial duce lupta sa de clasă prin metode obişnuite pentru capitalism: ameninţări cu greve, demonstraţii contra creşterii preţurilor, greve. În unele cazuri se utilizează armata, au loc ciocniri violente (evenimentele din Rostov). Potrivit unor date, în 1962-1963 au avut loc 15 cazuri de ciocniri sîngeroase între muncitori şi forţele de ordine.[139]

Mult mai fină şi eficientă era opoziţia intelectualităţii. În ajunul Congresului al XXIII al PCUS, 25 cei mai de vază reprezentanţi ai culturii şi ştiinţei (academicienii P.Kapiţa, I.Tamm, scriitorii V.Kataev, C.Paustovskii, C.Ciukovskii, artiştii M.Pliseţcaia, O.Efremov, etc.) au înaintat o scrisoare oficială către CC al PCUS, în care aminteau despre pericolul tentativelor de reabilitare a lui Stalin. Neliniştea intelectualităţii de asemenea era determinată şi de dispariţia atitudinii critice manifestată în operele literare faţă de trecutul şi prezentul URSS. În raportul său de la Congresul al XXIII lea din 1966 L.Brejnev a condamat formal cele două extremităţi „ponegrirea" şi „lustruirea realităţii", dar l-a criticat şi pe A.Soljeniţîn. În RSSM, modul de viaţă socialist este supus criticii în romanele „Povara bunătăţii noastre" de I.Druţă, „Povestea cu cocoşul roşu" de V.Vasilache, „Dans în trei" de V.Ioviţă, „Vămile" de S.Saca.[140]

Paralel cu confruntarea dintre intelectualitate şi putere în societatea sovietică la sfârşitul anior 1960 s-a intensificat mişcarea disidentă. În anii '60 de către organele KGB a fost depistată în RSSM o organizaţie nelegală, în frunte cu I.Şoltoianu. Scopul acesteia era pătrunderea în conducerea PCM şi reorie-

---

[138] *Sava M. Adevărul despre Rusia de ieri şi de azi. - Bucureşti; Editura Societatea, 1995, p.94*
[139] *Варга С. "Вскрыть через 25 лет». // Полис, 1991, №3, с.149.*
[140] *Moraru A. Istoria romanilor. - Chişinău: Ed. Aiva, 1995, p.511*

ntarea cursului politic al republicii.[141] La 25 august 1968 pe Piața Roşie la Moscova s-a desfăşurat o demonstrație la care au participat 8 persoane care protestau contra intrării armatei sovietice pe teritoriul Cehoslovaciei. Participanții la această manifestație au fost condamnați la ani grei de închisoare. La 9 noiembrie 1975 (la aniversarea de 70 ani de la răscoala locotenetului Schmidt) căpitanul V.Sablin a condus nava militară "Сторожевой" în Marea Baltică şi a cerut de la conducerea URSS oferirea eterului pentru expunerea viziunii sale situației politice din URSS. Sablin a fost arestat şi condamnat la moarte pentru trădarea de patrie. În perioada menționată, în penitenciare în acelaşi timp se aflau nu mai puțin de 600 de oameni condamnați politic. Dintre cei mai cunoscuți disidenți erau A.Saharov, V.Bukovskii, A.Marcenko, V.Krasin şi alții. În RSSM - I.Vatamanu, Gh.Ghimpu, M.Druc, M.Moroşanu.

Perestroika din 1985 a lui M.Gorbaciov a consemnat **etapa liberalizării** sistemului. Or, «revigorarea societății civile este unul din primele efecte ale liberalizării. Oferirea unor libertăți duce la faptul că creşte interesul față de politică. Are loc căutarea de noi identități şi idealuri. Creşte mişcarea pentru apărarea drepturilor omului, apar sindicatele independente. Mai devreme sau mai tîrziu începe să apară opoziția deschisă față de regim".[142] O opinie similară lansează şi Ph.Schmitter, care susâine că „tranziția spre democrație practic în permanență este însoțită de „renaşterea" societății civile (chiar şi acolo, unde anterior, aceasta, posibil, nu exista).[143] De obicei, aceasta are loc după începutul tranziției

Liberalizarea a inițiat **faza embrionară** a societății civile, caracterizată prin apariția unor **nuclee primare** ale societății civile, sancționate de partidul stat, care în această etapă au un caracter sistemic, fie satisfăcînd interesele private ale cetățenilor, fie susținînd activitatea reformatoare a statului. Deci, anume regimul creează nucleele societății civile. Dar care sunt aceste nuclee?

În mai 1986 au avut loc congresele **Uniunii cinematografiştilor** şi **Uniunii artiştilor teatrali din URSS,** lacare s-a produs schimbarea conducerii acestor formațiuni, în fruntea acestora find desemnați E.Klimov şi respectiv M.Şatrov. La cârma multor publicții au venit personalități cu noi viziuni: la "Novîi mir" - S.Zalîghin, la "Znamea" – G.Baklanov, "Ogoniok" – V.Korotici etc. Modificările de cadre în conducerea uniunilor de creație şi a presei aveau drept scop neutralizarea opoziției de partid, prin amplificarea Glasno-

---

[141] *Moşneaga V., Rusnac Gh. Partidele politice pe fonul independenței Republicii Moldova. // MOLDOSCOPIE. (Probleme de analiză politică). Partea III. - Chişinău, USM, 1993, p.70*

[142] *Фадеев Д. От авторитаризма к демократии: закономерности переходного периода. // Полис, 1992, №1-2. с.119; Шмиттер Ф. Размышления о гражданском обществе и консолидации демократии. // Полис, 1996, N.5 с.18*

sti. Pe de altă parte, ele au permis cristalizarea a două nuclee importante ale societăţii civile, care au devenit cel mai important promotor al reformelor – **mass media şi uniunile de creaţie** (în RSSM - Uniunea Scriitorilor). În 1986 se fac vizibile primele elemente ale politicii de Glasnosti. Revista "Ogoniok" insera sistematic articole despre crimele stalinismului. Au început să fie publicate opere ale emigranţilor şi a scriitorilor represaţi V.Nabokov, V.Hodasevici, A.Platonov etc. Aceste cărţi au devenit "locomotive ale politicii de Glasnosti", ajutînd la depăşirea fricii faţă de represiuni pentru demascarea totalitarismului. La televiziune au apărut noi emisiuni publicistice critice, gen "Vzglead" şi "Peatoie koleso". În perioada 1986-1988 mass media ca segment autonom a devenit acel catalizator, care a permis liberalizarea sistemului, trezirea sentimentului naţional, formarea opoziţiei politice şi a pluripartidismului.

Pentru a-şi cîştiga susţinerea clasei muncitoare, M.Gorbaciov a încercat să revigoreze **Sindicatele.** Astfel, în 1987, apare Legea URSS despre întreprinderea de stat, în corespundere cu care se formează consiliile colectivelor de muncă. Se introducea principiul electivităţii conducătorilor întreprinderii, brigăzilor, secţiei de către muncitori. În multe cazuri se observa o restructurare a relaţiilor dintre sindicate şi administraţie.[144] În 1987 în URSS au fost aleşi 36 mii de conducători de întreprinderi de diferite niveluri. Conducătorii aleşi astfel deveneau responsabili nu doar în faţa statului, dar şi a colectivului de muncă.[145] Reforma menţionată era într-atît de impresionantă ca demers, încît politologul englez S.White declara în 1988: „Cînd apar conflicte între muncitori şi administraţie, rolul sindicatelor devine destul de asemănător cu modelul occidental”[146] Politologii S.Bialer, M.Mandelbaum considerau că reformele lui M.Gorbaciov favorizează dezvoltarea elementelor societăţii civile, iar „asociaţiile sindicatelor, grupele profesionale, asociaţiile culturale, şi alte instituţii de acest fel pot primi într-o măsură semnificativă independenţa faţă de puterea politică.”[147] Ca efect, sindicatele sovietice deja în 1988 nu mai erau „curelele de transmisie” ale partidului, dar, totuşi, ele nu erau pe deplin independente.

În rezultatul Plenarei din ianuarie au început să apară şi structuri care reprezentau societatea civilă transnaţională. La 22 septembrie 1987 a fost formată conducerea **Fundaţiei Soros** pentru URSS. În ea au intrat Iu.Afanasiev -

---

[144] *Вебер А. Прозводственная демократия и эффективность производства. // Рабочий класс и современный мир, 1988, №5, с.61*

[145] *Столповский Б. Профсоюзы на современном этапе исторического развития. // Рабочий класс и современный мир, 1988, №6. с.51*

[146] *White S. USSR: A Superpower in Transition. - Glasgow, 1988, p.43.*

[147] *Bialer S., Mandelbaum M. The Global Rivals. - London, 1989, p.121.*

istoric, G.Baclanov - redactor şef a revistei „Znamea”, D.Granin şi V.Rasputin - scriitori, T.Buaghidze - filolog georgian, B.Rautenbah - filozof, T.Zaslavskaia, sociolog. Measnikov şi G.Soros au devenit copreşedinţi, ambii cu dreptul la veto. Astfel a fost formată o Fundaţie independentă, care activa în conformitate cu legislaţia sovietică sub denumirea Fundaţia sovieto-americană „Iniţiativa culturală”. În aceeaşi perioadă s-a anunaţat un concurs la care au fost înaintate peste 2.000 de cerinţe, dar au fost selectate 40 de proiecte.[148]

În perioada de referinţă s-a atestat revigorarea bisericii. Conform datelor din 1 noiembrie 1990 în URSS funcţionau 11.976 de biserici ortodoxe. Sectele religioase clandestine din anii 1960-70 au dat naştere la peste 8 mii de comuniităţi religioase legale noi etc.[149] Totodată se constata politizarea directă a organizaţiilor religioase. Posibilitatea participării nemijlocite în conducerea statului au primit-o preoţii-deputaţi ai poporului de toate nivelurile. În rîndul acestora era 192 de preoţi ortodocşi, 55 clujitori ai islamului, 12 reprezentau baptismul şi adventismul, 12 - luteranismul, 5 - buddismul, 4 - greco-catolicismul etc.[150] Ceva similar se producea şi în RSSM. Preoţii locali se vor implica foarte activ în viaţa politică, mulţi din ei find actori nemijlociţi ai renaşterii naţionale. „Faptul că atitudinea faţă de organizaţiile neformale este tolerantă reflectă o poziţie principială şi importantă. Se considera că postulatul ideologic central al regimului era că nici o organizaţie nu poate exista în afara influenţei partidului. În 1988 ele există în număr de mii şi ele se ocupă de diferite sfere şi probleme – de la păstrarea monumentelor istorice, discuţii economice pînă la grupuri neosocialiste şi asociaţii regionale”[151]

Această revigorare a societăţii civile se explică prin faptul că pierzîndu-şi legitimitatea politică, regimul este nevoit sa iniţieze „Mişcarea Democratică” ca o modalitate de contracarare a elitelor comuniste conservatoare (în special, republicane), în care iniţial intrau o bună parte din actorii societăţii civile. „În majoritatea studiilor iniţiale, mişcărea democratică se asocia unui nucleu al societăţii civile, fiind comparate în acest sens cu mişcările din Occident.[152]

Dar foarte curînd, regimul îşi pierde controlul asupra acestor mişcări, care vor antrena mase largi de oameni dezamăgiţi în posibilitatea reformării cosmetice a sistemului autoritar. „Mişcarea Democratică” se orientează contra regimului care a generat-o, rapid transformînd-se din mişcare socială în una naţională. Schimbarea discursului social şi democratic, pe cel naţionalist, a

---

[148] *Сорос Дж. Советская система: к открытому обществу. // Октябрь, 1990, №12, с.155*
[149] *Саидбаев Т. Политика и религия. // Социально-политические науки, 1991, №9, с.51*
[150] *Ibidem, c.53*
[151] *Nove A. Stalinism and After.The Road to Gorbachev. - London,1989, p.184.*
[152] *Пастухов В. Российское демократическое движение. Путь к власти. // Полис, 1992, №1-2, с.8*

avut unele consecințe negative pentru constituirea societății civile democratice. Explicația parțială e în faptul că “ruinarea regimurilor totalitare şi autoritare e de aşa natură, că ele practic în permanență duc la acutizarea problemelor, legate cu identitatea națională a unor popoare”.[153] În plus, sistemul sovietic se baza pe un mecanism complex de dominație națională a populației băştinaşe, care se manifesta în cîteva aspecte: a) diminuarea rolului limbilor locale;[154] b) utilizarea alfabetului slavon ca metodă de împiedicare a reorientării culturale spre Occident;[155] c) utilizarea obligatorie a limbii ruse în şcolile şi instituțiilede învățămînt superior[156], dar şi în cele de stat. Astfel dacă în anii 1936-37 în Chişinău existau 57 şcoli româneşti, atunci în 1985-1986 - doar 7.[157] În 1987 48 la sută dintre moldoveni erau antrenați în industrie, 52% - în transport şi comunicații şi 79% în agricultură. Acest fapt explică parțial de ce conflictul național în RSSM avea elemente de clasă: „polemica satului şi oraşului”, „a industriei şi agriculturii”, „a celor ce lucrează în cîmp şi acelor care mută hîrtiile”.

Un rol important în trezirea conştiinței naționale a moldovenilor a avut-o cenaclul literar şi social-politic *Alexei Mateevici*, creat la 15 ianuarie 1988, care şi-a înaintat ca obiectiv „reafirmarea valorilor spirituale româneşti”. Importanța organizației constă în faptul că a deschis filiale raionale, făcînd posibilă antrenarea maselor populare la activitățile sale. La mitingurile cenaclului se cerea demisia lui V.Smirnov, S.Grossu, N.Bondarciuc şi a altor demnitari din nomenclatura de stat şi de partid. La mitingurile şi întîlnirile organizate de cenaclu pe Aleea Clasicilor se recitau poezii, foştii deținuți politici (Gh.Ghimpu, M.Moroşanu) țineau cuvîntări aprinse.Vom menționa că în RSSM evenimentele democratice mergeau mult în urma Rusiei şi a republicilor Baltice. Abia la 3 iunie 1988, asistăm la apariția grupului de inițiativă a „Mişcării Democratice pentru susținerea Restructurării”, a cărui obiective de bază au fost renaşterea national-culturală a tuturor etniilor din RSSM, dreptul de a folosi limba maternă în veşmîntul ei firesc - alfabetul latin - ca limbă de stat. Cristalizarea curentului conservator în PCM a contribuit rapid la radicalizarea Mişcării Democratice. Ca efect, apariția Mişcării Democratice şi a conservatorilor a creat „o împărțire a societății în doua tabere: una care susținea transformările democratice şi alta care se pronunța pentru păstrarea status-

---

[153] *Шевцова Л. Восточная Европа, «момент истины»еще впереди. // Полис, 1991, №1, с.82*
[154] *Conquest R. Russia after Krusceov. - New York – Washington - London, 1965, p.206-207*
[155] *Small-Stocki R. The Nationality problem of the Soviet Union and Communist Imperialism. - Milwaukee, 1952, p.148*
[156] *Whiting K. The Soviet Union Today. - New York, 1962, p.56*
[157] *Şevcenco R. Politica lingvistică a regimului totalitar în Moldova Sovetică (1944-1961). // Republica Moldova şi România - un deceniu de relații complexe. - Chişinău, 2002, p.111*

quo-ului (PCM).[158] De fapt, atît şedinţele **Cenaclului**, cît şi cele ale **Mişcării** au loc în fiecare duminică şi devin treptat mari adunări populare, cu participarea a zeci de mii de oameni.[159] În cadrul *Adunării generale* de la 27 mai 1988, scriitorii basarabeni adresează un Apel către Conferinţa XIX-a unională de Partid, care urma să aibă loc la Moscova, prin intermediul căruia acordă un „vot de blam" Comitetului Central al PCM. Apelul publicat în săptămînalul "Literatura şi Arta",[160] a constituit primul act de asemenea anvergură pe tot spaţiul URSS. Acest demers va pune într-o confruntare directă scriitorii cu PCM, care va genera o adevărată hărţuială a primilor. Totuşi, chiar dacă au fost protestatare, aceste acţiuni nu erau orientate contra sistemului sovietic în general, dar contra unor persoane odioase din PCM, căci nucleul sistemului politic, al organizaţiilor de stat şi cele sociale era PCUS, nu PCM.[161] Aceste acţiuni îl susţineau direct pe Gorbaciov în lupta contra aripii conservatoare a PCUS, or tocmai acesta era unul din scopurile restructurării. Între 1988-1989, la Palatul Naţional, la Casa Scriitoriilor, la Teatrul de Vară, în casele de cultură au loc numeroase întîlniri ale scriitorilor cu cititorii, care se transformă, de multe ori, în mitinguri, demonstraţii de protest.[162]

Etapa mobilizaţională.

Etapa dată se caracterizează printr-o serie de confrunări directe dintre societatea civilă şi statul autoritar, polarizarea poziţiilor, intensificarea grevelor şi a mitingurilor de protest, cristalizarea pluripartidismului. Or, prezenţa pluripartidismului foarte des este perceput ca un criteriu important al maturităţii societăţii civile.[163] Mobilizarea societatii civile este cel mai important mijloc pentru a demasca abuzurile si de a submina legitimitatea regimurilor nedemocratice.[164] Printre primii care au format un partid au fost reprezentanţii organizaţiei antisocialiste „Uniunea Democrată" (1988). În primăvara şi vara lui 1989 au fost create Confederaţia Anarho-sindicalistă care declara că reprezin-

---

[158] *Josanu Iu. Elitele Politice - între tradiţie şi modernitate. // Arena Politicii, № 9, martie, 1997, p.13*

[159] *Dabija N. Scriitorii basarabeni – promotori ai mişcării de eliberare naţională (1989). // Destin Românesc. Revistă de istorie şi cultură. - Chişinău, 2001, № 4, p.192*

[160] *ibidem, p.192*

[161] *Juc V. Viaţa politică în Republica Moldova. // Destin Românesc. Revistă de istorie şi cultură. - Chişinău, 2001, № 4, p.26.*

[162] *Scriitorii basarabeni – promotori ai mişcării de eliberare naţională (1989). // Destin Românesc. Revistă de istorie şi cultură. - Chişinău, 2001, № 4, p.195*

[163] *Голенкова З.., Витюк В., Гридчин Ю. и др. Становление гражданского общества и социальная стратификация. // Социс, 1995, № 6, с.14-35.*

[164] *Cioabă A., Păvălan L., Pogoceanu R. Societatea civilă şi drepturile omului. - Bucureşti, 1997, p.178*

tă interesele intelectualităţii şi se bazează pe ideea luptei permanente „pentru eliberarea personalităţii umane de lanţurile violenţei, exploatării, opresiunii şi conducerii."[165] Partidele formate au fost lipsite, însă. de continuitatea istorică şi de experienţa politică necesară, fapt ce le-a limitat din start posibilităţile.[166] Multe din ele erau simple grupuri de interese, uniţi în jurul unui lider, astfel încât „timp de 6 ani nu a apărut nici un partid în stare să concureze cu PCUS" . În decursul lui 1990 în PCUS au intrat mai mulţi indivizi decît în toate partidele noi create, luate la un loc.[167]

În RSSM procesul de cristalizare a partidelor a decurs mai dificil. El a demarat odată cu *Congresul de instituire a Frontului Popular* de la 20 mai 1989, la care au participat delegaţi din treizeci de raioane şi oraşe ale republicii. Apariţia Frontului Popular a fost condiţionată şi de refuzul PCM, dirijat de S.Grossu, de a satisface cerinţele naţionale ale intelectualităţii moldoveneşti.[168] La *Frontul Popular* au aderat Mişcarea Democratică pentru Susţinerea Restructurării, Cenaclul *Alexei Mateevici*, Societatea istoricilor, Mişcarea Ecologistă „Acţiunea Verde", săptămînalul ”*Literatura şi Arta* », publicaţia «*Glasul*», cenacluri artistice (peste 50 la număr). În scurt timp, acesta a devenit cea mai importantă forţă politică din Moldova, prin programul său naţional şi numărul de aderenţi, care constituia cca un milion la număr la mijlocul lui 1989.[169] La presiunea Frontului Popular, dar şi a schimbărilor revoluţionare din Europa de Est, la 25 august 1989, Prezidiul Sovietului Suprem al RSSM a fost nevoit să adopte un decret special „Cu privire la modul provizoriu de înregistrare a formaţiunilor obşteşti ale cetăţenilor în RSSM". În baza acestui decret, prin hotărârea guvernului republican, la 26 octombrie 1989 au fost înregistrate primele patru formaţiuni de alternativă PCM: *Frontul Popular din Moldova*, *Interfrontul*, Mişcarea Populară *Gagauz Halcî*, Asociaţia Social-cultural Bulgară *Vozrojdenie*. Pe Parcursul a doi ani au fost înregistrate 144 de asociaţii obşteşti ale cetăţenilor, dintre care 17 erau social-politice.[170]

Apariţia *Frontului Popular* poate fi interpretată ca o expresie instituţionalizată de mişcare antitotalitară, acţiune colectivă autonomă, independentă de

---

[165] Когтева А., Луков В. Политическая деятельность в социалистическом обществе: реализация, противоречия, предвидения. // Социально-политические науки, 1990, №8, с.71.

[166] Хорос В. Гражданское общество: как оно формируется (и сформируется ли) в России? // МЭ и МО, 1997, №5, с.90

[167] Лисюткина Л. Постиндустриализм и постоталитаризм: проблемы переходного периода на Западе и Востоке. // Полис,1991, №5, с.92

[168] Ruze A. La Moldova entre la Romanie et la Russie. - Paris,1997. p.151.

[169] Ciobanu Şt. Basarabia. Populaţia, istoria, cultura. - Chişinău, 1992, p.145

[170] Juc V. Viaţa politică în Republica Moldova. // Destin Românesc. Revistă de istorie şi cultură. - Chişinău, 2001, №4, p.30

stat, ba chiar orientată contra acestuia.[171] Astfel, la 27 august 1989, are loc *Marea Adunare Naţională*, care întruneşte între 750 de mii şi un milion de participanţi, adunare la care a fost citită declaraţia „Despre suveranitatea statală şi dreptul nostru la viitor". În acest document, se stipulează posibilitatea ieşirii RSSM din cadrul URSS.[172] Deşi FPM păstrează retorica naţionalistă, pledând pentru adoptarea legilor despre alfabetul latin, declararea limbii române ca limbă de stat, totuşi, în calitate de masă organizată, el a exercitat presiuni asupra statului. Caracterul antitotalitar al *FPM* s-a manifestat la 7 septembrie 1989, cînd mulţimea, s-a culcat sub tancurile sovietice pentru a opri serbarea aniversării a 72-a a revoluţiei din octombrie. La 10 noiembrie 1989 are loc asaltul Ministerului de Interne. In urma ciocnirilor violente cu miliţia au rămas zeci de răniţi.

Cum observau unii politologi, societatea civilă astfel se forma „ în baza unei repudieri generale a modelului de viaţă existent, deci pe bază destructivă, nu constructivă."[173] Politizarea maximală a societăţii civile în formare „nu caracterizează procesul din latura tocmai cea mai pozitivă. Într-o societate democratică, totalitatea vieţii sociale nu poate şi nici nu trebuie să fie redusă la politică, şi neparticiparea în viaţa politică e acelaş drept ca şi participarea la ea.[174] Apariţia la 8 iulie 1989 a mişcării „Interfront", care a decis să apere „limba moldovenească", „conştiinţa naţională de sine moldovenească", „rolul limbii ruse" semnifica polarizarea societăţii, scindarea acesteea de mai tîrziu pe principii naţional-lingvistice.

Politologii americani D.Cohen şi A.Arato afirmă că polarizarea „reprezintă o patologie specifică, care însoţeşte tranziţia la societatea civilă şi apariţia actorilor societăţii civile; ea are loc, chiar în pofida faptului că acest proces oricum provoacă consecinţe dramatice pentru instruirea societală, şi în particular, formarea culturii politice democratice". „Într-o societate multinaţională, ca Uniunea Sovietică, consecinţe şi mai nefaste pentru strategia mişcării spre societatea civilă, a avut-o cea de-a două formă a polarizării – polarizare între grupurile etnice sau naţionale rivale, şi între mişcările democratice şi

---

[171] *Deşi Interfrontul, Gagauz Halcî sunt şi ele elemente importante a societăţii civile în devenire, considerăm că ele reflectau doar un element al acesteea-pluralismul. În acest sens, s-au exprimat opinii de mai mulţi analişti că aceste structuri erau antireformiste, prosovietice, deci prototalitare. Ca efect, nu le putem ataşa ca actori ai societăţii civile în forma iniţială a acesteia – mişcare antitotalitară.*

[172] *Dabija N. Scriitorii basarabeni – promotori ai mişcării de eliberare naţională (1989). // Destin Românesc. Revistă de istorie şi cultură. - Chişinău, 2001, №4, p.197*

[173] *Мерцалов В. Об идее социализма. // Социально-политические науки, 1991, №3, с.10.*

[174] *Петухов В. Политическая реформа: к вопросу о приоритетах. // Социально-политические науки, 1991, №3, с.17*

naționale.[175] În ciuda acestor aprecieri ale politologilor, în discursul politic de atunci predominau aprecierile gen „Incepuse lupta de emancipare națională, ceea ce Gorbaciov nu pricepea si n-ar fi admis in ruptul capului. Astfel, cele mai cumplite lovituri le-au dat comunismului nationalistii si nu pretinşii democrați».[176]

Miscarea muncitorească.

Apariția societății civile din punct de vedere genetic a fost de asemenea deperminată şi de mişcarea muncitorească, care se cristaliza în jurul sindicatelor independente. Formarea sindicatelor independente se desfăşura pe două direcții: reformarea vechilor sindicate si formarea noilor uniuni profesionale.

La I Congres constituant al Federației Sindicatelor Independente din Moldova (septembrie, 1990) a fost proclamată independența acestora față de puterea de stat. Dar declarîndu-se libere în alegerea mijloacelor de acțiune legale pentru a apăra drepturile şi interesele membrilor lor, sindicatele şi-au păstrat intactă vechea structură organizatorică, limitîndu-şi astfel cu mult posibilitățile de acțiune.[177]

Sindicatele noi, nelegate cu structurile de stat vechi, se formau stihiinic. La inițiativa şi sub influența comitetelor de grevă din regiunile carbonifere Congresul I (iunie 1990) al minerilor din URSS a decis formarea primului in URSS „sindicat cu adevărat independent”. Congresul II a minerilor (octombrie 1990) a creat Sindicatul Independent al Minerilor (SIM), şi-a ales conducerea, a însărcinat-o să încheie cu guvernul o înțelegere generală care le-ar fi asigurat muncitorilor o salarizare şi condiții de muncă mai bune. Existau desigur si alte sindicate foarte active, de exemplu cele din aviația civilă: Asociația Sindicatelor Personalului Navigant.[178] Dar, cele mai puternice erau sindicatele minerilor.

Desigur cantitativ sindicatele se deosebeau. În sindicatele vechi, cotizațiile erau plătite de cel puțin 135-140 mln. muncitori, studenți. Referitor la numărul membrilor din sindicatele noi, cantitatea acestora se numără în zeci de mii dar nicidecum nu în milioane.[179] Totusi, influenta reala a noilor sindicate

---

[175] *Коэн Д., Арато Э. Гражданское общество и политическая теория. - Москва, 2003, с.100*

[176] *Patrichi V. Mircea Druc sau lupta cu ultimul Imperiu. - Bucuresti, 1989. p.362*

[177] *Cibotaru A. Unele considerații privind sindicalismul moldovenesc în schimbare. // Rolul sindicatelor în societate. Culegere de materiale didactice pentru studenți şi profesori. - Chişinău: CE USM, 2002, p.55*

[178] *Гордон Л., Клопов Э. Трудовые отношения: к трехстороннему социальному партнерству. // Полис, 1992, №1-2, с.169*

[179] *ibidem, с.170*

era semnificativa. În grevele din martie-aprilie din 1991 organizate de comitetele de grevă împreună cu SIM şi cărora li se opunea vechiul sindicat, au participat nu 5% din mineri (ceea ce reprezintă numărul aproximativ de membri a SIM), dar aproximativ de la 30-70%. Deci, sindicatele noi ca influență deja le depăşeau pe cele vechi.[180] Începînd cu vara lui 1989, grevele, in special cele ale minerilor, au devenit una din cele mai eficiente arme de stimulare a reformelor, dar şi de susținere a reformatorilor radicali, demonstrînd în plus că „programul de susținere a tranziției la proprietatea privată şi economia de piață poate conta pe susținerea socială masivă”.[181] In anul 1989 în greve au fost pierdute peste 7,3 milioane de zile-oameni, în anul 1990 - 10,3 milioane, în primele 3 luni a anului 1991 - 1,2 milioane.[182] Ca efect, deja in toamna 1989 apare legea „Despre mecanismul de soluționare a conflictelor de muncă”. În lege e legalizată posibilitatea de organizare a grevelor, fiind determinate şi procedurile tratativelor, care permiteau în unele cazuri de a evita confruntările dure. După semnarea acordurilor între guvern, sindicarele vechi, pe de o parte, şi comitetele muncitoreşti, pe de altă parte, începând din primăvara 1990 a crescut mult autonomia sindicatelor, care încep a apăra mai activ interesele muncitorilor. Lichidarea vechilor sindicate la Congresul al XIX-lea a constituit o manifestare vizibilă a acestei tendințe, dar şi o dovadă a ridicării **mişcării muncitoreşti**.[183]

O experiență inedită a restructurării, dar şi un nucleu veritabil al societății civle au devenit **Comitetele greviste** (CG) create de mineri. În unele locuri acestea au reuşit să aducă noi oameni şi în structurile oficiale ale puterii, în altele –forțele birocratice au reuşit să le marginalizeze, iar uneori chiar să dizolve comitetele greviste, formate de mişcările de masă.[184] Foarte rapid, CG şi-au depăşit prerogativele de bază de reprezentare a intereselor greviştilor, asumîndu-şi controlul asupra repartizării locuințelor, pensiilor, serviciilor. Normal ca toate eforturile acestora s-au dovedit a fi ineficiente.[185]

Situația mişcării muncitoreşti în RSSM era diferită. Apropierea aripei moderate a PCM şi a Frontului Popular au stimulat procesul de consolidare a

---

[180] *ibidem, c.170*

[181] *Заславский В. Россия на пути к рынку: государственно-зависимые работники и популизм. // Полис , 1991, №5, с.78*

[182] *Гордон Л., Клопов Э. Трудовые отношения: к трехстороннему социальному партнерству. // Полис, 1992, №1-2, с.173*

[183] *Гордон Л. Против государственного социализма: возможности рабочего движения. // Полис, 1991, №1, с.70*

[184] *Шейнис Л. Какая платформа нам нужна. // Рабочий класс и современный мир, 1990, №3, с.8*

[185] *Лисюткина Л. Постиндустриализм и постоталитаризм: проблемы переходного периода на Западе и Востоке. // Полис, 1991, №5, с.93*

conservatorilor, cauzând apariția Interfrontului (de altfel ca şi pe tot teritoriul URSS). În RSSM anume conservatorii şi elita gospodărească aveau controlul asupra marilor întreprinderi unionale, concentrate, în special, în Chişinău şi Transnistria. Ca efect, mişcarea muncitorească a avut un caracter anticivil, antireformist, fiind prototalitară prin definiție. Deaceea, în republicile Baltice, în Moldova, în alte regiuni au fost utilizate grevele ca instrument de luptă politică[186]. În 1989-1990 grevele politice ale separatiştilor tiraspoleni au adus daune economiei moldoveneşti în sumă de peste 200 mln. ruble.[187] Apropierea conservatoriilor din centru unional şi cei din PCM, majoritatea fiind la Tiraspol, a generat discuțiile referitoare la integritatea RSSM (un rol enorm avîndu-l OSTC – Consiliul unit al colectivelor de muncă). Acest fapt a condus la slăbirea mişcării de emancipare socială şi la dificultăți în apariția unei societăți civile democratice, cum a fost în Polonia, unde exista Sindicatul *Solidaritatea.*

Ultima etapa ***instituțională*** sau ***post-comunistă*** teoretic ar cuprinde primele alegeri parțial democratice în Sovietul Suprem al RSSM (25 februarie - 10 martie 1990), care au dat cîştig de cauză reprezentanților societății civile prezenți pe listele *Frontului Popular*. Acest fapt a fost soldat cu adoptarea unor legi ce vor realiza demontarea sistemului totalitar, culminând cu legea din 23 august 1991 care a anulat existența PCM (faza postcomunistă a lui Háraszti) şi proclamarea independenței la 27 august 1991, care a semnificat ieşirea de sub tutela sistemului autoritar, ruinarea de facto a URSS. In Europa de Est alegerile democratice erau un criteriu fundamental fiindcă ele semnificau ieşirea din totalitarism. Or, RSSM, era încă în componența URSS în 1990, iar forțele conservatoare aveau resurse destule pentru a înăbuşi „suveranizarea" republicilor. În plus, alegerile din februarie-martie s-au desfăşurat în condițiile vechiului sistem, ale unui pluralism neconsolidat[188].

Către anii 1990-1991 societatea civilă în spațiul URSS a cunoscut o dezvoltare cantitativă relevantă şi, concomitent, a sporit influența ei reală asupra proceselor sociale. În perioada dată în URSS existau peste 60.000 de diferite organizații neformale, care, însă, se aflau în permanență mişcare şi schimbare.[189] În 1990, în noile condiții de gospodărire, activau 23 mii (17%) din bibliotecile de masă, 12 mii (9%)din cluburi, 584 (78%) din teatrele

---

[186] *Шейнис Л. Какая платформа нам нужна. // Рабочий класс и современный мир, 1990, №3, с.8*

[187] *Solomon C. Procesul de democratizare a vieții politice în Republica Moldova. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XVIII. - Chişinău, USM, 2002, p.147.*

[188] *Славин Б. У истоков многопартийности. // Социально-политические науки, 1990, №10, с.69*

profesioniste şi aproximativ 1000 de muzee (40%).[190] Conform unor date, în 1991 s-au creat deja 20 partide unionale şi peste 200 de partide republicane şi regionale.[191] Aceste fenomene au fost calificate de mai mulți politologi drept „un indiciu important al ineficienței sistemului dat la etapa contemporană", iar „apariția unor numeroase organizații neformale, care tind să soluționeze şi să-şi apere interesele, bazîndu-se pe propriile forțe" ca un eşec al vechiului mecanism ce nu era orientat spre soluționarea problemelor lor.[192]

Apariția societății civile ca mişcare antitotalitară în Republica Moldova a fost un produs al reformării sistemului sovietic şi o consecință a influenței societății civile internaționale. Forma în care s-a produs fenomenul a fost stihiinică, conflictuală, realizîndu-se prin deşteptarea conştiinței naționale, dar şi emanciparea socială, fapt datorat apariției unor noi grupuri cu revendicări sociale radicale. Geneza societății civile ca sistem de instituții bine închegate începe doar după proclamarea independenței.

Bibliografie:

Bialer S., Mandelbaum M. The Global Rivals. - London, 1989.

Cioabă A., Păvălan L., Pogoceanu R. Societatea civilă şi drepturile omului. – Bucureşti, 1997.

Ciobanu Şt. Basarabia. Populația, istoria, cultura. - Chişinău, 1992.

Istoria ideilor politice. / Sub dir.E.Pisier. - Timişoara, Amarcord, 2000.

Marin C. Descoperirea societății civile (cazul Republicii Moldova). // Republica Moldova la începutul milieniului III: realități şi perspective. – Chişinău: USM, ISPRI, 2001.

Moraru A. Istoria romanilor. - Chişinău: Aiva, 1995.

Nove A. Stalinism and After. The Road to Gorbachev. - London, 1989.

Patrichi V. Mircea Druc sau lupta cu ultimul Imperiu. - Bucuresti, 1989.

Postică E. Rezistența antisovietică în Basarabia 1944-1950. – Chişinău: Ştiința, 1997.

Ruze A. La Moldova entre la Romanie et la Russie. - Paris, 1997.

Sava M. Adevărul despre Rusia de ieri şi de azi. - Bucureşti; Editura Societatea, 1995.

Tihonov L. Rezistenta religioasă anticomunistă în Moldova Sovietică. 1944-1965. - Chişinău, 2000.

[190] *Народное хозяйство СССР в 1990 г. Статистический ежегодник. - Москва, 1991, с.52.*

[191] *Голубев В. Многопартийность в советском обществе. // Социально-политические науки, 1991, №8, с.35*

[192] *Евсеев В. Механизмы разрешения противоречий и политическая система общества. // Социально-политические науки, 1990, № 9, с.80*

Tişmăneanu V. Reinventarea politicului. Europa Răsăriteană de la Stalin la Havel. - Iaşi: Polirom, 1997.
Бенюк В. Тоталитаризм как реальность: историко-политологическое исследование на примере послевоенной Молдовы. - Кишинев, 1998.
Коэн Д., Арато Э. Гражданское общество и политическая теория. – Москва, 2003.
Народное хозяйство СССР в 1990 г. Статистический ежегодник. – Москва, 1991.
Рыбалко П. Деятельность Коммунистической партии Молдавии по развитию рабочего класса и повышению его социальной активности (1959-1970). - Кишинев, 1976.
Яницкий О. Социальные движения. - Москва, 1991.

Prezentat la redacţie
la 2 noiembrie 2007

MEDIEREA PROBLEMELOR SOCIALE – UN IMPERATIV AL TIMPULUI[193]

Angela ZUBCO
Republica Moldova,Chişinău,
Universitatea de Stat din Moldova,
Facultatea Relaţii Internaţionale,
Ştiinţe Politice şi Administrative,
Catedra Ştiinţe Politice şi Educaţie Civică,
doctor în istorie,
lector superior

Mediation is an optional way of solving the conflicts in a peaceful way. It is done with the help of the third person specialized as a mediator, in neuter conditions, impartiality and confidentiality.

Mediation is based on the confidence of the both sides accorded to the mediator. This fact facilities the negotiations between them and supports it for solving the conflict, obtaining a reciprocal, advantageous, efficient and durable solution.

In fact, mediation is a way of noble justice. It saves time, emotions and finance. The mediator with the ability of a psychologist speaks with the sides,

[193] *Recenzent – doctor în drept, conferenţiar Tudor NEGRU*

finds the true interest of these and maintains always the confidentiality and impartiality. He could find the most proper solution according to the both interests of the sides, without imposing them. The mediator is not a judge, he accept the solution, or to find other variants with the mediator, or to withdraw from mediation.

The mediation is an alternative way of solving the disputed issues. It has its own history. It appeared from the practical activity of the ombudsman, first of all in USA, Scandinavian countries, Germany and France. It was established as an organization in EU, through the art.138 E, from the Treaty from Maastricht. The European mediator it is expressed a new concept of the relationship between EU and its citizens. From 2006, it was assumed by Romania and it follows to be implemented in Republic of Moldova too.

Medierea şi organizarea profesiei de mediator într-un stat de drept, reprezintă un triumf al strategiei de reformă în justiție şi o valorificare în plan național a experienței internaționale în domeniul metodelor alternative de soluționare a conflictelor. Am putea spune chiar că medierea are în prim plan omul, cu demnitatea şi valorile lui, lărgind poarta către Europa culturală şi politică.

Desfăşurarea activității de mediere conferă posibilitatea de a cunoaşte, în mod direct şi imediat, că medierea oferă soluționarea unei sfere largi de conflicte interumane. Ideea de soluționare a unui litigiu sau a unui conflict nedevenit litigios pe cale amiabilă, cu ajutorul unui specialist, mediatorul, câştigă tot mai mult teren şi aderenți. Procedura medierii este preferată de părți, oameni şi instituții, pe care complexitatea relațiilor sociale şi economice îi plasează la un moment în situații conflictuale diverse, specifice raporturilor de dreptul familiei, dreptul muncii, drept civil, comercial sau penal.

Rezolvarea acestor conflicte devine posibilă prin respectarea principiilor fundamentale ale procedurii de mediere, axate pe caracterul voluntar şi pe conceptele de neutralitate, imparțialitate şi confidențialitate.

Beneficiile conferite prin economisirea de timp, de stres emoțional, de cheltuieli, sunt evidente în comparație cu procedura judiciară clasică. Prin asistența specialistului se ajunge la soluții proprii acceptate de fiecare parte disputată.

Mecanisme ca suplețea şi flexibilitatea, autonomia părților şi lipsa oricărei constrângeri, funcționează şi sunt asigurate în mediere. Soluționarea litigiilor prin mediere, contribuie, înainte de orice argument la îmbunătățirea actului de justiție, mutând centrul de greutate pe criteriul cantitativ şi calitativ al soluțiilor adoptate, justițiabilii au alternativă la sistemul juridic, iar apărătorii lor asistă sau reprezintă în procedura medierii.

Termenul ,,mediere” provine din latinescul **,,mediare**”. El a fost introdus în SUA ca termen de specialitate în 1970 şi a fost preluat ca atare din limba engleză în cea germană. S-a *pornit* inițial de la ideea că, de la un anumit punct al dinamicii escaladării unui conflict, părțile nu mai pot să-şi soluționeze problemele. Aceste este momentul în care trebuie să intervină o parte terță, acceptată de toți ci implicați.

Metoda soluționării unui conflict într-un mod mai eficient şi mai ,,ieftin” atunci când dreptatea sau puterea se află într-un plan secund, a fost dezvoltată la Universitatea Harvard, fiind cunoscută şi sub numele de ,,Modelul Harvard”. Această procedură este larg răspândită în SUA - mai larg decât s-ar crede. Ea este folosită în cazul disputelor de familie sau maritale, ca mediere la divorțuri sau moşteniri, în domeniul justiției penale ca mediere între autori şi victime, în domeniul mediului ambiant, în politica comunală sub forma unor ,,mese rotunde” sau şcoli, sub forma unor programe de soluționare a conflictelor între elevi.

Conceptul de mediere şi implementarea ei a implicat un proces evolutiv de lungă durată chiar şi în țările cu tradiție în domeniul medierii, cum ar fi SUA, Țările Scandinave, Germania sau Franța. Uniunea Europeană a instituit acest institut al medierii, prin art.138 E al ***Tratatului de la Maastricht***, mediatorul european fiind expresia unei concepții noi despre relațiile dintre UE şi cetățenii săi. Astfel, s-a stabilit o legătură juridică între instituțiile Uniunii Europene şi cetățenii ei, un mijloc prin care aceştia îşi pot apăra interesele în fața autorităților.

Această instituție a fost propusă pentru UE în 1990 de către Danemarca, ideea fiind preluată din tradiția instituției ombudsman-ului. Primul mediator nominalizat (1 iulie 1995), a fost juristul finlandez Jacob Magnus Sodermann.

Sediul mediatorului european se află în Palatul Europei de la Strasbourg. Mediatorul este numit de Parlament, pe un termen de 5 ani, cu drept de reînnoire a mandatului şi poate fi revocat de Curtea de Justiție (CJCE) la inițiativa Parlamentului, sprijinită de 1/10 din deputați.

Mediatorul îşi desfăşoară activitatea sa în deplină autonomie, fără implicarea autorităților, într-un mediu respectuos. Cetățenii pot adresa orice plângere în legătură cu funcționarea administrației comunitare, urmată de demararea unei anchete de către mediator, asupra activității instituției incriminate. În cele din urmă, se pregăteşte un raport adresat Parlamentului, petentului şi administrației respective, în care se comunică rezultatele anchetei. Din acest moment, mediatorului îi revine sarcina de a negocia în scopul apropierii diverselor puncte de vedere. În cazul unei erori administrative evidente, mediato-

rul propune remedii, iar în momentul refuzului la colaborare, el poate cere o intervenție parlamentară.

Prin scopul şi activitatea sa, instituția medierii europene, a devenit în timp o sluție importantă în perspectiva construirii unei Europe mai democratice şi un model de justiție elegantă inevitabilă.[194]

Modelul european de mediere a fost preluat mai târziu de către multe state pentru varianta națională. Vecinii noştri români, se află în curs de implementare a acestei instituții, începând cu anul 2006, când au adoptat ***Legea nr. 192 din 16 mai privind medierea şi organizarea profesiei de mediator.*** Prin această Lege, medierea în România este legalizată drept o ,,modalitate facultativă" de soluționare a conflictelor pe cale amiabilă dar cu ajutorul unei terțe persoane specializate în calitate de mediator, în condiții de neutralitate, imparțialitate şi confidențialitate.

Medierea se bazează pe încrederea pe care părțile o acordă mediatorului ca persoană aptă să faciliteze negocierile dintre ele şi să le sprijine pentru soluționarea conflictului, prin obținerea unei soluții reciproc avantajoase, eficiente şi durabile.

Legislația românească tratează medierea drept o formă nobilă de justiție. Mediatorul este pus în situație ca, discutând cu părțile, atât împreună, dar şi separat cu fiecare (dacă se va considera necesar), să mențină întotdeauna confidențialitatea discuțiilor, cu abilitatea de psiholog, să încerce să pătrundă în profunzimea disputei şi să surprindă problema şi interesul real al fiecăruia dintre părți. Din acest moment mediatorul poate identifica soluții potrivite intereselor tuturor părților implicate, soluții pe care le propune acestora, dar pe care nu le poate niciodată impune.

Mediatorul nu este judecător, mediatorul nu dictează. Părțile sunt libere oricând să accepte soluția, să caute variante împreună cu mediatorul sau să renunțe la mediere, fapt pentru care medierea este considerată o metodă alternativă de soluționare a litigiilor.

Ca persoană neutră, mediatorul în România este obligat conform legii să asigure părțile în conflict în încercarea de a găsi o înțelegere mutual acceptată, să explice procedura de mediere şi să răspundă la întrebările părților. După aceea, fiecare participant la procedura de mediere are posibilitatea de a-şi expune cazul şi punctul său de vedere fără a fi întrerupt. Mediatorii nu decid cu privire le cine are dreptate, nu judecă ce s-a întâmplat şi nu caută vinovații. Ei ajută participanții să-şi identifice nevoile reale. În final, mediatorii vor ajuta

---

[194] *Ferreol G. (coord.) Dicționarul Uniunii Europene. – Bucureşti, Polirom, 2001, p.101*

părțile să găsească o soluție durabilă a conflictului, evitându-se procese, cheltuieli şi nervi.[195]

Motivația medierii poate fi exprimată în felul următor:

Medierea are sens *– în timpul medierii dețineți controlul, luați singuri deciziile, soluțiile aparțin persoanelor care vor suporta şi consecințele, mediatorii nu îşi impun propriile păreri sau soluții.*

Medierea este voluntară *– părțile vin la mediere doar dacă doresc şi pot încheia medierea în orice moment.*

Medierea este confidențială *– sesiunile de mediere nu sunt publice şi nu poate fi dezvăluit nimic din ceea ce se comunică în timpul medierii.*

Medierea economiseşte timp şi resurse *- medierile pot fi programate în câteva zile iar înțelegerea poate fi găsită facil.*

Medierea este convenabilă *– programările pot fi făcute la orice oră convenabilă.*

Medierea presupune că părțile din conflict nu sunt adversari *– părțile se concentrează împreună pentru a găsi o soluție unanim acceptată.*

Medierea presupune respect *– procedura de mediere se desfăşoară în condițiile de respect reciproc, părțile sunt ajutate să-şi mențină relațiile bun e din trecut.*

Medierea funcționează *– sunt cunoscute multiple rezultate de soluționare pozitivă a conflictelor în lume prin metoda medierii.*

Prin mediere pot fi soluționate un şir de litigii de drept civil: tăinuire, revendicare, evacuare, partaj, la cele de drept al familiei: divorț, partaj, încredințare minori, de drept penal: plângeri prealabile de lovire, calomnie, tulburare de posesie, distrugere, de drept comercial: pretenții, executarea contractelor, litigii între asociați până la litigii de muncă privind drepturi băneşti etc.

Din cele expuse mai sus, medierea presupune respectarea unor principii generale, spre exemplu: accesul liber şi egal la această procedură, liberul consimțământ, principiul confidențialității, principiul imparțialității, principiul neutralității, libera alegere a mediatorului, care stau la baza activității mediatorului.

Dacă legea nu prevede altfel, părțile, persoane fizice sau juridice, pot recurge la mediere în mod voluntar, inclusiv după declanşarea unui proces în fața instanțelor competente, sau la propunerea acestea, convenind să soluționeze pe această cale orice conflict.

Pentru Republica Moldova, instituția medierii este în curs de implementare. În prezent se lucrează asupra *Legii cu privire la mediere,* urmând ca ace-

[195] *Legea României privind medierea şi organizarea profesiei de mediator, nr.192 din 16 mai 2006. // Monitorul Oficial al României nr.441 din 22 mai 2006, art.29-37.*

astă lege să fie promulgată. În această ordine de idei menționăm că, *Institutul pentru reforme penale,* a implementat un proiect în domeniul medierii în procedura penală şi a participat la promovarea proiectului de lege privind medierea. Acest fapt ne dovedeşte că, statul conlucrează cu societatea civilă în acest sens.

Proiectul noii legi prevede atribuirea calității de mediator persoanelor care au capacitate deplină de exercițiu, au studii superioare, nu au antecedente penale, au absolvit cursurile de pregătire inițială a mediatorilor şi au fost atestate de către Consiliul de mediere. Acest consiliu v-a autoriza persoanele care întrunesc condițiile prevăzute mai sus, ținând cont şi de reputația persoanei candidate, pentru a nu aduce atingere prestigiului profesiei.

Mediatorul are dreptul la onorariu, stabilit prin negociere cu părțile, în funcție de natura şi obiectul conflictului, precum şi la compensarea cheltuielilor ocazionale de mediere. La fel are dreptul să informeze publicul referitor la desfăşurarea activității sale, cu respectarea principiului confidențialității, să aplice propriile reguli de organizare a procesului de mediere prin stipularea acestora în contractul de mediere, fără să încalce dispozițiile stipulate în lege.

Pe lângă drepturi, mediatorul are şi un şir de obligații, legate de asigurarea respectării principiilor medierii, abținerea de la mediere în cazul unor incompatibilități prevăzute de legislație, informarea părților cu privire la procesul de mediere, la scopul şi efectele acesteia, depunerea diligenței pentru a nu admite ca acordul de împăcare să conțină formulări ce aduc atingere bunelor moravuri. Mediatorul poartă răspundere civilă, în condițiile legii, pentru cauzarea de prejudicii prin încălcarea obligațiunilor sale.

Informația obținută în cadrul medierii este confidențială şi nu poate fi folosită fără acordul scris al părților. În scopul asigurării confidențialității procesului de mediere, în temeiul şi în condițiile legii, mediatorul nu poate fi audiat în privința faptelor sau actelor de care a luat cunoştință în cadrul procedurii de mediere. Mediatorul este în drept să facă declarații în favoarea părților mediate, însă darea declarațiilor, în aceste cazuri, exclude participarea lui ulterioară în procesul de mediere.

La rândul lor şi părțile implicate în mediere au drepturile sale, legate de acceptarea sau refuzarea medierii, solicitarea unui mediator sau renunțarea acestuia, alegerea în calitate de mediator a unei persoane chiar dacă aceasta nu este în Tabelul mediatorilor stabilit de Ministerul Justiției, informarea asupra procesului de mediere, efectele medierii, efectele semnării unui acord de împăcare. La capitolul acesta mai atribuim şi informarea asupra consecințelor legate de nerespectarea prevederilor acordului de împăcare, posibilitatea de a se retrage în orice moment din mediere şi semnarea unui acord de împăcare. În cele din urmă, părțile sunt responsabile de rezultatele medierii şi de conți-

nutul acordului de împăcare, precum şi de atmosfera de lucru în procesul medierii.

Persoana care doreşte să desfăşoare în mod profesionist activitatea de mediator are obligația de a absolvi cursurile de pregătire inițială a mediatorilor şi de a fi atestați de către Consiliul de mediere.

Se propune atât pregătirea inițială a mediatorilor, cât şi pregătirea continuă a acestora. Atestarea mediatorilor se efectuează de către Consiliul de mediere conform Regulamentului privind atestarea mediatorilor, aprobat de acest consiliu. Statutul de mediator se confirmă prin atestatul pentru exercitarea profesiei de mediator, eliberat în baza ordinului ministrului justiției.

Mediatorul atestat îşi poate desfăşura activitatea prin birou individual sau prin birou asociat de mediatori. Biroul individual poate aparține unui singur mediator atestat (fondatorul biroului) şi se prezintă în raporturile juridice ca persoană fizică. Biroul asociat de mediatori poate fi fondat de doi sau mai mulți mediatori atestați (fondatori ai biroului) şi este persoană juridică. Mediatorul sau mediatorii asociați pot angaja sau contracta traducători, jurişti, alt personal de specialitate sau de serviciu.

Tabelul mediatorilor cuprinde date despre mediator, sediul acestuia, domeniul medierii în care este specializat mediatorul, limba în care se desfăşoară medierea şi altă informație relevantă. Ministerul Justiției este responsabil de publicarea anuală a Tabelului mediatorilor în Monitorul Oficial al Republicii Moldova.

Mediatorul poate solicita un onorariu pentru munca sa, precum şi compensarea cheltuielilor ocazionate de mediere, în mărimea stabilită prin acord cu părțile. Onorariul mediatorului nu este dependent de rezultatele medierii. Mediatorii achită impozite, contribuții de asigurări sociale de stat obligatorii şi prime de asigurare obligatorie de asistență medicală şi beneficiază de garanțiile sociale de stat prevăzute de lege.

Consiliul de mediere se înființează pe lângă Ministerul Justiției. Membrii acestui Consiliu sunt desemnați prin concurs public din rândul mediatorilor sau din corpul ştiințific, didactic, pentru un mandat de 4 ani. Calitatea de membru al Consiliului de mediere nu este remunerată, iar activitatea acestui organ se desfăşoară în baza Regulamentului adoptat.[196] Consiliul de mediere este condus de către un preşedinte, ales de către membrii acestuia pe o durată de 2 ani. Adoptarea hotărârilor este efectuată cu majoritatea simplă a voturilor celor 9 membri ai săi.

Printre atribuțiile de bază ale acestui organ deliberativ se enumără: efectuarea atestării mediatorilor, elaborarea de standarde şi de programe – cadru

[196] *Proiect de Lege cu privire la mediere din Republica Moldova, art.21*

pentru pregătirea inițială şi continuă a mediatorilor, verificarea modului de organizare şi desfăşurare a cursurilor de mediere, întocmeşte şi actualizează Tabelul mediatorilor, examinează sesizările privind activitatea mediatorilor, hotărăşte asupra răspunderii disciplinare a acestora, elaborează şi aprobă normele deontologice etc.

Lansarea procedurii de mediere este considerat momentul semnării unui contract de mediere între părți şi mediator, în care sunt trecute identitatea părților şi a reprezentanților acestora, obiectul conflictului,angajamentul reciproc al părților, angajamentul față de achitarea onorariului prevăzut pentru mediator, precum şi modul de calcul al acestuia. Cursul termenelor de prescripție se suspendă pe durata desfăşurării medierii, de la data încheierii contractului de mediere. Contractul de mediere va cuprinde identitatea părților şi a reprezentanților lor, obiectul conflictului mediat, angajamentul părților de a achita onorariu etc.

Medierea se bazează pe cooperarea părților şi utilizarea, de către mediator, a unor metode şi tehnici specifice, completate printr-un orizont larg de cunoştințe şi abilități ale mediatorului, alături de comunicare şi negociere.

Încetarea medierii are loc prin convenirea asupra unui acord între părți, prin constatarea de către mediator că părțile nu pot ajunge la un acord, prin renunțarea de către părți la mediere etc. Nesoluționarea conflictului timp de 3 luni şi ne solicitarea părților a continuării acestei medieri, poate oferi mediatorului dreptul de a înceta medierea.

În cazul intentării unui proces de judecată în legătură cu conflictul supus medierii, la încetarea medierii, mediatorul va informa, printr-un raport scris, instanța de judecată, părțile sau, după caz, organele de urmărire penală despre rezultatele medierii.

În cazul în care conflictul supus medierii prezintă aspecte dificile sau controversate de natură juridică ori din orice alt domeniu specializat, mediatorul, cu acordul părților, poate să solicite punctul de vedere al unui specialist din domeniul respectiv.

Dacă se ajunge la consens, părțile semnează un acord de împăcare, contrasemnat de către mediator. Acest acord va include angajamentele asumate de părți şi poate fi afectat de termene şi condiții. Părțile î-si păstrează dreptul de a apela la instanța de judecată pentru executarea silită a obligațiilor asumate prin acordul de împăcare, în cazul refuzului de a executa aceste obligații.

Din cele expuse mai sus, acordul de împăcare este executoriu în condițiile legii civile. Iar în lipsa unui termen expres de executare – la expirarea termenului de 15 zile de la data semnării acestuia.[197]

[197] *Ibidem, art.29-35*

Specificul medierii litigiului civil aflat pe rol în instanța judecătorească sau arbitrală, presupune suspendarea examinării cauzei civile în instanța amintită, la cererea ambelor părți, ia în cazul soluționării litigiului civil pe calea medierii, instanța de judecată va dispune încetarea procesului în condițiile art. 265 şi 266 din Codul de procedură civilă.

Particularitățile medierii în cadrul raporturilor de familie, impun mediatorului să urmărească ca rezultatul medierii să u contravină interesului superior al copilului, să nu împiedice creşterea şi dezvoltarea normală a acestuia.

Dacă se stabilesc asemenea fapte care pun în pericol creşterea sau dezvoltarea normală a copilului, mediatorul este obligat să sesizeze autoritatea pentru protecția drepturilor copilului.

Medierea cauzelor penale presupune, în primul rând, participarea numai a mediatorului atestat şi inclus în Tabelul mediatorilor, precum şi prezentarea în calitate de părți a victimei infracțiunii şi a făptuitorului. Făptuitor, în condițiile legii, este considerată persoana fizică sau juridică bănuită, învinuită, inculpată de săvârşirea unei infracțiuni sau condamnată pentru ea. Dacă la medierea în cauzele penale, una dintre părți este minor, participarea pedagogului sau a psihologului este obligatorie. În acest caz procesul de mediere este reglementat de Legea cu privire la mediere, Codul penal, Codul de procedură penală, Codul de executare şi de alte acte normative. De amintit că, procesul de mediere nu substituie şi nu suspendă procesul penal, iar faptul participării la mediere nu poate servi ca dovadă a recunoaşterii vinovăției, precum şi nesemnarea acordului de împăcare nu poate prejudicia situația părților. Subliniem la fel că, drepturile mediatorului în procesul de mediere în cauzele penale sunt mai largi, oferind posibilitatea mediatorului de a lua cunoştință de informația privind fondul cauzei, de informațiile privind părțile participante la mediere, să aibă întrevederi cu părțile, inclusiv cu partea privată de libertate, fără a se limita numărul şi durata întrevederilor, dar poartă răspundere pentru divulgarea informației puse la dispoziția sa în etapa de urmărire penală sau de judecare a cauzei în cadrul unui proces. Legea face referire şi la un şir de incompatibilități ale mediatorului în procesul de mediere în cauzele penale. Nu poate fi admis în calitate de mediator în cauzele penale: ofițerul de urmărire penală, procurorul, judecătorul, avocatul uneia dintre părți, precum şi persoana incompatibilă în baza unor legi speciale. Se recomandă în asemenea caz, abținerea mediatorului de la participarea în procesul de mediere, conform prevederilor art.33 alin.(2) din Codul de procedură penală.

În cazul medierii în cauzele penale în care împăcarea părților are drept rezultat înlăturarea răspunderii penale, părțile au dreptul de a beneficia de serviciile unui mediator plătit de stat, în condițiile stabilite de Guvern. Mediatorul prezintă organului de urmărire penală sau instanței judecătoreşti, acordul

de împăcare, împreună cu un raport scris privind măsurile aplicate şi rezultatul medierii, fără a dezvălui conținutul întrevederilor cu părțile. Organul de urmărire penală sau instanța verifică, în prezența părților, dacă acordul de împăcare a fost semnat conştient, benevol şi cu respectarea drepturilor părților şi procedează în conformitate cu legea.

Experiența implementării medierii în lume demonstrează că părțile aflate în conflict se îndreaptă cu încredere spre procedura soluționării amiabile a acestuia, conştientizând beneficiile conferite prin economisirea de timp, stres emoțional, de cheltuieli chiar, spre deosebire de procedura judiciară clasică, bucurându-se atunci când, cu asistența specialistului ajung la decizii consensuale convenabile, la soluții proprii acceptate de fiecare parte disputată. Mecanisme ca suplețea şi flexibilitatea, autonomia părților şi lipsa oricărei constrângeri, funcționează şi sunt asigurate în mediere.

Soluționarea litigiilor prin mediere aduce în mod clar beneficii pe multe planuri. Contribuie, înainte de orice argument, la îmbunătățirea calității relațiilor sociale, familiale, colegiale etc. Experiența soluționării unor conflicte asemănătoare impune o cultură a comunicării începând de la familie şi terminând cu statul ce reprezintă familia mare a unui popor. Practicarea profesiei cu demnitate, desfăşurarea de programe de formare profesionale şi manifestarea permanentă a interesului mediatorilor prin îmbunătățirea nivelului de cunoştințe, pot conferi prestigiu profesiei şi pot determina câştigarea încrederii societății civile în instituția medierii.

În această ordine de idei, după adoptarea *Legii cu privire la mediere*, este absolut necesar deschiderea unor Centre de mediere în țară, în care vor fi instruiți viitorii mediatori în tehnicile şi în spiritul medierii. Acest fapt este deja prevăzut in noul proiect de lege, dar urmează a fi stipulată modalitatea implementării lui.[198]

Conflictul este o industrie în creştere. Societatea nu poate trăi în conflict, aşa cum nu poate să-l ignore. Pe măsură ce lumea devine mai independentă, oamenii ,,se lovesc" unii de alții din ce în ce mai des. Medierea oferă toate posibilitățile de a gestiona conflictul, de a administra creativ probleme dure pentru tratarea oamenilor cu răbdare, decență şi integritate. În opinia noastră, medierea este tehnică şi artă, principii şi stare de spirit deopotrivă.

Mediatorul este indicat să fie o persoană cu experiența care are abilități de negociere. De asemenea trebuie să fie cu o reputație fără obiecții, deoarece încrederea şi echidistanța sunt elemente cheie pe care se bazează mediatorul.

---

[198] *Ibidem, art.13 -14.*

Oricâte cunoştinţe şi abilităţi de negociere nu ar avea, dacă nu reuşeşte să câştige încrederea părţilor, medierea nu are şanse.[199]

Pentru a proteja reuşita acestei instituţii, Consiliul de mediere este investit din start cu dreptul de a urmări desfăşurarea profesiei de mediator, de a proteja onoarea şi prestigiul ei. În acest sens Consiliul de mediere elaborează Codul Deontologic al Mediatorului în Republica Moldova (CDMRM).

Codul respectiv constituie un instrument pentru asistenţa informaţională a mediatorilor, conţine principiile şi valorile fundamentale obligatorii în exercitarea drepturilor şi obligaţiilor mediatorilor. Pe lângă principiile principale expuse în acest instrument important al mediatorului, sunt trecute în revistă standarde de etică personală a mediatorului: onestitatea, concentrarea, rapiditatea şi disponibilitatea, toleranţa, încredere, respect, răbdare, empatie, compatibilitate etc.

Mediatorul trebuie să medieze doar cazurile acoperite prin calificarea şi capacităţile personale, pentru a satisface aşteptările raţionale ale părţilor. Cumulul unor activităţi care ar prejudicia activitatea sa, ar limita capacitatea e a fi imparţial şi neutru sau ar perturba autoritatea sa morală, sunt interzise.

Mediatorul trebuie să cunoască literatura ce abordează problema medierii, să fie la curent cu inovaţiile din domeniu şi să le aplice în practică prin participarea activă la conferinţe de instruire, ateliere de lucru, întâlniri, seminare ce abordează tema medierii şi soluţionarea conflictelor. Practicarea acestei profesii impune îmbunătăţirea continuă a nivelului de cunoştinţe în ceea ce priveşte teoria şi practica medierii şi trebuie să investească în dezvoltarea spirituală a propriei personalităţi.[200]

Oamenii au uneori talentul natural de a spune exact ce nu trebuie, în momentele critice. Şi atunci se trece de ,,point of no return”, momentul tăierii punţilor de comunicare.

Din păcate pentru cultura noastră socială românească, comunismul a distrus ceea ce exista în perioada interbelică ca factor de mediere, în special în mediul rural. Preotul, învăţătorul sau boierul, erau elemente de reglare socială care prin educaţia şi cultura lor îndeplineau rolul de mediatori. Odată cu erodarea statutului acestor persoane, a dispărut şi conştiinţa faptului că disputele care nu pot fi rezolvate pe cale amiabilă de către părţile implicate, nu trebuie neapărat să ajungă în instanţă.

---

199 *Rotaru V. Ghid de mediere pentru semeni. – Chişinău: SIEDO, Moldova, 2006, p.5.*

200 *Proiectul Codului Deontologic al Mediatorului în Republica Moldova. – Chişinău: Institutul pentru reforme penale, 2006, art.6-7; Vezi: Codul de Etică şi Deontologie profesională a mediatorilor din România. – Bucureşti, Consiliul de mediere din România, 2007*

A reinstaura în mentalitatea noastră conştiinţa faptului că medierea este o alternativă reală şi eficientă în rezolvarea conflictelor este o sarcină grea şi de durată. Odată început acest proces, medierea va câştiga din ce în ce mai mult teren. Multe resurse vor fi economisite şi multe oportunităţi vor fi fructificate.[201]

Primind răspunsul doar la câteva întrebări legate de un conflict în desfăşurare, în foarte scurt timp, putem transforma părţile implicate în dispută în potenţiale părţi ale medierii. De ce să decidă un judecător cum să soluţioneze un conflict dintre tine şi o altă persoană când cel care soluţionează litigiul poţi fi chiar tu? Cunoaşte altcineva problemele tale mai bine decât tine? Cine poate găsi o soluţie mai bună pentru tine, instanţa de judecată sau stă chiar în puterea ta să o găseşti?

În concluzie,medierea îţi oferă nu numai soluţionarea multor probleme, ea îţi dă posibilitatea de a preîntâmpina apariţia conflictelor, cultivând cultura juridică a unei societăţi cu adevărat democratică şi promovând valorile ei. Prin natura sa, medierea devine un adevărat imperativ al timpului nostru.

Bibliografie

Legea nr.192 din 16 mai 2006 privind medierea şi organizarea profesiei de mediator în România. // Monitorul Oficial al României, nr.441 din 22 mai 2006;

Codul Deontologic al Mediatorului în Republica Moldova (proiect). – Chişinău: Institutul de reforme penale din Republica Moldova, 2007

Codul de Etică şi Deontologie profesională a mediatorilor din România. – Bucureşti: Consiliul de mediere din România, 2007

Ferreol G. (coord.). Dicţionarul Uniunii Europene. - Bucureşti, Polirom, 2001

Rotaru V. Ghid de mediere printre semeni. – Chişinău: SIEDO, Moldova, 2006.

Prezentat la redacţie
la 7 noiembrie 2007

[201] *www.cmediere.ro; www.google.ro. Instituţia medierii. // Institutul de reforme penale. Broşuri.*

COMPARTIMENTUL
RELAȚII INTERNAȚIONALE

DIPLOMAȚIA PARLAMENTARĂ MOLDOVENEASCĂ ÎN CONTEXTUL INTEGRĂRII EUROPENE[202]

Angela COLAȚCHI
Republica Moldova, Chişinău
Academia de Administrare Publică
pe lîngă Preşedintele Republicii Moldova
şef-catedră Relații internaționale,
doctor în ştiințe sociologice

We tend to speak about democratization processes relating them to the political systems in transition, though the democratization processes which possess the reproductive quality, take also place in domain considered static, such as for example diplomacy. The democratization processes have contributed to the reactivation of parliamentary diplomacy, a phenomenon of enormous political potential.

The specifics of parliamentary diplomacy in the promotion of the national interest consists in the fact that the parliament apriori is a synthesis of the most powerful political forces that represent the society's interests on the internal and international levels. Speaking about the parliamentary dimension in the governors' external activity, it is necessary to mention the presence of at least two factors in the contemporary world life. The globalization processes change the economic side, the goods markets, the labour market, the capital, the technologies (HTs), and informational-communicative systems.

These are the most dynamic segments of the contemporary world, being at the same time the catalysts in the process of establishing new far-reaching social internal and external relations. The second factor is the increase of the degree of instability, uncertainty and the unforeseen of international processes, which affect directly the contemporary diplomacy including the parliamentary one, by putting forth new demands. Concrete issues, connected with economic, commercial and informational technologies, appear in the foreground. Their solution imposes the need for more operative mechanisms, flexible to reactions, to cooperate with social institutions. In this context, the

[202] *Recenzent – doctor în ştiințe politice Rodica RUSU*

parliamentary diplomacy has the role of an ideal linking mechanism. It is realized through a specific ensemble of methods such as: legislative activity, elaboration and adoption of laws, ratification of international treaties, collaboration with mass-media and the civil society, direct contacts established at international parliamentary forums.

În relațiile internaționale contemporane au intervenit schimbări care nu întotdeauna pot fi explicate în cadrul paradigmelor clasice. Acestea diferă substanțial de sistemul legăturilor permanente dintre actorii internaționali. Diversificarea lumii moderne, a vieții internaționale, apariția noilor actori internaționali, accelerarea ciclurilor proceselor socioculturale şi politice, tendințele globalizării, inevitabil impun alte procedee de abordare, alte paradigme care ar încerca să cuprindă realitatea relațiilor internaționale contemporane. Şi probabil au dreptate reprezentanții post-modernismului, remarcând că lumea este mul mai complicată şi diversă decât schemele raționaliste, deşi destul de comode, de reducere a analizei şi explicării fenomenelor sociale „dintr-un anumit punct de pornire". Universalismul raționalismului clasic devine problematic atât pentru sistemul relațiilor internaționale, cât şi pentru investigarea fenomenelor în contextul dezvoltării politice contemporane.

Evenimentele ultimului deceniu al secolului XX, transformările fără precedent ale sistemelor politice şi economice ale statelor din Europa Centrală de Est, fosta URSS au produs schimbări considerabile şi în conştientizarea proceselor de modernizare. Actualmente urmărim câteva tendințe contradictorii:

- Statele, aflate la diverse nivele de dezvoltare, totuşi în unii parametri se apropie;
- Altă tendință, procesul de diferențiere dintre state;
- Cea de a treia tendință este cea de individualizare (dacă doriți personificare) a procesului de comunicare a actorilor internaționali.

Paradigma post-modernistă încearcă să fixeze originalele corelări dintre „integru" şi „pluralism", astfel practica demonstrează dependența directă dintre accelerarea pe de o parte a extinderii principiilor şi valorilor democratice universale în lume şi, pe de altă parte, intensificarea insistenței noilor actori (state) în cea ce priveşte apărarea dreptului la propria existență, integritate şi interese.

Pe de o parte subiecții relațiilor internaționale, de diferit grad de instituționalizare, se conformează unor exigențe universale, pe de altă parte, utilizând toate mecanismele şi pârghiile aflate la îndemână, apără, promovează propriile interese.

Nu ne vom opri cu lux de amănunt asupra problemei ***interesului național***, dor aşi remarca că acesta nu poate fi identificat (utilizat, deşi în literatura de specialitate se întâmplă) ca sinonim al ***interesului statului***, aceste noțiuni mai repede se completează reciproc.

Dorim să demonstrăm că anume ***diplomația parlamentară*** este cel mai potrivit şi adecvat instrument de promovare anume a interesului național, nu doar a celui statal. Sursa ai acestei afirmări o găsim în explicația acestui fenomen, fără care procesele politice internaționale sunt de neconceput. De fapt anume diplomația parlamentară, sub formă de solii ad-hoc a polisurilor antice greceşti stă la baza, şi nu doar din aspect etimologic, a diplomației clasice, care după cum se ştie tradițional este o prerogativă a puterii executive.

Noi ne-am obişnuit să vorbim despre procese de democratizare, raportându-le în cele mai dese cazuri sistemelor politice aflate în tranziție, deşi procesele de democratizare care posedă calitatea de reproducere şi nu au limită, precum nu o are nici perfecțiunea, au loc şi în domeniile considerate statornicite, spre exemplu diplomația. Anume procesele de democratizare (nu mă refer doar la Republica Moldova) au contribuit la reactivarea contemporană a diplomației parlamentare – fenomen cu un potențial politic enorm, care ia o amploare din ce în ce mai mare, dar care deocamdată din punct de vedere teoretic valorificat şi analizat insuficient. Începând cu lipsa unei definitivări categoriale a diplomației parlamentare şi terminând cu cele ale unor analize comparate dintre diplomația tradițională şi cea parlamentară.

Specificul diplomației parlamentare ca instrument de promovare a interesului național, constă în faptul că parlamentul, apriori, reprezintă o sinteză a celor mai puternice, pentru un ciclu de 4 ani, forțe politice, cărora electoratul le-a acordat cinste dar şi obligațiunea de a le reprezenta propriile interese, atît pe plan intern, cît şi pe cel extern. Vorbind despre dimensiunea parlamentară în activitatea externă a guvernanților este necesar de menționat prezența în viața mondială contemporană cel puțin a doi factori, care o influențează. Este vorba în primul rînd despre procesele de globalizare. Nu vom face o analiză amplă a acestora, doar vom constata că vădit globalizarea în linii mari schimbă economicul, piețele de desfacere a mărfurilor, piața muncii, capitalului, hîrtiilor de valoare, instituțiile financiare, tehnologiilor (HT-urilor), în deosebi sistemele informațional-comunicative. Cele enumerate sunt unele din cele mai dinamice segmente ale lumii contemporane, fiin în acelaşi timp catalizatori în procesul de stabilire a unui nou sistem de relații sociale de anvergură atît internă, cît şi externă. Cel de al doilea factor, menționat de mai mulți analişti, este majorarea gradului de instabilitate, incertitudine şi imprevizibilității a proceselor internaționale, în lumea contemporană dinamică devine din ce în ce mai dificil de a controla, prognoza şi prevedea consecințele schimbărilor.

Prezența acestor doi factori afectează în mod direct diplomația contemporană, inclusiv şi cea parlamentară, înaintîndu-i noi cerințe. În prim plan apar chestiuni concrete legate de problemele economice, comerciale şi a tehnologiilor informaționale, ce intră în opoziție cu problemele numite de profesionali „diplomației joase". Soluționarea acestor chestiuni impune mecanisme mult mai operative, flexibile de reacționare, de colaborare cu diferite instituții sociale, cu societatea civilă. În acest context diplomației parlamentare îi revine funcția unui mecanism ideal de legătură. Ea este realizată prin intermediul ansamblului specific de metode:

- Activitatea legislativă, elaborarea şi adoptarea legilor, ratificarea tratatelor internaționale;
- Colaborarea cu mass-media şi societara civilă, contactele directe prin intermediul forurilor parlamentare internaționale.

Există două forme de exercitare a diplomației parlamentare – delegații a forului legislativ la organismele parlamentare internaționale (APLE, Uniunea Interparlamentară – cea mai veche (din 1898), AP a OSCE, a GUAM...); cea de a doua formă - grupurile de prietenie dintre deputații diferitor state.

Diplomația parlamentară, în comparație cu cea tradițională, are mai multe avantaje, repetăm fapt cauzat prin caracterul său democratic:

- Este mai directă, cu posibilități de reacție diverse – delegațiile parlamentelor de obicei sunt constituite din reprezentanți ai tuturor, cînd tehnic este posibil, formațiunilor politice, care în funcție de interesele lor politice diferite pot reacționa diferit;
- Sunt situații când printr-un lobby bine organizat, sub formă de protonegocieri, diplomația parlamentară poate obține rezultate superioare celor a diplomației tradiționale;
- Eşecul diplomației parlamentare nu este de aceeaşi anvergură cu cel al diplomației tradiționale;
- Prin diplomația parlamentară pot fi testate unele propuneri de soluționare a chestiunilor de contradicții dintre state;
- Câmpul aplicativ al diplomației parlamentare este mult mai larg decât al diplomației tradiționale...

Tezele enunțate sunt bine observate făcând o analiză comparativă statistică şi de conținut a comunicatelor serviciului de presă a Parlamentului Republicii Moldova în perioada sesiunii de primăvară 2003 şi 2007. Analizei simetrice au fost supuse sesiunile celui de al treilea an de deținere a mandatului în două legislaturi consecutive.

În prima jumătate a anului 2003 eforturile atât a diplomației tradiționale, cît şi ale celei parlamentare moldoveneşti erau concentrate în primul rând

asupra preluării şi realizării cu succes a preşedinției Comitetului de Miniştri al Consiliului Europei. La acel moment Republica Moldova avea de demonstrat că majoritatea punctelor din Rezoluția Adunării Parlamentare (Consultative) a Consiliului Europei privind funcționarea instituțiilor democratice în Moldova sunt îndeplinite sau în curs de realizare. Aceste precum şi chestiuni au fost discutate în cadrul şedinței găzduite la Chişinău în 27 mai 2003 a Comisiei Permanente şi a Biroului Adunării Parlamentare a Consiliului Europei.

La fel spre finele lunii şi anume în 21-22 mai 2003 la Bruxelles sub egida Parlamentului European are loc cea de-a patra Conferința parlamentara a Pactului de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est "O noua politica a Uniunii Europene pentru Europa de Sud-Est, procesul de stabilizare si asociere reînnoit si perspectiva de aderare". La lucrările acelui for din partea Parlamentului Republicii Moldova participă vicepreşedintele Parlamentului M.Camerzan, fiind şi în calitate de preşedinte a Comisiei (speciale) pentru integrare europeană (comisia a fost constituită la 28 februarie 2003), Dumnealui a prezentat mesajul european clar, care sublinia că „participarea la Pactul de Stabilitate este o posibilitate adițională de a extinde cooperarea regionala cu celelalte state sud-est europene şi de integrare în Uniunea Europeana.”[203] Profitând de tribuna Parlamentului European, M.Camerzan, abordează chestiunea, exprimând speranța, ca în timpul apropiat Republica Moldova va beneficia de un regim de comerț asimetric cu Uniunea Europeana, oferit Moldovei de către UE în 2005 în cadrul **Sistemului Generalizat de Preferințe (GSP).** Din 1 ianuarie 2006 Moldova beneficiază în relațiile comerciale cu UE de un nou sistem generalizat de preferințe, GSP-plus, care a înlocuit sistemul de preferințe GSP.

În cadrul aceluiaşi for reprezentantul Parlamentului Republicii Moldova în mod franc salută intențiile Uniunii Europene de a oferi, in anul 2004, un Plan de acțiuni individual pentru Republica Moldova, plan care a fost semnat la Bruxelles la 22 februarie 2005.

În 2003 la Chişinău între 10 şi 13 iunie şi-a desfăşura activitatea cea de-a 21-a sesiune plenară a Adunării Generale a Adunării Parlamentare a Colaborării Economice la Marea Neagra (APCEMN), şedințele căreia au fost prezidate de către Preşedintele Parlamentului Republicii Moldova E.Ostapciuc. La acest for au fost puse în discuții chestiuni generale privind rolul parlamentelor în dezvoltarea economică şi consolidarea stabilității în țările membre ale CEMN, de asemenea participanții au abordat o serie de probleme de ordin economic, comercial, tehnologic si ecologic, juridic, politic, social, cultural si

[203] *Comunicatul de presă „Mihail Camerzan despre perspectivele integrarii europene a Republicii Moldova”,* http://xv.parlament.md/news/pressrelease/archive/march2003/19.03.2003/

educațional. Posibilitățile dezbaterilor deschise şi transparente în cadrul reuniunilor de acest gen au fost pe larg utilizate, astfel la sesiune au participat în calitate de observatori reprezentanți ai organelor legislative din Franța, Germania, Israel, deputați ai Parlamentul European, Adunarea Parlamentara a Consiliului Europei si alte organizații europene, precum si reprezentanți ai corpului diplomatic acreditat la Chişinau.

Ținem să menționăm că procesul de amplificare şi aprofundare a dimensiunii diplomației parlamentare în relațiile internaționale este caracteristică nu doar pentru Republica Moldova. În pofida asimetriei în dezvoltarea parlamentarismului şi democrației în diferite state, orientarea spre maximizarea responsabilității parlamentelor pentru derularea relațiilor internaționale – devine o tendință universală. Acest fapt este nu o singură dată subliniat în cadrul reuniunilor în cadrul Uniunii Interparlamentare, la care Parlamentul Republicii Moldova este parte.

Analiza activității pe plan extern a Legislativului în anul 2007 denotă tentativele Parlamentului Republicii Moldova de a contribui la realizarea intereselor naționale amplificând contactele interparlamentare.

"Republica Moldova apreciază Franța drept un partener strategic şi o țară prieten. Acordam o atenție deosebită cooperării bilaterale moldo-franceze şi dezvoltării relațiilor economice, sociale, culturale dintre statele noastre. Ne dorim consolidarea dialogului deschis şi sincer dintre țările noastre şi promovarea unei serii de acțiuni concrete şi foarte practice în vederea intensificării contactelor bilaterale, inclusiv pe dimensiunea interparlamentara"[204] a declarat M.Lupu, Preşedintele Parlamentului Republicii Moldova de legislatura a XIV-a în cadrul întrevederii cu delegația Grupului de prietenie Franța – Moldova a Adunării Naționale a Republicii Franceze aflate în vizită în Republica Moldova în perioada 14-16 februarie 2007, condusă de catre preşedintele Grupului de prietenie L.Bouvard. Este semnificativ, că în acest format de protonegocieri şi discuții colegiale Preşedintele Parlamentului Republicii Moldova abordează chestiuni de o importanță majoră pentru țară. Astfel, se menționează în comunicatul de presă: „Spicherul a solicitat în context susținerea Franței în vederea obținerii unui nou aranjament juridic dintre Republica Moldova şi Uniunea Europeana odată cu expirarea în 2008 a Acordului de Parteneriat si Cooperare, a unui nou acord comercial, în special negocierea Preferințelor Comerciale Autonome, şi facilitarea regimului de vize pentru

[204] *Comunicatul de presă "Marian LUPU, Presedintele Parlamentului Republicii Moldova, a avut o intrevedere cu delegatia Grupului de prietenie Franta - Moldova a Adunarii Nationale a Republicii Franceze, care se afla intr-o vizita in tara noastra", http://www.parlament.md/news/pressrelease/archive/february2007/14.02.2007/*

cetăţenii moldoveni."[205]. De menţionat, că la momentul scrierii articolului Guvernul a prezentat în Parlament spre ratificare Acordul între Republica Moldova şi Comunitatea Europeană privind facilitarea eliberării vizelor, semnat la Bruxelles la 10 octombrie 2007, rezulta realizat datorită negocierilor, la care s-a contribuit şi prin intermediul diplomaţiei parlamentare.

Nu mai puţin importante sunt şi alte aspectele luate în dezbateri cu delegaţia Grupului de prietenie Legislativului francez, care se referă la cooperarea Republicii Moldova cu Consiliul Europei. Deputaţii francezi au remarcat că vor susţine Moldova în cadrul Adunării Parlamentare a Consiliului Europei, în ceea ce priveşte trecerea ţării noastre de la etapa de monitorizare la cea de postmonitorizare din partea CE.

În sesiunea de primăvară a anului 2007 şi-a intensificat activitatea în vederea consolidării dialogului interparlamentar. Comisia pentru politică externă şi integrare europeană, întreprinzînd un şir de măsuri aflate la îndemână. Astfel comisia a petrecut reuniuni comune cu Comitetul pentru afaceri externe al Radei Supreme a Ucrainei, la care au fost discutate dezvoltarea şi consolidarea relaţiilor bilaterale moldo-ucrainene, în particular dimensiunea parlamentară a raporturilor moldo-ucrainene, activitatea Misiunii Uniunii Europene de Asistenta la Frontiera moldo-ucraineana. S-a mai discutat posibilitatea iniţierii negocierilor a unui proiect de acord de cooperare dintre Parlamentul Republicii Moldova şi a Redei Supreme, precum şi semnării unui Protocol de intenţii dintre Comisia pentru politica externa si integrare europeana a Parlamentului Republicii Moldova si Comitetul pentru afaceri externe al Radei Supreme a Ucrainei.

În cadrul programului de cooperare interparlamentară în vederea asistenţei în procesul de integrare europeană de catre Adunarea Naţionala a Republicii Ungare a Parlamentului Republicii Moldova o delegaţia parlamentară condusa de catre Gr.Petrenco, Presedinte al Comisiei pentru politica externa si integrare europeana în martie 2007 a efectuat o vizită la Budapesta.

Pentru prima oară, între 13-15 mai 2007, preşedintele Comisiei pentru politică externă şi integrare europeană Republica Moldova a fost invitată să participe în calitate de oaspete special la activitatea Conferinţei a 37-a a organelor specializate în afacerile comunitare (COSAC). La COSAC participă de regulă doar preşedinţii Comitetelor pentru afaceri europene ale parlamentelor statelor membre ale Uniunii Europene, în calitate de membri cu drepturi depline şi ale statelor candidate, în calitate de observatori.

---

[205] *Comunicatul de presă* *http://www.parlament.md/news/pressrelease/archive/february2007/14.02.2007/.*

Un Documentul original în esenţa sa, şi anume Memorandumul Trilateral de Intelegere intre Legislativele Moldovei – Letoniei - Suediei, a fost semnat de catre Comisia pentru politica externa si integrare europeana a Parlamentului Republicii Moldova, Comisia pentru afaceri europene a Seimului Republicii Letonia si Administratia Parlamentului Regatului Suediei, la 21 mai 2007. după cum se menţionează în comunicatul de presă, "Memorandumul are drept scop crearea unei baze solide pentru cooperarea trilaterală eficientă intre Parlamentele Moldovei, Letoniei si Suediei. Prin semnarea Memorandumului, partea letonă şi suedeză s-au angajat să acorde asistenţă Parlamentului Republicii Moldova, în special Comisiei pentru politica externa şi integrare europeană, în procesul integrării europene a Republicii Moldova şi alinierii legislaţiei naţionale la standardele europene."[206]

Concluzionând, dorim să menţionăm că pentru diplomaţia parlamentară moldovenească contemporană sunt caracteristice următoarele tendinţe:

- Este testată continuitate în promovarea interesului de integrare europeană a Republicii Moldova;
- Pentru ambele legislaturi, atît a XV, cît şi a XIV este caracteristic un nivel sporit de contacte internaţionale;
- Integrarea europeană nu neagă realizarea intereselor naţionale ale Moldovei în cadrul CSI;
- Interesul naţional a Republicii Moldova este promovat în condiţiile unui consens politic, cel puţin declarat la începutul legislaturii a XVI-a;
- Activizarea considerabilă a opţiunii pro-europene a diplomaţiei parlamentare în cadrul Parlamentului Republicii Moldova de legislatura a XVI-a;
- Dinamizarea activităţii Comisiei pentru politică externă şi integrare europeană.

Bibliografie:

Klebes H. Diplomaţia parlamentară. - Bucureşi, CIDCE, 1999

Савельева Е.М. Сравнительный опыт организации законодательной деятельности во Франции, Германии, Испании. - Москва, 2000.

Comunicatele de presă a Secţiei relaţii cu mass-media a Parlamentului Republicii Moldova, http://www.parlament.md/news/pressrelease/

Prezentat la redacţie
la 5 noiembrie 2007

[206] *http://www.parlament.md/news/pressrelease/archive/may2007/21.05.2007/*

COMUNITATEA MOLDOVENILOR DIN PORTUGALIA: FACTOR EXTERN AL DEZVOLTĂRII POTENȚIALULUI UMAN (REZULTATELE INVESTIGAȚIEI DE TEREN)[207]

Ghenadie SLOBODENIUC
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea Relații Internaționale, Ştiințe Politice şi Administrative
Catedra Relații Internaționale
Lector
magistru în Ştiințe Politice, doctorand
e-mail: slobodeniucgh@yahoo.com

The motivation to do a field study started from the idea that the massive migration of the population from the country is a real and indisputable phenomenon that influences the behaviour of the citizens of the Republic of Moldova. From this idea, we have attempted to identify the influence of international migration, as an external factor, on the development of human potential. For an in-depth study it was selected the Moldovan community that work in Portugal. In Portugal, the citizens from Republic of Moldova are situated on the third place as the total number of migrants after Brazilians and Ukrainians.

In the article is analysed the evolution of the bilateral relations between Republic of Moldova and Portugal. Collecting empirical data from official Portuguese sources and comparing them with data from local sources it was made visible the incongruence of empirical information regarding the migrational flow between Republic of Moldova and Portugal. The author presented the mechanism of integration and social adaptation of the citizens from Republic of Moldova that work in Portugal. In the study I applied a different approach from the quantitative one (number of migrants – sum of remittances), the latter is largely applied in the local academic community preoccupied to scientifically reflect on the extensive migration phenomenon of population of Republic of Moldova.

---

[207] *Recenzent - doctor habilitat în ştiințe politice, profesor Valeriu MOŞNEAGA*

The field inquiry allowed to acquire knowledge from within about the mechanism of international migration in which are involved citizens from Republic of Moldova. Direct engagement and the data collected during the inquiry allowed us to identify the shortages and barriers that appear to the citizens leaving to Portugal. The practical scientific contribution is consisting of the formulation of recommendation for the increase of cooperation relations between Moldova and Portugal with respect to social integration of citizens.

The research was carried out in the period July-August 2006 in Portugal with the support of the Centre for Geographic Studies (University of Lisbon), the High Commission for Migration and Ethnic Minorities (ACIME), Bahai community from Portugal, Moldovan Cultural Centre (CCM). Also, it was created a documentary „Nos Moldavos".

Introducere

Sub presiunea intensivă şi profundă a fenomenului globalizării, întreaga omenire este nevoită să-şi redefinească criteriile existenţei sociale şi reconstruiască mecanismele care asigură dezvoltarea sa, inclusiv şi în Republica Moldova. Însă practica politică şi administrativă autohtonă întîrzie în promvarea politicilor autentice. Din acest motiv nu face faţă la provocările timpului istoric, astfel creînd stare de criză multidimensională. Principala problemă constă în rigiditatea procesului de elaborarea şi mecanismului de implementare a deciziilor politice, care au menirea de a susţine dezvoltarea umană şi socială. Cu certitudine, „*rigiditatea sistemului politic*" este influenţată de multiplele fenomene obiective şi subiective, care sînt cunoscute de populaţie şi politicienii autohtoni, cum ar fi: corupţia, sărăcia, migraţia masivă a populaţiei, conflictul transnistrean, etc. Din acest punct de vedere, este necesară extinderea, diversificarea şi aprofundarea contribuţiei comunităţii ştiinţifice autohtone, pentru a *dezlega ghemul* problematic al crizei multidimensionale din ţară. Elaborarea sistematică a noilor concepte şi întroducerea lor în limbajul ştiinţific şi politic autohton, ar putea constitui premiză favorabilă în constuirea noilor mecanisme politice funcţionale, capabile de a soluţiona problemele din societate. Astfel, ştiinţa politică autohtonă ar putea lărgi aria sa de aplicare a modelelor sale teoretice prin explicarea specificul evoluţiei Republicii Moldova şi formularea perspectivelor ei în secolul XXI, pentru următorii 25-30 de ani.

Sînt ferm convins, că o anumită contribuţie practică, prin argumentare ştiinţifică asupra tendinţelor sociale şi politice contemporane a dezvoltării şi modernizării statului – Republica Moldova, ar putea avea şi disciplina relaţii internaţionale. Pe lîngă întrebările în vogă, de preocupare ştiinţifică, cum sînt:

tendințele globalizării, procesele integraționiste din lume, sau integrarea europeană a Republicii Moldova şi soluționarea divergenței dintre Chişinău–Tiraspol. Lista ar putea fi completată cu probleme ştiințifice nu mai puțin semnificative, pentru dezvoltarea disciplinei relații internaționale autohtone, spre exemplu: de la filosofia „războiului” la filosofia „păcii”, pacea şi condițiile dezvoltării umane, comportamentul uman în relațiile internaționale. În această ordine de idei, un loc aparte ar putea fi evidențiat aspectul dezvoltării şi realizării potențialului uman. În contextul aspirațiilor de dezvoltare şi modernizare a Republicii Moldova pronunțată, atît de către factorii de decizie, cît şi a societății civile autohtone, conceptul dezvoltării şi realizării potențialului uman ar putea avea o contribuție teoretico-practică importantă.

Construcția multidimensională a conceptului „dezvoltării potențialului uman” ne-a permis să facem legătură cu tendințele şi procesele care se desfăşoară în viața social-politică din țară, le etapa actuală. Ținînd cont de faptul că „majoritatea” populației este antrenată în migrația internațională, am considerat logic să includem conceptul de „potențial uman” în sistemul de explicare şi descriere a specificului dezvoltării Republicii Moldova în contextul globlizării. Aici, conştient am aplicat expresia ambiguă „majoritatea populației”, deoarece aboradrea cantitativă autohtonă nu descrie cu exactitate numărul cetățenilor antrenați în procesul migrației internaționale. Din numărul total al populației țării de 3.386 mii cetățeni, potrivit informației prezentate de către Biroul Național de Statistică în anul 2005, numărul estimativ al emigranților a constuit 367 mii cetățeni. Recent, potrivit raportului Organizației Internaționale pentru Migrație (OIM), numărul cetățenilor plecați la muncă peste hotare, în anul 2007 constituie – 400 mii.cetățeni. Drept confirmare, în parțialitatea abordării cantitative aplicate în reflectarea fenomenului migrației din țară, a fost expusă de către V.Valcov, directorul general al Biroului Național de Statistică, care a evidențiat necesitatea „de a investiga migrația forței de muncă peste hotare pentru a prognoza situația economică din țară”. Din punctul dlui Valcov, neajunsul constă în lipsa cadrelor calificate şi programe soft speciale. Bineînțeles, că această generalizare, nu poate fi extinsă asupra investigațiilor ştiințifice deja realizate, timp de mai mulți ani, sub conducerea savanților: V.Moşneaga, Gh.Rusnac[208], V.Teosa, etc.

Profesorul V.Moşneaga, expert național în problemele migrației analizează în diversele sale cercetări problema influenței fenomenului migrației din Republica Moldova în condițiile provocărilor globalizării. Studiile savantului au servit drept material empiric pentru formularea argumentelor noastre privind impactul migrației internaționale asupra potențialului uman al țării.

---

[208] *Мошняга В., Руснак Г. Мы сторим Европу. И не только... – Кишинев, 2005, с.10*

Profesorul acceptată ideea că fenomenul migraţiei nu trebuie analizat doar prin aplicarea abordării cantitative (numărul populaţiei – suma remitenţelor transferate în ţară). Migraţia ca fenomen în masă din Republica Moldova trebuie şi poate fi studiată ştiinţific, din perspectiva impactului asupra „modificării conştiinţei" şi dezvoltării potenţialului uman individual şi colectiv. Bineînţeles, această abordare cantitativă şi calitativă include cercetarea consecinţelor negative care condiţionează un proces, cum este degradarea potenţialului uman al indivizilor emigranţi din Republica Moldova peste hotare.

Ideea principală a studiului nostru este acceptarea faptului, că fenomenul migraţiei internaţionale din Republica Moldova este un fenomen real, care nu poate fi ignorat de către savanţi şi politicieni. Aprofundînd aria de investigaţie a migraţiei internaţionale constatăm că fenomenul influenţează pozitiv şi negativ, asupra calităţii potenţialului uman al ţării. Putem evidenţia două aspecte: teoretic şi pactic în aplicarea conceptului de potenţial uman. Contribuţia teoretică reprezintă aplicarea conceptului de potenţial uman în explicarea şi descrierea impactului fenomenului migraţiei asupra calităţii potenţialului uman autohton. Aplicarea conceptului ne permite de a descoperi şi descrie mecanismele de integrare şi adaptare a cetăţenilor din Republica Moldova la realităţile sociale ale ţărilor în care muncesc ei. Din punct de vedere practic, introducerea conceptului dezvoltarea potenţialului uman în agenda politicii externe autohtone ar spori eficienţa acţiunilor politice şi creşterea capacităţii statului de a reprezenta şi apăra drepturile fundamentale ale omului a cetăţenilor săi în ţările unde se munceşte. La momentul actual, în politica externă „Fabricată în Moldova" constatăm o preocupare mai mare pentru procesul de integrare europeană, şi mai rare sînt programele orientate spre îmbunătăţirea condiţiilor de muncă a cetăţenilor care muncesc peste hotare.

În acest articol sînt prezentate rezultatele studiului de teren, asupra condiţiilor de dezvoltare şi realizare a potenţialului cetăţenilor din Republica Moldova plecaţi să muncească în Portugalia. Investigaţia a fost efectuată în Portugalia, timp de o lună (iulie – august), în anul 2006. Studiul de teren a fost realizat cu suportul tehnic şi financiar oferit de către Înaltul Comisariat pentru Problemele Migranţilor şi Minorităţilor Etnice (ACIME, Portugalia), coordonator de proiect Kattia Hernandez, la invitaţia profesorului Maria Lucinda Fonseca, Centrul de Studii Geografice din cadrul Universităţii din Lisabona, Pedro Felipe Mota e Reise, membrul Adunării Spirituale Naţionale Comunitatea Bahai din Portugalia, Raisa Machidonschi, director Centrul Cultural Moldav (CCM, Portugalia), Sergiu Gotmaniuc, membru CCM. Călătoria tur-retur cu autobuzul a fost asigurată de către firma de transport internaţional „MiloşTur" (Chişinău, Republica Moldova).

Scopul studiului realizat a fost de a înțelege şi descrie influența migrației internaționale (cazul cetățenilor din Republica Moldova în Portugalia) asupra calității potențialului uman. Argumentarea ştiințifică, privind aplicarea conceptului „dezvoltarea şi realizarea potențialului uman” în limbajul şi practica politică contemporană, constă în faptul că cetățenii din Republica Moldova prefer să plece la muncă peste hotare, deoarece, sînt convinşi că „este imposibil” de a-şi dezvolta şi realiza potențialul uman în țară. Cel puțin, deciziile elaborate în sistemul politic autohton pînă în prezent nu a demonstat contrariul. Nu putem constata cu certitudine că, sistemul politic actual funcționează pentru oameni, condiție primordială pentru dezvoltarea şi realizarea potențialului uman. Prin urmare, pentru disciplina relațiilor internaționale autohtonă, ar putea deveni util de a studia şi explica mecanisemele dezvoltării potențialului uman în afara granițelor Republicii Moldova.

De aceea, cetățenii şi comunitatea cetățenilor din Republica Moldova a devenit obiectul de studiu în construcția noastră teoretică privind aplicarea conceptului de potențial uman. Din această perspectivă, este necesară o nouă abordare ştiințifică, menită de a completa studiile cantitative (numărul migranților – fluxul transferurilor băneşti), efectuate în comunitatea academică autohtonă. Una din sarcini pentru studiul nostru a fost de a completa cu material factologic abordarea cantitativă aplicată în țară privind fenomenul migrației internaționale. Antropologii autohtoni ar putea să confirme faptul că, în urma experienței de migrare internațională, cetățeanul suferă „modificări”, „mutații” în viziunea sa asupra lumii, sistemul de valori, atitudini şi comportament social, economic, politic, contribuind astfel la asimilarea de noi „valori sociale şi politice”, dezvoltarea „noilor atitudini”şi formarea „noului comportament social” corespunzător contextului acestui timp istoric.

Premizele legăturii dintre „fenomenul migrației internaționale” în care este antrenată o parte semnificativă din populația Republicii Moldova şi construcția teoretică a conceptului de „potențial uman” au constituit observațiile realizate într-un spațiul public, urmărind relațiile dintre doi actori sociali „şofer – pieton” în zona de trecere a pietonilor. În final am constatat că, automobilele cu numere de înmatriculare, din țările europene (I, E, P, D, GB, H, etc.), acordau prioritate la trecere de pietoni. În timp, ce automobilele cu numerele de înmatriculare autohtone, ignorau regulile de circulație, care prevăd de a acorda prioritatea pietonilor. Presupunerea noastră poate fi valabilă dacă acceptăm că, şoferii, automobilelor cu numerele de înmatriculare străine, sînt cetățenii din Republica Moldova reveniți în țară.

În continuare, sînt prezentate rezultatele studiului de teren efectuat asupra mecanismelor de integrare şi adaptare socială a cetățenilor din Republica Moldova, recomandările şi perspectivele pentru dezvoltarea disciplinei desp-

re relațiile internaționale. Din dialogul cu studenții de la specialitatea relații internaționale, am evidențiat cunoştințe foarte vagi despre Portugalia, în special cu privire la caracterul şi conținutul relațiilor bilaterale din Republica Moldova şi Republica Portugheză. Printre cele mai importante răspunsuri au fost: pentru prima dată cînd turneul final al Campionatului European la Fotbal s-a desfăşurat în Portugalia (12 iunie – 4 iulie 2004). În acelaşi timp, Portugalia este țara unde pleacă „mulți" cetățeni din Repuvblica Moldova pentru a munci la negru. „Golurile" ştiințifice despre Republica Portugheză ne-a motivat să aprofundăm şi să extindem cunoştințele din domeniul relațiilor internaționale autohtone. Inclusiv, în Portugalia muncesc cetățenii din Republica Moldova, care s-au oferit să colaboreze în cadrul investigației privind aspectul internațional de aplicare a conceptului de „dezvoltare şi realizare al potențialui uman". Bineînțeles, analiza „dezvoltării potențialului uman" poate fi aplicată şi în alte țări în care muncesc cetățenii din Republica Moldova, cum ar fi: Rusia, Italia, Israel, Grecia, etc. La moment ele constituie constituie subiectul unor implicații ştiințifice în viitor, de perspectivă.

Am consideram logic să începem prezentarea rezultatelor „sus în jos", deoarece conține un şir de probleme la fiecare nivel al studiului care „blochează" evoluția şi dezvoltarea relațiilor bilaterale dintre Republica Moldova – Portugalia. Implicarea ştiințifică necesită de a le sistematiza şi clasifica.

Evoluția relațiilor bilaterale dintre Republica Moldova – Portugalia

Potrivit informațiilor Ministerului Afacerilor Externe şi Integrării Europene al Republicii Moldova, Republica Portugheză a recunoscut independența Republicii Moldova pe data 7 decembrie 1992. Iar relațiile diplomatice au fost stabilite începînd cu 10 februarie 1993.

Timp de aproximativ 7 ani (1993 – 2000), întrebarea pentru dezvoltarea relațiilor diplomatice directe dintre Republica Moldova – Republica Portugheză a lipsit din agendele politicii externe ale ambilor actori internaționali. Începînd cu luna august 2000, în circumscripția Lisabona şi-a început activitatea Consulul Onorific al Republicii Moldova în Portugalia, numele căruia este dl Fernando Jorge Amado Monteiro. O funcție prin cumul, şefilor misiunilor diplomatice din Franța, le revenea coordonarea relațiilor diplomatice cu Portugalia. Elaborarea acțiunilor diplomatice şi soluținarea unor probleme pentru cetățenii Republicii Moldova se făcea la Paris, din sediul reşedinței misiunii diplomatice. Şefii misiunilor diplomatice au fost: dl. Mihai Popov (din martie 2000 – pînă în anul 2003), dl. Andrei Neguța (2004 – 2006).

Evoluția întîlnirilor dintre reprezentanții oficiali ai Republicii Moldova şi Portugalia, denotă o pasivitate în conlucrare bilaterală în diverse domenii sociale, culturale, economice şi politice.

Tabel 1. Principalele vizite diplomatice ale oficialităților din Republica Moldova în Portugalia.

Luna, Anul	
Ianuarie, 2007	Vizita de lucru la Lisabona a dlui Andrei Stratan, vice-prim-ministru, Ministrul Afacerilor Externe şi Intergării Europene al Republicii Moldova.
Noiembrie, 2001	Vizita de lucru la Lisabona a dlui Nicolae Dudău, Ministrul Afacerilor Externe al Moldovei.
Mai, 1995	Vizita la Lisabona a dlui Mihai Popov, Ministrul Afacerilor Externe al Moldovei.

Tabel 2. Principalele vizite diplomatice ale oficialităților din Republica Portugheză în Republica Moldova.

Anul, luna	
25-26 Martie, 2002	Vizita la Chişinău a dlui Jaime Gama, Ministrul Afacerilor Externe al Portugaliei, în calitate de şef al delegației OSCE, Portugalia deținând dosarul Republicii Moldova la OSCE.
30-31 Mai, 2001	vizita la Chişinău a dlui Jaime Gama, Ministrul Afacerilor Externe al Portugaliei, în calitate de şef al delegației OSCE, Portugalia deținând dosarul Republicii Moldova la OSCE.
22-23 Septembrie, 2000	Vizita de lucru la Chişinău a dlui Jaime Gama, Ministrul Afacerilor Externe al R.Potrugheze.

Cu toate că poziția oficială a Republicii Moldova este conştientizarea importanței Portugaliei în Uniunea Europeană şi relațiile transatlantice, din tabel se observă că vizitele oficialităților din Republica Moldova în Portugalia sînt efectuate la fiecare 6 ani. Ceea ce este insuficient, reeşind din aspirațiile exprimate cu privire la integrarea în spațiul european şi numărul semnificativ de cetățeni care muncesc în Portugalia. Cred că inițiativa de demarare a procesului de colaborare bilaterală dintre Republica Moldova şi Republica Portugheză ar trebui să aparțină oficialităților de la Chişinău, dacă este cu adevărat

preocupată de soarta, condițiile de viață şi de muncă a cetățenilor care sînt în Portugalia.

Cu o întîrziere de aproape 11 ani, din lipsă de resurse financiare suficiente, abia pe data 15 ianuarie 2006, la Lisabona, oficial a fost deschisă Ambasada Republicii Moldova în Portugalia[209]. Şeful misiunii diplomatice în Portugalia a fost numit dl. Mihai Camerzan. La momentul actual, personalul scrieptic este format din 6 posturi diplomatice: Mihai Camerzan (Ambasador Extraordinar şi Plenipotențiar), Eduard Munteanu (Consul) şi Oprea Natalia (secretar I, responsabil pentru problemele politice), Diana Popa (şefa cancelariei), Dorina Tentiuc (traducator), şofer. Situația este dificilă, ținînd cont de insuficiența personalului diplomatic, care ar putea asigura activitatea eficientă de promovare şi apărarea a drepturilor cetățenilor țării aflați în Portugalia.

În interviul acordat cu ocazia unui an de activitate al Ambasadei Republicii Moldova în Portugalia, ziarului „Mayak Portugalii", dl.Mihai Camerzan a menționat că: „cetățenii din Republica Moldova sînt la fel de muncitori şi educați, care au rămas devotați principiilor şi tradițiilor naționale. Cetățenii din Republica Moldova participă activ la dezvoltarea economiei şi societății portugheze" (traducerea autorului). Confirmarea acestor aprecieri dl.Mihai Camerzan le-a primit în urma multiplelor sale întrevederi cu oficialitățile din Portugalia.

Scopul principal în activitatea Ambasadei este apărarea drepturilor cetățenilor Republicii Moldova aflați în Portugalia. Însă în acelaş timp, activitatea Ambasadei urmăreşte drept prioritare: consolidarea diasporei moldoveneşti, promovarea culturii moldave în Portugalia. Aici, am dori să deschidem o paranteză, că la momentul actual nu putem aplica termenul de „diasporă" ca fapt împlinit. Deşi în dicționarul Universal al Limbii Române, diaspora[210] este definită ca totalitatea membrilor unei etnii stabiliți în afara teritoriului patriei sale. Mai corect ar fi utilizarea expresiei „comunității moldovenilor din Portugalia". Şi cu certitudine că „comunitatea moldovenilor din Portugalia" se află în proces de autoorganizare şi posibilă creare a diasporei. Formarea diasporei moldovenilor în Portugalia ține de timp. Iar actorii principali care ar putea contribui la crearea diasporei vor deveni cetățenii Republicii Moldova, care au decis de a trăi şi munci în Portugalia pentru o durată mai lungă a timpului.

---

[209] *Adresa juridică al Ambasadei Republicii Moldova în Republica Portugheză este: str. Goncalo Velho Cabral, 30-31 a, 1400-188, Lisabona, tel. (+ 351) 213 009 064, fax. (+ 351) 213 009 067*

[210] *Şăineanu L. Dicționar Universal al Limbii Române. – Chişinău, 1998, p.249*

Analizînd, afirmațiile dl. Mihai Camezan am evidențiat o contradicție fundamentală de opinie. Dintr-un punct de vedere, oficialitățile din Republica Moldova, prin vocea Ambasadorului, urmăresc scopul de a reîntoarce cetățenii plecați la muncă peste hotare, defuzînd mesajul, potrivit căruia, condițiile în Republica Moldova au devenit mai favorabile pentru realizarea potențialului său în prin activitatea de antreprenoriat mic şi mijlociu. Iar cetățenii se pot întoarce pentru a contribui la dezvoltarea economiei naționale autohtone. Din alt punct de vedere, promovarea ideii de consolidare a diasporei în Portugalia, ar conține mesajul potrivit căruia, Ambasada Republicii Moldova în Portugalia va depune eforturi în colaborarea cu cetățenii care au decis de a se integra pe deplin pe termen lung în societatea portugheză.

În prezent Republica Moldova are încheiate doar două tratate bilaterale cu Republica Portugheză: Comunicatul privind stabilirea relațiilor diplomatice şi Memorandumul de înțelegere privind cooperarea între Ministerul Afacerilor Externe al Republicii Moldova şi Ministerul Afacerilor Externe al Republicii Portugheze, care a intrat în vigoare din 22 septembrie 2000. Pînă la ora actuală a fost parafat Acordul privind serviciile aeriene, în proces de negociere se află acordurile privind promovarea şi protejarea reciprocă a investițiilor, trasporturile rutiere de pasageri şi marfuri şi Acordul privind evitarea dublei impuneri a impozitelor pe venit şi pe proprietate şi prevenirea evaziunii fiscale.

Legăturile culturale. Din 1 septembrie 2006, prin decizia Gurvernului Republicii Portugheze a demarat proiectul de studiere a limbii şi literaturii portugheze. Cu această ocazie în cadrul Universității de Stat din Moldova, la Facultatea Limbi şi Literaturi Străine este în proces crearea centrului de limbă portugheză.

Legăturiile de transport. În aprilie 2004 a fost deschisă ruta aeriană directă Chişinău – Lisabona. Compania „Air Moldova" este unica care asigură ruta aeriană directă Chişinău – Lisabona – Chişinău.

Orarul zborurilor este în fiecare sîmbătă din Chişinău la ora 19.30. Din Lisabona la ora 22.00. Prețul biletului într-o direcție variază de la 169-389 euro. Iar prețul biletului tur – retur variază de la 344-784 euro.

Transport alternativ pe traseul Chişinău – Lisabona – Chişinău este autocarul. Acest serviciu este prestat în exclusivitate de firma MiloşTur.

Date statistice incomplete privind nunmărul cetățenilor din Republica Moldova în Portugalia

Constatarea, *„întîrzierii acțiunilor politico-diplomatice”*, vine din analiza datelor statistice ale Serviciului de Emigranți și Frontieră (SEF)[211]. Am descoperit că primul cetățean din Republica Moldova a sosit în Portugalia în anul 1995. Însă datele statistice ale SEF-lui începe evidența migranților din anul 1999. Astfel, în anul 1999, SEF-ul a înregistrat – 3 cetățeni din Republica Moldova, iar 149 au fost expulzați din Portugalia, în acel an pentru, încălcarea legilor portugheze. În Tabelul 3 este prezenetată dinamica creşterii numărului cetățenilor care au fost înregistrați de către SEF în baza paşaportului străin din Republica Moldova. Nu putem să excludem un anumit număr de cetățeni ar putea să se înregistreze pe teritoriul Portugaliei în baza paşaportului al României.

Tabel 3. Dinamica numărului cetățenilor din Republica Moldova în Portugalia

Anul	*Legal*	*Expulzați*
2005	1.374	...
2004	1.047	25
2003	270	30
2002	12.155	30
2001	45	...
2000	...	63
1999	3	149
Total	~14.894	~ 297

Tabel 4. Date privind acțiunilor ilegale înfăptuite de către cetățenii din Republica Moldova

Anul	*Expulzați*	*Încălcarea frontierei*	*Furt calificat*	*Imigrare ilegală*	*Total*
2005	...	...	...	...	-
2004	25	...	...	...	25
2003	30	3	1	1	35
2002	30	...	...	...	30
2001	...	...	...	...	-
2000	63	...	...	...	63
1999	...	...	...	...	-

[211] *Servico de Estrangeiros e Frontieras, Portugal, www.sef.pt/estatisticas.htm (accesat Februarie 2007)*

Tabel 5. Principalele localități în care cetățenii din Republica Moldova sînt rezidenți în Portugalia

Localitatea / Anul	*1999*	*2000*	*2001*	*2002*	*2003*	*2004*	*2005*
Aveiro	-	1	...	...	...	56	75
Beja	-	1	...	...	...	18	18
Braga	-	-	...	...	...	18	21
Castelo Branco	-	-	...	...	...	1	1
Coimbra	-	-	...	...	...	28	34
Faro	-	8	...	...	...	365	443
Evora	-	1	...	...	...	6	6
Guarda	-	-	...	...	...	1	1
Leiria	-	1	...	...	...	23	30
Lisboa	1	9	...	...	...	206	294
Portalegre	-	-	...	...	...	33	45
Porto	-	3	...	...	...	17	39
Santarem	-	-	...	...	...	30	38
Setubal	1	19	...	...	...	157	213
Viana do Castelo	-	-	...	...	...	6	14
Vila Real	-	-	...	...	...	1	1
Viseu	1	1	...	...	...	47	59
Acores	-	-	...	...	...	17	19
Madeira	-	-	...	...	...	17	23
Total	**3**	**45**	**...**	**12.155**	**...**	**1047**	**1374**

În final trebuie de menționat că comunitatea moldovenilor în Portugalia este una dintre cele mai numeroase, după comunitatea brazilienilor şi ucrainenilor, şi potrivid datelor statistice ale SEF-lui înrgestirează peste 24.000 cetățeni din Republica Moldova.

În timpul studiului am evidențiat o lipsă de *informație ştiințifică (cantitativă şi calitativă)* autentică şi comună care ar reflecta situația reală privind fluxul migranților dintre Republica Moldova – Portugalia. Ministerul Afacerilor Externe şi Integrării Europene operează cu cifra de 40.000 de cetățeni dintre care 20.000-24.000 dețin statut legal de şedere pe teritoriul Portugaliei.

Cît priveşte datele statistice aplicate în sursele ştiințifice din Portugalia cifrele diferă. Valente Rosa[212], indică un număr de 8.948 cetățeni din Republica Moldova aflați legal pe teritoriul Portugaliei. Trebuie de menționat că savanții din Portugalia, în studiile sale privind fenomenul migrației, includ cetă-

[212] *Valente R., Maria J. Contributos dos imigrantes na demografia portuguesa. ACIME. – Lisboa, 2004, p.46*

țenii din Republica Moldova în grupul de migranți din țările Europei de Est (împreună cu cetățenii din Rusia, Ucraina şi Belorusia), fapt care îngreunează delimitarea comunității moldovenilor.

Un alt aspect al fenomenului migrației internaționale, îl constituie întoarcerea persoanelor în țara-origine din anumite motive. În această ordine de idei, mai jos noi vom prezenta datele statistice oferite de către Organizația Internațională pentru Migrație (OIM) cu sediul la Lisabona. În urma solicitării informației despre cetățenii din Republica Moldova în Portugalia ni s-a oferit date despre persoanele care au beneficiat de programul „Întoarcere binevolă”, administrat de OIM. Din 1998 şi pînă în iulie 2006, în total de acest program au beneficiat 67 de persoane (Tabel 6).

Tabel 6. Dinamica numărului beneficiarilor programului „Întoarcere benevolă” (OIM)[213]

Anul	*98*	*99*	*00*	*01*	*02*	*03*	*04*	*05*	*06*
persoane	15	32	2	10	1	3	2	1	2

Note: În oficiul OIM din Republica Moldova date privind numărul beneficiarilor programului „Întoarcere Benevolă” nu există.

Mecanismele de integrare şi adaptare socială a cetățenilor Republicii Moldova în Portugalia.

Integrarea şi adaptarea cetățenilor din Republica Moldova este un proces dinamic şi complex. Dinamica este cu o intensitate sporită, iar complexitatea se extinde asupra aspectului economic, social, cultural şi ecologic, cu intra şi inter relații specifice pentru comunitatea moldovenilor din Portugalia. Bineînțeles, timp de o lună, a fost imposibil de a descoperi şi descrie integral mecanismul integrării şi adaptării comunității moldovenilor în societatea portugheză. Unui studiu mai complex şi profund necesită resurse şi timp mai îndelungat.

Cu toate acestea, am reuşit să evidențiem două cele mai importante de integrare socială. Aceste modalități sînt aplicabile şi pentru alte comunități de emigranți din Portugalia.

I-a modalitate: Trecerea de la statul ILEGAL la cel LEGAL al migrantului. Acest lucru se datorează inițiativei legislative ale Guvernului Portugaliei din anul 2001, privind legalizarea migranților care muncesc în țară.

II-a modalitate: Trecerea de la PASIV la ACTIV. Aces autodezvoltarea mecanismului instituțional civic. Au fost identificate 4 cele mai importante Organizații non-guvernamentale fondate de către cetățenii din Republica Mo-

[213] *Date oferite de oficiul Organizației Internaționale pentru Migrație din Portugalia.*

ldova, care contribuie mai mult sau mai puițin la integrarea culturală şi socială:

- Centro Cultural Moldavo (CCM) (Raisa Machidonschi);
- Centro “Mihai Eminescu” (Dorina Tentiuc);
- Centro “Miorița” (Valentina Romanciuc);
- Centro “Nash Stili” (Raisa Zolotco);

În ultimul timp, numărul cetățenilor care susțin inițiativele şi proiectele orientate spre dezvoltarea comunității este în creştere. Însă, se evidențiază o insuficiență de resurse adiministrativ şi organizatoric, îndreptat spre dezvoltarea comunității moldovenilor la nivelul cuvenit pentru a primi statut de diasporă în Portugalia. Acțiunile de autoorganizare a comunității moldovenilor din Portugalia necesită implicarea “liderilor civici mobili” angajați full time. Se deschide o oportunitate de sprijin real din partea Republicii Moldova cetățenilor săi plecați la muncă în Portugalia, prin implementarea proiectelor şi programelor de asistență civică internațională. Asistența civică internațională ar putea constituie condiția favorabilă pentru pregătirea profesională a studenților la specialitatea relații internaționale. Din această perspectivă, este benefic de a aplica modelul CEPO, experiență aplicată în cadrul Universității de Stat din Moldova. Extinderea activităților CEPO la nivel internațional, ar putea crea condiții pentru tineri de dezvolta abilități profesionale în domeniul relații internaționale, prin participare civică internațională. În acelaşi timp, participarea civică internațională ar permite studenților de a aplica potențialul său creativ la soluținarea diverselor probleme cu care se confruntă cetățenii din Republica Moldova care muncesc în Portugalia.

Avantajul, activității civice internaționale este enorm, pentru student şi dezvoltarea disciplinei relații internaționale autohtone. În primul rînd, studenții vor putea primi instruire profesională prin activități civice şi sociale. Tinerii, de la specialitatea relații internaționale, prin antrenarea în proiectele şi programele de asistență civică internațională vor avea posibilitate să-şi dezvolte abilitățile profesionale necesare pentru activitatea în domeniul relațiilor internaționale. Finanțarea proiectelor de asistență şi contribuție civică internațională, poate fi efectuată din bugetul de stat, sprijinul organizațiilor internaționale şi contribuții private (agenți economici sau turism).

Concluzii

Realizarea investigației de teren a constuit o experiență importantă, care a permis acumularea de noi date empirice privind fenomenul migrației din Republica Moldova în Portugalia şi impactul lui asupra calității potențialului uman. În urma efectuării investigației s-a reuşit de a depista unel lacune în funcționarea mecanismului de promovare a politicii externe. Astfel, formula-

rea recomandărilor are scopul de a înlătura barierele care influenţează eficienţa promovării politicii externe. Recomnadările formulate poartă un caracter ştiinţifico-practic, menite să îmbunătăţească conţinutul şi extindă aria de cooperare dintre Republica Moldova şi Portugalia.

Astfel, în final constatăm următoarele probleme:

- relaţiile bilaterale dintre Republica Moldova şi Portugalia sînt insuficient de exploatate în contextul migraţiei internaţionale şi integrării europene;
- comunitatăţile ştiinţifice din Republica Moldova şi Portugalia, operează cu diferite date statistice privind fenomenul migraţiei internaţionale Motivele sînt următoarele:
  - Lipsa colaborării ştiinţifice în problemele migraţiei dintre Republica Moldova şi Portugalia. Centrele de cercetare din Republica Moldova şi Portugalia, studiază fenomenul migraţiei separat;
  - Lipsa mecanismului de coordonare orientat spre sporirea gradului de eficienţă şi contribuţie a cercetărilor ştiinţifice asupra fluxului migranţilor dintre Republica Moldova şi Portugalia. Lipsa mecanismului de coordonare al activităţii ştiinţifice se răsfrînge negativ asupra implicării ştiinţei în soluţionarea problemelor sociale în relaţiile dintre Republica Moldova şi Portugalia;
  - Lipsa metodologiei de cercetare a fenomenului migraţiei, acceptată de către comunităţile academice din Republica Moldova şi Portugalia. Savanţii, centrele de cercetare, organizaţiile internaţionale aplică diverse metodologii de investigaţie cantitative şi calitative;
  - Lipsa bazei de date comune privind fluxul migranţilor dintre Republica Moldova şi Portugalia. Baza de date este necesară pentru stocarea materialului empiric necesar pentru monitorizarea dinamicii fluxului migraţional şi tendinţelor sale.
- Integrarea şi adapatarea socială este un proces anevoios şi dificil care poate fi soluţionat doar prin asistenţă civică şi socială internaţională.
- Proiectele de asistenţă civică interenaţională vor contribui la transformarea comunităţii moldovenilor într-o diasporă capabilă să apere şi promoveze drepturile membrilor săi care muncesc şi locuiesc în Portugalia.

Recomandări şi soluţii.

În primul rînd, reeşind din multiplele lacune de ordin ştiinţific, propunem următorul algoritm de înlăturare a problemelor. Colaborarea ştiinţifică bilaterală ar putea dezvoltată prin constituirea unui „grup mobil de lucru ştiinţific". Componenţa grupului mobil ar fi compus din 2-4 cercetători din ambele ţări. Scopul de constituire al grupului mobil de lucru ar consta în monitorizarea fluxului migraţiei dintre Republica Moldova şi Portugalia şi elaborarea recomandărilor corespunzătoare Guvernelor Republicii Moldova şi Portugalia,

necesare pentru eficientizarea administării migrației. Sarcina „grupului mobil de lucru" va consta în elaborarea unei metodologii comune, colectarea datelor şi crearea bazei de date empirice necesare pentru monitorizarea dinamicii fenomenului migrației dintre Republica Moldova şi Portugalia.

În al doilea rînd, în timpul investigațiilor a devenit necesar de a elabora un program complex, multidimensional care ar soluționa problemele de integrare şi adaptare socială a cetățenilor din Republica Moldova. Cu această ocazie, în colaborare cu Centrul Cultural Moldav (CCM) a fost elaborat şi este în proces de implementare proiectul „Viitorul – Futuro – Будущее". Modelul integrării şi adaptării cetățenilor din Portugalia este prezentat în Anexa. Scopul proiectului este: elaborarea şi implemetarea mecanismului de integrare socio-culturală şi economică al migranților tuturor vîrstelor (copii şi maturi), care doresc să muncească temporar sau permanent cu statut legal în Portugalia, prin dezvoltarea şi realizarea potențialul intelectual şi profesional. Obiectivele proiectului „Viitorul – Futuro – Будущее" sînt:

- Crearea Centrului de Resurse Informaționale şi Dezvoltarea Abilităților Profesionale;
- Dotarea tehnico – materială şi programe soft legalizate;
- Dezvoltarea relațiilor reciproc avantajose cu întreprinderile locale, naționale şi transnaționale;
- Crearea bazelor de date informaționale, care asigură procesul de integrare şi adaptare socială.

Aşteptările proiectului „Viitorul – Futuro – Будущее" sînt durabile şi orientate spre:

- Crearea mecanismului multidimensional care asigura integrarea socială a migrantilor (cultural, social şi economic);
- Crearea condițiilor pentru dialog intercultural;
- Programe de dezvoltare a cunoştințelor şi abilităților practice copiilor din familiile migranților;
- Cursuri orientate spre dezvoltarea abilităților profesionale necesare migranților pentru integrarea cu succes în relațiile econimice.

În final, putem constata că relațiile bilaterale reglementarea fluxului migrațional, socio-cultural şi economic dintre Republica Moldova şi Portugalia sînt de abia la începutul dezvoltării sale. Reuşita relațiilor bilateriale va depinde de construirea unui parteneriat durabil şi multidimensional care va include organele de stat, agenții economici şi organizațiile non-guvernamentale din ambele țări. Precum şi participarea organizațiilor internaționale, cum ar fi: Organizația Internanțională pentru Migrație şi Organizația Internațională a Muncii.

Bibliografie:

Alto Comissariado para a Imigracao e Minorias Etnicas – www.acime.gov.pt.

Immigration and Place in Mediterranean Metropolises / Fonseca M.L., Malheiros J., Ribas-Mateos N., White P., Esteves A. (eds.) – Lisbon, 2002.

Iaţco M., Iaţco N. Studii asupra migraţiei din Europa de Est şi Centrală în Spania şi Portugalia. // Moşneaga V., Mohammadifard Gh., Corbu-Drumea L. (coord.) Populaţia Republicii Moldova în contextul migraţiilor internaţionale. Volumul I. – Iaşi, 2006, pp.229-247.

Fonseca L. Imigrants in Lisboa, Routes of integration. CEG. – Lisboa, 2002.

Мошняга В., Руснак Г. Мы строим Европу, и не только... – Кишинев, 2005.

Relatorio INTI I3 Indicatores de Integracao de Imigrantes. Portugal / coordenadora Nacional Catarina Reis Oliveira – Arhiva personală a autorului.

Revista săptămînală «Маяк Португалии» - www.maiak.org

Servico de Estrangeiros e Frontieras, Portugal – www.sef.pt/estatisticas.htm (accesat Februarie 2007)

Слободенюк Г. Механизмы социальной интеграции эмигрантов из Республики Молдова в Португалии (на примере культурного Центра Молдовы «Centro Cultural Moldavo»). // Moşneaga V., Mohammadifard Gh., Corbu-Drumea L. (coord.) Populaţia Republicii Moldova în contextul migraţiilor internaţionale. Volumul II. – Iaşi, 2006, pp.174-183.

Şăineanu L. Dicţionar Universal al Limbii Române. – Chişinău, 1998.

Valente R., Maria J. Contributos dos imigrantes na demografia portuguesa. ACIME. – Lisboa, 2004

Prezentat la redacţie
la 14 noiembrie 2007

ANEXA

Modelul de colaborare al principalelor parteneri care asigură adaptarea şi integrarea complexă al migranților din comunitatea cetățenilor din Republica Moldova în Portugalia

3 Nivel	Colaborarea dintre organizații guvernamentale SEF, ACIME, Guvernele Republicii Moldova şi Portugaliei, Ambasada Republici Moldova în Portugalia, Organizația Internațională pentru Migrație, Organizația Internațională a Muncii.
2 Nivel	Centrul Cultal Moldav (CCM) – Asociația SOLIDARIEDADE – Camerele municipale **-** Asociațiile migranților altor etnii – Biserica – Mass-media – Întreprinderi private şi de stat – Bănci.
1 Nivel	Proiecte şi programe de asistență civică internaționale orientate spre adaptarea şi integrarea socială al migranților din Republica Moldova

Domenii de activitate principale orientate să contribuie la adapatarea şi integrarea socială al migranților din Republica Moldova

I. Adaptare socială

- Consultații psihologice şi juridice; Program de adapatare psiho-socială şi asigurare informațională «Ce trebuie să ştie noul migrante despre Portugalia» (durata 1lună);
- Cursuri de limba portugheză specializate;
- Programe sociale de susținere a persoanelor din grupul de risc din rîndul comunității moldovenilor din Portugalia;
- Editarea materialelor promoționale şi a buletinului informativ "ORIZONTUL";
- Crearea paginii web al Centrului Cultural Moldav (CCM).

II. Integrarea sociala

a) Cultural-educațională:

- Crearea bazei de date al instituțiilor de învățămînt preuniversitar şi universitar care coolaborează cu migranții;
- Organizarea şi participarea la evenimente de promovare a culturii autohtone;
- Programe culturale ce include excursii (muzee, teatru, cinema, biblioteca);
- Fondarea unei biblioteci publice pentru migranți.

b) Dezvoltarea abilităților profesionale

- Crearea sălii multimedia (Soft, baze de date, audio/video arhiva).
- Program de «Managmentul afacerii pentru migranți » (3–6 luni);
- Cursurilor de informatică şi programare aplicativă şi de utilizare a tehnologiilor informaționale pentu copii şi maturi.
- Crearea bazei de date a intreprinderilor care solicită lucrători din Republica Moldova;

c) Un mod sănătos de viață într-un mediu ecologic corespunzător

- Programe pentru un mod sănătos de viață;
- Programe informative pentru copii, tineri şi maturi din comunitatea moldovenilor («Anti SIDA», educatie sexuală, lupta cu alcoolismul);
- Organizarea competițiilor sportive (fotbal. baschet, volei, etc);
- Cursuri de «Primului ajutor medical în condiții casnice şi la locul de muncă»;
- Participarea civică a copiilor şi tinerilor din comunitatea moldovenilor în programe şi proiecte ecologice din Portugalia.

CONSOLIDAREA SECURITĂȚII NAȚIONALE A REPUBLICII MOLDOVA PRIN PRISMA COLABORĂRII CU ORGANIZAȚIA ATLANTICULUI DE NORD[214]

Pantelimon VARZARI
Republica Moldova, Chişinău
Academia de Ştiințe a Moldovei
Institutul de Filozofie, Sociologie şi Ştiințe Politice
Şef-secție Ştiințe Politice
doctor,
conferențiar

Vitalie VARZARI
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea „Al. I. Cuza”, România, Iaşi
Centrul de Studii Europene,
masterand

The present article examines the state of things in the security sector of the Republic of Moldova. The main threats and vulnerabilities are scanned in the first part. The author determines that the most precarious threats and vulnerabilities are consequences of wide-ranging problems Moldova is confronting with: separatism, political and economic instability, immigration, depopulation, transnational crime and trafficking, rickety democratic institutions and the geopolitical position between the two competitive powers: Russian Federation and NATO/EU. Thus, Moldova’s vulnerability is shaped by it’s indecision who’s part to take, and in consequences its actions are mostly impulsive and do not follow clear strategic objectives.

The second part of the article emphasizes the fact that after the NATO and EU enlargement in 2004 and 2007 to the East the regional environment seems to become more suitable for Moldovan diplomacy to reshape it’s foreign policy and redirect it toward a deeper cooperation with NATO and EU. And indeed, the ratification of the Individual Moldovan – European Union Action Plan in the frame of European Neighborhood Policy and Individual Partnership Action Plan Moldova – NATO in the frame of Partnership for Peace Agreement, shows that Moldova, eager to consolidate its security, has initiated a closer relation with the West. In this chapter the author develops

[214] *Recenzent - doctor în istorie, conferențiar Platon FRUNTAŞU*

the history of the Moldova – NATO relations and highlights the importance of such relations for the Moldovan security.

The third part of the present study examines the role of IPAP in consolidating national security of the Republic of Moldova. The main objectives are mentioned, the ways these objectives will be implemented are described and the implementation process is put under discussion. The idea of this chapter is that IPAP is an excellent document that can fortify the national security, if declarations are doubled with concrete efforts and actions. Unfortunately, independent experts argue that little have been done till now to implement in practice the commitments Moldova has taken. And this becomes a big threat for Moldovan credibility on the international arena, and for own security, since the results of the implemented actions are found only on the papers.

The recommendations for the Moldovan Government are found in the Conclusion chapter. A closer cooperation with Bruxelles and independent experts is required while implementing IPAP, more coordinated actions with Ministry of Finance is imperative, a clear understanding of the ways the IPAP should be implemented is crucial.

Starea de securitate a Republicii Moldova: ameninţări şi vulnerabilităţi

Starea de (in)securitate a Republicii Moldova este determinată de mai mulţi factori cumulativi. Este vorba, în special, de ameninţările şi vulnerabilităţile politice, militare, economice, sociale şi de mediu cu care se confruntă încă de la întemeierea sa în 1991 tînărul stat şi care se perpetuează şi se agravează tot mai mult, riscînd să ducă societatea spre noi crize. Printre cele mai serioase ameninţări şi vulnerabilităţi la adresa securităţii naţionale menţionăm:

1. Existenţa regimului separatist de la Tiraspol şi prezenţa în zona de Est a Republicii Moldova a trupelor ruseşti care deţin un arsenal important de arme militare ofensive şi defensive.

2. Presiunile politice, diplomatice şi economice externe exercitate de Federaţia Rusă în scopul urmăririi propriilor interese în zonă.

3. Slaba funcţionare a instituţiilor democratice.

4. Inconsistenţa politicii externe în promovarea intereselor naţionale.

5. Existenţa unei economii bazate preponderent pe agricultură, productivitatea căreia depinde în mare parte de condiţiile climaterice.

6. Diversificarea slabă a exporturilor şi dependenţa excesivă faţă de piaţa rusă de desfacere.

7. Dependenţa excesivă faţă de importurile de petrol, gaze şi electricitate din Federaţia Rusă, combinată cu incapacitatea valorificării unor surse de energie similare sau alternative.

8. Perpetuarea criminalităţi organizate şi impactul negativ al acesteia în domeniul politic şi economic, ceea ce susţine dezvoltarea unei economii tenebre şi care subminează autoritatea statului şi bunăstarea cetăţenilor.

9. Rata înaltă a şomajului, insuficienţa protecţiei şi asistenţei sociale, scăderea nivelului de trai ale unei considerabile părţi a populaţiei.

10. Migrarea masivă – legală şi ilegală – peste hotare a cadrelor înalt calificate.

11. Criza demografică ce afectează nivelul de dezvoltare economică a ţării.

12. Defrişările masive ale pădurilor, care duc la înrăutăţirea calităţii aerului, la dispariţia multor specii de floră şi faună, la eroziunea terenului şi la alunecări de teren.

13. Concentrările masive de deşeuri menajere solide în locuri neautorizate, ceea ce conduce la poluarea apelor freatice, care sînt principala sursă de apă potabilă în localităţile rurale[215].

Perpetuarea acestui şir impresionat de pericole iminente la adresa securităţii naţionale a fost posibilă şi din cauza condiţiilor geopolitice specifice în care şi-a făcut apariţia şi se dezvoltă noul stat Republica Moldova: un teritoriu mic, situat între Ucraina şi România, lipsit de resurse naturale importante, cu o populaţie în principal rurală, cu o economie preponderent agrară; o regiune caracterizată de un vid de securitate, dominat de ambiţiile Rusiei de a o ţine în propria zonă de interese, combinată cu lipsa unei strategii coerente a UE şi NATO pentru zona în cauză, la care se mai adaugă şi lipsa unei viziuni geostrategice a clasei politice de la Chişinău asupra politicii externe a ţării.

În ciuda acestei poziţii vulnerabile, s-au produs schimbări importante în arealul geopolitic în care este plasată Moldova: creşte prezenţa UE şi SUA în zonă şi se amplifică interesul faţă de Moldova. Aceasta se datorează în primul rînd extinderii spre est a celor două, şi în mod implicit, aderării României, mai întîi la NATO în 2004 şi apoi la UE în 2007. Aşa cum afirmă D.Dungaciu, contextul politic european face astăzi, dar mai ales mîine, ca interesul pentru regiunea Mării Negre să sporească în plus, ca nevoia unei strategii regionale (a Occidentului – *n.n.*) să devină şi mai presantă[216]. Acest imperativ strategic se datorează şi faptului că „Europa de Sud-Est rămîne principala sursă

---

[215] Mai detaliat a se vedea: Gorincioi R., Varzari V. Aspecte ale securităţii naţionale în Republica Moldova. // http://www.nato.md/images/stories/studii_si_analize01-09-2007.pdf ((acces la 30 septembrie 2007).

[216] Dungaciu D. Moldova ante portas – Bucureşti: Tritonic, 2005, p.272.

de instabilitate în spaţiul european. Este unica regiune europeană în care problemele ce ţin de securitatea clasică militară sînt foarte actuale, ceea ce nu mai este valabil pentru alte părţi ale continentului”[217].

Pe lîngă această prezenţă în creştere a NATO şi UE în zonă, şi, implicit, în Moldova, observăm şi amplificarea eforturilor de promovare a propriilor interese în regiune ale Federaţiei Ruse: Moscova a dublat presiunile diplomatice şi politice asupra Moldovei cu cele de ordin economic. Strategia rusească este marcată, de fapt, de două tendinţe contradictorii: pe de o parte, ea încurajează dezvoltarea unei atmosfere de încredere prin angrenarea în scheme de cooperare regională, în acţiuni comune de consolidare a securităţii împotriva aşa-ziselor „noi riscuri”, iar, pe de altă parte, ea foloseşte forţa militară (politică şi economică – *n.n.*) în conflicte îngheţate cu rol de descurajare în momentul în care Moscova constată că orientarea unor state riverane tinde să ia o turnură periculoasă[218].

Din acest punct de vedere, mai mulţi specialişti consideră că succesul cu care NATO şi UE îşi vor promova propriile standarde în Moldova depinde nu atît de dorinţa şi acţiunile Moldovei în direcţia colaborării cu forurile occidentale, cît de aranjamentele consensuale ale NATO şi UE, pe de o parte, şi ale Federaţiei Ruse, pe de altă parte, privitor la acest spaţiu. În ciuda unei asemenea perspective asupra situaţiei geopolitice a Moldovei, considerăm că sînt necesare eforturi suplimentare din partea Chişinăului în direcţia aprofundării cooperării cu NATO şi UE. Aceste eforturi ar valida apartenenţa noastră la spaţiul euro-atlantic şi ar impulsiona UE şi NATO la conturarea unei strategii mai clare şi de perspectivă faţă de Moldova. Or, documentul adoptat de către aliaţi la ultimul Summit al NATO de la Istambul, intitulat „*Parteneriatul Euro-Atlantic: reorientare şi renovare*”, enunţă că „NATO va acorda o atenţie specială imperativelor individuale provenite din rîndul partenerilor care au demonstrat voinţă şi angajament clar în participarea la programele NATO: IPAP, PAP-DIB, PARP şi PAP-T”[219].

Cooperarea dintre Moldova şi NATO: ameliorarea insecurităţii politico-militare

Primul cadru de colaborare al NATO cu ţările Europei de Est l-a constituit *Consiliul Parteneriatului Nord-Atlantic* (CPNA), lansat la 20 decembrie

---

[217] *Popescu N. Republica Moldova în sistemul de securitate european // www.ipp.md/files/Publicatii/2002/decembrie/N-Popescu.doc (22.09.2007).*

[218] *Ionescu C. Marea Neagră – un pivot geopolitic în dispută? // Geopolitica , nr.1(5), 2005, an IV.*

[219] *The Euro-Atlantic Partnership - Refocusing and Renewal, Istambul, 23 June 2004, Cap.3, §3.1.2. // http://www.nato.int/docu/basictxt/b040623e.htm (acces la 22 septembrie 2007).*

1991 în urma deciziilor adoptate la Summit-ul de la Roma din luna noiembrie a aceluiaşi an. Au fost atunci invitate să colaboreze cu NATO nouă foste membre ale Pactului de la Varşovia[220], iar acestora, după dezmembrarea URSS, li s-au alăturat fostele „republici-surori”, inclusiv Republica Moldova, la 10 ianuarie 1994. CPNA a constituit la acel moment un for cu rol consultativ, care aborda, în speță, teme generale politice şi de securitate. Din anul 1993 în cadrul CPNA s-a înființat *Grupa ad hoc pentru colaborare la acțiunile de menținere a păcii*, astfel încît cooperarea în cadrul Consiliului s-a extins într-un domeniu care a devenit, din 1991, una dintre activitățile-cheie ale Alianței[221]. În acelaşi an 1993, la inițiativa şefului Corpului Statului-Major, generalul Shalikashvili, pe lîngă dialog şi cooperare, în relația cu țările CPEA a fost promovată şi concepția de „*parteneriat*”. După cum apreciază J.Fiedler şi P.Mares, Programul *Parteneriat pentru Pace* (PpP) a fost un proiect propus de SUA, liderul incontestabil al NATO, şi a constituit un răspuns la dorința statelor participante la CPNA de a deveni membre ale alianței. Mai mult, sugerează autorii, era evident că aceste state nu considerau CPNA drept garanție suficientă a securității lor[222]. Aşa încît, rațiunea lansării *Parteneriatului* a constat în adîncirea cooperării şi, în acelaşi timp, în apdatarea relațiilor stabilite între NATO şi Parteneri, conform situației şi necesităților individuale.

NATO a lansat oficial PpP în ianuarie 1994 cu scopul de a spori stabilitatea şi securitatea pe întreg cuprinsul Europei prin lărgirea şi activizarea colaborării politice şi militare; de a reduce pericolele la adresa păcii prin crearea relațiilor tehnice între parteneri şi țările membre; de a dezvolta interoperabilitatea armatelor naționale cu scopul menținerii comune a păcii şi acordării unui ajutor umanitar în caz de situații excepționale. Datorită faptului că PpP formează un grup de 26 de țări divers din punct de vedere politic, geografic, economic, cultural, cu aspirații şi cerințe diferite de securitate, setul de instrumente al PpP acoperă o gamă largă de activități, care sînt configurate astfel încît să răspundă diferitelor dorințe, ambiții şi capacități ale fiecărui partener. Obiectivele centrale al PpP constau în:

- sporirea transparenței în planificarea apărării la nivel național şi în definirea bugetului militar;
- asigurarea controlului democratic al forțelor armate naționale;
- dezvoltarea pe termen lung a unor forțe armate apte de a acționa la misiuni comune ale NATO[223].

---

[220] *Bulgaria, Cehoslovacia, Estonia, Lituania, Letonia, Ungaria, Polonia, România şi URSS.*
[221] *Fiedler J., Mares P. Istoria NATO. – Iaşi: Institutul European, 2005, p.234.*
[222] *Ibidem, p.235.*
[223] *Parteneriatul pentru Pace – un parteneriat intensificat şi mai operațional. // http://www.nato.int/docu/other/ro/facts/pfp-enh_rom.htm (acces la 22 septembrie 2007).*

În 1997 Aliații NATO au decis să sporească eficacitatea PpP, conferindu-i un rol mai operațional prin acordarea unei atribuții mai importante partenerilor în luarea deciziilor şi în planificare. Ei îi întăresc dimensiunea de consultare politică, transformînd, totodată, *Consiliul Parteneriatului Nord-Atlantic* în *Consiliul Parteneriatului Euro-Atlantic* (CPEA). Astfel, la Summit-ul de la Washington din 1999 şefii de state şi de guverne au semnat documentul intitulat *PpP Intensificat şi mai Operațional*. Această măsură s-a bazat pe experiența obținută pînă la momentul respectiv şi constituie un cadru de referință pentru Parteneriatul operativ al secolului XXI. *Parteneriatul Intensificat şi mai Operațional* se bazează pe trei elemente:

- un Cadru de Lucru Politico-militar pentru Operațiunile PpP conduse de NATO;
- un Proces extins şi adaptat de Planificare şi Analiză (PARP);
- o cooperare militară practică intensificată şi o cooperare în domeniul apărării, care acoperă întreg spectrul colaborării în cadrul PpP[224].

Toate aceste măsuri esențiale au fost întreprinse cu scopul de a mobiliza Partenerii în fața noilor pericole ale secolului XXI. Iar aceasta se dorea a fi realizată în cazul în care înşişi partenerii sînt state în care insecuritatea este relativ scăzută şi în care guvernele sînt capabile de o colaborare multilaterală în domeniul securității.

Aderarea Republicii Moldova la PpP a avut loc în trei etape. Prima fază a constat în semnarea la 16 martie 1994 a *Documentului-cadru*, prin care țara noastră se angajează să respecte anumite norme comportamentale esențiale pe scena internațională: să sprijine dezvoltarea societăților democratice, să mențină principiile dreptului internațional ale Cartei ONU şi principiile Declarației Generale a Drepturilor Omului, să nu recurgă în relațiile internaționale la forță sau la amenințarea cu forța, să respecte frontierele existente şi să aplaneze conflictele pe cale paşnică. Documentul indică Moldovei să dezvolte relații militare de cooperare cu NATO şi să dezvolte forțe interoperabile cu cele ale Alianței pentru a putea participa împreună cu aliații la misiuni de menținere a păcii[225].

Etapa a doua a constat în elaborarea *Documentului de prezentare* şi punerea lui la dispoziția NATO. În acest text au fost stipulate măsurile ce vor fi întreprinse pentru atingerea scopurilor politice ale Parteneriatului, au fost prezentate ofertele Moldovei pentru activitățile Parteneriatului şi menționate do-

---

[224] *Ibidem.*

[225] *Mai detaliat a se vedea: Manolache C., Bolun O. Programul Parteneriat pentru Pace ca factor de integrare europeană a Republicii Moldova. // Moldova, România, Ucraina: Integrarea în structurile europene. – Chişinău, 2000, p.49.*

meniile specifice de cooperare între NATO şi Moldova. În concordanţă cu acest document, ţara noastră şi-a asumat următoarele obligaţii specifice:

- de a pregăti o subunitate pentru operaţiunile de menţinere a păcii sub egida ONU;
- de a instrui personalul militar medical pentru operaţiuni de menţinerea a păcii;
- de a pregăti un grup de observatori militari pentru participarea la misiunile ONU;
- de a pune la dispoziţie aerodromul de la Mărculeşti pentru aterizarea şi staţionarea avioanelor în conformitate cu activităţile Parteneriatului;
- de a crea condiţii pentru instruire şi manevre tactice în cadrul PpP la Centru de instruire „Bulboaca";
- de a pregăti pentru activităţile în cadrul PpP un avion-cargou şi două elicoptere de transport[226].

Ulterior, în baza Documentului-cadru, a fost elaborat *Programul Individual de Parteneriat* (PIP). Elaborat în 1995, şi revizuit o dată la doi ani, PIP-ul este un Program în care sînt incluse declaraţia scopurilor politice, angajamentele militare, obiectivele cooperării, precum şi activităţile specifice care vor fi desfăşurate în fiecare domeniu aparte. În general, toate PIP-urile din 1995 pînă azi sînt axate pe direcţii prioritare ce cuprind:

- controlul democratic asupra Forţelor Armate;
- controlul asupra armamentelor şi dezarmării;
- protecţia civilă, prevenirea şi soluţionarea situaţiilor de criză;
- planificarea şi desfăşurarea în comun a operaţiunilor de menţinere a păcii;
- pregătirea cadrelor, pregătirea lingvistică şi alte aspecte de activitate militară[227].

Este util a menţiona că iniţial operaţiunile desfăşurate sub egida PpP se limitau doar la acţiuni de menţinere a păcii, căutare şi salvare, la activităţi umanitare. Din decembrie 1996 însă operaţiunile PpP au fost extinse pentru a cuprinde întreg spectrul noilor misiuni ale Alianţei, inclusiv misiuni de menţinere a păcii (de exemplu, IFOR, SFOR). Concomitent cu angajarea în aceste misiuni esenţiale, Republica Moldova participă activ şi la *Procesul de planificare şi analiză a Parteneriatului* (PARP), scopul căruia este crearea unei baze pentru planificarea şi evaluarea forţelor şi capacităţilor partenerilor, care pot fi puse la dispoziţie pentru instruire, exerciţii şi operaţiuni desfăşurate în comun cu Forţele Armatei.

---

[226] *Ibidem, p.50.*
[227] *Moldova – PfP: Programul Parteneriat pentru Pace. //* http://www.army.gov.md/?action=show&cat=13 *(acces la 22 septembrie 2007).*

Evaluînd impactul PpP asupra securității naționale a țării noastre A.Roşca evidențiază că PpP poate fi considerat drept o garanție a consolidării securității şi stabilității pe continent şi porneşte de la faptul că participarea la Program va crea unele condiții de securitate şi îmbunătățirea capacității defensive a Republicii Moldova[228]. În aceeaşi ordine de idei, un comunicat al serviciul de presă al Ministerului Apărării enunța că „participînd la activitățile oferite de statele NATO şi Partenere, militarii moldoveni au obținut cunoştințele şi deprinderile necesare pentru participarea în operațiuni internaționale comune, fapt demonstrat pe parcursul contribuirii Armatei Naționale la operațiunea SFOR în Bosnia şi Herțegovina, precum şi în cadrul operațiunii post-conflict de reconstrucției în Irak”[229]. În acelaşi comunicat de presă se evidenția că, reieşind din noile inițiative lansate şi definitivate în cadrul Summit-urilor de la Praga (2002) şi Istambul (2004), Republica Moldova tinde spre lărgirea, aprofundarea şi diversificarea cooperării cu Alianța Nord-Atlantică în cadrul Parteneriatului pentru Pace. În acest context, se examinează posibilitatea semnării Planului de acțiuni în cadrul Parteneriatului privind construirea instituțiilor de apărare (PAP-DIB). Deoarece PAP-DIB-ul reflectă procesul de modernizare şi adaptare al Forțelor Armate ale Partenerilor la cerințele timpului, el se încadrează întocmai în concepția de restructurare a Armatei Naționale. IPAP-ul, la rîndul său, este destinat individualizării, sistematizării şi concretizării relațiilor, precum şi intensificării dialogului şi consultărilor între Parteneri şi Alianță la nivel interstatal şi interministerial[230].

Planul Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO

Urmînd logica aprofundării relațiilor dintre NATO şi Parteneri, Alianța a lansat în noiembrie 2002 la Summit-ul de la Praga ideea unor *Planuri Individuale de acțiuni ale Parteneriatului* (IPAP-urile). Rațiunea IPAP constă în oferirea unui mecanism eficient ce ar organiza pe priorități toate aspectele cooperării dintre NATO şi țările PpP, ar facilita coordonarea asistenței internaționale în efectuarea reformelor interne, ar contribui la elaborarea celor mai efective şi eficiente strategii pentru reformele din domeniu militar, ar îmbunătăți procedurile bugetare de apărare şi ar instituționaliza o coordonare eficace a eforturilor inter-ministeriale. Metoda acestei inițiative constă în elaborarea de către Parteneri, cu sprijinul consultativ al Aliaților, a unor IPAP-uri

---

[228] *Interviu cu directorul de programe al Centrului de Informare şi Documentare privind NATO din Republica Moldova A. Roşca // „Flux”, nr.26, 2007, 29 iunie.*

[229] *Moldova – PfP: Programul Parteneriat pentru Pace. // http://www.army.gov.md/?action=show&cat=13 (acces la 22 septembrie 2007).*

[230] *Ibidem.*

„personalizate” şi prezentarea lor în timp util spre aprobarea NATO. Georgia a fost primul stat care a semnat documentul – la 29 octombrie 2004, exemplu urmat mai tîrziu de Azerbaidjan, Armenia şi Kazahstan. Republica Moldova l-a semnat abia în data de 6 iulie 2006. Întîrzierea cu doi ani a autorităților de la Chişinău în a prezenta acest document se explică, în opinia lui A.Popov, pe atunci şef al Direcției Securitate Internațională a MAE, prin obstacolele Preşedinției: „Preşedintele a impus un adevărat embargou la acest subiect: nici un fel de discuții despre IPAP, fără aprobarea expresă a tezelor de către Presedinție. Motivul era evident, să nu irităm Rusia şi să nu-i dăm argumente să nu creadă că nu am fi prieteni, altminteri nu ne ajuta să soluționăm conflictul (transnistrean – n.n.)”[231].

Documentul din treizeci şi opt de pagini a fost apreciat de către experții de la Bruxelles ca fiind destul de ambițios. În conformitate cu acest Plan, principalele obiective strategice ale Republicii Moldova sînt: integrarea în Uniunea Europeană, intensificarea dialogului şi aprofundarea relațiilor cu structurile euro-atlantice. În acelaşi context, preşedintele Moldovei apreciază că „avînd în vedere statutul său de neutralitate, Republica Moldova, prin implementarea IPAP, nu urmăreşte obiectivul aderării la NATO, ci speră să utilizeze Planul pentru accelerarea procesului de reforme în sectoarele apărării şi securității naționale”[232]. Menționăm că Planul este structurat în două părți: partea întîi conține problemele sectoriale, ce se cer depăşite prin efectuarea reformelor de către Moldova. Partea a doua conține acțiunile concrete care vor fi implementate de autoritățile centrale în îndeplinirea obiectivelor stabilite. Astfel, Moldova, prin elaborarea şi aprobarea acestui document, şi-a asumat angajamentul să coopereze cu NATO în *ameliorarea securității naționale ce provine din*:

- problemele politice şi de securitate;
- probleme militare şi de apărare;
- informarea insuficientă a publicului, slaba gestionare a situațiilor de urgență;
- aspecte administrative, slaba protejare a informației şi resurselor[233].

Căile de depăşire a acestor probleme şi atingere a stării de securitate satisfăcătoare, conform textului, constau în:

---

[231] *Popov A. Un an de la semnarea IPAP. // http://andreipopov.blogspot.com/2007_07_01_archive.html (accesat la 22 septembrie 2007).*

[232] *Planul Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO a intrat în vigoare. // http://www.conflict.md/stiri.php?ID=1283 (accesat la 25octombrie 2007).*

[233] *Planul Individual de Acțiuni al Parteneriatului (IPAP) Republica Moldova – NATO. // http://www.mfa.md/img/docs/ipap_ro.pdf (acces la 23 septembrie 2007).*

- reglementarea cît mai curînd posibilă a conflictului transnistrean pe cale paşnică;
- aprofundarea cooperării cu structurile şi instituțiile europene şi euroatlantice;
- promovarea reformelor democratice, pentru a asigura supremația legii şi conformitatea legislației şi practicii naționale în domeniul drepturilor omului cu standardele internaționale relevante;
- cooperarea cu Consiliul Europei (CoE), cu Organizația pentru Securitate şi Cooperare în Europa (OSCE) şi cu Uniunea Europeană în promovarea reformelor democratice;
- perfecționarea cadrului juridic ce reglementează libertatea presei şi accesul publicului la informație;
- combaterea terorismului internațional, a crimei organizate şi a traficului de ființe umane, prin perfecționarea cadrului juridic şi instituțional existent şi prin aprofundarea cooperării şi coordonării interinstituționale la nivel național şi internațional;
- asigurarea securității națiunii prin exercitarea controlului democratic comprehensiv asupra Forțelor Armate;
- implementarea prevederilor Strategiei de Creştere Economică şi Reducere a Sărăciei (SCERS) şi pe cele ale compartimentului economico-social al Planului de Acțiuni Republica Moldova – Uniunea Europeană;
- crearea de Forțe Armate capabile să acționeze împreună cu cele ale statelor aliate şi partenere în operațiunile multinaționale umanitare şi de menținere a păcii;
- perfecționarea sistemele de instruire şi recrutare, precum şi consolidarea managementul personalului militar şi instruirea personalul militar cu privire la responsabilitățile sale în domeniul drepturilor omului şi controlului democratic;
- elaborarea unui plan pe termen lung cu privire la consultări, comandă şi control (C3);
- crearea unui mecanism transparent şi cu responsabilități definite de securizare a armamentului şi munițiilor;
- reformarea Trupelor de Carabinieri ca o parte importantă a reformei atotcuprinzătoare a sectorului de securitate şi apărare al țării;
- transformarea Serviciului Grăniceri în organ de ocrotire a ordinii de drept;
- informarea publicului în materie de securitate;
- consolidarea cooperării cu NATO în domeniul ştiințific;

- consolidarea sistemului de planificare a situaţiilor civile de urgenţă şi de pregătire pentru asemenea situaţii, precum şi capacităţile sale de management în caz de criză;

- identificrea şi stabilirea priorităţilor în asistenţa necesară pentru implementarea cu succes a IPAP-ului;

- implementarea în deplină măsură a acordului de protejare a informaţiei[234].

O analiză a IPAP-ului scoate în evidenţă că, de fapt, documentul prevede mai curînd o reformare a sistemului de apărare naţională a ţării (consolidat prin posibilitatea cooperării militare internaţionale în caz de criză), decît o reală reformare a întregului sistem al securităţii naţionale. Fenomen care are totuşi o explicaţie plauzibilă: NATO este un bloc politico-militar, de aceea şi politicile coordonate de ţările lui membre şi de ţările partenere au loc, în mod special, în sectorul militar şi în cel politic. Şi aceasta este un avantaj pentru Moldova, pentru că UE nu se ocupă de acest aspect. Dacă autorităţile de la Chişinău vor înţelege prin cooperarea cu NATO reformarea palierei militare a securităţii naţionale, iar prin cooperarea cu UE – reformarea palierelor economice, sociale şi de mediu, atunci securitatea naţională ar avea doar de cîştigat. Dacă se va conştientiza că sectorul social, cel economic şi cel de mediu au nevoie de intervenţii reformatoare de durată, dacă nu se va uita că în primul rînd individul trebuie securizat şi că scopul securităţii naţionale este, *de facto*, crearea unui cadru adecvat de dezvoltare şi de prosperare a acestuia, atunci implementarea IPAP-ului va aduce doar beneficii Republicii Moldova. În acest sens, reputatul expert olandez J.Boonstra afirmă că în timp ce NATO priveşte reformarea sectorului de securitate prin prisma reformării armatei, serviciilor de pază, stabilirii interoperabilităţii dintre armatele naţionale, UE abordează această problemă prin prisma edificării unei bune şi eficiente guvernări[235], astfel încît ambele perspective se completează.

Pe de altă parte, cooperarea cu NATO în domeniul securităţii nu produce doar beneficii militare şi politice, ci şi economice, sociale şi de mediu. Reformarea sectorului militar este posibilă doar în cadrul unei ţări democratice, unde se aplică domnia legii: acestea fiind o precondiţie a colaborării dintre NATO şi Parteneri, iar IPAP-ul atenţionează în nenumărate rînduri că încurajează implementarea reformelor economice şi sociale prevăzute în *Planul de Acţiuni Uniunea Europeană – Moldova* (PAUEM). Astfel, la capitolul dezvoltare economică şi politici prioritare, Planul prevede implementarea prevederilor

---

[234] *Ibidem, p.1-7.*

[235] *Boonstra J. EU policy towards Moldova: the Security Dimension. // Neighbouring NATO and the EU: Policy Implications for Moldova's Security and European Aspirations. - Chisinau, 14 November 2005.*

din Strategia de Creştere Economică şi Reducere a Sărăciei (SCERS) şi pe cele ale compartimentului economico-social al PAUEM: promovarea competitivităţii şi îmbunătăţirea mediului de afaceri, întreprinderea de măsuri în vederea consolidării securităţii economice şi energetice şi dezvoltarea cooperării cu organismele financiare internaţionale. Mai mult, apreciem că însăşi reformarea sistemului de apărare naţională ar putea avea un impact economic şi social esenţial:

- creşterea securităţii militare condiţionează edificarea încrederii în starea de securitate generală a ţării;
- sporirea interesului investitorilor străini în ţară, ca rezultat al reformelor economice, sociale şi politice întreprinse pentru implementarea instrumentelor de cooperare (PpP, IPAP, MAP etc.);
- amplificarea tendinţelor de cooperare regională antrenate de dorinţa împărţirii experienţei de colaborare cu NATO.

A trecut mai mult de un an de la semnarea IPAP-ului, iar întrebarea fundamentală care apare este modul în care autorităţile noastre implementează documentul. Astfel, la 4 iulie 2007 la Bruxelles a avut loc reuniunea *Consiliului Nord-Atlantic NATO*, la care a fost discutat progresul în implementarea de către Republica Moldova a IPAP-ului în baza Raportului Misiunii NATO de evaluare din martie aceluiaşi an. Conform Comunicatului Ministerului Afacerilor Externe şi Integrării Europene (MAEIE), A.Stratan a prezentat informaţii privind evoluţiile în implementarea IPAP şi priorităţile în procesul de reformare a sectorului de securitate şi apărare. Au fost scoase în evidenţă şi domeniile care necesită sprijinul continuu al Alianţei. Reprezentanţii Ţărilor Aliate au apreciat drept reuşite mecanismele instituţionale pe care Moldova le-a creat pentru implementarea IPAP-ului şi au considerat productive eforturile depuse în acest sens. Republica Moldova a fost încurajată să finalizeze procesul creării bazei politico-juridice pentru reformarea sectorului de securitate şi apărare[236]. Însă punctul de vedere oficial nu coincide cu cel al experţilor independenţi din Moldova şi din Occident, care se arată cel puţin nedumeriţi de ezitările Chişinăului în implementarea prevederilor de bază. Astfel, analistul A.Popov constată că majoritatea Comitetelor de lucru specializate pe diverse aspecte ale reformei, practic, nu se întrunesc; personalul responsabil de implementarea prevederilor IPAP-ului în direcţiile de specialitate ale MAEIE şi ale Ministerului Apărării nu a fost suplimentat, iar la Misiunea Republicii Moldova de la Bruxelles nu a fost trimis pînă acum un reprezentant militar. Expertul consideră că după un avînt ambiţios şi asigurări că am înţe-

---

[236] *La Bruxelles a avut loc reuniunea Consiliului Nord Atlantic NATO. // http://www.nato.md/index.php?option=com_content&task=view&id=21&Itemid=34 (acces la 24 octombrie 2007).*

lege ce înseamnă angajamentele de reforme pe care ni le-am asumat, au început să vină din nou semnale confuze, care au făcut ca astăzi la NATO să se creadă despre Moldova că nu sîntem serioşi, că nu ştim ce vrem, că nu putem face elementar distincția dintre intenții de reformă şi reforme şi, ce-i mai grav, ca nu avem voință politică să implementăm IPAP-ul[237].

Aceste tendințe alarmante sînt susținute şi de unii reprezentanți de la NATO, care sînt indignați de faptul că Moldova nu poate să-şi îndeplinească obligațiile care şi le-a propus din proprie inițiativă: „Decît să vă asumați ambițios 22 obiective, iar la sfîrşit de an să faceți doar 16, este mult mai bine să fiți modeşti şi realişti şi să vă asumați 15, dar să faceți cu unul mai mult - 16, dar să le faceți bine. Veți arăta mult mai solid şi responsabil... Ce într-adevăr deranjează este că atunci cînd vă spunem că ați rămas în urmă, din răspunsurile pe care le primim avem impresia că pentru voi e vorba de o obligație neplăcută şi căutați pretexte pentru a vă eschiva de la realizarea ei. Georgienii, în schimb, ne omoară cu telefoane, scrisori, întrebări. Cum să facem asta? Ce ne puteți sfătui aici? Aveți un expert pe asta? De unde să găsim cofinanțare pentru cutare acțiune? Ce părere aveți dacă întîi facem asta şi abia după aceea aceasta? etc. La voi linişte…”[238].

Ajungem astfel la concluzia că, similar PAUEM-ului, IPAP-ul este lipsit de o strategie de implementare fermă şi pragmatică din partea autorităților, de aceea şi acțiunile autorităților în acest sens sînt contradictorii şi sporadice. Acestea pendulează între dorința de a-şi întări sectorul de securitate națională printr-o colaborare aprofundată cu NATO şi nedorința de a supăra Rusia, care ar putea fi utilă în soluționarea conflictului transnistrean. Această ezitare de determinare a orientării strategice este cu atît mai periculoasă, cu cît, ambele părți şi-ar putea pierde încrederea în abilitatea Moldovei de a deveni un partener credibil şi un factor de stabilitate în zonă (în cazul în care încă nu şi-au pierdut-o).

Unele concluzii

Cum afirmam la începutul acestui text, extinderea NATO în 2004 şi UE în 2005 / 2007 spre Est aduce o schimbare calitativă în arealul geopolitic în care este plasată Moldova. Aceste mutații duc la creşterea interesului UE şi al SUA față de Moldova. Însă noile oportunități deschise Moldovei, trebuie şi valorificate, în caz contrar țara ar putea fi privită dubios de Europa şi astfel izolată sau luată în neserios. În spiritul acestor observații, considerăm că sînt

---

[237] *Popov A. Planul Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO: aniversare incertă. // http://info-prim.md/?x=22&y=9139 (acces la 24 octombrie 2007).*

[238] *Popov A. IPAP-ul nu merge bine. // http://andreipopov.blogspot.com/2007/06/ipap-ul-nu-merge-bine.html (24.10.2007).*

necesare eforturi suplimentare din partea Chişinăului în direcția aprofundării cooperării cu NATO şi UE. Aceste eforturi ar valida apartenența noastră la spațiul euro-atlantic şi ar impulsiona UE şi NATO la conturarea unei strategii mai clare şi de perspectivă față de Moldova. Or, documentul adoptat de către Aliați la ultimul Summit al NATO de la Istambul, intitulat „Parteneriatul Euro-Atlantic: reorientare şi renovare", enunță că „*NATO va acorda o atenție specială imperativelor individuale provenite din rîndul partenerilor care au demonstrat voință şi angajament clar în participarea la programele NATO: IPAP, PAP-DIB, PARP şi PAP-T*"[239].

Este extrem de important să înțelegem că Republica Moldova nu ar trebui să-şi uite prioritatea strategică a politicii externe pe care o urmează: alinierea propriilor standarde cu cele ale NATO şi UE. În acest context, Planul de Acțiuni Moldova – UE şi Planul Individual de Acțiuni Moldova – NATO oferă un cadru propice pentru aprofundarea colaborării multidimensionale şi consolidării securității naționale şi regionale. Căci din perspectiva studiului de față, scopul central al acestor Planuri Individuale ar fi întărirea securității Moldovei pe toate sectoarele de activitate: economică, socială, politică, militară şi de mediu. De aceea este de datoria autorităților de la Chişinău de a implementa cu succes prevederile Planurilor pentru a obține încrederea şi sprijinul Occidentului în derularea reformelor interne şi a-şi asigura în acest fel o ameliorare a stării de securitate națională.

În această ordine de idei, recomandăm autorităților de la Chişinău să acorde o atenție sporită implementării IPAP-ului, să dezvolte capacități administrative şi să identifice resurse financiare sigure pentru asistarea implementării, să asigure o continuitate a procesului de implementare a reformelor, să perfecționeze cadrul legal existent şi să consulte Bruxelles-ul şi diverşi experți independenți referitor la căile cele mai propice de implementare a Planului în cauză.

Bibliografie

A Secure Europe in a Better World – European Security Strategy, Brussels, 12 December 2003. // www.eu.in/security_strategy/debate.html/.

Boonstra J. EU policy towards Moldova: the Security Dimension. // Neighbouring NATO and the EU: Policy Implications for Moldova's Security and European Aspirations. – Chisinau: IDIS Viitorul, 2005.

Dungaciu D. Moldova ante portas. – Bucureşti: Tritonic, 2005.

Fiedler J., Mares P. Istoria NATO. – Iaşi: Institutul European, 2005.

[239] *The Euro-Atlantic Partnership - Refocusing and Renewal, Istambul, 23 June 2004, Cap.3, §3.1.2. //* *http://www.nato.int/docu/basictxt/b040623e.htm* *((acces la 22 septembrie 2007).*

Gorincioi R., Varzari V. Aspecte ale securităţii naţionale în Republica Moldova. // http://www.nato.md/images/stories/studii_si_analize01-09-2007.pdf.
Interviu cu directorul de programe al Centrului de Informare şi Documentare privind NATO din Republica Moldova A.Roşca. // „Flux”, nr.26, 2007, 29 iunie.
Ionescu C. Marea Neagră – un pivot geopolitic în dispută? // Geopolitica, nr.1(5), 2005, an IV.
Manolache C., Bolun O. Programul Parteneriat pentru Pace ca factor de integrare europeană a Republicii Moldova. // Moldova, România, Ucraina: Integrarea în structurile europene. – Chişinău, 2000.
Moldova – PfP: Programul Parteneriat pentru Pace. // http://www.army.gov.md/?action=show&cat=13.
Parteneriatul pentru Pace – un parteneriat intensificat şi mai operaţional. // http://www.nato.int/docu/other/ro/facts/pfp-enh_rom.htm.
Popescu N. Republica Moldova în sistemul de securitate european. // www.ipp.md/files/Publicatii/2002/decembrie/N-Popescu.doc.
Popescu N., Nodia G. Europeanization and Conflict Resolution: Case Studies from the European Periphery. // www.ecmi.de/jemie/.
Planul Individual de Acţiuni al Parteneriatului (IPAP) Republica Moldova – NATO. // http://www.mfa.md/img/docs/ipap_ro.pdf.
Planul Individual de Acţiuni Uniunea Europeană – Moldova. // http://www.mfa.md/Ro/PlanulActiuniRM_UE.pdf.
Popov A. Un an de la semnarea IPAP. // http://andreipopov.blogspot.com/2007_07_01_archive.html.
Popov A. Planul Individual de Acţiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO: aniversare incertă. // http://info-prim.md/?x=22&y=9139.
Popov A. IPAP-ul nu merge bine. // http://andreipopov.blogspot.com/2007/06/ipap-ul-nu-merge-bine.html.
Studii de securitate. / Coord. M.Bardi. - Bucureşti: Cavallioti, 2005.
The Euro-Atlantic Partnership - Refocusing and Renewal, Istambul, 23 June 2004. // http://www.nato.int/docu/basictxt/b040623e.htm.
Tulbure A., Coceban G. Securitatea Naţională a Republicii Moldova: concepţia şi aspectele de bază. // Politica externă a Republicii Moldova: aspecte ale securităţii şi colaborării regionale. – Chişinău, 1998.

Prezentat la redacţie
la 29 octombrie 2007

COMPARTIMENTUL
BIBLIOGLOBUS & INFO

Lista literaturii în domeniul ştiinţei politice (culegeri, monografii), apărute în Republica Moldova în anul 2007/d

Itinerar strategic. Revistă de studii de securitate şi apărare. Publicaţie ştiinţifică. Nr.1-2, Chişinău, Institutul de Istorie, Stat şi Drept al AŞM, 2007.

Managementul ONG. Ghid pentru reprezentanţii ONG-urilor din Republica Moldova. / Coord. R.Gorincioi, M.Scutaru – Chişinău, Centrul „CAPTES”, Tipografia Centrală, 2007, 87 p.

Migraţia la propriu. O retrospectivă a migraţiei în Republica Moldova. – Chişinău, Organizaţia Internaţională pentru Migraţie, 2007, 18 p.

Remittances in the Republic of Moldova: Patterns, Trends, and Effects.- Chisinau, International Organization for Migration, 2007, 18 p.

Tărîţă O. Tratat de protocol şi comportament civilizat. Studiu teoretico-aplicativ. – Chişinău, Bons Offices, 2007, 324 p.

Назария С. История международных отношений и внешней политики великих держав. Новейшее время. – Кишинёв, Editura Poligrafică, 2007, 688 p.

Informaţia a fost prezentată
la 1 decembrie 2008 de către
doctor în ştiinţe politice R.RUSU

INFORMAŢIA
privind susţinerea tezelor de doctor / doctor habilitat în ştiinţe politice în Consiliile ştiinţifice specializate din Republica Moldova în anul 2007/d[240]

nr.	*Autorul*	*Denumirea tezei*	*Conducător/ consultant ştiinţific*
Teze de doctor			
1.	*EJOVA Cristina*	Terorismul internaţional în contextul globalizării (analiza politologică)	*Saca Victor*, doctor habilitat în ştiinţe politice, profesor

Informaţia a fost prezentată
la redacţie la 1 decembrie 2007
de către prof. V.MOŞNEAGA

[240] *Teza a fost susţinută în cadrul Consiliului Ştiinţific Specializat al Universităţii de Stat din Moldova.*

MOLDOSCOPIE

(PROBLEME DE ANALIZĂ POLITICĂ)

№4 (XXXIX), 2007.

REVISTĂ ŞTIINŢIFICĂ TRIMESTRIALĂ

Bun de tipar 1.12.2007. formatul 60x84 $^{1}/_{16}$.
Coli de tipar 11,8. Coli editoriale 10,6.
Comanda 230. Tirajul 50 ex.

Centrul Editorial al USM.
Str. A.Mateeevici, 60, Chişinău, MD, 2009